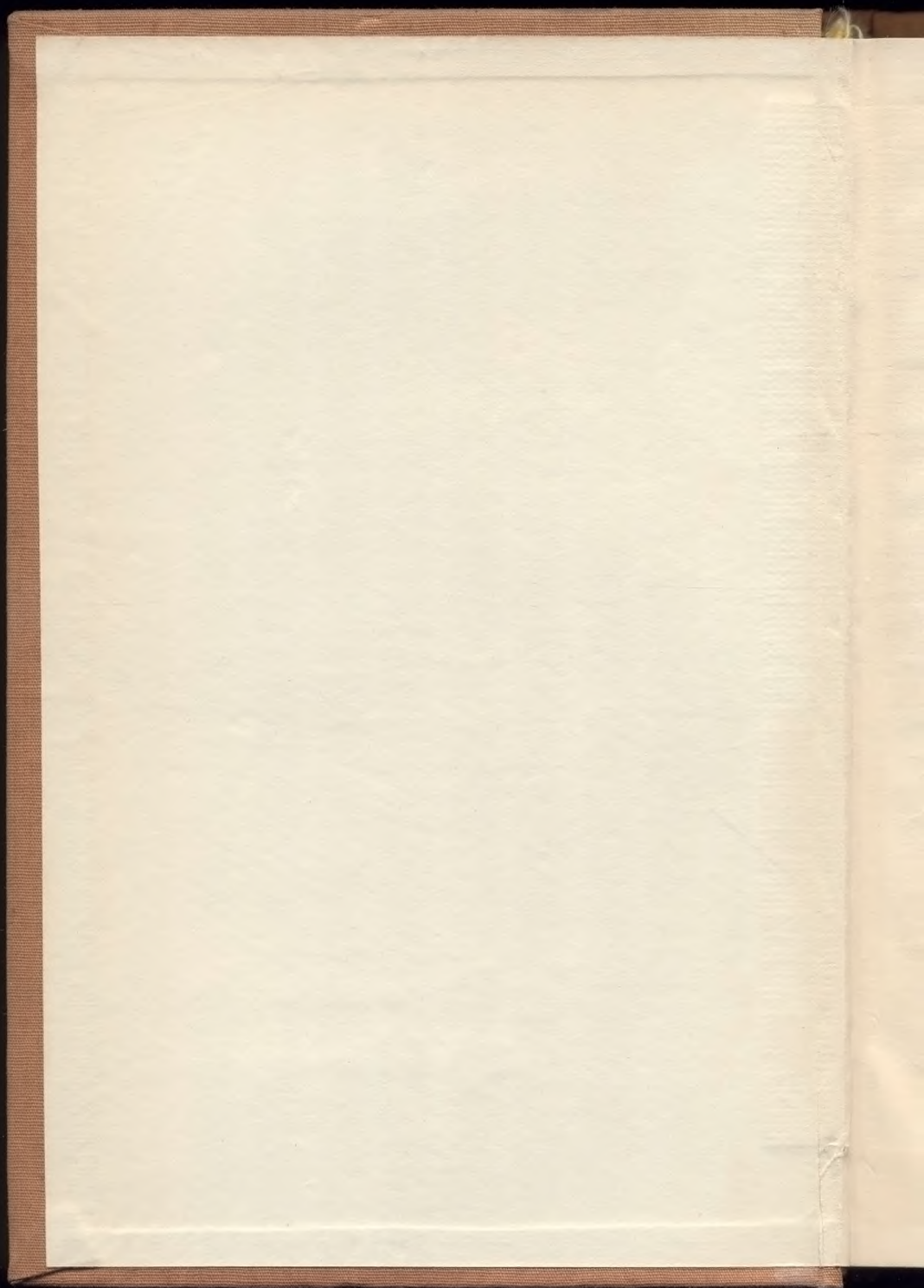

NAGY LAJOS

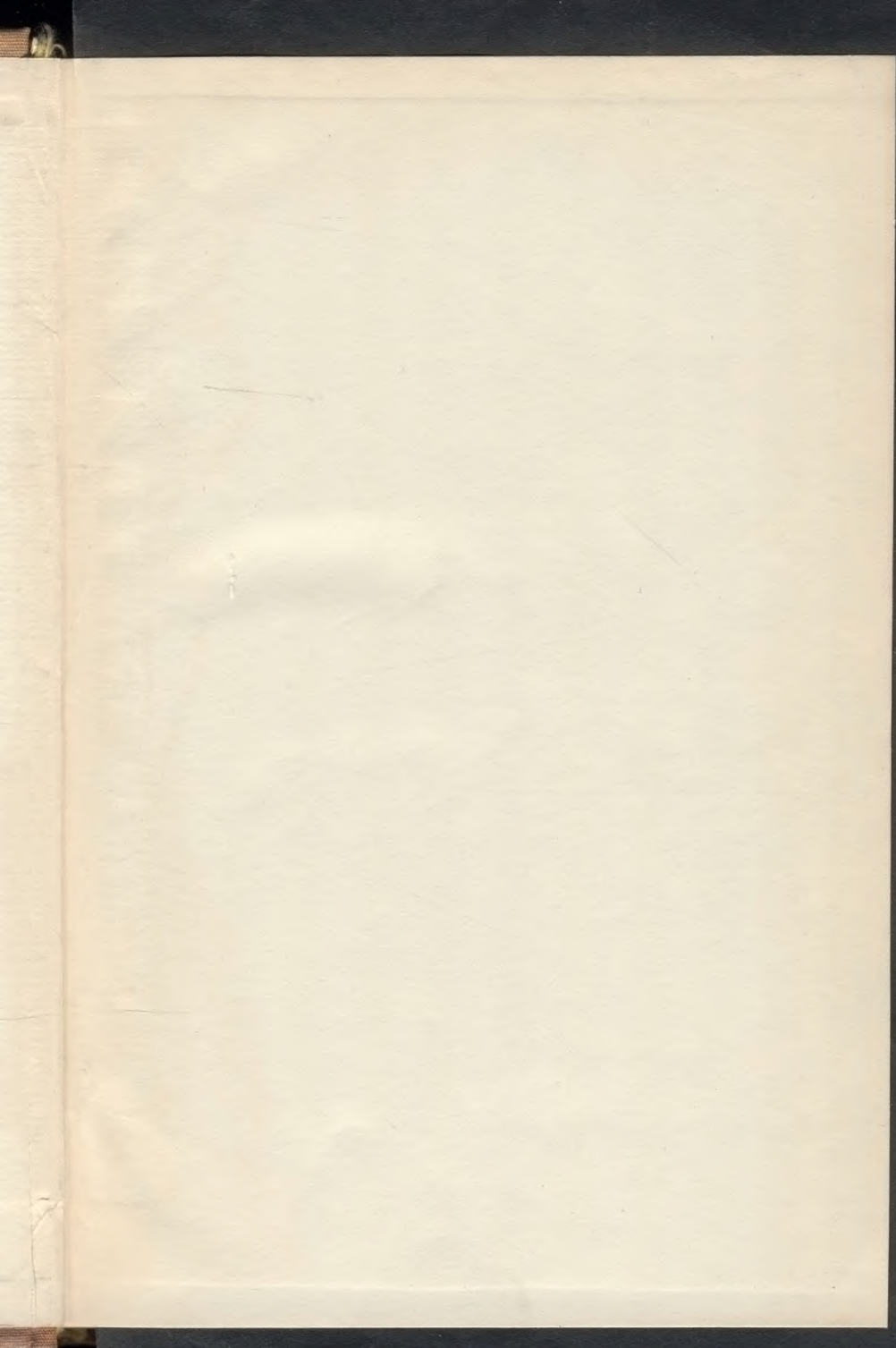

Egy lány a századfordulón
A fiatalúr megnősül

NAGY LAJOS
MŰVEI

NAGY LAJOS

Egy lány a századfordulón
A fiatalúr megnősül

77321

Szépirodalmi Könyvkiadó

MB 25401

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR	
Növekedénapló	
1895. évi A.	12 547 sz.

EGY LÁNY A SZÁZADFORDULÓN

ELSŐ RÉSZ

AMIKOR sokáig elhúzódik a téli hideg, gyakran halljuk a zsémbelődést: az utolsó egy-két évtized alatt mintha még az időjárás is megváltozott volna. Hogy ez igaz-e, vagy sem, azt talán csak a meteorológiai feljegyzésekből lehetne megállapítani. De hogy az ifjúságunk — az öregedők ifjúsága — elmúlt, az bizonyos. Lehet, hogy az ifjúságunkra emlékszünk, amikor úgy tudjuk, hogy régebben a télre minden esztendőben tavasz következett, hogy a tavaszi kék ég ontotta a derűt, hogy a május nemcsak az év legszébb hónapja, hanem valóban szép hónap volt.

Úgy emlékszünk az ötven, negyven, harminc év előtt lassan elhőmpölygött korra, mint a boldogság idejére. Hogy csakugyan a boldogságot vesztettük-e el tizennégyben, tizennyolcban, tizenkilencben, vagy talán később, azt szintén csak valamiféle feljegyzésekből lehetne megtudni; a hőfokot és a csapadékot napról-napra könnyű volt megmérni és fölírni, a boldogságról és a boldogtalanságról azonban aligha szólhatnak számok. Születések és halálozások száma, népszaporulat, kivándorlás, búzatermés mennyisége, — mindez tökéletlen ismeret. Hozzá fogok hát egy életnek s ez élethez kapcsolódott sok-sok emléknek felidézésével a számvetéshez, melynek során talán megmérhetem annak a bizonyos régi jó békevilág-

nak a boldogságát. Mi volt az a világ és merre felé vitt az útja? Orosz Zsuzsánna élettörténetét beszélem el, aki valóban élt, aki éppen különös egyénisége által jellemző alakja volt korának, akin keresztül a kor leplezetlenül megmutatkozik.

EZERNYOLCSZAZKILENCVENKETTŐBEN, május tizenötödikén szépen sütött a nap, a kék égen sehol egy felhő nem látszott s mégsem volt túlságosan meleg. Orosz Bálint kitekintett bástyautcai lakásának ablakán s nem tudott örülni a tavasznak. Nem tudott örülni az életnek, virágzásnak, önmagának. Csak az imént fejezte be az ebédet. Elment az ablaktól és leheveredett a díványra, kezében a *Pesti Hírlappal*. Az volt a szokása, hogy ebéd után nézte át az újságot, majd aludt egy félórát s legalább testileg felfrissülve látott a munkához az irodájában, vagy ment ki az építkezésekhez. Orosz Bálint építkezési vállalkozó volt s takarékos, rendes életet élő ember. Háromszobás lakásban lakott a feleségével, a három szoba közül egyik irodául szolgált. Az épülőfélben levő házakhoz gyalog sétált el, legfőljebb ha messze kellett mennie, ki a Váci körút végére, akkor a Kerepesi út sarkánál felült a lóvonatra, ha meg Budára tartott, akkor a lánchídfőnél felszállt az omnibuszra.

Egy cikket olvasott el Orosz Bálint és az úgy felingerezte, hogy álmossága egyszerre elszállt. A törvény előtti egyenlőséget ma megint szépen magyarázták az országnak a méltóságos főrendek. Mentességük legyen, hogy előbb is így magyarázták. Egyik esetben a főrendház ti. egy grófi tagját, aki egy kö-

zönséges emberen súlyos sértést ejtett, nem adta ki; egy másik esetben meg a t. demokrata Házat vitték bele abba, hogy zaklatást lásson egy paraszt esetében, akinek egyik szemét egy főnemes (különben képviselő) véletlenül kilőtte s azért felelnie kellett volna a bíróság előtt, ahol pedig minden ember egyenlő...

A cikk elolvasása után Orosz Bálint letette az újságot. Gyalázat! — méltatlankodott hangos szóval. — Infámia! Persze, mi nekik közönséges emberek vagyunk. Plebsz, nép, polgár! És csak egy ember szólalt fel a törvényelőtti egyenlőség mellett: Gyulai Pál. Jellemző rájuk.

Megint olvasott tovább, mintha csak azt kereste volna, hogy no, mi bosszantja még fel a közönséges embert. De csak száraz hírek kerültek a szeme elé. Gróf Szapáry Gyula miniszterelnök kihallgatáson. Vaszary Kolozs hercegprímás pásztorlevele. A regényfolytatásra csak ránézett: Sárga rózsa, pusztai regény Jókai Mórtól. Következett a napi elszámoló jelentés: A felsővidéki ínségesek számára begyűlt eddig 6628 forint 89 krajcár. Egy hosszú közlemény ismertette a koronaérték behozataláról szóló törvényjavaslatot. A Mai ülés című karcolat írója tréfásan azzal végezte cikkét, hogy a jövő esztendőőtől kezdve már így éneklük majd az ismert népdalt: *Fizetésem húsz korona negyven fillér, Megél abból egy bojtár.*

Egy hirdetésen akadt meg Orosz Bálint szeme. Elolvasta. Azután felugrott és izgalmában föl-alá járt a szobában.

Erősen pocakosodó, negyvenhárom éves férfi volt Orosz Bálint. Körszakállába itt-ott már ősz szálak gyűltek. A haját középen elválasztva viselte. Színes, virágos selyemmellényén keresztben vastag aranylánc

volt fűzve. Kis fényképtartó lógott alá a láncról. A fényképtartóban Orosz Bálintné, született Keller Amália menyasszonykori képe. Szelíd arc, nagy szemek, pici száj, dús szemöldök. A haja apró csigákban körítette az arcát. A kontya fejebúbján duzzadt. Bizony nem legújabb keletű volt ez a fénykép. Az ovális arc már nem igen hasonlított Orosz Bálintné kövérekés, alul tokával megtoldott ábrázatához.

Orosz Bálintné a másik szobában ült és horgolt. Ritkás haja nem hullott már csigásan a homlokába, hanem simára fésülve fedte a fejét. Bizony az idő eljár, mondhatta volna valaki már akkor, ezernyolcszázkilencvenkettőben. Oroszné menyasszonykori arcára talán csak a szeme emlékeztetett, a szelíd barna szeme. A kilencvenes évek divatja szerint még az otthonkája is magasan záródott. Ezt a kávébarna otthonkát rózsaszínű fodrok díszítették. A ruha ujja bő volt és visszahullott a könyökig. Orosz Bálintné oly elmerülve horgolt, hogy megrezsent, amikor az ura benyitott hozzá.

Oroszék már tizenkét év óta éltek házasságban s eddig még nem született gyermekük. Az orvosok szerint Orosznén legfőljebb ha operáció segített volna. Ő azonban vonakodott az operációtól, bár nagyon vágyott gyermekekre. Az urával együtt gyakran tervezgették, hogy örökbe fogadnak egyet. Eddig azonban nem jutottak túl a tervezgetésen. A lelencházából szerezni a gyereket, ettől mind a ketten idegenkedtek. Ki tudja, milyen szülőktől származik egy olyan kis lelenc! Hátha beteg. Hátha öröklött rossz hajlamai vannak. Hátha tehetségtelennek vagy gyenge értelműnek bizonyul, amire felnőtt. Persze, az jó lenne, ha egy olyan kis mosolygós, kövérekés angyalt kaphatná-

nak, amilyeneknek képei a Hatvani utcában Streliskynél vannak a kirakatba kitéve. De hát a lelencek anyja majdnem mindig egyszerű cselédlány s valami az anya testi nehézkességéből s lelki szolgaságából tovább folytatódik a gyermekben is. Különösen, ha az ismeretlen apja is esetleg csak hintáslegény a városligetben.

Érdeklődtek az évek során „szegény, de becsületes” szülők gyermekei iránt. Minden érdeklődés vége az lett, hogy vagy a gyermek nem tetszett nekik, vagy a szülők külsejével és tulajdonságaival nem voltak megelégedve. De meg különben is, bármerre tudakozódtak s próbálkoztak, csaknem mindig az történt, hogy a szülők semmi áron nem akartak megválni a gyermeküktől.

Most a *Pesti Hírlapban*, mellyel Orosz Bálint belépett a feleségéhez, ez a hirdetés állott: *Nagyösszegű végkielégítéssel örökbe adnék egy nyolcéves leánygyermeket. Csak jó módú, gyermektelen úri házaspárral tárgyalok. Érdeklődni lehet dr. Grézló István ügyvédi irodájában, Budapest, József utca nyolc.*

Orosz felolvasta feleségének a hirdetést, azután tüzetesen megbeszélték azt. Először megállapították, hogy a hirdetésben felsorolt kívánalmaknak megfelelnek. Mert ők jó módúak is, gyermektelenek is, és mindenekfelett úriemberek. Azután rátértek arra, hogy a gyermek leány és már nyolcéves. Hogy leány, azt nem tartották bajnak. Oroszné ugyan jobban szeretett volna fiút, de Orosznak inkább kedvére volt a leány. Hogy a leány már nyolcéves, ez nagyon megfelelt Orosz igényeinek. Hiszen a legkedvesebb egy lánygyermek éppen a serdülőkorban. Oroszné viszont magasnak találta a nyolcéves kort. Az volt a véleménye-

nye, hogy ilyen nagy gyermek már sohasem válhatik az ő igazi gyermekükké, talán nem is szereti majd őket. Orosz viszont azzal érvelt, hogy a gyermek há-lás és viszontszereti azokat, akik őt szeretik és akik csak jóban részesítik. Hosszú beszélgetés, tervezés és egy kis vita után megegyeztek. Különösen a „nagy-összegű végkielégítés”-nek volt döntő hatása. Vajon mekkora lehet az? Találgatták, öt-tízezer forint-ra gondoltak. Elhatározták, hogy felkeresik azt a bizonyos dr. Grézló Istvánt, megtudják tőle a feltételeket, de mindenesetre megnézik a kislányt. Ha valami nem tetszik nekik, még mindig visszavonulhatnak.

HÁROMSZOR kellett az Orosz-házaspárnak dr. Grézló irodájában megjelennie, amíg az örökbefoga-dás kérdésében elvben megegyeztek s a megállapodás már csak attól függött, hogy tetszik-e nekik a kis-lány, akit majd csak a legközelebbi alkalommal lát-hatnak meg. Először dr. Grézlóval tárgyaltak. Meg-tudták, hogy a kislány, akit örökbe akarnak adni a hozzátartozói, egy Rachmann Júlia nevű, vidéken la-kó öreg kisasszonynál él. A kislány neve egyelőre Zsuzsánna. Más neve nincs, akármilyen különösnek tűnik is ez föl. Zsuzsánna előkelő, nemesi szülőktől származik. Hogy kik a szülői, azt senki sem tudja, leg-alább is dr. Grézló ezt állította. Orosznének különösen fontos volt az előkelő származás. Éppen azért rögtön megkérdezte az ügyvédet, hogy: ha ismeretlenek a szülők, akkor miképpen állíthatja, hogy előkelő ne-mesemberek. Dr. Grézló erre a kérdésre rejtelmesen mosolygott. Oroszékát zavar öntötte el, tengtek-leng-tek az igen és a nem között, de minden aggodalmas-

kodásukat elcsitította az ügyvéd, amikor közölte, hogy az örökbefogadó a végleges megállapodás után harmincezer forintot vehet fel az ő irodájában, de még ezenfelül is letétbe helyez az a bizonyos Rachmann Júlia nevű kisasszony harmincezer forintot, valamely bankban, hogy az legyen kiházásításkor a Zsuzsánna hozománya.

A második megbeszélésen már megjelent Rachmann Júlia is. Ez a hatvanéves, szikár természetű, halk beszédű hajadon olyan volt, mint egy madárijesztő. Fakószőke haja két szoros fonatban körítette a koponyáját. A ruhája egyszerű fekete ternó volt minden dísz nélkül, fekete kalapjáról fekete hosszú fátyol lógott le. Férfiesernyőt hordott a karjára akasztva s egy piaci táskaalakú, fekete selyemfonatból horgolt retikült szorongatott a kezében, melyet, úgy látszik, nem akart letenni.

Rachmann Júlia kisasszony is rejtelmesen viselkedett, csak nagy nehezen tudtak meg róla Oroszék valami keveset. Azt, hogy ő a Mendey grófok házi bizalmasa s az örökbefogadás ügyében Mendey Sándor gróf megbízásából jár el. A Zsuzsánna előkelő származásáról hozzá is kérdést intézett Oroszné s valami bizonyítékot követelt. Rachmann Júlia elégségesnek tartotta, ha ő ismételtén kijelenti, hogy a lányka valóban előkelő, nemesi szülőktől származik. Nemcsak hogy bizonyítani nem volt hajlandó, hanem ennél bővebb felvilágosítást sem adott. Csupán éreztette a közléseivel, hogy: elégedjete meg ennyivel, többet mondanom nem szabad, de már láthatjátok, hogy a Mendey Sándor gróf leányáról van szó; ha azonban ezt egyenesen megkérdezitek, akkor csak tagadó feleletet adhatok.

Oroszné nagyokat sóhajtott. Minden rendben lett volna, csak ez az egy, a származás dolga, nem tetszett neki. Mert milyen nagyszerű lenne bizonyosan, kétségtelenül tudni, hogy valódi grófkisasszony lesz az ő gyermekük. Mennyivel többet érne a biztos tudás a sejtésnél! De hát hiába, Rachmann kisasszony makacs maradt s még az ügyvéd biztatására is, hogy legalább valamicskével többet mondjon a Zsuzsánna eredetéről, csak tagadólag rázta a fejét. Négyszer-ötször rázta tagadólag a fejét, míg végre élőszóval azt mondta: Sándor gróf megtiltotta.

Mendey Sándor grófot persze személyesen nem ismerték Oroszék, de tudtak róla, különösen Orosz Bálint. Országos híré ember volt, leginkább a szeszélyei miatt. Az arisztokraták maguk kissé hóbortosnak tartották. Azzal is csúfolták, hogy szocialista. Mert szokásaiban, felfogásában, de meg az életmódjában is különbözött arisztokrata társaitól. Versenyistállót nem tartott, a Nemzeti Kaszinóban csak ritkán jelent meg s akkor sem kártyázott. És könyveket olvasott. Még az olvasmányairól is keringtek hírek. Petőfit szereti! — mondták róla mosolyogva. Voltaire-t, Rousseau-t ismeri. Heine-költeményeket könyv nélkül is tud és Tolsztojt tartja a világ legnagyobb írójának. Sándor gróf nem járt a Somossy-orfeumba sem, nem mulatott Carola Ceciliával, nem udvarolt operette-művésznőknek, nem ülte végig az Operaházban a balletteket, nem küldött virágot Bárdi Gabinak. Furcsa egy ember volt, valóságos különc. Egyszer egy inasával, aki a testvérei után kiment Amerikába, búcsúzáskor kezettfogott.

A jelenetnek tanúi voltak, híre futótűzként terjedt el a kastélyban, majd az egész rokonság közt, s akkor

komolyan foglalkoztak azzal a tervvel, hogy Sándor grófot gondnokság alá helyezik.

Két alkalommal tárgyaltak Oroszék Rachmann kisaszonnyal, illetve az ő jelenlétében is dr. Grézlóval. Minden részletet megbeszéltek. Az első harmincezer forint felvételének az időpontját, a hozomány céljaira átadandó harmincezer forint sorsát, pontosan azt, hogy a pénzt az örökbefogadás napján letétbe helyezik a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál és Zsuzsánna férjhezmenésekor, a házasságkötés napján, az összeget Rachmann Júlia, ha pedig ő már nem élne, Mendey Sándor grófnak egy más megbízottja, kiutalja Orosz Bálint kezéhez, kifejezetten Zsuzsánna részére. Megbeszélték azt is, hogy Zsuzsánna az Orosz nevet viseli, tehát Orosz Zsuzsánna lesz és úgy fog minden okmányában szerepelni, mint az Orosz-házaspár törvényes gyermeke. Hogy ez hogyan történjék, arra vonatkozólag dr. Grézlónak már kész terve volt. Erről nem is akart részletesebb közléseket tenni, csupán azt hajtogatta, hogy ez az ő dolga, bízzák rá. Csak amikor Orosz Bálint aggályoskodott s öntudatosan kijelentette, hogy semmiféle szabálytalanság az ő nevével kapcsolatosan nem történhetik, csak akkor árulta el dr. Grézló, hogy egy kis szabálytalanság mindenesetre történik majd, de ezt vállalnia kell Orosznak, s ő ne felejtse el, hogy az egész örökbefogadási ügy mögött ott áll Mendey Sándor gróf, hatalmával és tekintélyével, de meg a kétszer harmincezer, tehát hatvanezer forint sem olyan csekélység, amit ingyen, érdem nélkül szoktak osztogatni. Szóval úgy áll majd a dolog, mintha Orosz Bálintnak Keller Amáliával kötött törvényes házasságából nyolc évvel ezelőtt született volna egy leánygyermekük,

akit Fehérmajor községben kereszteltek meg és anyakönyveltek, ez a község tavaly leégett, az anyakönyv is elpusztult s most az újra való anyakönyvelés tanúvallomások alapján történik majd meg. Tanúk lesznek pedig: dr. Grézló István és Rachmann Júlia.

MÉG KÉTSZER találkozott a Grézló-irodában az Orosz-házaspár és Rachmann Júlia. A második találkozásra a kisasszony elhozta magával Zsuzsánnát.

Orosz Bálintné szinte meghökkenett attól a forró szeretethullámtól, amely elöntötte, amikor a kislányt meglátta. Úgy érezte, hogy végtelen boldogság érte őt, de nagy veszély is fenyegeti. Egyszerre megtudta, hogy soha, de soha többé nyugodt napja nem lesz, ha Zsuzsánnát örökbe fogadják. A boldogságért nagy árat kell fizetnie. Igen, fizetni kell örök rettegéssel, hogy egyszer elveszthetik az imádott lényt. Menekülni szeretett volna, most az utolsó órában, a rá váró sorstól. Vizsga szemekkel nézegette a gyereket.

Orosz Bálint egyszerűbb lélek volt, fölkapta Zsuzsánnát, fölemelte s összevissza csókolta:

— Most már a mi lányunk leszel. Csókolj szépen kezét a mamának! — és gyöngéden a feleségéhez tolta a lánykát.

Zsuzsánna nem csókolt kezét Orosznénak. Riadtság ült két gyönyörű kék, bámész szemében. Pici száját dacosan szorította össze. Az arcocskája izgalomtól lángolt. Elhúzódott a Júlia kisasszony karosszéke mellé. És fátyolos hangon kérdezte:

— Kik ők, Júlia kisasszony, kérem?

Júlia kisasszony értelmetlenül hebegett:

— Ők, kicsim? A néni meg a bácsi?

Oroszné felállt s puha, anyás mozdulattal magához húzta a kislányt:

— A szüleid vagyunk, kedves! — s megsimogatta a Zsuzsánna fejét.

— Nekem nincsenek szüleim.

— De már vannak. Mi vagyunk a te szüleid.

A kislány hallgatott, tagadólag rázta a fejét. Később mégis megkérdezte:

— És én nálatok fogok lakni?

— Igen, nálunk fogsz lakni.

— Kérem, Zsuzsánna, ne tegezze a hölgyet, — intette meg a kislányt Júlia kisasszony.

Zsuzsánna tágrameresztette a szemét:

— Ő is tegez engem!

Mindenki nevetett. Még a száraz dr. Grézló is.

Oroszné újjongó örömmel ölelte, csókolta a kislányt.

— Ezt a kis pöttyöt nem lesz nehéz szeretni, — mondta Orosz Bálint s elégedetten mosolygott.

Zsuzsánnára hatott az Oroszék boldogsága. Befészkelte magát az Oroszné ölébe. Júlia kisasszony megint csak megfedte:

— Zsuzsánna! Összegyűri a hölgy ruháját.

— De ha az én mamám! — és Zsuzsánna még szorosabban simult Orosznéhoz.

— És a papád! — Oroszné a férjére mutatott.

Zsuzsánna tagadólag rázta a fejét:

— Az nem lehet. Papám már van másik.

— De bogárkám! Ha én vagyok a te mamád, akkor az én uram a te papád.

— Nem, nem, nem! — tiltakozott Zsuzsánna hevesen. — Az én papám más. Csak azt nem mondhatom meg nektek.

— Hát akkor ki a te papád? — tört ki Orosznéból a kíváncsiság.

Zsuzsánna nem felelt a kérdésre. Hanem ő kérdezett:

— Mondd, néni, nem lehet egy kislánynak egyszerre két papája?

— Lehet. Egy édes és egy mostoha papája.

— Akkor te leszel az én édes mamám, a bácsi meg lesz a mostoha papám.

Oroszné megsimogatta a Zsuzsánna selyempuha karocskáját:

— De ő, — a férjére mutatott, — a te édesapád szeretne ám lenni.

— Nem tudom, nem tudom, hogy lehet-e egy kislánynak két édesapja.

Zsuzsánna elkomorodott, a homlokán a bőr ráncba futott, látszott rajta, hogy töpreng.

Mindenki hallgatott. Mintha a kislány megérezte volna a zavart s el akarta volna oszlatni, most ezt kérdezte:

— Mondd, bácsi, ha te lennél az édesapám, vennél nekem olyan ponnyfogatot, mint a gyerekeknek van?

— Melyik gyerekeknek?

— Hát a gyerekeknek! A kastélyban. Tudhatnád.

— Hogyne vennék. Bizony vennék. Két fehér lovaskát és egy világoskék hintót.

— De én fekete lovakat szeretnék. Amilyen nekik van. Két fekete ponnyt és egy fekete kocsit.

AZ ÖRÖKBEOGADÁS megtörtént. Zsuzsánnát Oroszékhoz vitték. Az első napokban kissé szomorú volt, sajnálta, hogy nincs többé mellette Rachmann

kisasszony. De hamarosan beleilleszkedett új helyzetébe és megszokta azt is, hogy Orosznét mamának, Orosz Bálintot pedig papának szólítsa. Hogy miképpen áll a dolog az ő szüleivel, illetve új szüleivel, azt nem értette. Sok mindent sejtett, de semmit sem tudott biztosan. A megoldhatatlannak látszó rejtély felett napirendre tért. Igyekezett rá nem gondolni s ez sikerült is neki. Érezte, látta, hogy Oroszék szeretik őt s mivel azok jól bántak vele, soha meg sem dorgálták, hát Zsuzsánna jól érezte magát új környezetében. Vidám volt, nagyokat kacagott, visszacsókolta Orosznét, nem látszott rajta soha, hogy valami mélységes gond bántaná.

Oroszék külön gyerekszobát rendeztek be neki, mindennel ellátták, mindent, amit megkívánt, megvásároltak a számára. A megállapodás szerint az Angolkisasszonyok intézetébe írátták be s így Zsuzsánna kitűnő oktatásban és gondos nevelésben részesült. Orosz Bálintnak tellett a szükséges kiadásokra, mert már előbb is jól keresett az építkezéseivel, de hogy a harmincezer forintot a vállalatába fektette, egyre jobban ment a sora. Akkoriban a kilencvenes évek elején, nagy építési konjunktúra folyt Pesten. Kereskedésen, alkalmi üzleteken meggazdagodott emberek egyre-másra építtették a három-négyemeletes bérházakat. Telek volt elég, még a város belső területén is, ami beépítésre várt. A *Pesti Hírlap* egykorú cikke így jellemezte a helyzetet: *Szegény jó Bernáth Gazsi, aki Olaszországban a saját szemével látta azokat a mérges nagy szűnyogokat, melyek ha megcsíptek egy téglát, abból másnapra egy háromemeletes ház dagadt ki, nem is sejtette, hogy majdan Budapesten csaknem ily mesés gyorsasággal fognak kida-*

gadni a háromemeletes házak a járdák mellé rakott téglarakásokból. A nagykorút házsora még nagyon is foghíjas volt abban az időben s hogy a villamosközlekedés megindult a Nyugati Pályaudvartól a Baross utcáig, — melyet akkor még Stáció utcának neveztek, — különösen jó befektetésnek mutatkozott a körúton bérházakat építeni. A lakbérek magasak voltak és az embereknek volt miből megfizetni. Attól sem kellett tartani, hogy nem lesz elég lakó. A város egyre nőtt. Új vállalatok alakultak, új üzletek nyíltak, a hivatalok megszorodtak, emelkedett a lakosság száma is, szükség volt új házakra. Gyárépítkezések történtek, s az új hivatalok és iskolák számára is palotákat emeltek. Orosz Bálint annyi munkát kapott, amennyit csak győzött ellátni.

Orosz Bálint hetenként kétszer, kedden és pénteken este, eljárt a Nicoletti-kávéházba, ahol törzsasztaluk volt az építő-vállalkozóknak. Nem mintha üzleti szükségesség lett volna számára, hogy a kartársai közt megjelenjen, de mégis, hogy érintkezzék a szakmabeliekkel. Másféle vállalkozók is jártak a törzsasztalhoz, akiknek üzeme összefüggött az építőiparral. Járta oda kályhások, asztalosmesterek és lakatosok. Ácsok, szobrászok, kéményseprők. Vízvezetékszerelők és gázszerelők.

Ezernyolcszázkilencvennégy január tizenkilencedikén este, nyolc óra után, már tízen ülnek a nagy márványasztal körül. Megitták a feketéjüket, — vagy pikolójukat — cigarettára, szivarra gyújtottak és újságot olvasnak. Pollatschek Náthán szenvedélyes operalátogató, előző estén az Operában volt s most olvassa az újságban az előadásról szóló kritikát. A Mignont játszották Bianchi Blankával, Hilgermann

Laurával, Beck Vilmossal és Broulik Károllyal a főszerepekben. A kritikus igen dicsérte az előadást, és a szereplőket. Pollatschek Náthán kelletlenül bólogatott. Jó, jó. Lehet, hogy az előadás jó volt, lehet, hogy a Mignon egy szép opera, de ő unta. Ő csak az olyan operákat szerette, amelyekben a jó énekesek számára hangbravúrokra van alkalom. A Hugenották, Ney Dáviddal a Marcel szerepében, vagy a Trubadur, Perottival, az igen. De ez a Mignon, hát ez nem neki való. Ő el is aludt a nézőtéren. Ugyanez másokkal is megeseett. És milyen kevesen voltak! Egyharmad ház, nem teltebb. És ennek a közönségnek is a fele potyajegy lehetett, meglátszott rajtuk.

Lapoz tovább az újságban. *A király itthon.* Na, ezt elolvassa. Ez érdekli őt. Gyakrabban kellene a királynak itthon lennie! Igazság szerint hat hónapot kellene Budapesten, legalább is Magyarországon töltenie.

Fischer Lipót, aki tulajdonképpen csak építési rajzoló s akit Kernstok úr hozott magával, feléje nyújtja az ő kezében levő lapot. Szolgálatkészen figyelmezteti a szakmabeli hírekre. *Segesváron leégett a huszárkaszárnya.* Ez is szakmabeli hír, mert ha leégett, újra kell majd építeni. *Székházépület felavatása Hódmezővásárhelyen.* *A Kun utca és Dologház utca sarkán fog felépülni a központi tűzoltólaktanya.* *A főváros pályázatot hirdet az építkezésre.* Jó, jó. Ez nem újság. Ezt Pollatschek úr már jóval előbb tudta. Az értesüléssel nem várt addig, míg a hír az újságba kerül.

Pollatschek úr legyint Fischer Lipótnak, hogy jó, jó, hagyja őt békében. Olvas tovább magában. *Munkánélküli munkások közgyűlése. Ma délután több száz munkás gyűlt össze a külső Váci úton levő Huber-féle*

vendéglőben. Volt köztük több munkásnő is. Rádi és Hoffmann nevű ismert munkásszónokok ecsetelték a munkanélküliek kétségbeejtő helyzetét, megtámadták a törvényhozást, amely semmit sem tesz a munkásokért, továbbá a sajtót, amely — szerintük — lekenyerezettje a kormánynak és meghamisítója a közvéleménynek.

— Disznó népség! — sziszegett Pollatschek Náthán. — Mind be kellene őket zárni.

— Maga már megint mérges, Pollatschek bácsi? — kezdett évődni Hauner.

— Én nem vagyok mérges. Én csak azt mondtam, hogy be kellene ezeket mind zárni.

— Kiket?

— Gyűlést tartottak! Hallja? Gyűlést!

— No, de kik?

— A munkások. Parlamentet játszottak. Ahelyett, hogy dolgoznának. És szemtelenségeket mondtak.

— Ugyan mit? Csak nem azt mondták, hogy ebura fakó?

— Jó, jó. Maga csak vicceljen. Magának nagyon jó kedve van. De majd mindjárt elmegy a jókedve, ha megmondom, hogy ki kezd majd tavasszal egyszerre három házat építeni a Körúton.

— Vajon ki? Úgyis kitalálom. Az Orosz Bálint.

— Igen, az Orosz. És maga talán ennek is örül?

— Örül a fene. De amiatt azért nem sírok, hogy nem maga lesz a szerencsés, Pollatschek bácsi.

— Jó, jó. Annak az Orosznak úgy megy, ahogy akarja. Alig pár éve kezdte.

— Megmondom én pontosan, hat éve.

— Honnan volt ennek annyi pénze?

— Honnan. Hitellel kezdte, mint mindannyiunk. Bankkölcsönnel.

— Nem, nem. Azzal kezdte, az igaz. De ennek két év óta saját pénze is van. Ennek nem kell kamatot fizetnie. Olcsó ajánlatokat tesz és ezért kaparint el mindent az orrunk előtt.

— Nincs annak pénze. Jól keres, ez az egész. De el is költi, amit keres.

Hubai is közbeszólt:

— Az igaz, hogy nagyon költekeznek. Tudják önök, hogy milyen háztartást vezetnek Oroszéknál? Mint egy grófi kastélyban.

— Nanana!

Pollatschek:

— Én elhiszem. Jól megy nekik s ez a fejükbe szállt.

— Úgy nevelik a lányukat, mint egy hercegnőt. Fogatuk van, inast tartanak.

— Szemtelenség! Micsoda világ!

— Lesz még ennek bőjtje is.

Kis szünet után Pollatschek Náthán fennhangon kezdett tűnődni:

— Csak azt tudnám, honnan vette ez az Orosz a pénzt! Másfél év előtt, a templomépítéskor, már volt egy nagyobb tőkéje. Ezt én tudom. De én nem bírom megállapítani és senki sem tudja nekem megmondani, hogy honnan?

— És ha tudná, mit nyerne vele Pollatschek úr?

Ezt Fischer Lipót kérdezte, az építési rajzoló.

Pollatschek Náthán dühre gyúlt:

— Még maga is beszél? Maga is kinyitja itt a száját? Magának itt nincs szava, fiatalember!

És szigorúan nézett nem Fischerre, hanem Kern-

stokra, hogy miért hozott magával vállalkozók előkelő társaságába egy építési rajzoló. Ki látott már ilyent?

— Nagyon haragszik maga arra az Oroszra — morgogta Kernstok.

— Én...n? Na ná, nem haragszom rá. Elhalász minden jó üzletet az orrunk előtt. Nekünk csak az alja jut, ami neki nem kell. Meg tudnám fojtani azt a parasztot!

— Mindjárt megfojthatja, mert itt jön.

Valamennyien a bejárat felé fordultak. Orosz Bálint érkezett meg, éppen a havat rázta le prémes bundájáról. Pollatschek Náthán hirtelen felugrott:

— Én megyek. Ezzel az emberrel nem ülök egy asztalnál.

— Ki fojtja akkor meg, ha Pollatschek bácsi elmegy?

— Majd a Jóisten. Majd valami jó krach, ami bevéje csap. Kellner! Kellner, ich zahle!

Orosz Bálint üdvözölte az urakat, a távozó Pollatschekről tudomást sem vett, leült az asztalhoz és képeslapokat kért. A pincér egykettőre meghozta neki a *Borsszem Jankót* és a *Kakas Márton*t s ő olvasni kezdett. Kissé közelebb húzódott a feje fölött lobogó lepkeformájú gázláncba s mindjárt az első tréfára, amit olvasott, hangosan felkacagott. Reb Menáchem Ciszesszeiszter egy átká volt: *Ledjen theérted kár!* A társaság tagjai közül egy-kettő összehajolt és halkán, duruzsolva tárgyalt. Oroszt nem érdekelte az üzlet, neki rendben volt a szénája. A világ fejlődik, mégpedig rohamos léptekben és az egyes ember mindjobban kiteljesedik benne. Minden út fölfelé vezet.

Tíz óra felé oszladozni kezdett a társaság. Egy-egy úr felállt, kezelt a többiekkel és indult haza, hogy még

tíz óra előtt megérkezzék és ne kelljen kapupénzt fizetnie. Hubai, aki humoros ember volt, a kor közkeletű elmésségével búcsúzott el Kernstoktól:

— Isten veled és a gyöngyharmat, továbbá a *Néptanítók Lapja*, mely a Kerepesi úton a fákat hasogatja s a szélvihar erejével tör folyton előbbre és előbbre, Isten veled!

Tíz óra után Orosz Bálint egyedül ült a nagy ke-rekasztalnál. Ült, szivarozott, olvasgatott. A pénteki nap kimenő nap volt számára, akár éjfélig is elmaradhatott, Amália megadta ehhez az engedélyt. A kávéházat a lepkeformájú gázlángok sárga világossága töltötte meg, a bejárattal szemben álló hajókémény nagyságú fekete vaskályha öntötte magából a meleget. Valódi porosz szénnel tüzeltek. A kávéházban csend volt, vendég legföljebb ha tíz ült benne. Nő egy sem akadt köztük. Nyugodt, békés hangulat öntötte el az egész termet. Az ablakokat nem függönyözték be, ki lehetett látni az Oktogon térre. Az asztalok lapja feketemárvány volt, akkoriban még nem terítették le abrosszal az asztalokat, este a kávéházak nem alakultak át éttermekké. A kávéház kávéház volt, füst és kávé szaga terjengett, nem fanyar étel-szag. Kávét fogyasztottak benne, feketét, pikolót, vagy tejeskávét, — újságot lapozgattak az emberek a kávéházban, vagy nézelődtek, tűnődtek, beszélgettek. Aki megéhezett, tojást, szalámit vagy sonkát rendelhetett, legföljebb imbiszt. Az ételhez csaknem mindenki hozatott egy üveg sört. Az asztalon fémtálcán állt a sütemény; vizes- és tejeszsemle, kifli, vajaskifli, pasztrána és stefánia-kifli.

Orosz Bálint tizenegy órakor az ujján levő karika-gyűrűvel megverte a vizespoharat, jött a főpincér s ő

fizetett. A feketekávé negyven fillérbe került. Főpincér és felszolgáló hat-hat fillér borraalót kaptak. A borraaló is emelkedő irányzatot mutatott, mert két esztendővel előbb még két krajcár volt. Orosz Bálint leakasztotta bundáját a fogasról, — ruhatárat még nem tartottak a kávéházak — a főpincér felsegítette azt rá és ő távozott. Útközben még betért egy vendéglőbe, egy pohár sörre. Nem a sörért, mert azt nem kívánta ily hidegben, hanem mert valami ajándékot akart hazavinni Zsuzsánnának. Alig üldögélt negyedórát, csakugyan megjelent a vendéglőben egy kucséber. Orosz Bálint nem játszott meg számokat, hanem egyszerűen megvásárolt egy világoskék, a fedőlapján tükörrel s akörül rózsaszínű szalagokkal díszített skatulyát, melyben datolya volt. Hadd örüljön a kislány!

Az utcán intett egy kódorgó konflisnak, belevágta magát az ülésbe, megmondta a címét s a konflis döcögött vele hazafelé.

OROSZ BÁLINTNÉ az igazgatói szobában ült, az igazgatónővel szemben. Nyugtalan volt, néha elpirult izgalmában.

— Asszonyom, intézetünk minden növendékétől megköveteljük a legegyszerűbb ruhavisetletet és a legerényebb megjelenési formát, — mondta az igazgatónő.

Orosz Bálintné vitatkozni próbált:

— Igazgató máter talán egy kicsit túlozza ezeket a dolgokat. Zsuzsánna szerény, szófogadó gyermek és kitűnő tanuló.

— Igen, — hagyta rá az igazgatónő. — Mégis képzelenség, hogy egy tizenegyéves, polgári családból

származó kislányt gumikerekű fogaton szállítsanak az iskolába és inas hozza utána a táskát. Képtelenség.

— Egyetlen gyermekünk Zsuzsánna, kedves igazgató máter. Miért ne halmozzuk el minden jóval?

Mária máter megfenyegette ujjával Orosznét:

— Asszonyom, a sors útjai kifürkészhetetlenek. Csak egyszerűsége és munkára szabad nevelnünk gyermekeinket. Ha nem fogadja meg tanácsomat és nem alkalmazkodik intézetünk szabályaihoz, akkor kénytelenek lennénk Orosz Zsuzsánnát eltávolítani az iskolából.

Orosz Bálintné meghökkent:

— Rendelkezzék velem, kérem.

Az igazgatónő bólított s hozzá fagyosan elmosolyodott:

— Orosz Zsuzsánna csak az előírtas intézeti ruhát viselheti. A haját koszorúban feltűzve kell hordania. Megfigyelésem szerint a lányka túlságosan vidám természetű, szereti a tréfát, a léhaságot. De néha túlzottan temperamentumos, heves. Komolyabb munkára kell őt szoktatnunk. Melyik délutáni tanfolyamra óhajtja őt beíratni, asszonyom?

— Délutáni tanfolyamra? Miért?

— Igen, délutáni tanfolyamra! Kitűnő ipari tanfolyamokat rendeztünk be intézetünkben s azok szép eredménnyel működnek. Tanulhat a kislány felsőruhavarrást, fehérnemű-, kalap-, esetleg művirágkészítést.

— Ezekre Zsuzsánnának sohsem lesz szüksége, — fortyant fel Oroszné.

Az igazgatónő türelmetlenül mozdult egyet:

— Asszonyom, ha úgy gondolja... Annyi kitűnő nevelőintézet áll a gazdag szülők rendelkezésére.

Orosz Bálintné alig tudta már leplezni ingerültségét. Szerette volna megfojtani Mária mátert. Rémes! Ő, a dúsgazdag építési vállalkozó felesége kénytelen hallgatni ennek a sovány pizskafának a leckéztetését. Még hogy Zsuzsánna valami ipart tanuljon! Nevetéséges. Még jó, hogy ez a karó azt nem kívánja, hogy az ő lánya skatulyával a karján járjon végig a Hatvani utcán.

— Határozott már, asszonyom?

— Igazán kellemetlen ez nekem.

— Sajnálom.

— Hát... Istenem... talán művirágkészítést tanuljon.

Az igazgatónő még mindig nem tágitott:

— Jobban ajánlanám a fehérneművarrást. Szerintem a gyermeknek nevelési okból komoly munkára van szüksége.

— Hát... tanuljon azt. Ha már muszáj.

— Köszönöm, asszonyom, hogy ilyen engedékenynek mutatkozott velünk szemben. Őszintén megvallom, hogy igen kedvelt tanítványunk Zsuzsánna és nehéz szívvel váltunk volna meg tőle.

Orosz Bálintné erőt vett magán és mosolygott. De ezt gondolta: Hiszen, ha nem köteleztük volna magunkat, hogy nálatok neveltetjük a gyermeket! Tőlem akár megszakadhatna a szíved, de az én Zsuzsánnám nem tanulna inget szabni.

HAT EZ MEG mi? — Oroszné egy iskolai füzetből kitépett, sűrűn teleírt lapot lobogtatott a Zsuzsánna arca előtt.

— Ez? — szorongott a kislány. — Ez kedves mamám, ez ... ez ...

— Igen, ez! Ez meg micsoda?

Zsuzsánna lehajtott a fejét, csak hajjal borított koponyáját láthatta Oroszné. A kislány sem láthatta anyja arcát, ahogy gyöngéden elmosolyodott.

— Ez egy levél.

— Úgy! Egy levél, — szigorúskodott Oroszné. — És ki az a kedves Pistám, ha szabad érdeklődnöm?

— Pista a kertészünk fia. De ő nem tudja, hogy én levelet szokok neki írni. Mert én nem is hozzá írom ezeket a leveleket. Még egy év előtt Sándor nevű fiúnak írtam leveleket. Pedig Sándor nevű fiút, Isten bizony, hogy nem is ismerem, kedves mamám.

Most Oroszné hajtotta le a fejét, hogy elrejtse a mosolygását.

— Ez a levélírás csak olyan móka, kedves mamám. Az iskolában némelyik lány igazi fiúnak is ír levelet, például Margit is ír a Csizmazia Bélának, akinek a papája államtitkár.

— Nem érdekel, hogy kinek ír a Margit. Én arra vagyok kíváncsi, miért éppen a Pistának címzed te a leveleidet.

Orosz Bálint jött be a szobába. Zsuzsánna egy pillantást vetett apjára. Furcsa dac ömlött el benne. Felbosszantani a szüleit:

— Családunkban gyakori a mezaliansz, — mondta.

— Családunkban? — csodálkozott Orosz Bálint. — A te családod mi vagyunk, gyermekem.

— Ti csak a papám és a mamám vagytok. A családom ... — Zsuzsánna elhallgatott.

— Tévedsz, kislányom. Te a mi gyermekünk vagy, csak tévedésből nem anyakönyveltek a kellő időben.

A születésednél jelen volt dr. Grézló úr és Rachmann Júlia kisasszony, a keresztanyád.

Zsuzsánna szilajon nézett Oroszékra.

— Júlia kisasszony? A keresztanyám? A grófék cselédje? Tizennégyéves vagyok, engem ti nem csaptok be. Én jól emlékszem. Emlékszem mindenre. Tudom, miért kellett nekem ide jönni hozzátok. Júlia, mint már sokszor, akkor is felvezetett a kastélyba. A csigalépcsőn mentünk fel mindig, mert nem volt szabad, hogy engem a grófné lásson. Sándor gróf nem volt a szobájában. Júlia kisasszony ott hagyott engem egyedül. Sokáig kellett várnom, unatkoztam. Kimentem a folyosóra. A lépcsőházban hangokat hallottam. Melitta kontesz, az unokanővérem, jött fölfelé a madmoazellel . . .

— Bolondság! Honnan veszed ezt a rögeszmét, hogy a kontesz neked unokanővéred?

Zsuzsánna haragosan toppantott:

— Mert az! És én akkor hozzá futottam. Sokszor elképzeltem, hogy találkozunk és ő megölel, megcsókol és akkor én ott maradhatok a kastélyban gróf-kisasszonynak, nem kell, hogy tovább rejtegessenek.

— Csacsika, mondom, hogy te a mi lányunk vagy,
— Oroszné elpirult.

— De nem vagyok, — visította Zsuzsánna. Azután folytatta: — A kontesz elhúzódott tőlem. És én . . . én hozzá ugrottam, letaszítottam a lépcsőn. Akkor ő sikoltott és mindenki összeszaladt. Engem meg akartak verni. Egy szobalány meg akart ütni. Akkor oda jött Sándor gróf, megsimogatott és elvezetett. Azután ide hoztak nektek gyerekek.

Orosz Bálintné felzokogott. Orosz Bálint az ablakhoz ment és kibámult a kertbe.

Zsuzsánna Orosznéhez lépett, megsimogatta a síró asszony karját:

— Ne sírj, mamám. Azért én csak titeket szeretlek, nem azokat.

— Ó, ó, te Zsuzsánna. Mi lesz, ha a keresztanyád megtudja, hogy te mikről képzelődsz?

A lányka élesen felkacagott. Vadul elkezdett kiabálni a kutyái után:

— Pici! Jámbo!

Egy rozsdabarna és egy fekete fokszi rohant a szobába, vinnyogva ugráltak fel Zsuzsánnára.

*E*ZERNYOLCSZÁZKILENCVENNYOLC február tizenkilencedike, Zsuzsánna napja. Oroszék nagy vacsorát adnak fasori villájukban. A villa előtt állnak a fogatok, melyeken a vendégek érkeztek. Az idő enyhe, nulla fok körüli a hőmérséklet. Jó lenne azért Málta szigetén üdülni, ahol, miként a hírlapban olvasható, most tíz fok a meleg, az ég nyilván kék és a nap süt.

Oroszék villája csupa fény és gazdagság. Az urak zsakettben vagy ferencjózsef-kabátban jelentek meg, a hölgyek ruhája mélyen kivágott, látszik a keblük és a hátuk. Az arca mindenkinek ragyog a vidámságtól. A legtöbbször jól megy a sora, haladnak mind előre a gazdagodás útján. Sok a vendégek közt az építész, vagy az építési szakmával együtt dolgozó iparosvállalkozó. Már valamennyien túljutottak a nemrégien lezajlott építkezési válságon, illetve ahogy ők mondták, a krachon. Aki akkor a vagyonát elvesztette és most ügynököléssel, vagy más efféle nehéz és fárasztó munkával keresi a kenyerét, az nincs jelen, az ki-

hullott a társaságból. Tisztára az ő egyéni ügye, hogy meg tud-e élni, képes-e újra felvergődni a jólétbe vagy pedig elhull, elpusztul, esetleg beleugrik a Dunába. Az élet tempója gyors, szakadatlanul gyorsuló, senki sem törődhet az életharc veszteseivel. Bár akadnak olyan emberek, akik a szerencsétlenekre is gondolnak. Nem régiben halt meg például Machlup Adolf, aki kétszázezer forintot hagyott arra a célra, hogy építsenek egy üdülő-otthont a kórházból kikerült, de még egészen meg nem gyógyult betegek részére. Az élet kedvez egyeseknek, de önzőnek kell lenni ahhoz, hogy a kedvező körülményeket is ki tudja használni az ember. A szerencsések azonban nem határtalanul önzők, ott él elméjükben a kor egyik eszméje, a társadalmi jótékonyság gondolata is.

A város, az ország, de az egész világ is, békés és csendes. Különösen azok számára, akik nem hallják, nem akarják hallani az elégedetlenség hangjait; akik elég bölcssek ahhoz, hogy a tömegnyomor, a lázongás tüneteiről megállapítsák, hogy: ilyenek mindig voltak és mindig lesznek. A *Pesti Hírlap*nak külön állandó rovata van, melynek címe: *Szocialisztikus mozgalmak*. Bizonyos azonban, hogy az Orosz-villában megjelent urak és hölgyek közül senki sem olvassa ezt az unalmas rovatot, senki sem látta az aznapi számban, hogy: a Bodrog mentén, az egész vidéken, lázong, forrong a nép, hogy a községeket megszállta a csendőrség és a katonaság. A csendőrök Cigádon sortűzet is adtak a parasztokra. A hírlap egyik munkatársa bejárta ezt a vidéket és észleleteiről így ír, kedvezve az olvasók igényének: *A szemhatárral ölelkező hosszú fehér országutakon láncrafűzött rabokkal találkoztam. Direktió: az újhelyi törvényszék. Az ügyészség kitakarít-*

tatja a nagy börtönépület kamráit és pincéit, hogy a feketegubás atyafiakat törvényes vendéglátásban részesíthesse.

Mindaz, ami a világon, közelben és távolban történik, egészen természetes, sem csodálkozást, sem izgalmat nem kelt. Senki sem ütközik meg azon, hogy mivel az udvar éppen Budapesten időzik s főhercegek és főhercegnők is érkeztek a fővárosba, oly események történnek, hogy — mondjuk — Ottó főherceg a múlt szerdára megrendelte a M. kir. Operaháztól a *She* című balettet, mint holmi cigánybandától a nótát. Nyilván nem Siegfried halálán óhajtott tehát elmerengeni a főherceg, hanem szép és fiatal nőket akart látni. Semmi csodálkoznivaló nincs abban, hogy ugyanez az Ottó főherceg az előző nap délutánján „kihallgatáson fogadta” Magyarország miniszterelnökét, báró Bánffy Dezsőt, mind a hét miniszterétársával egyetemben, mint ahogyan a gróf néha maga elé járultatja a kasznárait. A lapok, hangjukban nyugodt megelégedéssel adják hírül azt is, hogy a főhercegi pár, már mint Ottó főherceg és neje, Mária Jozefa, „megszólításukkal tüntették ki” a minisztereket. Ha olvassák is némelyek a Párizsban most folyó nagy pert, melyben Zola Emil áll a bíróság előtt, azt leginkább azért teszik, mert az egész eset valami zsidó-dolog körül forog, s az nem egészen érdektelen.

Az urakat az üzlet, a szakma, a hivatás, a pénzszerezés érdekli, a hölgyeket pedig a divat, a színház és főleg a társasági élet szenzációi, a pletykák, hogy ki kinek, mikor, hol, sikerrel-e, avagy sikertelenül. Hubai elmeséli néhány hölgynek, hogy tegnap este, amikor éppen hazafelé tartott s a Kerepesi úton, a Népszínház mellett haladt el, előadás után a színház kis-

kapuja előtt nagy sokaság várta a primadonnákat. Csak azért nem fogták ki kocsijukból a lovakat, mert a művésznők véletlenül egészen közel laknak a színházhoz s hazáig gyalogosan tették meg az utat. Az Erzsébet körúton laknak a művésznők, egymással szemben, s egyidejűleg hangzott fel a diadalordítás az egyik oldalon: Éljen Küry Klára! — a másikon: Éljen Hegyi Aranka!

Egy másik úr aztán egy tréfás történetet beszélt el. Nemrégiben hasonlóan lelkesülő tömeg várta a Nemzeti Színház előtt Márkus Emiliát, a „szőke csodát”. Ő kocsin készült haza, a diákok tehát kifoghatták és ki is fogták a lovakat, s maguk álltak a rúd mellé, húzni a kocsit. A nagy tolakodásban egyiknek úgy ráléptek a lábára, hogy leszakadt a cipője sarka. Egy suszterinas emelte föl a kövezetről a cipősarkot s így kiáltott a lovag után: Héj, fiatalúr, elveszett a patkója!

Pont nyolc órakor ült asztalhoz a társaság. Három szakácsnő készítette a vacsorához az ételeket, Orosz Bálintné utasítása szerint. Az előételhez, sajtos szüfléhez, a sajtot Franciaországból hozatták, lepecsételt, hiteles csomagokban. A fácánpecsenyéhez tízféle köretet csináltak. Az egyik szakácsnő csak a réteseket készítette és sütötte, volt káposztás-, almás-, diós-, túrós- és mákosrétes. Ha pedig akadna kifecamodott ízlésű ember, aki a rétest nem szereti, az ehetett helyette fánkot, omlettet. A meleg tészták után megint pecsenye következett, fiatal malac, ropogósra sütve. De a pecsenyében is válogatni lehetett, mert felszolgáltak még bélszint és disznókarajt. Pecsényék után körülhordták a tortákat, aprósüteményeket, majd a sajtot és gyümölcsöt. Feketekávé minduntalan fris-

set főztek a konyhán. Ital mérhetetlen mennyiségű fogyott, de még annál is több állt rendelkezésre. Sör, bor és francia pezsgő. A vacsora befejezéséül a háziasszony magakészítette vaníliás fagylalttal örvendeztette meg a vendégeit. Fagylalt februárban! Ez már több volt a soknál.

— Ezek az Oroszék nem férnek a bőrükbe! — súgta egy hölgy a szomszédjának.

— Játsszák a nagyurat.

— Akinek tízezer holdja van Torontálban, az sem pazarol így.

Egy nagytúróú úr lemondóan állapította meg:

— Azért nem tudnám újra kezdeni.

— Én igen! — dicsekedett egy fiatalabb.

Aztán elkezdtek arról beszélni, hogy ki mennyit tud enni. Persze, hogy a Farkas Gazsi. Meg a Darnay Feri. Szóval voltak hősök, a békeidők igazi hősei, akik megtették, hogy virtusból száz lekvárospalacsintát bevágtak. De akadt történet olyanról is, aki ötven rakottat megevett, pedig káposzta is lecsúszott a torkán vagy hat tányérnyi. És — ami a fő — egynek sem lett kutyabaja sem. Mert az azután nem is érvényes, hogy Solton egy paraszt fogadásból fölfalt negyven gombócot, utána meg harminc tojásból rántottát, de amint a lakomát befejezte, lefordult a székről és már halott is volt. Bár esetnek ez is elég mulatságos.

Vacsora után az urak átvonultak a pipázóba egy kis „imádkozásra”, — így nevezték a kártyázást. Egy asztal körül rögtön megalakult a ferbliparti. Mert az volt igazán szórakoztató játék, amelyiken nagyokat lehetett nyerni vagy veszíteni. Nyerni jó volt, veszíteni pedig, szépen, szó és szemrebbenés nélkül, elegáns volt. Aki két-háromezer koronát elvesztett egy este

s egy panaszszavát sem lehetett hallani, az grófnak képzelhette magát.

A hölgyek a szalonban telepedtek meg, kényelmesen elterülve a karosszékekben. Némelyek összebújva csevegtek, némelyek elszenderültek.

Zsuzsánna és pajtásai, — tizenegy lány rajta kívül és tizenkét fiatalember — külön terembe vonultak s a divatos „haragszom rád” játékba kezdtek. Körben ültek a játékosok és a zsebkendőjüket dobálták egymásnak, ezzel a kiáltással: haragszom rád! „Miért?” kérdezte, akit megdobtak. „Mert kék a szemed!” — hangzott a válasz. És ez a válasz, ha a kérdezőnek szürke, vagy fekete szeme volt, már elmésségnek is bevált.

Nem volt mindig ilyen ártatlan a válasz. Akadt mérszebb, pajkosabb lány vagy ifjú, aki játék ürügyével, ugyancsak megmondta véleményét a másiknak. A játék már egy órája folyt, amikor az egyik fiatalember éppen Zsuzsánnának dobta a kendőt:

— Haragszom rád!

— Miért? — kérdezte Zsuzsánna, rá sem nézve az ifjúra.

— Mert gőgös vagy! — hangzott a felelet.

Most következett volna a szabályos folytatás, így: az nekem úgy tetszik. De Zsuzsánna megfélekezett arról, hogy játszanak, s komolyan felelt:

— Nem is vagyok gőgös. Csak más vagyok, mint a többiek.

— Zálogot! Zsuzsa, adj zálogot! — kacagtak a barát nők.

Zsuzsánna is kacagott:

— Adok, hogyne adnék. Zálogba adom a telei grófi kastélyt, elég lesz? Vagy a keresztanyámat, Rachmann

Júlia kisasszonyt, még hetvenéves sincs. Zálogba adok még tízezer hold földet. A vadaskertemet.

Filep Lucy felfortyant:

— Ne bolondozz, Zsuzsa! Adj zálogba valami komoly dolgot. Mondjuk, a karperecedet.

Zsuzsánna elbiggyesztette a szájacskáját:

— A karperecemet? Ne! Örökre is neked adom.

Azzal lecsatolta csuklójáról az aranykarikát és Lucynak dobta:

— Vége a játéknak, nem játszom tovább.

És kiszaladt a szobából, otthagya pajtásait.

A TÁRSASÁG reggelig maradt együtt. Amikor oszlani kezdtek, akkorra Zsuzsánna már kialudta magát. Még éjfél előtt elvonult manzardszobájába, s lefeküdt. Ünt mindenkit, senkivel sem tudott össze-melegedni. Legelőször a fiatalabb, nőtlen férfiak távoztak angolosan. Ők még fel akarták használni a hajnali órákat s a társasági szórakozás után, amelyben túlságosan illedelmesnek kellett lenni asszonyokhoz, lányokhoz egyaránt, egy kis maguknak való mulatsággal akarták megtoldani az éjszakát. Mulatóhelyekre vonultak, kik a Somossyba, kik a Kék Macskába, ott kezdtek el pezsgőzni... Már világosodott, amikor Oroszék ágyba kerültek. Még szerencse, hogy vasárnap volt és tízig alhattak.

A cselédek korán hozzáláttak a szétdúlt termék takarításához, Zsuzsánna az első neszre fölriadt. Egy kerti erkélyen szőnyeget poroltak. Az ütemes csapások zaja egészen föl kavarta Zsuzsánna nyugalmat. Nem hagynak aludni! — bosszankodott. Megölnek az ostoba szokásaikkal. A kastélyban bizonyára nem zak-

latják takarítással az embert, mégis ragyogóan tiszta minden. Ezek a polgárok szakadatlanul súrolnak, mosnak, fényesítenek, kefélnek. És esznek. Esznek, isznak és hangosan nevetnek. Itt a nők nem is kacagnak, hanem nyerítenek. Ré-émes emberek. Amikor esznek, akkor falják, habzsolják az ételt. Látszik rajtuk, hogy azt élvezik, hogy mások elől eszik el. Még a munkában is mohók. A papa már ... na, vasárnap van, hát még alszik. Különben már ott ülne az irodájában és kalkulálna, leveleket diktálna, terveket, számításokat, ajánlatokat szerkesztene. Nyáron mi nem utazhatunk el soha külföldre, jaj, úgy szeretném már látni Bécset! mert a papa szakmájában nyáron van a fő-szezon. Télen meg nem utazhatunk el, mert akkor meg mindenki Pesten van és ápolni kell az összeköt-tetéseket. Egy ilyen névnap este is micsoda komédia! A papa és a mama csak azokat hívják meg, akiknek hasznát akarják venni. Viszont csak olyanok jönnek el, akik valamit akarnak a papától. N. báró ud-varias levélben kimentette magát. Na, a bárókról és effélékről is megvan a véleményem ... Milyen lenne az, ha egyszer Sándor gróf megjelenne egy ilyen társaságban? Ó, hogy szeretnék látni egy ilyen együtt-test! Sajnos, ez lehetetlen, mert Sándor gróf egyszerűen nem jelenne meg. Még csak nem is gögből talán, hanem ... nem érne rá. Például éppen aludnia kellene. Vagy unatkoznia. Szóval, nem jöhetne ... A mama alszik. A jóságos mama. Ha majd fölkel, rögtön elkezdi számolni az ezüstkanaalakat. Háromszor egymásután átszámolja. Mind a háromszor más-más lesz a kanaalak összege s a mama gyanúsítja a cselédséget. Pedig, szerintem, egy vendég éppen úgy ellophat egy ezüstkanaalat, mint egy cseléd.

Zsuzsánna csöngetett. És várt. Nem jött senki. Még egyszer csöngetett. Megint nem jött senki. Az ötödik csöngetésre egy idegen lányka dugta be a képét:

— Kezit csókolom.

— Mit akarsz? — rivallt a lányra Zsuzsánna.

— Csöngetni tetszett, kezit csókolom.

A kis cseléd belépett. Az ágyhoz szaladt ijedtében, elkapta a Zsuzsánna kezét és megcsókolta.

— Megbolondultál? Nekem nem kell kezet csókolni, én még kislány vagyok.

— Igenis, kezit csókolom.

— Meleg a víz? Lehet fürdeni?

— Nem tudom, kezit csókolom.

— Hát, mit tudsz te?

— Én, kezit csókolom, semmit. Én csak ha beválok, akkor maradhatok itt a nagyságos úréknál. Engem csak úgy beküldött a Rozi kisasszony.

— A szobalány?

— Nem tudom, kezit csókolom. Csak azt mondta, de azt... nem lehet megmondani.

A kis parasztlány belepirult izgalmába. Hirtelen lehajolt, fölvette Zsuzsánna papucsát, majd letette.

— Na, mit mondott a Rozi kisasszony?

— Azt nem lehet megmondani, kezit csókolom.

— Csak mondd meg. Ha megmondod, kapsz tőlem valamit.

— A világért sem mondhatom meg, kezit csókolom.

— Kapsz húsz fillért. Azért vehetsz magadnak csokoládét.

— Jaj, azt nem is szeretem, kezit csókolom. Mind elvásik tőle a fogam.

Zsuzsánna felült az ágyban. Csipkés hálóköntöse lecsúszott a válláról. Kis keblei átgömbölyödtek a fi-

nom svájci batiszton. A haja két hosszú fonatban omlott le a párnákra. A parasztlánynak Zsuzsánna pici, hófehér kezén akadt meg a szeme:

— Milyen kicsi keze van! — tört ki belőle az ámulás.

Zsuzsánnát ez a bók nem érdekelte. Körülnézett a szobában.

— Neked adom azt a nagy babát a kanapén, ha megmondod, mit mondott a Rozi.

A parasztlányka követte a Zsuzsánna tekintetének irányát. Még a szája is tátva maradt, amikor a babát meglátta:

— Nekem... Azt a babát?... Ne csúfolódjon már a kisasszony! Méghogy nekem adja azt a gyönyörű szép, selyemruhas babát!

— Neked. Nekem már úgy sem kell. No, mit mondott a Rozi?

— De nem üt pofon?

— Miért ütnélek én pofon?

— Mert a Rozi, kezit csókolom, a Rozi azt mondta... De nekem adja a babát?

— Neked, már mondtam.

— Nem mintha játszani akarnék vele, csak beleteszem a ládámba.

— No?

— Azt mondta a Rozi — hadarta a lányka —, hogy nézd meg, mit akar az a bolond!

Zsuzsánna hanyatvágtat magát az ágyban, úgy kacagott. A kis parasztlány megrémült. Már bánta, hogy elárulta a Rozit. És, hogy a Zsuzsánna kacagása csak nem akart szünni, hát ijedtében elkezdett hátrálni az ajtó felé. És hirtelen kiosont az ajtón. Zsuzsánna kiabált utána:

— A babát! Vidd a babádat!

A kislány visszafordult:

— Nem kell a babája. Csak kineveti a szegényembert.

EZERKILENC SZÁZEGY, május ötödike. Még feltűnően hűvös az idő. Nem csoda, hiszen május elsején fagypont körül állt még a hőmérséklet, ötnapi késéssel jelenti az újság, hogy Kőrösmezőn hóvihar volt... Oroszék néhány vendéget hívtak meg ebédre, köztük Kernstokot is. Zsuzsánna ebéd után rögtön aludni tért. Álmos volt, mert tegnap a család megnézte a Víg-színházban az Ocskay brigadérost, utána pedig vendéglőbe mentek vacsorázni. Bálónéhoz a Ráday utcába, szóval lumpoltak.

Orosz Bálint félrehúzódva egy kis szobába, Kernstokkal beszél. A gőzfürdőépítés körül támadtak bonyodalmak, úgy látszik, mintha tanácsot akarna kérni Kernstoktól.

— Miért nem folytatod teljes gőzzel a munkát? — kérdezi Kernstok.

— Baj van! — súgja Orosz.

— Csak nem?

— De igen.

— Nem értem. Mi a csoda lehet?

— Az épület alatt csúszik a talaj.

Kernstok megdöbben:

— Lehetetlen.

— Igen. És mégis csúszik.

— Hiszen ez szörnyű.

— Szörnyű. Minden forgótőkémét beleépítettem a fürdőbe. Abba nem hagyhatom, futnom kell a pén-

zem után. Most már új, különleges alátámasztásokat nem bír el a kalkuláció... A lányom hozományát, amit a számára félrerakosgattam, azt is elspekuláltam. Kétszázezer koronával tartozom a banknak. A jövő szombaton már nem tudom kifizetni a munkásokat. Kérlek szépen, a barátságunkra kérlek, a jó Istenre kérlek...

A nyitott ajtó felé Oroszné közeledett.

Orosz Bálint kétségbeesett arca egy pillanat alatt átváltozott. Újra nyugodt és mosolygós lett. Háttal fordulva közeledő feleségének, még hirtelen odasúgta Kernstoknak:

— Semmit sem szabad tudnia!

— És maguk miért vonultak így el? — kérdezte Oroszné. — Már megint az üzlet? Ó, maguk csúnya férfiak. Egy percig sem képesek nyugodni.

— Tévedni tetszik, nagyságos asszonyom. Bálint néhány jó cigányviccet mondott el.

— Azokat én is hallani akarom.

Orosz Bálint nem jött zavarba:

— Azaz, a vicceket te mondtad el, barátom. Én csak a hálás közönség voltam hozzájuk.

— Na, halljuk!

— Nem lehet, asszonyom. Túlságosan pikánsak.

— Akkor elengedem őket. És nagyon szépen kérem, ne rontsa el az uramat.

Amália tovább ment, a többi vendégeihez.

— És most mi lesz? — kérdezte Kernstok.

— Nem tudom. Azért mondtam el neked őszintén, hogy...

— Hogy hátha valami jó tanácsot tudnék adni, ugye?

— Igen, — Orosz csalódottan legyintett.

— Mondd! Sejti valaki ezt a dolgot?

— Hát ez az! Pollatschek, az a vén gazember. Az már megszimatolt valamit. A héten ott ólálkodott az építkezés körül. Faggatta a főpallért, hogy miért szünetel már megint a munka. Most, kérlek, nem tudom, mit csináljak. Időnként leállítom a munkát, már az épület egyes szárnyainál, azután megint újra elkezdtem. Az a gyanúm, hogy a bank is tud valamit. És azért tagadta meg a további kölcsön folyósítását. Én ebben is Pollatschek kezét látom. No, de mindegy, te segíteni úgysem tudsz rajtam. Gyűjtsunk egy szivarra!

Orosz Bálint elővette a tárcáját és megkínálta Kernstokot.

— Köszönöm, barátom, majd csak a magaméból.

A FÖLD végtelen lassúsággal, szinte észrevehetetlenül, de csúszott tovább. Majd megáll! — reménykedett Orosz Bálint, ezt kellett hinnie, mert a munkát újra elrendelte. A munkásai dolgoztak, de most már életveszélyben. Orosz Bálint a maga által hirtelen szerkesztett alágerendázásokkal próbálkozott. Néha elfogta a rettegés. Mi lesz, ha mégis összeomlanak majd a falak, amelyek itt-ott már a magasba emelkednek? A leomló falak maguk alá temetik az embereit, a megélhetését, a becsületét. És a katasztrófának ő lesz az oka. Vádolják majd, kihallgatják, talán le is tartóztatják. Vége lesz neki is, a családjának is. Mi történik majd a feleségével és Zsuzsánnával, akit szeret, akiért jobban felelős, mintha a saját gyermeke lenne? Szörnyű gyötrelmem. De mit tegyen? Hiszen még tanácsot sem adott neki az a híres Kernstok, a

barátja, nemhogy segítő kézzel nyúlt volna feléje. Ed-
dig is elveszett számtalan munkanap. Az épület déli
szárnya, ahol szilárd a talaj, már közeledik a befe-
jezéshez. Szerte a városban iparosok dolgoznak az
építkezés számára, asztalosok gyalulják az ajtókat és
ablakfákat, rézművesek esztergályozzák a kilincseket,
a téglagyárak kemencéiben az ő rendelkezésre égetik a
téglák ezreit. Mialatt a föld könyörtelenül csúszik
tovább, a számlák szaporodnak. Asztalos, kályhás,
téglagyáros, cserepes, állványozó, vízvezeték-szerelő,
szobafestő mind-mind várja a pénzt, kérnek, köve-
telnek, vesztesek maradni nem akarnak. Egyedül neki
kell megsemmisülnie.

Délben fejkendős, sápadt, koravén asszonyok ken-
dőbe kötve hozták a napszámosoknak az ebédet. Orosz
Bálint szíve elszorult, ha ezekre a szegényekre nézett.
Lehet, hogy holnap már hiába hozzák a levest, a pap-
rikás krumplit. Holnap talán már csak romhalmaz fo-
gadja őket. És a romhalmaz alól — irtóztató! — egy-
egy láb, egy-egy kéz nyúlik majd ki, azt sem lehet
tudni, hogy a láb Kopáé-e, a kéz Gubacsié-e, mert
a rongyaik oly egyformák ezeknek az embereknek,
mintha valamennyien rongyegyenruhában járnának.

RACHMANN Júlia gépies pontossággal minden
hónap első szerdáján látogatta meg a keresztlányát.
Ha korán volt még, akkor Rachmann Júlia lassan an-
dalgott az utcán, néha meg is állt, hogy pontosan há-
rom órakor érkezzék meg a fasori villába. Háromkor
érkezett és négy órakor távozott. Az Orosz-családdal
csak a legszükségesebb néhány szót váltotta. Zsuzsán-
nát azonban valóságos keresztkérdésekkel faggatta.

Mit tanult az elmúlt hónapban? Mivel és hol szórakozott? Kikkel érintkezik? Kivel barátkozik? Van-e valami, amivel nincs megelégedve?

Egy ilyen látogatás alkalmával azt kérdezte Zsuzsánnától, hogy mik a tervei a jövőjét illetőleg most, hogy a felsőbb leányiskolai tanulmányait befejezte. Zsuzsánna meglepő választ adott:

— Most férjhez fogok menni.

— Férjhez? — ámult el Rachmann Júlia.

— Igen, férjhez, mégpedig hamarosan.

— Ez igazán különös.

— Én egész természetesnek találom.

— De az a különös, hogy ezt csak most tudom meg.

— Éppen most volt szerencsém közölni.

Rachmann Júlia hűséges szíve elszorult. Nem így szeretne volna ezt a hírt hallani. Aggasztó sejtelmek támadtak:

— És szabad megkérdezni, hogy ki a boldog vőlegény?

— Hogyne.

— Nos? Mert nekem azt tudnom kell. Nekem meg kell őt ismernem.

— Kell? — Zsuzsánna összeráncolta a homlokát.

— Talán csak szeretné őt megismerni keresztanya.

— Nem csak szeretném, hanem ismétlem, nekem meg kell őt ismernem. Nekem végre is jelentést kell tennem...

Oroszné lépett a szobába. Hallotta az utolsó szavakat, pillantása ráesett Zsuzsánnára, rögtön megérezte, hogy a jelenet feszült s csitítólag intett a leánynak. De Zsuzsánna szájaszéle remegett, amikor megkérdezte:

— Kinek kell jelentést tennie, keresztanya?

— Tudod nagyon jól. Sándor grófnak.

Egy percnyi csend következett. Oroszné a háta mögé állt Zsuzsánnának s átölelte, mintha védeni akarná indulatai ellen. Rachmann kisasszony mozdulatlan volt és merev, de a keze az ölében remegett. Zsuzsánna hol elpirult, hol elsápadt. Kétségbeesetten kiáltott fel:

— Mondja meg az igazat, keresztanya! Ő az én apám?

Júlia kisasszony nemet intett a fejével. Azután ezt mormogta:

— Már megint ez a rögeszme! A te apád Orosz Bálint. Az ő leánya vagy.

— Ez hazugság! — és Zsuzsánna reszketett a düh-től. — Gyalázatos hazugság! Én szeretem a nevelőszüleimet, én — hátrapillantott Orosznéra — én imádom a mamát, ezt az én kedves jó anyámat, de tudni akarom, hogy kik voltak a szüleim. Ha Sándor gróf szégyell engem, ha le akar tagadni a világ előtt, mint ahogy le is tagadott, akkor ne küldözze önt ide spicliskedni.

— Zsuzsánna! — kiáltották egyszerre Oroszné és Júlia kisasszony.

Zsuzsánna elhallgatott. Majd újra kezdte:

— Mondja meg, keresztanya, mondja meg igaz lelkére, őszintén, ki volt az apám? És ki volt az anyám, él-e még? Mondja meg, édes keresztanya, legyen jó hozzám, adja nekem ezt nászajándékul. Mondja meg, mert én nem bírom tovább ezt a bizonytalanságot, én nem bírom elviselni, én megőrülök bele.

Rachmann Júlia nem felelt rögtön. Hallgatott és mereven nézett maga elé. Amikor pedig megszólalt, a hangja közönyös, szinte rideg maradt:

— A te apád Orosz Bálint, az anyád pedig Orosz Bálintné. Ez így van, nem is lehet másképpen.

— Akkor mit akarnak tőlem? — kiáltott szinte rikácsolva Zsuzsánna.

— Sándor gróf előttem ismeretlen okból érdeklődik a sorsod iránt.

— Hazudik, hazudik, szemtelenül hazudik! Milyen gonosz, istenem, milyen gonosz. Akkor takarodjon innen! És ne kerüljön többet a szemem elé.

Zsuzsánna tombolt, toporzékolt, egy vázát felkapott a szekrényről s azt úgy a földhöz vágta, hogy száz darabra tört.

Júlia kisasszony riadtan állt fel, összekapkodta az esernyőjét, sálját, a kalapját és szó nélkül indult kifelé. Az ajtóban beleütközött Orosz Bálintba.

— Szeretnék önnel beszélni, Rachmann kisasszony.

Júlia egy pillantással figyelmeztette Oroszt, hogy baj van Zsuzsánnával, szörnyű dolgokat művelt. Orosz a leányhoz sietett.

— Mi az, kislányom? Mi történt?

Zsuzsánna Orosz Bálint nyakába ugrott, átölelte őt, fejét a mellére hajtva, elkezdett zokogni. Akadozva, fuldokolva sírta:

— Én olyan boldogtalan vagyok.

— Milyen boldogtalan vagy, kis mókusom? Hát szabad egy menyasszonynak boldogtalannak lennie? Egy menyasszonynak, akinek három hét múlva lesz az esküvője.

— Ha szabad érdeklődnöm, ki a vőlegény?

Ezt Júlia kisasszony kérdezte, aki még mindig ott állt a nyitott ajtóban.

— Rögtön megmondom — felelte Orosz Bálint.
— Éppen erről az ügyről akartam kegyeddel beszélni.

Orosz Bálint megcsókolta a Zsuzsánna homlokát, megsimogatta a haját, majd a karját gyöngéden lefejtette magáról:

— Nyugodj meg, kislányom! Majd azután szépen elmeséled nekem, ha valami bánatod van.

Most Rachmann kisasszony felé fordult:

— Parancsoljon! — és az irodája felé mutatott.

Zsuzsánna kettesben maradt Orosznéval:

— Mama! Mondd meg nekem, de igazán mondd meg, kik voltak az én szüleim?

Orosz Bálintné sóhajtott:

— A te apád, kislányom, nos, én is azt hiszem, hogy a te apád Sándor gróf. Hogy az anyád ki volt, azt nem tudom.

— Ő sohasem mondta? — kérdezte hirtelen Zsuzsánna; fejének egy mozdulatáról érthető volt, hogy az ő: Rachmann Júlia.

— Soha.

— Talán ő sem tudja?

— Erre nem tudok felelni.

— Nem lehetséges, hogy ... talán ő?

— Nem, gyermekem. A keresztanyád most hatvankilenc éves. Amikor te születted, akkor ő már túl volt azon a koron, ameddig még ... hiszen te értesz engem, ugye?

— Szóval ... lehetetlenség lenne?

— Lehetetlenség. Mindenképpen lehetetlenség. Ha úgy lenne és én azt nem is tudnám, akkor is megérezném. Te is éreznéd ezt, kislányom.

Zsuzsánna megkönnyebbült. Örült annak a bizo-

nyosságnak, hogy Júlia kisasszony, akit most gyűlölt, nem lehet az ő anyja.

— Hogyan is gondolhattam ilyen bolondságot! Ó, mindegy, most már nyugodtabb vagyok. Júlia kisasszony nem is ember, ő csak a Mendey grófok bizalmasa. Igazi rabszolganő. Beledobnak egy parancsot, s már működésbe is lép, mint egy automata.

OROSZ BÁLINT az irodájába vezette Rachmann Júliát s ott ültette le.

— Zsuzsánnának három hét múlva lesz az esküvője — tért rögtön a tárgyra.

— Kivel? — kérdezte Júlia kisasszony nyersen.

— Marty István a vőlegénye. Rokonom, hivatalnok ember.

— Különös.

— Miért, kérem?

— Hogy ilyen fait accompli elé állítanak.

— Kegyedet? — Orosz Bálint mosolyogni próbált.

— Bocsásson meg, nem kegyed a menyasszony.

— De... talán a menyasszonnyal is ez történt.

— Hogyhogy? Ezt nem értem.

— Az ő választása ez a Marty István?

— Természetesen.

— Nekem sohasem tett róla említést. Pedig, úgy láttam, hogy bizalmas hozzám. Nem is lett volna oka bizalmatlanságra... Akar ő egyáltalában férjhez menni? Hiszen még egész gyermek.

— Tizenhét éves. Ebben a korban már férjhez mehet egy leány. Legyen nyugodt, Júlia kisasszony, hogy a fiatalok találtak egymásra, nem mi kényszerítettük őket.

— Zsuzsánnát nem lehet kényszeríteni. De... szép szóval, sajnós, sok mindenre rá lehet venni.

— Ezt a hangot, kedves Rachmann kisasszony, furcsának találom. Valamelyes gyanúsítást érzek ki belőle.

Az öreglány hallgatott. Nem mondta, hogy nincs semmi gyanúja. Töprengett. Azután hirtelen szólt:

— Igen, írásbeli megállapodásunk van. Ön nyugodt lehet, a házasságkötés napján az új pár fölveheti a pénzt.

— Ebben én nem is kételkedtem. De még *most* volna egy kérésem.

Júlia kisasszony várakozóan bámult Orosz Bálintra, pedig már azt is tudta, hogy mi is lenne az a kérés.

— Mivel az esküvő napja már ki van tűzve, azt hiszem, semmi akadály sincs annak...

Júlia kisasszony riadtan vágott közbe:

— A hozomány csak az esküvő napján esedékes!

— Igen. Bár ez nincs ilyen szigorúan meghatározva.

— Meg van. Nem is lehetne másképpen.

— Miért ne lehetne?

— Képtelenség lenne. Hiszen elvégre még sok minden történhetik három hét alatt.

— Semmi sem fog történni.

— Én nem is láttam még azt a Marty Istvánt.

— Be fogom kegyednek mutatni.

— Köszönöm. De ez nem fog változtatni az elhatározásomon.

— Hátha. Hiszen ebben az ügyben Mendey Sándor gróf rendelkezik.

— A gróf úr teljhatalmú megbízottja ebben az ügyben én vagyok. Különben is Sándor gróf nem szokta megváltoztatni a rendelkezéseit.

— És ha én beszélnék vele?

— Ön nem fog vele beszélni. Ilyen ügygel nem lehet a gróf elé állni. Ez, ez, bocsásson meg, igen különös ügy.

— Kedves Rachmann kisasszony, hallgasson meg. Kegyed oktalanul aggályoskodik. Mihelyt a házasság megtörtént, a hozományt úgyis ki kell utaltatnia.

— No igen.

— Már most miről van szó? Mindössze néhány napi különbségről.

— De miféle ok lehet erre? Miféle tisztességes ok?

— Éppen ezt akarom kegyeddel közölni, de kegyed ingerült és türelmetlen.

Júlia hallgatott, Orosz beszélt tovább:

— Az új férj, ugyebár, szabadon rendelkezhetik a hozományról...

Júlia határozatlanul ingatta a fejét.

Orosz Bálint mintha most nagyképűsködött volna:

— Én, a vőmet, a Zsuzsánna férjét, társnak veszem be a vállalatomba. Ő nem fogja a pénzt hevertetni, ő gyümölcsözően forgatja majd.

— Az már a Marty úr dolga lesz, bár én ezt nagyon helytelenítem.

— Ez meg az ön magánvéleménye, Júlia kisasszony. Ez nem kötelező sem a vőlegényre, sem Zsuzsánnára. A továbbiakra kikötés köztünk nem történt.

— Sajnos.

— Szóval én előadtam a kívánságomat, hogyan határoz ön?

— A hozomány csak a házasságkötés napján vehető fel. Amint már megmondtam. Szerződés szerint.

— Hagyjuk a szerződést. Ebben a dologban, mindjárt a kezdetén... Ugyebár, nincs olyan túlságos sok

jogunk ragaszkodni a formákhoz? Én elhatároztam, hogy a sarkamra állok ebben a kérdésben és nem engedek az álláspontomból. Nem tehetem ki sem magamat, sem Zsuzsánnát botránynak.

— Micsoda botránynak? Miről beszél ön?

Orosz Bálint bosszúsan harapdálta a bajsza végét:

— Mit csinálunk, ha a vőlegény bizalmatlankodik és az utolsó pillanatban visszalép?

— Az olyan vőlegényért nem kár.

Orosz Bálint töprengett, vergődött, fölállt a dolgozó asztala mellől s föl-alá járt a szobában. Rachmann Júlia többször elismételte:

— Csak a házasságkötés napján. A házasságkötés napján!

— Rendben van, megadom magam. Szép tervem volt azzal a pénzzel, no de mindegy. — Orosz fanyarul mosolygott s folytatta: — Legyen az ön akarata szerint. Tehát a házasságkötés napján, délelőtt. Hiszen ez a nászajándék. Az esküvő déli tizenkét órára van kitűzve. Huszonkilencedikén déli tizenkét órára.

Elbúcsúztak, Rachmann Júlia távozott. Győzött — és mégis az a leverő érzése volt, hogy a csatát elvesztette. Veszély fenyegeti Zsuzsánnát. Ismeretlen veszély, amelyet azért nem is lehet elhárítani.

ZSUZSÁNNA már felöltötte uszályos fekete ruháját, már hozta Oroszné a fekete szalmakalapot, amelyet két hatalmas strucc toll díszített. A polgári esküvőre csak a két násznagy, Orosz Bálint és Marty Ernő kíséri el a mátkapárt, így állapították meg.

Marty Ernő a vőlegény öccse. Pap, papiruhában is férfias szépség. Olyan mint egy atléta, mint egy har-

cos. Széles vállán, domború mellén feszül a reverenda. Csesztenyebarna haja dacosan hull a homlokába, sötét-kék szeme derűsen fénylik. Amikor Zsuzsánna meglátta Marty Ernőt, megdobbant a szíve. „Olyan a szemem, mint az enyém. A vőlegényemé pedig szürke. Mintha nem is testvérek lennének. István bizony kisésetlen, szegény. Minek is hozta el ezt a papot az esküvőnkre? Jobb lett volna később, csak az egyházi esküvőn megismerni.”

Zsuzsánna egész délelőtt kis szorongást érzett. De amikor felöltözve, kalappal a fején a tükörben megnézte magát, egyszerre vidám lett. Széttelintett a szobában, látta maga körül sűrögni-forogni a környezetét, mosolygott. A vőlegénye ott állt mellette. Rá sem nézett, szürke kis ember, szegény szürke kis ember — ezt gondolta és csaknem kimondta hangosan.

— Készen vagy? — kérdezte Oroszné. — Mert indulnotok kell.

— Ó, igen! — Zsuzsánna pillantása kutatva futott körül a szobában. — Nini, az ablaknál ott áll a Rachmann. Most is a kezében szorongatja az esernyőjét. Rachmann! Rachmann Júlia kisasszony! A keresztanyám. Orosz Bálint, az apám. És született Keller Amália, az anyám. Amália! Hogyan keresztelhetnek valakit Amáliának? Különösen hogyan keresztelheték Amáliának a mamámat, aki kövér? Amália, az egy keszeg nőnek a neve.

Marty István a karját nyújtotta Zsuzsánnának. A lány hátrább lépett egyet.

A vőlegény karja lehanyatlott:

— A polgármester úr vár bennünket — és bambán nézett.

— A polgármester úr nem fog elszökni, hanem meg-

vár bennünket. Vár, vár, vár, amíg csak nem jövünk — Zsuzsánna kacagott.

— A polgármester úr személyesen végzi az esketést? — tört ki az irigy csodálkozás egy vendég-hölgyből.

Zsuzsánna Marty István vállaira tette a két tenyerét:

— Rögtön, kedves vőlegény úr. Csak egy perc. Egy pillanat! — Zsuzsánna megint végignézett a szobában szorongókon, s hirtelen sarkonfordult:

— Mama, kérek, gyere át velem a másik szobába. Valami fontosat kell közölnöm veled. A papa is jön.

Zsuzsánna még egyszer rámosolygott Marty Ernőre, a násznagyra, s átszaladt a másik szobába.

Orosz Bálint és felesége siettek utána. Zsuzsánna lekapta fejéről a kalapot, vidáman lógázta, a strucc-tollak a földet súrolták:

— Az esküvő elmarad! — jelentette ki könnyedén.

Orosz Bálint az ajtóhoz ugrott és betette; nehogy künn meghallják azt, amit ők idebenn beszélnek.

— Mit mondasz, leányom?

— Az esküvő elmarad!

— Zsuzsánna! Megbolondultál? — riadozik Oroszné...

Zsuzsánna szétvetette a két karját:

— Sajnálom, elmarad, nem tehetek róla.

— De hiszen ez szörnyű! — siránkozik Oroszné.

Orosz Bálintot elöntötte a düh:

— Ostobaság! Ez a lány megőrült. Nem tűröm, nem tűröm, tovább, egy pillanatig sem tűröm a szeszélyeidet.

— Pedig most az egyszer muszáj tűrni, kedves papa.

— Tönkre akarod magad tenni? És bennünket is?

— Magának, kedves papa, nincs oka kétségbe esni. A hozományomat már fölvette ma délelőtt kilenc órakor, nagyon sürgős volt. Ezzel az ügyet én, a lovagiaság szabályai szerint, elintézttem.

Orosz Bálint és Orosz Bálintné egymásra néznek. Várnak, nem tudnak hangot adni, hátha csak káprázat az, amit látnak és hallanak. Zsuzsánna beszél tovább:

— Ez minden, amit tehettem. Több áldozat nem telik tőlem. Talán nem vagytok velem megelégedve? Hiszen én tudom, hogy a hozományom is elúszik a többi pénz után, ugye, papám?

Zsuzsánna a kezével tölcsért csinál a szája elé s nevetve utánozza a távolodó vonat pöfögését.

— Ne bolondozz, kislányom. István vár, mennünk kell.

— Dehogy is megyünk. Még mindig azt reméletek, hogy ez komédia?

— Most akarsz ilyent cselekedni, az utolsó percben?

— Most. Egy óra múlva már késő lenne.

— Micsoda örült gondolat ez? Mikor szállt rád?

Zsuzsánna bizonytalanul:

— Talán ma, amikor a papa elment a bankba felvenni a pénzt. De lehet, hogy már akkor, amikor Marty Istvánt először láttam. Amikor elővezettétek. Mert kellett nektek a pénz, a hozományom.

— Tehát pénz miatt?

— Nem, Marty István miatt. Nem lesz a házasságból semmi. Marty Istvánt nem szeretem, de azt akartam, hogy a pénzt megkapjátok. Tudtam, hogy arra szükségetek van.

— Zsuzsánna! — kiáltott fel Orosz Bálint.

— Jól van, papám, csak tagadd le. Nem kell, nem is szabad beismerned. Mi lenne akkor a világgal? Mama, szegény, nem tudna többé nyugodtan aludni.

— Rettenetes vagy, Zsuzsánna.

— Ne haragudjatok rám. Én sem haragszom rátok, én, úgy szeretlek benneteket és ... úgy sajnállak.

— Akkor hát ... — reménykedett Orosz Bálint.

Zsuzsánna indulatosan toppantott:

— Nem, nem, nem! A házasságból nem lesz semmi. Nem vagyok rá képes, hogy férjemül elfogadjam ezt a Marty Istvánt. Eleinte azt hittem ... De nem, most már semmi szín alatt sem. Hagyjatok engem. A Marty-család elvonulhat. Azaz, Ernő maradjon. A többit látni sem akarom.

— Elég volt! — lihegte Orosz Bálint és megragadta Zsuzsánna karját. — Megyünk. A polgármester úr vár bennünket. Nekem engedelmeskedni tartozol. Az én házamban nem lesz botrány. Nem tűröm tovább a kisasszony szeszélyeskedését. Itt az történik, amit én akarok. Te ... te hálátlan!

Zsuzsánna a fejére csapta a kalapját. Szinte komikus látvány volt így. Törékeny, kislányos teste elvesztett az uszályos ruhában, a kalap ferdén ült a kontyán s a tollak mélyen lelógtak róla:

— Hát én most elmegyek. Ön pedig — Orosz Bálinthoz fordult — csak parancsoljon tovább a házában, de engem nem adhat nőül senkihez. Én ... gyűlölöm Marty Istvánt. Én ... az örökkévalóságig, az elkárhozásig szeretni fogom Marty Ernőt.

Zsuzsánna lerogyott a földre és elterült. Ott vonaglott, sírt, kacagott, rikácsolt:

— Most már tudjátok. Most már mindenki tudja ...

kikényszerítették belőlem, gonoszok... nyomorultak.

Az ajtó kinyílt. A szomszéd szobából betódultak a vendégek. Oroszné a testével igyekezett eltakarni a fetrengő leányt.

— Rosszul lett szegény — lihegte Orosz Bálint.
-- Olyan fiataalka... az idegei... és a nagy izgalmak... István, kérlek, talán értesítenéd a polgármester urat...

— Igen. — Marty István már ment is. Mielőbb el akart tűnni, mert érezte, tudta, hogy súlyos szégyen érte.

Orosz Bálint lehajolt Zsuzsánnához, hogy fölemelje. De nyomban elengedte, nekitántorodott a falnak s kezét a melléhez emelte.

A vendégek sorban szökdöstek ki a szobából, ki a házból, Zsuzsánna még mindig a földön feküdt, most már mozdulatlanul, sápadtan, csukott szemmel.

— Orvost kell hívni! Orvost! — kiáltozott Oroszné.

Ekkor lépett be Marty Ernő. Orosz Bálint már magához tért. Marty Ernő egyenesen, nyugodt léptekkel Zsuzsánnához ment, fölemelte a földről, elvitte az ablak melletti díványhoz s ott letette.

— A szobámba vigyen — suttogta Zsuzsánna.

Marty Ernő csak a szemével kérdezte Orosznétól, hogy merre van a leány szobája. Oroszné szó nélkül sietett előre. Marty Ernő fölemelte megint Zsuzsánnát, vitte s a szobájában letette, ismét a díványra.

Zsuzsánna kinyitotta a szemét, s várakozóan, reménykedve nézett Marty Ernőre.

— Nos, mi a baj, kislányom?

— Én szeretem önt — mondta Zsuzsánna egyszerűen, zavar és kertelés nélkül.

— Én is szeretlek téged, húgom, Szeretlek, mint felebarátomat.

Zsuzsánna újra lehunyta a szemét. Oroszné zokogni kezdett. Marty Ernő hangosan, pátosszal ismételte meg:

— Szeretlek, testvérem, mint felebarátomat. Tudod, hogy pap vagyok, tudnod kell, hogy fogadalmat tettem.

*H*ARMADNAP Rachmann Júlia kisasszony ismét az Orosz Bálint irodájában ült, szemben Oroszszal. Álmatlan éjszakák után megtörtén ült ott, szilált tekintettel, kétségbeesett várakozással nézett Orosz Bálintra.

— A pénzt... hát igen, a pénzt mindenesetre visszahelyezzük a bankba — mondta Orosz Bálint. — De egy kis türelmet kérek. E pillanatban az egész összeg nem áll rendelkezésemre.

— Ez borzasztó. Ez az, amit előre tudtam.

— Bocsásson meg, kedves kisasszony, ezt nem tudhatta.

— De hát hol a pénz? Hová lett? Mit csinált vele? Elköltötte?

Orosz Bálint elszánta magát:

— A pénzt, Rachmann kisasszony, elvitte az ördög.

— Tudtam, tudtam! Éreztem! Borzasztó.

— Az. Belátom, hogy az.

— Sándor grófnak határozott kívánsága, hogy a hozományt, a teljes harmincezer koronát, ha már a házasságból nem lett semmi, helyezzük vissza a bankba...

Orosz Bálint legyintett:

— Sándor gróf. Az ő kívánsága.

— Ez kötelessége önnek. Önnek a föld alól is elő kell teremtenie azt a pénzt.

— A pénz nincs meg és a pénzt most nem tudom előteremteni. Majd... elő fogom teremteni. Nem azt a rongyos hatvanezer koronát. Többet, sokkal többet.

— De Sándor gróf...

Orosz Bálint ingerültté vált:

— Hagyjuk ezt, kérem. Ne hivatkozzék ön folyton Mendey Sándor grófra, ne fenyegetsen engem vele. Ebből már elég volt. Mi, én és a feleségem, Zsuzsánnát örökbe fogadtuk, ő a mi gyermekünk, csak neki, önmagunknak és Istennek tartozunk számadással. Mégis csak lehetetlenség, amit ön művel. Nem tűrök tovább semmi ellenőrzést, semmi felelősségrevonást. Még egyszer mondom, hogy ebből elég volt.

— A pénzért ön felelősséggel tartozik.

— Nem tartozom! — ordította Orosz Bálint. — Ne fenyegetsen! Ne fenyegetsen! Itt ülhet nekem estig, beszélhet, kérhet, bírálhat, csak ne fenyegetsen, mert ezt nem bírom, nem tűröm.

— Elmegyek dr. Grézlóhoz. Ő talán tudja, mit kell tenni. Ön kifosztotta Zsuzsánnát. Ön olyasmit cselekedett, ami...

Orosz hangja halkra, könyörgőre vált:

— Kedves Júlia kisasszony. Értsen meg engem. Legyen meggyőződve arról, hogy a legjobb szándék vezérelt. Mindketten, én is, a nőm is, imádjuk Zsuzsánnát, s kezdettől fogva csak az ő gazdagsága, boldogsága lebegett a szemünk előtt, mindent ő érette tettem, csak érte éltünk...

Júlia kisasszony tagadólag rázta a fejét.

— A mi sorsunk az ő sorsa is. Engem súlyos csapás ért. Mindenemet elvesztettem. De majd kiheverem . . . Én nem is értem önt, Rachmann kisasszony.

Júlia csak azt hallotta, hogy mindenemet elvesztettem. Felállt. Az arca sápadt volt s vékony szájaszéle egészen fehér. Reszketett az indulattól:

— Értesz te engem, Orosz Bálint! És van isten az égben. Az verjen meg téged, Orosz Bálint. Az árvák védő istene. Átkozott legyen az a pénz, amit tőle, te telhetetlen, tőle, az ártatlan gyermektől elraboltál. Hozzon pusztulást a házadra, a fejedre. Bitang vagy te, Orosz Bálint.

Júlia még az öklét is fölemelte és fenyegetően rázta meg. Orosz Bálint lesújtva, fejét lehorgasztva állt előtte. Júlia kisasszony, amikor elhallgatott, még egyszer végignézett Orosz Bálinton, azután megfordult és távozott. Az ajtót becsapta maga után. Az előszobán áthaladva, senkivel sem találkozott, de egy nyitott ajtón keresztül látta Orosznét, aki nyilván hallgatózott és hallotta az ő átkát. Mozdulatlanul, kezét a keblén összekulcsolva állt Oroszné.

Júlia rohant le a lépcsőn, ki az utcára. Az utcán is szaladt. Nem tudta, hogy hová. Mivel Telén lakott, a pesti oldalon, mintha úgy világgá akart volna futni, hogy soha haza ne kerüljön, Buda felé vette az irányt, a Fasorból az Andrássy útig, ott a Duna irányában, majd át a Lánchídon, le a Fő utcán, egész Óbudáig rohant. És nem fáradt el, még csak nem is lihegett. Sokszor döcögött el mellette az omnibusz, de ő nem ült föl rá, hiszen nem tudta, hová, meddig megy.

Óbudán járt már, amikor egy kéttornyú templomra esett a tekintete. Megállt. A templom előtt kőből fa-

ragott Mária-szobor emelkedett. Állt a szobor előtt s föl nézett Máriára, annak nyugodt kőarcára, mely fölött sárgafényű glória csillogott. Térdre omlott. Imára kulcsolta a kezét, mély lélegzetet vett és sóhajtván így szólt:

— Boldogságos szűzanyám, most adj tanácsot! Mit mondjak Sándor grófnak?

OROSZ BALINT fellélegzett. Megállt a föld a fürdőépítkezés alatt. Megszűnt végtelenül lassú, konok csuszamlása. Mintha a föld eddig csupán készült volna arra, hogy megmozduljon, de azután meggondolta magát. Hála a Jóistennek, aki megsegíti a benne bízót, iparkodót, dolgozó embert. Már azt hitte Orosz Bálint, hogy tévedett. Csaknem végzetesen tévedett. Az üzlete, az anyagi jóléte s a lelkének nyugalma csuszamlott s ő úgy látta, úgy mérte le — talán még a keze is reszketett — hogy a föld csuszamlik. Mint amikor vonaton robog az ember és azt látja, hogy a táj rohan el mellette. De most visszatért a nyugalma. Minden válságon túljutott, szabad lélegzetet vehet, dolgozhat, dolgoztathat tovább.

A munka felvidult tempóban folyt. Pedig már a munkások is megneszeltek valamit és aggódtak, zúgolódtak. A főpallér jelentette egyszer, hogy a munkások esténként összeállnak tanácskozni, abba akarják hagyni a munkát. A föld csuszamlásának titka rejtve terjedt, s lassanként megtudta mindenki. Egyszer csak megjelent az építkezésnél a hatóság. Rendőrtisztek és városi mérnökök járták körül a terepet, mindent megvizsgáltak, megtapogattak, kérdezősködtek, mértek — s az eredmény az lett, hogy nincs sem-

mi baj, nincsen veszély, folyhat az építkezés tovább. Egyszer csak, egy délelőtt, nem ünnepnapon, amikor munkaszünet van, hanem hétköznap délelőtt, amikor javában dolgoztak a kőművesek és a napszámosok, egy, majd utána még két fal tompa robajjal leomlott. Orosz Bálint éppen a deszkákból összerótt építkezési irodában tartózkodott. Hallotta a robajt, még nem is eszmélt rá, hogy mi történhetett, emberi kiáltást, ordítózást, káromkodást hallott, nem, nem, lehetetlenség, hogy az történt volna, ez volt az utolsó gondolata, amikor rohanva érkező munkások jelentették a szerencsétlenséget. Csak nézett, nem szólt, nem kérdezett semmit — munkásokat temettek el a romok, nem tudni hányat — Orosz Bálint hördült egyet, a feje lehanyatlott s az emberei karjába dőlt eszméletlenül.

KÉT EMBER cipelte fölfelé a hordágyat az Oroszvilla lépcsőjén, föl az első emeletre. A hordágyon Orosz Bálint feküdt ájultan. A hordágy mögött ment az orvos. Oroszné és Zsuzsánna már előbb értesültek arról, ami történt. Oroszné zokogva borult a férjére:

— Édes uram, drága egyetlen uram — sírt és kiáltozott.

És csöndesedve, nyöszörögve kérdezte az orvost:

— Mi lesz vele, drága doktor úr? Életben marad?

Zsuzsánna kiment a szobából. Zavaros érzés fogta el, furcsa gondolatok jártak az eszében. Nem tudta, mit kell tennie, hogyan kell viselkednie. Fölment manzard-szobájába. Most nekem sírnom kellene — gondolta. Sírnom, jajveszékelnem, ráborulnom arra a derék emberre, mint a mama tette. És én nem tudok

sírni. Mintha egyetlen is lenne az, közönséges lenne. Igen közönséges és — fölösleges. Hiszen ki is volt ő nekem? Jó ember volt, ő nevelt föl engem, védett a világ ellen és értem, bizonyára csak értem dolgozott oly sokat, szeretett engem... Különös, hogy engem nem tud megatni senki halála. Talán... mintha irigyelném azt, aki meghal. Meghal, vége, nincs tovább. Vagy talán... én nem tudok szeretni senkit? Olyan lennék én, akiről az emberek azt mondják, hogy gonosz? Nem, az nem lehet, hiszen a mamát szeretem. Marty Ernőt is szeretem, ő, őt örökké szeretni fogom... Orosz Bálint megtette a kötelességét, de elköltötte a vagyonomat. Mi most tönkrementünk. Ismeretlen sors vár rám. Mamára is. Minden elveszett. A falak kilenc munkást temettek el. Ez Orosz Bálint műve. Ezt az emléket hagyta ránk... Pedig jó lenne sírni. Nem lehet. Nincs szánalom a szívemben. Vajon Sándor gróf sajnálja-e az alkalmazottait, ha valami baj éri őket? Nem tudom, nem tudhatom... Inkább haljon meg a papa, minthogy beteg, bénán éljen.

Lentről vonító sírás szűrődött be a csukott ajtón át a szobába.

Ha meghal a papa — kavargtak a gondolatok tovább a Zsuzsánna agyában — milyen felfordulás lesz itt. Talán ki is kell innen költöznünk. Egész biztosan ki kell, dehogy bírjuk tartani ezt a házat. Vizsgálat lesz. Sok minden kiderül. Vajon mi? Rólam is tudni fog az egész világ. Azt hiszem, hogy én olyan csempészett gyerek vagyok. Azt a kilenc munkást sajnálom. Istenem, talán elevenen temették el őket a romok!... A doktor azt mondja, hogy a papa eszméletlen, nem tud semmiről. De mást nem mond. A doktornak kék szeme van. Marty Ernőnek is kék szeme

van. A papának... nem tudom, milyen színű szeme van a papának. Lehetséges ez? Kilenc éve naponta együtt voltunk és most nem tudom, hogy milyen színű a szeme. Nem érdekelt. Nem szerettem?... Ha a papám meghal, Sándor gróf talán haza vitet Telére. Mert az nem lehet, hogy ő nyomorban hagyja a lányát. És ha nem visznek haza? Akkor eljön értem Marty Ernő. Már nem lesz rajta papi ruha. És megkéri a kezemet. És én feleségül megyek hozzá... Az esküvőmre eljön az igazi apám. Az esküvő előtti napon kimegyek majd a temetőbe a papa sírjához. Megkérem, hogy ne haragudjon rám, mert nem tudtam mélyen, nagyon szeretni. A mamát sosem hagyom el. Ezt megígérem majd a halottnak is. A mamát nagyon, de nagyon szeretem. Olyan jó keble van a mamának, szeretem ráhajtani a fejem.

Csend támadt a házban, temetői csend. Zsuzsánna ráeszmélt a csendre és megborzongott. Mintha valaki a háta mögött állt volna, ő nem mert mozdulni. A papa meghalt. A papa mindent tud... Zsuzsánna kirohant a szobából, le a lépcsőn, be a szalonba. A szalon üres volt, a hálósoba ajtaja nyitva, Zsuzsánna bebotlott az ajtón. Orosz Bálint sárgaszürke arccal feküdt az ágyon. A két szemén két aranypénz. Fejtől két gyeritya égett. Két cseléd állt az ágy lábánál, a szemük könnyezett. Orosz Bálintné ült az ágy szélén, mozdulatlanul bámulta a halottat. Zsuzsánna zokogva borult Orosz Bálint holttestére:

— Nem igaz, papám, nem igaz, hogy nem szerettelek. Drága jó papám. Tudom, hogy milyen szemed volt, zöldesszürke! Minek vettetek engem a házatokba? Én hoztam rátok minden bajt. Papám, bocsáss meg, drága jó papám.

Valaki dobogó léptekkel rohant fel a lépcsőn, át a szalonon, be a szobába. Már az ajtó előtt mondani kezdte:

— Élnek! Kérem szépen, mind a kilenc...

Észbekapott. Láta, hogy már későn hozta a hírt. Megállt, állt, lehorgasztotta a fejét, s összetette a kezét.

MÁSODIK RÉSZ

OROSZ BÁLINT temetésére feljött Marty Ernő. Az özvegy, Zsuzsánna és a fiatal káplán, a volt alkalmazottak közül ketten és egy távoli rokon, kísérték ki a halottat a temetőbe. Kartársak, barátok, rokonok, ismerősök nem mutatkoztak. Bűnös gondatlanságban marasztalták el néhai Orosz Bálintot, különösen, mert megtudták, hogy a családját teljes szegénységben hagyta itt.

Marty Ernő is tudta ezt és éppen azért tartotta szükségesnek, hogy legalább néhány jó szóval vigaszt nyújtson az asszonynak és Zsuzsánnának, aki iránt atyai szeretetet érzett.

— Most mi lesz magukkal? — kérdezte kertelés nélkül, amikor a nőket visszakísérte a fasori villába.

Orosz Bálintné nem felelt. Dermedten ült.

— Ha legalább valami életbiztosítást kötött volna.

— Akart szegény — szepegte Oroszné. — De nem fogadták el az ajánlatot. Valami baja volt a szívével.

Zsuzsánna megsimogatta az Oroszné vállát. Ő maga nem látszott csüggedtnek. Sőt, mintha gyermeki tudatlanságában sejtelve sem lett volna arról a sorsról, amely rájuk vár. Ő csak azt tudta, hogy az emberek élnek, néha, nagyon ritkán, meghal egy-egy öreg, vagy valaki olyan, aki, akár gazdag volt, akár szegény, valamely halálos betegségbe esett.

— Hiszen ha plébániám volna! — sóhajtott fel Marty Ernő.

Oroszné reménykedve emelte fel a tekintetét, Zsuzsánna kíváncsian.

— Máli néni elvezetgetné a háztartást, Zsuzsánna is nálam lakhatna, amíg férjhez nem megy.

— Ha magának plébániája lenne, — szólta Zsuzsánna — akkor én sosem mennék férjhez, örökké magánál lakték.

A pap erre a vallomásra semmi okosat nem mondhatott:

— De hát, nincs plébániám.

— Talán majd ad a Jóisten neked plébániát — rebegte Orosz Bálintné.

Marty Ernő mosolygott.

— A Jóisten mindenesetre ad majd nekem plébániát. De nem tudhatjuk, hogy mikor. Maguknak azonban már most kellene a segítség. Hiszen lakásról is kell gondoskodniuk. Nem várhatják meg, amíg elárverezik fejük felől ezt a házat.

A pap arra gondolt, hogy pénzbeli segítséget ajánl fel a két nőnek. De várt valami kérő szót, valami kézzelfogható panaszt, szóval a formát kereste. Különös ember volt a pap, nem lehetett róla tudni, hogy milyen okok késztették a szokatlan jóságra. Vajon részvétérzés-e Zsuzsánna iránt, akinek szerelmét csak szeretettel viszonzozhatta, vagy valami kötelességérzés, mert a történetekben a bátyját, Marty Istvánt is vétkesnek tartotta.

— Majd megsegít a Jóisten! — sírta el magát az özvegy.

És ezekre a szavakra Marty Ernő még mindig nem nyúlhatott a pénztárcájához.

— Meg! — és bólintott hozzá. — Azért küldött engem is. Az ő parancsára jöttem én fel a temetésre. Valahogy így szólt a sugallat: Menj fiam, Ernő és úgy cselekedj, hogy az a két gyámoltalan lélek éhséget, nyomorúságot ne szenvedjen.

Oroszné megütközött ezeken a szavakon. Különöseknek, mesterkéltnek, szinte komédiának érezte azokat. De Zsuzsánna felkacagott:

— Hát akkor, tisztelendő úr, csak tessék elkezdenni a rólunk való gondoskodást!

Oroszné felállt és kiment a szobából. Nem bírta a Zsuzsánna kacagását. Nincs ennek a lánynak szíve, sem józan esze — méltatlankodott magában.

— Jó, hogy kiment — intett Oroszné után a pap. — Mert olyan dolgok kimondását is szükségesnek érzem, amiket jobb, ha nem hall.

Zsuzsánna balga szíve megdobbant. Most! Most megvallja, hogy szeret.

Marty Ernő beszélt tovább:

— Könnyelmű ember volt Orosz Bálint! Mondhatnám, hogy bűnös ember volt. Vagyont akart szerezni és nem volt benne önmérséklés. Lehet, hogy szerette a családját, sőt bizonyára szerette, de tökéletlen volt az ő szeretete, mert nélkülözte a gondosságot. Orosz Bálint a maga vakmerő földi kalandjába belevonta és vitte magával a családját.

Zsuzsánna elámult. Rettenetes ember ez a pap! Most alkalma lett volna, hogy legalább egy jó szót szóljon, valami biztatást, valami reményt lobogtasson meg — és íme, prédikál. Elöntötte az ingerültség, felugrott:

— Ne ítélje el ön Orosz Bálintot! Köszönjük a rész-

vétét, Marty úr. Nagyon köszönjük a hozzánk való jóindulatát is, de most visszavonulok.

Zsuzsánna kilibegett a szobából. Marty Ernő zavart mosollyal nézett utána. De aztán leült egy karosszékbe, összekulcsolta a kezét, s a két hüvelykujjával elkezdett malmozni. Mindig így tett, ha valami kis izgalomból az ő valóságos bálványszerű nyugalmaiba akarta magát beledolgozni. Csak néhány perc múlva mormolta maga elé:

— Szegény gyermek! Csak soha túlságosan meg ne alázza őt a Teremtő.

NEM KELLETT volna azt a két aranyat, amit szegény Bálint szemére tettünk, vele eltemetni — siránkozott Oroszné.

Hamarosan itt tartottak, a szegénység, a nyomor ekkora fokán.

— Írok a keresztmamának. Nekik kötelességük rajtunk segíteni — ajánlkozott Zsuzsánna.

— Írj — hagyta rá Orosz Bálintné, reménytelenül. De Zsuzsánna nem írt. Kérni attól, azoktól! — inkább elpusztul, de ezt nem teszi meg.

A fasori házat és az ingóságokat elárverezték. Lakást Marty Ernő bérelt ki a számukra, a Ferenc körúton. Három szobából állott ez a lakás, hadd legyen illúzió a három szoba és a hozzájuk tartozó mellékhelyiségek. Ne legyen tehát egyszerűen egy szobakonyha a lakás, ne lássák az előbb jólétben élők, hogy milyen mélyre zuhantak. Meg mintha a nagyobb lakásba idővel inkább bele lehetne teljesedni, mint a kicsiből újra eljutni a nagyba, mert a kis lakás vonja, magában tartja azt, aki egyszer a falai közé került.

A költözködés délelőtt történt. Dél tájban már ott ültek a lakásban, Oroszné és Zsuzsánna, a ládák tetején. Zsuzsánna eddig a két kutyájával játszott, oly gondtalanul, mintha csak vendég lenne a nagy rendtelenségben, különben pedig semmi köze hozzá.

— Valamit főznünk kellene — szólalt meg Oroszné s tanácsot várón nézett Zsuzsánnára.

— Hát főzz.

— Miből? Nincs egy fillérem sem.

Zsuzsánna elcsodálkozott:

— Hát az hogy' lehet?

— Úgy, hogy egy fillérem sincs. Ilyet még nem hallottál?

Zsuzsánna a fejét rázta, hogy ilyet még csakugyan nem hallott. És játszott tovább a kutyákkal.

Oroszné ült ölbetett kézzel, búsongva. Zsuzsánnának egyszer csak ráesett a tekintete, megsajnálta:

— Hát ha nincs pénzed, szerezz.

— Szerezz. Okos vagy te. Csak úgy kijelented, hogy szerezz és azt hiszed, akkor már lesz is. Honnan szerezzek? Nem mondanád meg?

Zsuzsánna csendre intette a kezével Orosznét:

— Most ne beszélj. Most hagyj gondolkozni.

És a fejét a tenyerébe hajtva, töprengett. Vagy öt perc múlva kérdezte Orosznét:

— Na, kitaláltál valamit?

— Ki. Egyszer a Szabó Margit az iskolában eladta a könyveit és a pénzt a cukrászdában elköltötte. Meg-evett egy ültőhelyében hat darab krémet. Valamit tehát el kell adnunk.

Oroszné felélénkült:

— Nem is kell semmit eladnunk. Betesszük zálogba a láncomat s majd ha pénzünk lesz, kiváltjuk.

— Ezt lehet?

— Hogyne lehetne. Van olyan üzlet, a zálogház, ahol kölcsönt adnak holmikra.

— Hisz ez nagyszerű!

— Bálint mesélte gyakran, hogy diák korában nagy lump volt s a hónap közepétől kezdve már sohasem volt pénze...

Zsuzsánna kacagott:

— Végre a papáról is hallok valami érdekeset.

Oroszné megbotráncozott:

— Zsuzsa, kérlek!...

Zsuzsánna legyintett:

— Jó, jó. Csak ne rémüldözz folyton. Általában, ha azt akarod, hogy szeresselek, akkor légy szíves kevesebbet rémüldözni és légy szíves lehetőleg semmin meg nem botráncozni. Tudod, mamám, nem is őszinte ám az ilyesmi.

— Ne rémüldözzek?

— Jól van, mamám. Olyan vagy, amilyen vagy. Te egy félénk kutyus vagy, egy gyáva nyulacska. Majd én megnevellek. De most meséld tovább, mi volt a papával diák korában?

— Mondtam. A hónap közepén sohasem volt már egy fillérje sem. És akkor úgy segített magán, hogy mindenét betette a zálogba.

— Neki is volt nyaklánc?

— Ne ostobáskodj. Volt órája, ruhája.

— Ruhát is elfogadnak a zálogházban?

— Igen. De attól Isten mentsen meg bennünket, hogy a ruháinkat kelljen betennünk.

— Hát sok ruhánk úgy sincs! — nevetett Zsuzsánna, mintha csupa öröm lenne, hogy még az értékesebb ruháikat is elárverezték a hitelezők.

Oroszné lekapcsolta nyakáról a hosszú aranyláncot és várakozóan nézett Zsuzsánnára.

— Hát menj már, — türelmetlenkedett az. — Ha még ma főzni akarsz.

— Nem vinnéd le te?

— Én? Én nem is tudom, hogyan néz ki egy ilyen üzlet. Nem mehetek be vele a fűszereshez.

— Majd megkérdezed s megmondja a rendőr, vagy valamelyik hordár.

— Csak vidd magad.

Oroszné habozott.

— Miért nem indulsz már? — sürgette Zsuzsánna.

— Tudod, nem merem bevinni!

— Megint félsz? Mitől félsz?

— Szégyelem magam.

Zsuzsánna egészen nekihevült:

— Nem értelek. Mit szégyelsz? Kitől szégyeled magad? Fantasztikus lény vagy, mamám, ne haragudj.

— Hiába, én szégyelem. Ott, a zálogostól, meg akik éppen az üzletben vannak.

Zsuzsánna kikapta a láncot az Oroszné kezéből:

— Akkor viszem én. De mama, mondtam már, hogy én téged meg foglak nevelni. Ilyet én még nem is hallottam, hogy valaki egy rongyos zálogos előtt, meg a többi koldus előtt szégyellje magát. Azt hiszed, hogy te egy grófnő vagy? ... Nagyon is nem vagy grófnő, azért szégyelled magad. Én azt hiszem, hogy te javíthatatlan vagy. De megyek, mert őszintén megvallom, én már olyan éhes vagyok, mint... mint egy járdára hullott kukac!

Zsuzsánna indult. Oroszné utána kiáltott:

— Egy rendőrtől, vagy egy hordártól...

— Jól van, csak ne oktass. Annyi eszem nekem is van. Szervusz mama, rögtön itt leszek.

FÉLÓRA MŰLVA érkezett meg Zsuzsánna, a kezében csomagokkal:

— Hoztam egy kis angolnát. És egy doboz szardíniát...

A csomagokat kibontogatta és egyenként rakta ki tartalmukat az asztalra.

— Ez rokfort vajjal. Remélem, jó lesz... Tudod, azért hoztam, mert már elmúlt dél és sokáig tartana, amíg valamit megfőznél. Ez őszibarack. Csak egy kilót hoztam. Itt a sonka. Képzeld, mamus, az a hülye segéd géppel akarta vágni a sonkát. Sütemény... Nem is tudom, hogy szereted-e az indiánert. Különös, eddig sohsem figyeltem meg. Mert én szeretem. Jaj, hogy én milyen zavart vagyok, kenyeret meg nem hoztam. Most mi lesz?

— Mennyit költöttél?

— Semmit. Csekélység, négy koronát és nyolc fillért.

— Szentisten!

— Miért? Igazán nem sok... Itt a többi pénz.

Zsuzsánna az Oroszné ölébe ültette a táskáját: ötvennégy koronát, pár fillért és a zálogcédulát:

— Nesze.

Oroszné csak ült, bámult a levegőbe, majd elkezdett hangtalanul sírni.

— Ugyan, mamám! Nem szégyelled magad? Látnod, most igazán szégyellhetnéd magad. Most volna rá okod. Azt a vacak láncot siratod? Hiszen azt mondtad, hogy vissza lehet váltani.

Zsuzsánna bekapott egy falat sonkát, csak úgy kenyér nélkül:

— Milyen csacsi vagyok! Szardíniát nem kellett volna vennem, azt nem lehet kenyér nélkül enni.

Oroszné felállt, letörülte a könnyeit:

— Lemegyek, kenyérért.

— De bizony nem mégy. Hogy is ne! Majd csak úgy szaladgálunk, minden percben le a harmadik emelet-ről... Látod, ez az! Hogy' utálok én az olyan emberek, akik képesek harmadik és negyedik emeleten lakni. Micsoda népség!... Habár... No, de mind-egy. Megesszük az egészet kenyér nélkül, mama. A szardíniát eltesszük vacsorára.

— Vacsorára! — szorongott megint Oroszné. — Csak azt szeretném tudni, hol alszunk majd.

Zsuzsánna nagy kört írt le a kezével:

— Itt! Vagy azt hiszed talán, hogy nem férünk el ketten három szobában?

— De hiszen ágyunk sincs, — sóhajtott Oroszné.

— Estig még lehet.

Oroszné erre már nem is felelt.

— És ha nem lesz, akkor a földön alszunk, — folytatta Zsuzsánna. — Csak te ne sóhajtozz, mamám, az a fő. Be a hasat, ki a mellet. Te csak bízd rám magad!

Orosz Bálintné elmosolyodott:

— Ó, ó, te! Azt sem tudtad még két hónap előtt, hogy baj is van a világon.

— Nem tudtam? Látod, te, mamus, te nem tudod még most sem. Mert te csak anyagiasan tudsz gondolkodni. Te azt hiszed, hogy csak az a baj, ha pénz nincs, de ha pénz van, akkor más baj nem is lehetséges. Amikor engem nyolcéves koromban elhoztak Telér-ről, azt hittem... azt hittem...

Zsuzsánna elakadt, hogy hogyan fejezze ki, ami kívánczik belőle:

— Azt hittem, hogy megszakad a szívem a fájdalomtól. Elszakítottak tőle... Sándor gróftól. Te azt hitted akkor, hogy minden rendben van. Pedig én... én úgy szerettem őt, ahogy már apát nem is kellene szeretni. Úgy szerettem, ahogy férfit sohasem tudnék szeretni, még azt sem. Tudod, kire gondolok. De te ezt nem érted. Én sem értem. Nem, nem értem. Mert ha apa lett volna az apám, én most... bele tudnék nyugodni, hogy elvesztettem. De őrá muszáj emlékezni. Ha nappal másra gondolok is, éjjel megjelenik az ágyamnál, álmomban. És milyen hátborzongató álmaim vannak. Nem is szeretek róluk beszélni. Néha a te alakodban jön el hozzám álmomban. Nagy kalap van a fején, fátyollal. Leveszi a fátylat és az ő arca van a te testeden. Én nem tudom miért, de úgy szégyellem magam. Mintha valami rosszat követtem volna el. Mert nekem csak ti ketten vagytok. És neked nincs senkid, csak én. Ő nem törődik velünk. A magunk lábán kell megállnunk.

— Akkor még ma beugorhatunk a Dunába.

— És mégsem ugrunk bele. Élni fogunk, te nyúl-szívű. Megértetted! Te nyúl, te galamb, te zöldbeka. Gyáva mamus.

— Csak te legyél bátor.

— Az is vagyok. Dolgozni fogunk.

— Zsuzsánna, te nem vagy tökéletes. Csak úgy beszélsz bele a világba. Csak úgy kijelented, hogy dolgozni fogunk.

Zsuzsánna nevetett:

— Igenis kijelentem. Mindketten dolgozni fogunk. Te is!

— Nem mondanád meg, hogy mit tudunk mi csinálni?

— Nyitunk egy zálogházat.

— No, mondom. Hát hogyan képzeled azt? Hiszen ahhoz pénz kell, és nem is értünk hozzá.

— Akkor árulni fogunk valamit. Szardíniát vagy őszibarackot.

— Dühösíteni akarsz?

A két kutya kaparta odakünn az ajtót, bebocsátást kérve. Zsuzsánna az ajtóhoz szaladt és kinyitotta. A kutyák körültáncolták örömeikben.

— Jaj, ezekről egészen megfeledkeztünk, hiszen ezeknek is enni kell adnunk. — Zsuzsánna szemügyre vette az asztalon az ennivalókat.

— De mit? — sópáncodott Oroszné.

— Odaadjuk nekik a szardíniát, nem? Vagy mit gondolsz, elrontja a gyomrukat a szardínia, ha kenyér nélkül megeszik?

— Csak nem akarod szardíniával etetni a kutyákat.

— Igazad van, megárthatna nekik. Na jó, leszaladok, nem bánom, és hozok kenyeret meg parizert. Önök, Jámbo és Pici úr, nem sétálnának velem egyet?

A kutyák csaholva követték Zsuzsánnát. A folyosón el kellett haladniok a szomszéd lakás nyitott ablakai előtt. Zsuzsánna bekukkantott a lakásba. Négy varrógép állt a szobában, a gépekkel négy fiatal lány dolgozott. Egy idősebb nő szakadozott pongyolában az ablaknál elhelyezett asztalon vasalt. Zsuzsánna megállt.

— Mit varrnak maguk? — a kérdést a vasaló nőhöz intézte.

— Munkásingeket, — hangzott a száraz felelet.

— Igen? ... És ... milyen célra?

— Vásári árusoknak.

— Persze!... Mutasson egyet!

A nő meglepődött. Úgy hangzott a Zsuzsánna kívánsága, mintha valami parancs lenne. De hát mit tegyen? Kedvetlenül kinyújtott egy inget az ablakon.

— Ezt maguk nem jól csinálják, — jelentette ki Zsuzsánna. — Ilyen nagy öltésekkel nem szabad férfi inget varrni. És miért nem szegőzik be a mellet? Na, ez a gomblyuk, ne haragudjon kérem, de ez pocsék.

— Beszélni lehet, — morogta az asszony és kikapta Zsuzsánna kezéből az inget. — Csináljon kegyed huszonhat fillérért különbet.

Zsuzsánna elámult:

— Huszonhat fillérért? Hiszen abból nem lehet megélni.

— Nemigen. De ha szorgalmasan dolgozik az ember, akkor valahogy megélhet. Az én műhelyemben ötven ing készül naponta.

— Ötven? Az nagyon sok. — Zsuzsánna az ablakon át megszámolta, hogy hányan is dolgoznak a szobában.

A műhely tulajdonosnője még ezt mondta:

— Így aztán többet keresek, mint ha a belvárosba dolgoznék valami előkelő cégnek.

— Belvárosi cégnek is lehet dolgozni?

— Persze, hogy lehet. Valakinek csak el kell készíteni, amit árulnak.

— Na persze hogy nem fán terem. Mindjárt gondoltam. De... azoktól biztosan nehéz munkát kapni.

— Munkát lehet kapni, de csak ha megfelel a minta, amit az ajánlkozó bemutat. Nagyon is nagy hiány van finom fehérnemű varrónőkben.

— Mi az a minta?

— Talán üzleteknek akar dolgozni a kisasszony?

— Ne-em, de érdekel engem ez a dolog.

Az asszony fanyarul mosolygott:

— Nem is olyan érdekes.

— Ha nem tetszik haragudni, este bejönnék egy kicsit beszélgetni. Igaz, még be sem mutatkoztam, Orosz Zsuzsánna vagyok. Ez a tarka kutylus Jámbó, ez a vörös meg Pici úr.

Egy leányka bent a műhelyben nevetni kezdett.

A tulajdonosnő hátra nézett és szigorúan mondta:

— Vannak lányok, akik addig vihognak, míg szombaton este oda adom nekik a könyvüket.

— Tehát, ha nem zavarnám este nagysádékat...

— Kérem, — mondta az asszony s mivel érezte, hogy előkelőnek kell lennie, így folytatta: — legyen szerencsém.

— Jónapot kívánok. Na gyerünk, Jámbó és Pici úr!

ESTE ZSUZSÁNNA az előszobaajtó mögül leste, mikor fejezik be a munkát a szomszéd lakásban. Oroszné megágyazott, helyesebben a földre rakta a matracokat, leterítette azokat lepedővel, vánkos is volt, paplan is. Lefeküdt. Még zsémbeskedett Zsuzsánnával:

— Nem ismerkedem szomszédokkal. Én nem tervezetek a vakvilágba. Legokosabban tennéd, ha légvárat építenél, ahhoz értesz. Ha el kell pusztulnunk, úgyis minden hiába. Feküdj le te is. Eleget szaladgáltál ma.

Zsuzsánna rá sem hederített Orosznéra. Amikor látta, hogy a varrolányok elmennek, egy kicsit még várt s azután bekopogtatott a szomszéd lakásba. A

szomszédnő váratlanul nagyon barátságosan fogadta. Bemutatta az urának, akiről csakhamar megtudta Zsuzsánna, hogy biztosítási ügynök, de még csak nemrégiben kezdte a szakmát. Egy felnőtt fia is volt a szomszéd házaspárnak, egyetemi hallgató, igen szerény fiatalembernek látszott, szótlanul ült az asztalnál. Bemutatkozásakor nem is mert a Zsuzsánna szemébe nézni.

— Tessék helyet foglalni nálunk, — udvariaskodott a szomszédasszony.

Azután az urához fordulva mondta:

— A kisasszony, ha nem tévedek, üzletekbe szeretne dolgozni.

A férj, Glück József, ezt már tudta, mert délután elmesélte neki a felesége. De megjátszotta, mintha most hallaná először:

— Miféle üzletekbe?

— Divatáru üzletekbe.

— Női, férfi?

— Tulajdonképpen mindegy, nem? — érdeklődött Zsuzsánna.

— Na és? — kérdezte Glück József.

Pedig már megbeszélték a feleségével, hogy a padláson levő varrógépet, mely csak finom munkára alkalmas s így ők nem dolgoztathatnak vele, valahogyan el kellene adni Zsuzsánnának.

Ez a „na és?” udvariatlan, fölényeskedő kérdés volt. Zsuzsánna nyugodtan nézett Glück Józsefre s még nyugodtabban nem felelt neki.

— Mintát szeretne készíteni a kisasszony. Pár mintadarabot, — magyarázta Glückné a férjének.

— Hát azt éppen lehet. Aztán ajánlkozni kell velük jobb cégeknél.

— Hiszen ha gépem lenne! — és Zsuzsánna vára-
kozóan nézett Glücknére. Hátha az felajánlja, hogy
az ő valamelyik gépén készítse el a mintákat.

— Hol tanult varrni a kisasszony? — érdeklődött
Glückné.

— Az angolkisasszonyoknál.

Glückné becsmérlőleg legyintett:

— Az nem ér semmit. Tanulni csak műhelyben
lehet.

— Miért? — kérdezte csodálkozva Zsuzsánna.

— Mert ott összeszidják az embert. És addig sze-
kírozzák, amíg csak jól nem csinálja a munkáját.

A Glück fiú most közbeszólt:

— Az nem egészen úgy van. A durvaságnak az én
véleményem szerint...

Az anyja közbevágott:

— Csak neked ne legyen véleményed. Te érthetsz
a római joghoz, de a varráshoz én értek.

A fiatalember elhallgatott. Nem ütötte ugyan fel
az előtte heverő könyvet, mely nem a római jog volt,
hanem Mariska Vilmos pénzügytana. Szótlanul ült,
dermedten és mintegy magába süppedten, mintha
nem is hallotta volna, amiről a jelenlétében beszél-
gettek.

— Az angolkisasszonyoknál kitűnően tanítanak, —
bizonykodott Zsuzsánna.

— Lehet, — hagyta rá Glückné.

— És nekem muszáj dolgoznom. Mi nagyon sze-
gények vagyunk. Nekünk még bútoraink sincsenek.

Glückné egészen belepirult abba, amit hallott. Fur-
csa egy lány. Csak úgy egyszerűen elmondja, hogy ők
nagyon szegények és bútoruk sincs. Hiszen ilyet nem
szokás, nem is szabad tenni. Más ember szégyelli és

titkolja a szegénységét. Az ember nem is gondolná róla, hiszen olyan úri képe van és olyan magabiztos a megjelenése.

Glück József, a neje meglepetésére, mégis rátért az üzletre:

— Hiszen tudnánk mi segítségére lenni a kisasszonynak. Volna egy Weller—Wilson gépünk, amit munkásingek varrásához úgysem igen használhatnánk. Azonban...

Itt Glück elhallgatott és várt.

— De nekünk most nincs pénzünk, — jelentette ki Zsuzsánna.

Glück meglepődött. Nem azon, hogy nincs Zsuzsánnának pénzük, mert azt már tudta. Hanem, hogy milyen okos ez a lány, máris kitalálta, miről van szó. Na, ügyes lány ez, szép is, eszes is, nem kell ezt féltetni. Bizonyos, hogy még varrni is tud. Csak rá kell nézni és már gondolhatja az ember. Az üzlet üzlet. Előbb kölcsön kapja a gépet, azután, ha már keres, majd megveszi. Egész jó áron el lehet neki adni. Mert még gavallér is, annak látszik.

Glück a feleségére nézett. Az meg őrá. Helyesebben összenéztek. Mindegyikük tudta, mit gondol a másik. Az asszony pislantott a férjének, hogy most hallgasson, majd ő beszél:

— Ha valami biztosítékot tudna adni a kisasszony, szívesen oda adnánk a gépet.

Zsuzsánna töprengett. Biztosítékot! De mit? Pedig azt a gépet neki meg kell kapnia... Eszébe jutott a zálogház. Hiszen neki is van még valamije. Önkénytelenül megtapogatta a blúza alatt a nyakláncát s a láncon lógó ékkövekkel kirakott keresztet.

— Adják a gépet kölcsön. Ha tudok munkát szerezni, akkor megveszem.

— És ha elrontja a kisasszony?

Zsuzsánna haragos lett:

— Nem rontom el! De hát ha maguk nem akarnak rajtam segíteni, akkor ne adják.

Már Zsuzsánna arra gondolt, hogy felajánlja biztosítékul az ékköves keresztet. De azután mást határozott. Azt nehezebb helyzetekre kell tartogatnia. Hiszen még annyi minden elintézetlen ügyük van. Felállt az asztaltól, de állva maradt és várt.

— No, hogy ne legyünk rossz szomszédok, — mondta Glückné és ő is felállt, — varrja meg a kisasszony azon a gépen azt a pár mintát.

— Igazán nagyon köszönöm. Majd viszonzom a szívességüket, — kezét nyújtott sorba a család tagjainak.

Glück és a felesége az ajtóig kísérték. Glück, hogy miért, miért nem, így köszönt neki:

— Kezét csókolom.

A Glück fiú csupán felállt az asztaltól s néma meghajlással köszönt Zsuzsánnának.

— Hallottad ezt? — és Glück ránézett a feleségére.

Glückné nevetett az ura kérdésén.

— Hát ennek van egy kis önbizalma!

— És micsoda fellépése van, kérlek. Fogadni merék, hogy ez egy dzs centri-lány. Hogyan is hívják?

— Török... Nem is Török...

A fiú közbeszólt:

— Orosz Zsuzsánna.

— Na ja, Orosz. Hát ha nem is dzs centri, de hogy gazdagok voltak, az biztos.

Glückné bólintott:

— Hogy gazdagok voltak, arra a nyakamat teszem. Gazdagoknak kellett lenniök. És valami krachon tönkrementek. Meghalt az asszony ura. Azért is adtam oda a gépet, egy ilyen árván segíteni kell.

— Majd kérdezd ki ezt a lányt, hogy kik, mik voltak azelőtt.

Kis szünet után így szólt Glück:

— Bútoruk sincs. Ezekkel nem fogok üzletet csinálni. Se betörés, sem tűz elleni biztosítást.

— Életbiztosítást sem, — Glückné ásított és vetkőzni kezdett.

— Azt sem. De tudod mit? Ha jól megy neki és keresni fog, hát én kötök vele egy balesetbiztosítást. Úgy éljek én ... Fellépése, az van.

Glückné már a haját kezdte lebontani:

— Ez egy kis hücepe. Hogyan is mondják azt magyarul?

— Hetyke, — ajánlotta a magyar szót némi lenézéssel az ifjabb Glück.

EGY VÁCI UTCAI üzletnek ez volt a cégfelirata: *Tiller Mór és Társa Cs. és Kir. udvari szállítók, katonai szabók.* De férfidivat cikkeket is árultak az üzletben. Ide tért be Zsuzsánna.

Fekete kisaszonnyal egy kettőre végzett, az a főnökhöz küldte. A hosszú üzlethelyiség padlóját végig piros plüss szőnyeg borította. Hátról falépcső vezetett fel az emeletre. Zsuzsánna elfogulatlanul ment fölfelé a lépcsőn. Megbámulta a lépcső barnán csillogó karfáját. Jó lenne hasra feküdni és lecsúszni rajta, — ez ötlött az eszébe.

A „Főnök” feliratú ajtón kopogtatott.

— Tessék! — hangzott belülről.

Zsuzsánna benyitott. Egy vörösszakállú hatvan év körüli ember állt a dolgozó asztal mellett. Nem szólt, csak kérdően nézett a belépőre.

— Tiller urat keresem.

— Én vagyok.

Tiller Mór azt akarta még kérdezni, hogy: mi tesszik. De tekintete ráesett a paksamétára, amit Zsuzsánna a kezében tartott, úgy kérdezte tehát:

— Mit akar?

— Mintákat hoztam. Tessék, kérem, megtekinteni.

Tiller most ráért ugyan, de meg szüksége is volt arra, hogy valaki jó munkát mutasson be neki. De azért mindenesetre valami elhárító szót kellett mondania, hadd érezze kegynek az, aki hozzáfordul, ha mégis teljesíti a kérését:

— Olyan sürgős?

— Igen, — felelte Zsuzsánna egyszerűen.

— Tessék kicsomagolni. A manipulánsnő küldte hozzám?

— Igen. Fekete kisasszonynak megfelelne a munkám, de ő azt mondja, hogy csak Tiller úr rendeletére adhat ki anyagot.

Tiller Mór erre nem válaszolt. Kezébe vett egy fehér rayé inget s vizsgálni kezdte. Apróra megnézett rajta minden öltést.

— Ezt maga csinálta? — kérdezte végre.

— Igen, kérem.

— Már úgy értem, hogy egyedül? Segítség nélkül?

— Igen. Hogyne.

— A gallért is? A gomblyukakat is? A mellszegőket is maga varrta?

— Igen.

— Hát, tisztességes munka, azt meg kell mondani. Milyen cégeknek dolgozott eddig?

Zsuzsánna meghökkent. Most rúg ki, — ez volt az érzése. Így felelt:

— Kérem, Tiller úr, én még nem dolgoztam sehová. Most akarom elkezdni. Eddig nem voltunk rászorulva.

Tiller Mór megsimogatta vörös szakállát, végignézte jól Zsuzsánnát s nagy hangon kezdett beszélni:

— Mi az, hogy nem *voltunk* rászorulva? Kik azok a *voltunk*? Egy egész család? Naplopásból akartak talán élni? Én is dolgozom. Mindenkinek dolgoznia kell. Jól adja: nem *voltunk* rászorulva.

Zsuzsánna kezdte visszacsomagolni az inget. Tiller egy pillanatra meglepődött, de aztán csak kiabált tovább:

— Aki ilyen ügyes, mint maga, annak kötelessége dolgozni. Miből akar megélni? Talán egy sarokházhoz akar feleségül menni? Nem is lenne rossz. De nincsen olyan sok sarokház.

Zsuzsánna a hóna alá csapta a csomagot és indulni akart.

— Megálljon, hé! — kiáltott rá Tiller úr. — Hová rohan? Miért rohan? Mondtam én, hogy nem adok munkát? Úgy látszik maga még most sincs rászorulva. Más lány könyörögne.

— Nna! — fitymálódott Zsuzsánna.

— Kiadok magának egy kelengyét. Egy egész férfi kelengyét. Tud maga monogramot hímezni?

— Azt a mamám megcsinálja. Ő nagyon szépen tud hímezni.

— Szóval mamája is van. Na persze, ilyen fiatal leánynak... Na, diktálja be a címét s a kifutó majd

elviszi az anyagot a lakására. Mert ez a rend. De ne-hogy nekem zálogba csapják az egész miskulanciát.

— De kérem! — méltatlankodott Zsuzsánna. — Ilyesmi eszünkben sincs.

— Nem is kell, hogy az eszükben legyen. Az ilyes-mi sikkasztás lenne és . . . abból nagy baj lenne. Ügyes munkásnak nem is kell ilyesmit csinálni. Dolgozni kell és akkor meg lehet rendesen élni. Persze gumirádlizni nem lehet. De én sem szoktam gumirádlizni. Tudja, gumirádlizni csak a sikkasztók szoktak. A Kecskeméthy Győző az most biztosan gumirádlizik, csak azt nem tudni, hol. Látja, az volt egy ügyes ember, mi? Csak úgy elvitte azt a félmilliócskát. Más-nak meg egész életén át dolgoznia kell. No nem baj. Nézzen csak itt körül. Amit itt lát, azt mind becsü-letesen szereztem. Én is voltam szegény.

Tiller Mór szünetet tartott s azalatt megint simo-gatta a szakállát.

— Én is úgy kezdtem, mint maga. Csak régen rosz-szabbul fizettek, de én jól szabtam. Tudja maga, hogy ki szab jól?

Zsuzsánna mosolygott, nem tudta mit feleljen erre a fejtörő kérdésre. Tiller Mór maga felelt rá:

— Aki, de ezt nem magamról mondom, aki az anyagból egy kicsit mindig elszab magának.

Zsuzsánna kacagott:

— Maga csak nevéssen. Maga még fiatal, maga még nem tudja, hogy Magyarországon mindenkinek főjö-vedelme a mellékjövedelem. Mennyi sifon kell ma-gának egy inghez?

— Mennyit ad hozzá Tiller úr?

— Úgy csinál mint egy izraelita. A kérdésre kér-

déssel felel. Természetesen két és fél métert adok. Annak elégnek kell lennie.

— Ki is szabom annyiból. És ha az, akinek az ing készül, nem túlságosan kövér vagy magas, akkor remélem, hogy egy kis mellékest is szerzek belőle magamnak.

— Brávó!

Tiller Mór megsimogatta a Zsuzsánna karját.

— Én nem félttem magát, kislány. Helyén van a nyelve, de az esze is. Mi az, hogy nem voltunk rászorulva? Kik a maga szülei tulajdonképpen? Mi is a maga neve?

— Orosz Zsuzsánna vagyok...

— Na persze, már fel is írtam. Na látja, ha az embernek olyan sok gondja és dolga van.

— Apám Orosz Bálint építkezési vállalkozó volt.

— Na nézze! Hisz' én ismertem is a kedves papát. Nem személyesen, csak a nevét... Ja, már tudom, a gőzfürdővel volt valami... meg a munkásokkal... mindegy. Na nézze! Szóval maga lesz nálunk a Zsuzsika. Ha megengedi csak így fogom szólítani.

— Ó, csak tessék.

— És ha valami baj van, csak forduljon hozzám bizalommal. Nálam mindig kaphat...

Itt Tiller Mór elakadt. Mert hát mit is kaphatna tőle Orosz Zsuzsánna, ha úgy egészen nagy bajba kerülne?

— Munkát! — fejezte be végre a mondatot Tiller. Azután még hozzátette:

— Én nem vagyok emberevő. Tiller Mórra, San Marino konzulára senki sem mondhatja, hogy nincs szíve. Remélem, azt maga tudta, hogy én konzul vagyok.

— Hogyne, — füllentett Zsuzsánna.

Tiller Mór kételkedve nézett rá:

— Biztos, hogy tudta?

— Igen, persze, hogy tudtam.

— Na, hát milyen államnak vagyok a konzula?

Erre nem tudott Zsuzsánna felelni. Az imént halotta ugyan, de nem jegyezte meg, elszállt a füle mellett.

— Látja? Könnyebb a sánta kutyát utolérni, vagy hogyan is mondják? — Hát ezt tanulja meg: San Marino konzula vagyok. San-Ma-ri-no!

Zsuzsánna utána mondta:

— San-Ma-ri-no!

— Ezt minden művelt embernek tudnia kell. Mert ez azt mutatja, hogy becsületes munkával mire viheti az ember. Ha még egy kis szerencséje is van. San Marino egy szuverén állam, kérem, annak én vagyok a magyarországi konzula. Benne áll kérem, a nevem a diplomaták jegyzékében.

TILLER MÓR üzletéből Zsuzsánna a zálogházba sietett. Úgy képzelte, hogy a jövő már biztosítva van, csak a jelent kell még megmenteni. Egy kapu alatt lecsatolta nyakáról a vékonyka láncot, a rajta lógó briliánsokkal ékesített kereszttel. Hanyag nemtörődömséggel dobta az ékszert a becsüs asztalára.

A becsüs a szemére illesztette a nagyítólencsét, hosszasan vizsgálgatta a zálogtárgyat. Zsuzsánnára is vetett egy kutató pillantást, azután újra belemerült az ékszer vizsgálatába.

— Kegyedé ez a darab? — kérdezte végül.

Zsuzsánna csak a fejével bólintott, hogy igen.

- Hogyan jutott a kegyed birtokába?
- Micsoda kérdés ez? — csodálkozott Zsuzsánna.
- Mert ez nagyon értékes, régi ötvösmunka. A kövek hibátlanok és tiszta tűzűek...
- Mit kapok rá?
- Majd mingyárt, kérem. Az nem olyan egyszerű.
- Sietek.
- Mingyárt, kérem, kaphat rá háromszáz koronát. Zsuzsánna durcásan szorította a száját:
- Négyszázat gondoltam.
- Lehet négyszáz is. De... tudja kegyed magát valamivel igazolni?
- Nem értem. Mi az, hogy igazolni?
- A becsüs gúnyosan mosolygott:
- A személyazonosságát kell igazolnia és azt, hogy az ékszer a tulajdona.
- Eszemben sincs. Igazolja magát az ördög. Adja ide azt a láncot.
- Pardon, kérem. Csak ne tessék heveskedni. Ha valaki ilyen értékes holmit akar elzálogosítani, akkor nekünk tudnunk kell, hogy kicsoda az illető és hogyan jutott az ékszer birtokába. Ez rendőrségi szabály, kérem.
- Mi értelme van ennek? — kérdezte Zsuzsánna nyugodtan, mintha csak tanulni akarna.
- Ennek van kérem értelme. Előfordul, hogy jogtalanul eltulajdonított tárgyakat hoznak ide.
- No és az nem mindegy maguknak?
- Nekünk mindegy lenne, de a rendőrségnek, tessék tudni, nem mindegy. Szóval kegyednek igazolnia kell magát, másképp nem fogadhatom el ezt az ékszert.
- Nálam igazán semmi irat sincs.

— Sajnálom.

— Kérem, talán elküldhetnének ide a Tiller Mór és Fiai céghez. Tiller úr ismer engem...

Zsuzsánna egyszerre megrémült attól, amit mondott. Mert mi lesz, ha Tiller Mór kijelenti, hogy ma látta őt először. Jaj, hogyan is juthatott eszébe ilyen bolondság, hogy éppen Tiller Móra hivatkozzék. Nem mintha az ékszer miatt baj lehetne, mert azt legfeljebb nem fogadják el, de mit fog szólni Tiller Mór? Még valami szélhámosnak tartja és nem ad neki többé munkát.

Mialatt ezt gondolta, nyugodtan állt, az izgalom legkisebb jele nélkül. Eközben a becsüs átment egy másik pulthoz, halkan néhány szót váltott az ott lévő emberrel, majd visszajött:

— Tessék a pénztárhoz fáradni.

Zsuzsánna gondosan összehajtogatta és táskájába gyúrta a négyszáz koronát. Köszönt, a becsüs felé még a fejét is megbiccentette, és kísértelt az üzletből. Még a sarokig győzte idegekkel, de ahogy befordult az első mellékutcán, futni kezdett. Egy cekkeres asszonyba beleütközött. No, no! — mordult az rá. Zsuzsánna megállt. Gondolatai rajzottak az elméjében. Miért szaladtam? Mintha félnék valakitől. Dehogy is félek. Tiller Mór San Marino konzulja. Egész kelengyét adott, van munkám. Tud kegyed monogramot himezni? Igazolja magát! Négyszáz korona, most majd vehetünk bútort. Ki lehet fizetni Glücknének a varrógépét. Négyszáz korona!

Lassan ment hazafelé. Nézegette a kirakatokat. Mennyi mindent szeretett volna megvásárolni. Ruhát, kalapot, köpenyt, retikült, cipőt, csokoládét, utazótáskát... Az Üllői úton egy bútorkereskedés kiraka-

tában nagyon megtetszett neki egy bidermeyer-stílusban készült aranyozott szalongarnitúra. Az az ötlete támadt, hogy bemegy az üzletbe, megvásárolja, megadja a címüket, otthon az anyjának nem szól semmit s még ma hozzák a bútorokat, a mama majd kérdezi, hogy hát mi ez? Ő meg nyugodtan kijelenti: ez a mienk.

Aztán meg azt gondolta, hogy ez a garnitúra talán belekerül ezer koronába is. Egy utolsó pillantást vetett rá és ment tovább. De a varrógépet megveszi. Mit is szól majd a mama, ha meglátja a pénzt? A négyszáz koronát. Örül majd. Vagy haragszik, mert elzálogosította a nyakláncát? Nem baj, úgysis kiváltja. Lesz pénz, lesz kereset. Tiller úr állandóan fog munkát adni. Hej, milyen jó is lesz megélni. Egyszer majd aztán megüzeni Mendey Sándor grófnak: Te pusztulásra szántál engem, de én élek! É-élek! Azután ne is legyen az ember nagyravágyó. Lehet egyszerű bútorok közt is élni. Az a fő, hogy a mama ne sírjon mindig. A lélek harmóniája a fontos, — így mondta egyszer Anna soror.

ANNA SORORNAK sárga volt a bőre, a szeme alatt sötét árnyékok feketültek. Talán Anna soror sem volt boldog. Jaj... milyen komisz lányok vannak! Nem is gondolná senki, mikor azt az ártatlan, szende képüket nézi. Mikor Anna soror a lélek harmóniájáról beszélt, a Tessényi Marcsu ezt súgta: a lélek harmonikája. Tudod mi a lélek harmonikája? A lélek maga, amely úgy nyikorog, mint a harmonika, amikor játszanak rajta... Mi történne, ha belépnék valami szerzetbe? Apáca lennék. Marty Ernő is pap.

Fogadalmat tett. És milyen büszkén mondja: „Fogadalmat tettem”.

— Valami csomagot hoztak neked egy üzletből — mondta a belépő Zsuzsánnának Oroszné.

— Ilyen hamar? Hát ez nagyszerű.

— Miféle paksaméta az?

— Munka! Tiller Mór és fiai cégtől.

A GÉPET megvettem. Csak meg kell várni, míg este hazajön a Glück. Akkor kifizetem. — Zsuzsánna furcsa fintorral nézett Orosznéra.

Egy kis szünet után beszélt tovább.

— Milyen mamlasz egy ilyen nagy fiú, mint ez a Glück-gyerek. Azért jöttem ilyen soká, mert tudod, udvarolt nekem.

Oroszné fanyarul mosolygott.

— Tudod, hogyan udvarol egy ilyen szegény jogász? Az egyetemről beszélt, meg politikáról. Pótvizsgára készül pénzügytanból és attól fél, hogy megint a Mariskához kerül. És az a Mariska nem egy szép nő ám, hanem egy tanár!... Még elmagyarázta nekem ez a nyakigláb az angol—búr háborút. No, én nem is tudtam, hogy ilyen van. Ezen ő nagyon csodálkozott. Mintha mi nők sem tennénk egyebet, mint folyton újságot olvasnánk. Azért bukik el az ilyen a Mariskánál, mert minden más érdekli, csak a pénzügytan nem. És fölényeskedni próbált: ilyenek maguk nők, mondta. Bár csodálja, mert én nem látszom olyannak, mint a többi nő. Hát ez már udvarlás. De mondd, milyennek is látszom én?

— Olyannak, amilyen vagy.

— Szellemes. De hát milyen vagyok?

— Szeszélyes, bolondos, jó is, rossz is, nagy gyerek vagy, de én azért nagyon szeretlek, te hóbortos.

Oroszné magához vonta és megcsókolta a Zsuzsánna homlokát.

— Akkor jó. Mert én csak azt akarom, hogy te szeress engem. Nekünk nincs senkink, csak mi ketten vagyunk egymásnak. Vagy ezt már mondtam? Látod, most is mindjárt elmegyünk sétálni, szépen kettesben.

Oroszné tiltakozni próbált:

— Fáradt vagyok.

— Fáradt? Mitől? Te mindig fáradt vagy. Pedig én azt hiszem, hogy te nem fáradt vagy, hanem lusta. Te félsz a munkától és azért félsz még a járástól is. Látod, én sohasem vagyok fáradt. Bennem van életkedv. Én most reggelig tudnék egyfolytában sétálni. Nekem most valósággal fáj, hogy mára már abbahagytam a varrást. Úgy érzem, hogy én tudnék naponta huszonnégy órát varrni, vagy bármit dolgozni. Csak azért is! No, hozd rendbe magad, mama, és menjünk.

— Csak ide megyek ám, le a körútra.

— Már megint tévedsz. Mert én úgy megsétáltatlak téged, mint... Ja, igaz! A kutyákat is visszük?

— Nem visszük. Csak hagyd őket itt. Eleget ugráltak azok már máma.

— Kedvem volna megbízni ezt az ifjabb Glücköt, hogy sétáljon a kutyáimmal. Biztosan megtenné. Én úgysem érek majd rá Jámbó és Pici urat sétáltatni, mert holnap kezdődik a munka örült tempóban. Le akarom pipálni a Glücknét. Akkora üzemem lesz nekem hamarosan, hogy még veszek egy sereg gépet és húsz lányt fogok ide beállítani munkába. És azon

fogok mulatni, hogy neked is muszáj lesz majd dolgoznod. No, csak ne ijedj meg, neked csak nyolc óra lesz a munkaidőd. Az ifjabb Glück sétáltatja majd Jámbó és Pici urakat. És elmagyarázza nekik a világhelyzetet s közli velük a politikai eseményeket. Hogy haza jött a kínai büntető expedícióról... ki is jött haza? Gróf Waldersee. És hogy kiváló kegyetlenségeket követett ott el. Az is egy finom úr lehet... Nem tűnt még föl neked, hogy milyen jóbarátságban vannak Jámbó és Pici úr? Meg is puszilják egymást. Fantasztikus! Kész vagy, mama?

A nagykörúton elindultak az Üllői út felé, majd azon túl a Népszínház utca, az Andrássy út irányában. Lassan, karonfogva mentek, jól megnézték a járókelőket, különösen Zsuzsánna, aki pajkos megjegyzéseket is tett rájuk:

— Figyeled azt a nőt itt előttünk? Olyan, mintha tunikát hordana. Pedig tunika már vagy tíz éve nincs.

— Sze-egény! — sóhajtott Oroszné egy nyomorék koldus láttára, aki a Baross utca sarkán posztolt.

Mindkét lába hiányzott a koldusnak, egy kis négykerekű kocsiba volt a törzse betéve s úgy nyújtotta kezét a járókelők felé és hangos szavakkal rimáncodott könyöradományért.

Zsuzsánna megállt és nyitotta a kezításkáját, hogy néhány fillért dobjon a koldusnak. Oroszné megfogta a Zsuzsánna kezét:

— Nem, nem! Ne adj neki!

— Miért ne adnék?

— Majd mindjárt megmagyarázom, csak gyere.

Zsuzsánna megindult:

— Na?

— Az ilyen feltűnően nyomorék koldusnak ne adj

soha. Ezeknek úgyis majdnem minden ember ad, különösen a nők. Legföljebb a gazdag emberek nem adnak nekik.

— A gazdagok?

— Azok.

— Hát az hogyan lehet?

— Mert azok már hozzá vannak szokva, hogy senkinek ne adjanak. Másképp nem lehetnének gazdagok... Én nem bánom, ha néha-néha adsz valami ágrólszakadtnak egy-két fillért, de akkor jól válaszdd meg, hogy kinek adj. Vannak tehetségtelen koldusok. Szegény emberek, akik csak úgy kiállnak az utcára, de annyira nem értenek a kéregetéshez, hogy még a helyet is rosszul választják meg. Elhúzódnak a fal mellé, ott állnak és halkán rebegik el könyörgő szavaikat, vagy nem is szólnak semmit. Ezek a koldusok közt is a szegények, ezeknek adhatsz.

— Mamám, bámullak. Egészen okosan beszélsz. Honnan vagy te ilyen koldusszakértő?

— Ne gondold, hogy ezek a saját tapasztalataim. Egyszer egy író magyarázta el ezt az egész koldusügyet, aki jó barátja volt apádnak s néha nálunk vacsorázott, hiszen emlékezhetnél is rá... Ő mesélte, hogy csakugyan vannak gazdag koldusok. Ezek többnyire nyomorékok, valami undorító sebük van, vagy más rikító hibájuk s ezenfelül még szemérmetlenül ügyesek is. Csakugyan kiderült már több ízben, hogy az ilyeneknek esetleg még bérházuk is van. Neveket is mondott, amiket rendőri adatokból ismert, én elfelejtettem őket.

— Na nézzük csak meg, hogy ez a lábatlan kap-e.

— Zsuzsánna megállt és visszafordult.

A lábatlannak majdnem mindenki adott. A szép

nők kivétel nélkül megálltak, előkotortak valami pénzt és valósággal adót róttak le a nyomorultnak. A csúnyák vagy öregebbek kevésbé. A gyerekek riadtan nézték meg, szájukat tátották rá, némelyek félelmükben még el is húzódtak tőle s kerülővel haladtak el mellette, persze ők nem adtak, talán nem is volt pénzüik.

Egy panamakalapos, monoklis úriember sétált el a koldus mellett, sárga francia cipőben, krémszínű nadrágban és kockás kabátban, a kesztyűs kezében sétabottal. Ez nem adott a koldusnak. Rá sem tekintett.

— Nem lenne előkelő, hogy ilyesmiért megálljon,
— magyarázta Oroszné, bár ő is felfogta a látvány komikumát.

Zsuzsánna fesztelenül megnézte a divatosan öltözött gavallért s csaknem a szemébe nevetett. Oroszné intette:

— Te, ne légy szemtelen! Isten ments, még valaki ránk szól.

Zsuzsánna egyszer csak megállt, megragadta Oroszné karját s kacagva mondta:

— Látod, a tehetségtelen, félénk emberek még koldulni sem tudnak. Én mondom neked, hogy ha én koldulásra szánám magam, ami persze ki van zárva, mert inkább százszor meghalnék, de mégis, ha csak úgy rá adnám a fejem, hát én koldulni is jobban tudnék, mint más. Én, tudod, festenek egy rémes sebet az arcomra, vörössel, feketével és lilával, a fejemet és az egyik szememet bekötném, így meggörbülnek... illetve nem is görbülnek, hanem csak állnék és amikor jönne a kiszemelt áldozat, eléje lépnék és azt mondanám neki: Kérek húsz fillért. Ha kevesebbet adna, visszadobnám.

Oroszné erre már nem is tudott mit mondani.

Nézelődve, nevetgélve mentek tovább. Egy kövérkés, fess járású borotvált urat pillantott meg Oroszné, akin fehérsávós sötétkék ruha volt, látszott, hogy be van a dereka fűzve:

— Szirmai Imre! — súgta Oroszné.

— Ki az?

— Színész. A Népszínházban játszik. Láttam is már nem egyszer.

— Lehet. Nekem nem tetszik. Kövér és alacsony.

A Király utcánál önkéntelenül megálltak. Zsuzsánna már be is akart fordulni az utcába, hogy azons majd a fasoron végig menjen a ligetbe, amikor Oroszné megtorpant:

— Dehogy megyek arra. A fasorba nem megyek ebben az életben. A villánk előtt, amely most a másé!

— Jól van. Mehetünk az Andrássy úton is.

Az Andrássy úton egy meglett korú, rendesen öltözött férfit láttak, akinek nem volt kalapja, szóval nemcsak, hogy nem viselt a fején, hanem a kezében sem tartott kalapot. Úgy megnézték mindketten, hogy még utána is fordultak.

— Bolond ez! — méltatlankodott Oroszné. — Még hogy kalap nélkül jár. Mit ki nem találhatnak az emberek!

Maga Zsuzsánna is furcsállotta, hogy egy férfi kalap nélkül mutatkozik. De nyomban ellenőrizte a szokatlan érzést:

— Miért ne? Senki sem tilthatja meg!

— Ugyan menj már! — Oroszné csak ezzel érvelt.

Kiérve a ligetbe, elsétáltak a Fővárosi-pavilon elé. Az óriási terasz tele volt vendégekkel, leginkább nőkkel, akik itták a Weingruber híres habos kávéját,

mialatt egy vaskerítéses emelvényen játszott a katonazenekar. Aznap a honvédzenekar volt hivatalos itt, éppen egy operából összeállított potpourrit játszott. A zenekart Bachó István dirigálta, kis elefántcsontvégű fekete pálcáját mereven tartotta a levegőben, s csak néha-néha jelezte hol a harsonásoknak, hol a klarinétosoknak, hogy be kell vágniok.

Végighallgatták a potpourrit, Oroszné és Zsuzsánna, meg is tapsolták a hallgatósággal együtt a fess, barnabajuszos Bachót, s ekkor Zsuzsánna megszólalt:

— Magam is meginnék egy jó hideg kávét.

— Bemehetünk.

— Nem megyünk.

— De ha akarsz. Van most nálunk pénz.

— Nem megyünk, mert takarékoskodnunk kell. Én megleégszem egy sóskiflivel. Bár ahhoz meg egy pohár sör kellene, de ... azt sem iszunk. Együnk meg együtt egy óriáskiflit.

— Mit gondolsz? Én nem eszem az utcán.

— Már megint szégyeled magad? Rettentő gyáva vagy, mamám.

— Én nem vagyok gyáva, csak neveletlen nem vagyok.

— Akkor én neveletlen vagyok. Rosszul neveltek. Tehát megeszek ... egy perecet eszek meg.

Zsuzsánna máris intett egy perecesnek, vett egy perecet két fillérért, eltörte és mosolyogva kezdte majszolni.

A Vajda Hunyad várát megkerülve eljutottak a Stefánia útra. Már estefelé járt az idő, de a kocsikorzó még javában folyt. Bár nem futott oly sok kocsi, mint májusban és júniusban szokott. Ilyenkor az arisztok-

raták, művésznők és bankfiúk vidéken, vagy külföldön nyaralnak. Mindazonáltal sok szép robogó fogatot láttak s volt szerencsájük a korzó néhány hírességéhez is. Látták a merev képű, nagybajszú, sápadt dr. Mitzger Tivadart, majd feketelovas fogatján Frey-stäedtler Jenőt.

— Juj! — kiáltott fel Zsuzsánna.

— Csak ne jujgass. Tudod, hogy milyen gazdag ember ez?

— Sze-egény, — fejezte ki újra a véleményét Zsuzsánna.

Egyszer csak jött egy fogat, óriási volt a kocsi, benne egy szürkeruhás, szürke keménykalapos úr ült, tártáros szakállú, feje lelógott a mellére, a szeme le volt hunyva, mintha halott lett volna.

— Hát ez meg ki? — kérdezte Zsuzsánna meglepetten.

— Én nem tudom, — rebegette Oroszné.

Egy fiatalember meghallotta a kérdést. Előbb meg nézte Zsuzsánnát s mikor látta, hogy szép fiatal nő a kérdező, felelt:

— Ez Szemere Miklós.

Zsuzsánna egy halvány mosollyal köszönte meg a felvilágosítást. És a mamájától kérdezte újra:

— Ki az a Szemere Miklós?

— Arról már többször hallottam. Valami nagyúr.

— Gróf, vagy báró?

— Nem. Csak nagyúr.

— Mitől nagyúr? Mit tud?

— Van vagy húszezer hold földje.

— Ó, az nagyon szép tudomány.

Később még tovább fűzte:

— Látod ez aludt itt, nem törődve ezer és talán

tízezer emberrel. Te meg szégyellsz óriáskiflit enni az utcán. Érzed-e a különbséget kettőtök közt?

— Jól van, jól, csak te ne legyél olyan okos.

Zsuzsánna később még megtoldotta:

— Bár, ahogy én ezeket ismerem, ettől a Szemerétől az is kitelik, hogy nem is aludt. Csupán pózol... Mert pózolnak ám ezek! Ó, ha te tudnád. Sándor gróf is pózol. Én észrevettem nem egyszer.

MASNAP ESTE, a munka befejezése után Zsuzsánna átment Glücknéhez. Oroszné már napok óta sürgette, hogy vegyenek bútorokat és Zsuzsánna most azt akarta Glücknétől vagy Glücktől megtudni, hogy hol lehet legolcsóbban megvásárolni a feltétlenül szükséges néhány darabot. Erősen elhatározta, hogy takarékoskodni fog. Glück még nem volt odahaza, de az egyetlen beszerzési forrást az asszony is tudta s az nem lehetett más, mint a Teleki téri zsibárus piac. Glückné azonban azt állította, hogy Zsuzsánnát be fogják csapni, mert tapasztalatlan az ilyen vásárlásokban; az anyja is hiába megy vele, ők nem értenek a telekitériek üzleti módszereihez.

— Nem rossz emberek azok, — magyarázta Glückné, — csak mint afféle kereskedők, amit az egyik bevő lealkuszik náluk, azt a másikon, az ügyetlenebben kell behozniok.

Zsuzsánna erősködött, hogy ő fogja becsapni a kereskedőt, de Glückné ezen csak gúnyosan mosolygott. És felajánlotta, hogy kimegy velük a piacra:

— Bocsásson meg, kisasszony, gójok nem értenek az ilyesmihez, — mondta nevetve.

A Glück-fiú haragosan nézett az anyjára a gój szó

miatt. De nem szólt semmit. Csak várta, hogy Zsuzsánna végre őt is tüntesse ki megszólításával. Ez meg is történt:

— Hogy' megy a tanulás?

— Köszönöm, lassan.

— Lassan? Akkor majd meggyűlik a baja azzal a Mariskával.

— Nem biztos, hogy hozzá kerülök.

— Hát máshoz is kerülhet?

— Hogyne. Két bizottság van, minden tárgyra két tanár. A pénzügytanra van még a Földes. Bár az is szigorú. A másik bizottságtól is félnek az alapvizsgázók. Van is egy ilyen vers, kérem: „Kmetty, Földes, Csarada, Szívem elfacsarada”.

Zsuzsánna nem méltatta a versben rejlő elmésséget. Ezt kérdezte:

— Fél a Mariskától?

— Őszintén szólva, igen.

— Azt hiszem, ha az a Mariska nem tanár lenne, hanem egy igazi Mariska, maga még jobban félne tőle.

A Glück-fiú ezt olyan igaznak érezte, hogy beléje pirult és nem felelt rá semmit.

— Hisz' nem is tanul! — avatkozott a dologba Glückné. — Csak ül a könyv mellett és újságot olvas.

— Az nem baj, — mondta Zsuzsánna, — legalább majd néha elmondja nekem, hogy mi hír van a világban. Mert én aztán igazán nem érek rá újságot olvasni.

— Nincs semmi különös, — mormogta a fiatalember.

— Semmi? Az angol—búr háború sem?

— Az folyik. Szerintem a búrok fognak győzni.

— Én is búrpartí vagyok.

— Azt fel is tételeztem kegyedről. Minden rendes ember búrpartí.

Zsuzsánna kacagott:

— Mi a gyengébbek pártján vagyunk, ugye?

— Én igen, — állította a Glück-fiú.

— No én nem mindig! Csak néha. Ha éppen kedvem tartja. Tegnap sétáltunk a mamával, az utcán láttunk egy rémes koldust. Nem volt neki lába. Én mindjárt a pártjára keltem, adni akartam neki néhány fillért, de a mama nem engedte.

— Az nagyon helyes volt a nagyságos asszonytól, ha szabad véleményt mondanom.

— Miért volt maga szerint helyes? Hisz' az előbb azt mondta, hogy maga a gyengébbek pártján van.

— Koldusnak mégsem adok. Az egészen más.

Glückné megelégedetten bólintott:

— Ez nagyon helyes. Ebben igaza van Ernőnek.

A fiatalember folytatta:

— A koldusokat a társadalomnak lenne kötelessége eltartani.

— És ha nem tartja el? — kérdezte Zsuzsánna.

— Az a társadalom bűne. Én mégsem adok. A koldusok közönséges élősdiek. Éppen a mai újságban olvastam valamit a koldusokról... mindjárt megmutatom... ejnye, hol is van?

A fiatalember izgatottan kezdett lapozni, eközben Zsuzsánna is belenézett az újságba. Egyszer csak előkerült a hír: *A fővárosi koldusok és a belügyminiszter. Széll Kálmán belügyminiszter tudvalevőleg felhívta a fővárost, hogy a kerületi előjáróságok útján puhatolja ki azokat az egyéneket, akik a fővárosban a koldulást hatósági engedéllyel állandóan űzik.* A

kerületi elöljáróságok már elkészítették a koldus-statisztikát, mely szerint Budapesten 724 (?) egyén űzi állandóan a könyöradomány gyűjtést, akik az elöljáróságoktól kisebb-nagyobb anyagi segélyben, a népkonyhákban ingyenes ebédben és a menhelyeken díjtalan hajlékban részesülnek. (Hatósági engedély nélkül pedig koldul 7240 is. A szerk.)

— Mi az a szerk? — kérdezte Zsuzsánna, aki maga is belepillantott az újságba.

— Az a szerkesztő megjegyzése.

— Azt állítja, hogy tízszerre többen koldulnak, mint amit a statisztika kimutat.

— Szegény szerkesztő. Sokalja őket.

— Ha helytelen gondolkodású emberek nem adnának a koldusoknak, akkor azok eltűnnének az utcáról és dolgoznának. Vagy kipusztulnának.

— Milyen szigorú maga! És ha nekem nem volna munkám és nem tudnék megélni, — mészáros Zsuzsánna, csak úgy magának, — az is helytelen lenne, ha valaki segítene rajtam?

— Az más! — mondta a fiatalember, nagy önbizalommal.

Zsuzsánna most önkénytelenül végignézte a Glück gyereket. Milyen gyámoltalan, milyen gyáva és mégis milyen gonosz! — gondolta. Jaj, félni kell az emberektől. Ők is félnek egymástól, azért dolgoznak oly sokat. Orosz Bálint is félt. A félelem ölte meg. El kell készülni a halálra és akkor már nem fél az ember tőlük. De dolgozni azért kell, ügyesnek kell lenni, mindig résen kell lenni, nehogy valaki embertársai kegyetlenségének a hatáskörébe kerüljön.

A Glück-fiú nézegette tovább az újságot. És mosolyogva mutatott egy másik hírt, arról, hogy Santos-

Dumont Párizsban újra felszállt repülőgépevel s egy egész kört repült be.

— Szerintem a repülés lehetetlenség.

— Miért? — kérdezte Zsuzsánna most már unottan.

— Mert fizikai abszurdum. Minden természettudós tudja ezt. Ugyanis...

— Ugyanis? — és Zsuzsánna a homlokát ráncolta.

— Ugyanis a gép, mely a repülő szerkezetet hajtáná, csak olyan nagy súlyú lehet, hogy önmagát már nem emelheti fel a levegőbe.

A fiatal Glück diadallal nézett Zsuzsánnára. Zsuzsánna nem szólt, elköszönt és ment haza. És ezt gondolta: Milyen okosak is a férfiak. Mindent tudnak. Ez a Glück-fiú olyan okos. Pedig olyan buta, hogy rossz hallgatni. Azt hiszem, hogy a rosszság is a butaságtól van.

OROSZNÉ, Zsuzsánna és Glückné együtt mentek ki a Teleki térre. Árultak ott élelmiszert, használt könyvet, ócska ruhát, kályhát, edényeket, tányért, képet, dísz tárgyat, szerszámot, mindenféle lomot. A piac egy részében árulták a bútorokat, leginkább nagyszakállú, tincses lengyel zsidók és kövér asszonyaik.

Amint a három nő bevonult a bútorosok területére, mindenfelől rájuk szegeződtek a várakozó tekintetek. És amikor egy pillanatra megálltak s a távolabb egymás hegyére-hátára rakott szekrények felé néztek, egyszerre elkezdték őket szólongatni:

— Tessék, kérem, mit tetszenek keresni?... Ide tessenek... tessék megnézni, kérem, gyönyörű új bútorok, igazán olcsó áron... ne tessék tovább menni, nagyságák...

Oroszné riadozott, Glückné fölényes szigorral nézett szét s a kezével elutasító mozdulatot tett, Zsuzsánna pedig elkezdett kacagni.

— Kérem ez az asztal, ezek a székek, valódi Mária Terézia-stílusban készültek... Úgy éljek, hogy másnak oda nem adnám... de a hölgyek olyan finom vendőknek látszanak... Ajándék ez a bútor nagyságáim.

— Menjünk innen! — rebegte Oroszné.

— Csak ne tessék türelmetlenkedni, — kiáltott az ószeres és mélyen Oroszné szemébe nézett.

— Jaj, csupa szemét ez!

— Ez? Csupa szemét? Ez kérem csupa gyönyörű, új bútor. Ne tessék úgy kényeskedni, — szavalt az ószeres, közben riadtan pislogott Glückné felé s ezt gondolta: csak ezt ne hozták volna magukkal!

— Hogy ez a garnitúra? — kérdezte Glückné, — de még hozzátette — ez a vacak! Csupa vacak.

— Ez magának, nagysád, vacak? Csupa vacak? Akkor én nem is szólok többet, ha ez csupa vacak. Ez egy finom, Mária Terézia-korabeli bútor. Tessék megnézni ennek az asztalnak a faragását. Micsoda lábak ezek! Mint egy őzé.

Zsuzsánna szüntelenül kacagott:

— Nagyon érdekes. Ide minden nap érdemes volna kijönni.

— Ide csak egyszer kell kijönni és nálam vásárolni. Ezt nem tetszik megkapni sehol máshol.

— Remek ember maga, bácsi.

— Nuná, nem vagyok remek ember. Harminc évvel ezelőtt kezdtem egy krajcár nélkül és most van egy doktor fiam és egy ügyvéd vőm.

— Akkor ez nagyszerű üzlet.

— Minden üzlet nagyszerű, ha ért hozzá a keres-

kedő. De mennyit kell nekem dolgozni ehhez a nagyszerű üzlethez. Hajnalban kelek, éjfélkor fekszem le.

Az ószeres most esdeklő tekintettel nézett Zsuzsánnára, közben azonban gyűlölködő pillantásokat lövelt Glückné felé. Csak ezt ne hozták volna magukkal, a frász törje ki! És beszélt:

— A gyerekeim szégyelik az üzletemet... Százötven korona ez a gyönyörű prima bútor.

Glückné gúnyosan nevetett:

— Gyerünk! Ez a jóember bolondnak néz bennünket.

Glückné megragadta Oroszné és Zsuzsánna karját s vinni akarta őket. Az ószeres is belekapaszkodott Zsuzsánnába. Oroszné felháborodott, Zsuzsánna ezen is mulatott:

— Még széttépnek!

— Tessék ígérni! Ígérni lehe-et, — énekelte az ószeres. — Nagysád ígér...

Zsuzsánna csodálkozott. Az ószeres már tudta, hogy ha hárman jöttek is, ő dönt. Csak hozzá beszélt:

— ..., én kérek, nagysád ígér. Nagysád többet ígér, én kevesebbet kérek. A végén megegyezünk.

— Nem veszek öreg bútort! — jelentette ki váratlanul Oroszné. — Oda még nem jutottunk. Hogy az én lakásomba ilyen... ki tudja kik használták.

A hangja siránkozóvá vált, a könnye is kicsordult. Zsuzsánnát elöntötte az izgalom.

— Csak te ne előkelősködj. Szegények vagyunk és pássz. Ha ez az ember, akinek orvos fia és ügyvéd veje van, árulhatja itt a bútorokat, akkor te megveheted. Ezt a bútort ki lehet tisztíttatni.

— Ez a bútor, ha kitisztítják, olyan lesz, mint az új — bizonykodott az ószeres. — Úgy éljek én, hogy csak

a kisasszony kedvéért, mert olyan finom, elegánt, úri-hölgy, adom oda százhusz koronáért.

— Ötvenet adunk érte, — vágott közbe Glückné.
— Nem ér többet.

— Nekem ingyen sem kell, — nyöszörögte Oroszné.
Az ószeres most Glückné felé, pontosabban Glückné ellen fordult:

— Száz korona.

— Gyerünk! — Glückné ismét húzni kezdte Zsuzsánnát.

— Kilencven! — kiáltotta az ószeres. — Én úgy éljek.

— Hatvan, — mondta Zsuzsánna s kérlelőn nézett Glücknére.

Az ószeres Zsuzsánna és Glückné közé állt. Mintha el akarta volna őket választani egymástól.

— Nyolcvan.

Zsuzsánna megint csak kacagott. Még tapsolt is hozzá. Valóságos cirkusz volt ez a számára. Soha ilyent nem látott, de még csak el sem képzelt.

— Egy krajcárt sem keresek az üzleten.

— Hogyne — legyintett Glückné megvetőleg. — Ráfizetésből él.

— Térdigérő ősz szakállam lesz, amikor én még egyszer ilyen finom bútort veszek, tizennegyedik Lajos korából, hát érdemes?

Zsuzsánna ráhunyorgott az ószeresre:

— Az előbb azt mondta, hogy Mária Terézia korából való.

Az ószeres fanyarul mosolygott:

— Mondja már, kis nagysád, hogy Mária Terézia korából való. Hát nem mindegy az? Az egyik király volt, a másik meg királynő.

— Adjuk meg a nyolcvan koronát — ajánlotta Zsuzsánna, inkább Glücknéhez beszélve, mint Orosznéhoz.

— Nem, nem. Szó sincs róla. Hetven koronát adhatunk érte, többet egy fillérrel sem ér — így Glückné.

Megvették és kifizették a bútorokat. Az ószeres tartozott azokat legkésőbb másnap elszállítani a Ferenc körúti lakásra.

Zsuzsánna megsajnálta az ószerest. Vissza akart menni, hogy még ráfizet a kialkudott és már kifizetett árra. Legalább tíz koronát. Oroszné egészen elrémült ilyen gondolat hallatára. Glückné a kezait összezecsapta és úgy álmélkodott.

— És maguk azt hiszik most, hogy olyan nagyon okosak — duzzogott Zsuzsánna.

OROSZNÉ ÉS Zsuzsánna szépen berendezték az új lakásukat. A Glückné tanácsára elhatározták, hogy két szobát kiadnak albérletbe. Zsuzsánna írta meg kaligrafikus írással a szobákat ajánló cédulákat s a házmester kiakasztotta azokat a kapura, a többi hibás helyesírású cédula közé. Az ágyat már akkor úgy írták ki a szegényemberek, hogy: „Agy kiadó.” Az „agy” különben akkor még valamivel kevésbé volt „kiadó”, mint ma. A Zsuzsánna szövege persze értelmes volt és hibátlan. Mind a két szobára hamarosan akadt albérlő, ezzel csaknem az egész házbérük biztosítva lett. Oroszné kétségbe volt esve amiatt, hogy idegeneket is kell tartaniok a lakásukban. Még hozzá takarítani rájuk, meghallgatni a kívánságaikat, kifogásaikat s alkalmazkodni hozzájuk. Zsuzsánna csak a vállán rántott egyet:

— Ők is alkalmazkodnak mihozzánk. Ha szemtelenkednek, akkor elküldjük őket. Felmondunk nekik. Fel is út, le is út.

— És ha valamelyik nem fizet pontosan?

— Azt kidobjuk.

Zsuzsánna azt ajánlotta Orosznénak, hogy adjon ebédet és vacsorát is a lakóknak. Azon is keresnek majd valamit.

Oroszné nem volt erre hajlandó. Hogy ő ráfizetne a főzésre. Ő csak finom ételeket tud főzni, jó anyagból és úgy, hogy megadja mindennek a módját. Ő nem lesz cseléd. Zsuzsánna hát nem is erőltette.

Zsuzsánna hozzálátott a munkához. A Tiller-cégtől kapott annyi varrnivalót, amennyit csak győzött. Már azzal a tervvel foglalkozott, hogy felfogad egy kiségitő leányt is. Csak még várt. Naponta tizennégy órát is dolgozott. Ült a varrógép mellett és berregtette sokszor éjjél is. Oroszné nem tudott addig elaludni, míg Zsuzsánna a munkát abba nem hagyta.

A kereset mindamellett kevesebb volt, mint amennyire Zsuzsánna számított. Csak rengeteg munka béréből tellett ki annyi, hogy éppen szűkösen megélhettek. Még az evésben is takarékoskodniok kellett. Oroszné sehogysem tudta megtanulni, hogy olcsón főzzön. Zsuzsánna valósággal elrendelte a hideg vacsorákat. Ő ment le a henteshez és vásárolt szalonnát, vagy töpörtyűt, legfeljebb néha kolbászt. Vagy tojást főztek. Ebédre is előírta, hogy mi legyen, mondjuk paprikás krumplit, bele egy-egy pár virsli és semmi más.

A szórakozásuk esténként egy órai séta volt. A Glück-fiútól kérte kölcsön naponként az újságot Zsuzsánna s azt átfutotta. Érdeklődött a napi esemé-

nyek iránt, de érdeklődése erősen személyi volt. Mindannyiszor elolvasta az udvartartásokról szóló híreket. *Montenuove herceg főudvartartásmester. Jelen volt Krighammer hadügyminiszter...* Mendey Sándor gróf nevét kereste mindenütt, de sehol sem találta. Elégedetlen volt „Sándor gróf”-fal. Miért hogy ennyire visszavonult? Miért nem forog a világban, nevének és vagyonának megfelelően?... Jaj, egyszer majd csak azt olvassa a „halálozási rovat”-ban, hogy meghalt Rachmann Júlia kisasszony. Ó, a kegyetlen, aki mindent tud és mindent pontosan úgy elmondhatna, ahogy van. És nem teszi. Még csak nem is jelentkezik. Talán nem is törődik már övele, nem is érdeklődik a sorsa iránt. Sándor gróf, ha szíve volna, ha igaz ember lenne, egyszer meglátogatná. És segít kézzel nyúlhatna feléje, mint apa a gyermekéhez. De nem teszi. Miért nem? Rossz ember? Nem szereti őt? Hiszen valamikor szerette? Kicsoda, micsoda akadályozza tehát? Mennyi kérdés és egyre sincs felelet!

Apróhirdetéseket is olvasott. *Fiatal, előkelő úriasszony, mágnás vagy gazdag úriember ismeretségét keresi szórakozás céljából. Vidéki idős mágnás oly fiatal szép hölgy ismeretségét keresi, kit támogatna, ha a színi pályára készül, vagy már ott van. Leveleket Magas karcsú jelige alatt a kiadóban veszek át. Írni kellene egy ilyen úrnak. Találkát tüzni ki, elmenni arra és.— megmondani annak az úrnak a véleményét. Hát ilyenek vagytok!*

Pedig mennyi tenger pénze lehet Sándor grófnak! Mennyi pénze van valamennyinek! Ez a hír került a szeme elé: *A leggazdagabb magyar mágnás, Esterházy Pál herceg halálával a hitbizományi vagyon Esterházy Miklós hercegre szállt. A hagyatéki lel-*

tárban 82 millió korona értéket képviselő vagyon után a soproni pénzügyigazgatóság most 735 000 korona örökösödési illetéket rótt ki. Aránylag keveset, azért, mert ugyanez a hagyaték nemrégiben esett ennél jóval nagyobb örökösödési illeték alá.

Mennyi pénz, jóságos Istenke! És a Glück-fió elmagyarázta, hogy a nyolcvankét millió csak fiktív szám, a valódi érték minden bizonnyal nagyobb... Végül is felkacagott Zsuzsánna, amikor ezt a hirdetést látta meg: *Hová, hová oly sietve? Megyek Agulár Edéhez!* Miniszterelnök Széll Kálmán. Pénzügyminiszter Lukács László. Hát ez a Lukács László kiutalhatna neki egy kis pénzt. Elég lenne százezer korona is.

A szobabérlőkkel nem volt szerencsájük. Néhány hónap után, éppen decemberben, felmondott az egyik, egy idősebb, száraz agglegény. Panaszkodott a szomszédjára, a másik szoba lakójára, mert az gyakran megzavarta a nyugalma. Már pedig ő abszolút csendet akar — mondta. Oroszné kérlelni kezdte, a szelídnek, jóságosnak látszó embert, de az hajthatatlan maradt. Éppen az előszobában tárgyaltak, amikor Zsuzsánna, aki valahonnan hazaérkezett, betoppant a lakásba. Egy-két szóból rögtön megértette a helyzetet és ezúttal ő is elszégyelte magát, mint máskor, más alkalmakkor, a szégyenlős Orosz Bálintné. De ő az Oroszné ijedt kérlelését szégyelte. Azonnal beavatkozott az ügybe:

- Mi az? Miről van szó?
- Varga úr felmondta a szobát — felelte a kérdésre Oroszné, reszkető hangon.
- Felmondta? Hála Istennek.
- Miért, kérem? — kérdezte Varga úr álmélkodva.

— Mert unom Varga urat.
— A kedves mamája meg most éppen arra kér...
— A kedves mamám önagysága — ezt a címet megnyomta Zsuzsánna — nem kéri önt semmire. Amikor a kedves mamám valamit nem kellő eréllyel intéz, akkor én veszem át a rendelkezési jogot. Felmondunk önnek tizenötödikére. Jónapot.

Zsuzsánna besietett a szobába. Oroszné néhány engesztelő szót akart még Varga úrhoz intézni, Zsuzsánna kinyitotta az ajtót, kinézett rajta és szigorúan rászólt:

— Mama, kérlek! Azonnal jöjj be. Ezt az ügyet én elintézttem.

Oroszné megdöbben, de engedelmesen sompolygott be a szobájukba.

— Most következik a másik. Azt is kidobom.

A másik lakó egy szőkebajszú fiatalember volt, díjnok a vármegyeházánál. Oroszné és Zsuzsánna tapasztalatlanságukban adták ki neki a szobát, mert nem tudták, hogy a díjnok, vagy kishivatalnok hatvan-nyolcvan koronás havi fizetéséből nem lehet megélni és így nem lehet abból a harminc koronás szobabért sem fizetni. A díjnok két hónapig csodálattosképpen rendesen fizetett. De már sejteni lehetett volna — a Glückné például már biztosan tudta volna, hogy előbb-utóbb baj lesz vele. Éjszakánként járt haza, egykor, kettőkor, néha később is, és félnyolckor kelt. Sápadt volt, a szemhéjjai duzzadtak, sohasem aludta ki magát, szeszt ivott s gyakran volt részeg. A hónap közepétől kezdve viszont korán járt haza, már este nyolckor aludt s jóformán nem is evett. Egy alkalommal Orosznétól kért kölcsön harminc fillért, hogy szalonnát és kenyeret vehessen.

A hó végén azután megkapta a fizetését s akkor egy éjszaka az egészet elmulatta. Vendéglőben vacsorázott, bort ivott, onnan kávéházba, majd éjjeli, zenés kávéházba ment, húzatott a cigánnyal, szóval úr volt, tizenkét órán keresztül.

Ez az úr, bizonyos Artner nevű, volt tehát az, aki miatt Varga úr felmondott. Csendháborításait ez az Artner úgy követte el, hogy részegen jött haza s akkor rekedt kappanhangján énekelt a lakásban. Orosznét és Zsuzsánnát is zavarta ugyan, de a két nő oly mulatságosnak is találta a nótákat, amikor Artner úr láthatatlan hallgatóságának előadott, hogy a fél éjszakát átkacagták s nem is gondoltak arra, hogy a száraz Varga úr meg fog botránkozni. Azt hitték, hogy Varga úr is csak szórakozhat a kacagó, síró, nevetséges szörnyű dalokon, melyek közt egyik legeredetibb volt ez:

*Jaj annak, jaj, aki nagyon szeret.
Én Istenem, vedd ki a szívemet.
Vedd ki, vedd ki, a szívemet,
Tégy egy követ oda,
Hogy ne fájjon, ne sajogjon,
Bánatában soha.*

Artner úr már hatheti házbérrel tartozott. Egyik ígéretét, sőt becsületszavát és esküjét a másik után szegte meg, amikor végre, a Varga-eset után nyomban, behívatta Orosznével maga elé Zsuzsánna:

— Artner úr, pakolja össze a holmiját és legkésőbb holnap hagyja el a lakást.

Artner úr büszke volt és csak ennyit mondott:

— Jó.

— Köszönöm — mondta Zsuzsánna és a kihallgatást befejezte.

Amikor Artner úr szó nélkül kiment, Zsuzsánna ezt mondta Orosznénak:

— Látod, ha ez most megkért volna, s arra hivatkozott volna, hogy nincs hol aludnia, megengedtem volna neki, hogy még elsejéig nálunk lakjon.

— Miből fizetjük majd azt a rengeteg házbért? — sópáncodott Oroszné.

— Nem tudom — felelte Zsuzsánna egyszerűen.

EZERKILENC SZÁZHÁROM január harmincadika.

Zsuzsánna a hidegtől kipirult arccal állított be. Csomagját átadta rögtön az ajtót nyitó Orosznénak s kabátjáról rázta le a havat.

— Kiadtam a nagyszobát! — közölte vele Oroszné diadalmasan.

Zsuzsánna tréfás fintorral mondta:

— Fejlődsz, mamám, fejlődsz. Napról napra élelme-sebb vagy. Lám, már a nagyszobát is kiadtad. Kinek és mennyiért, ha szabad kérdeznem?

— Emlékszel Wágner Alajosra, arra az alacsony, fekete fiúra, aki apádnál dolgozott az irodában?

— Wágner ... Alajos ... alacsony ... fekete ... nem emlékszem.

— Persze, te senkivel sem törődtél. Olyan kis nyírott fekete bajsza volt. A terveket rajzolta az irodában.

— Egy kicsit mintha púpos lett volna — merengett el Zsuzsánna.

Oroszné ingerült lett:

— Nem is púpos. Kicsit hajlott a háta.

— Szóval púpos! Ha ezt emlited, akkor rögtön

emlékeztem volna rá. Mit szépíted te ezt az... Alajos?

— Én nem szépítem. Én nem törődöm vele. Csak-hogy nem púpos, mondom, hanem kicsit hanyag a tartása. Anya nélkül nőtt fel szegény. Az anyja meghalt, amikor ő született.

— Nyilván a rémülettől, amikor meglátta a csemetéjét.

— Ne léhaskodj, Zsuzsa! Olyan könnyedséggel beszélsz te életről, halálról, más emberekről. Olyan hanyavetien fogadod a szerencsétlenségünket, a nyomorunkat. Mintha örülnél a sorscsapásoknak, amelyek nap-nap után érnek bennünket.

Zsuzsánna már ült a varrógép mellett és gomblyukákat varrt. Felnézett a munkájáról:

— És ha nem örülsz? Azt hiszed a sors befolyásolható?

Oroszné lemondóan legyintett, hogy hiába, ők nem értik meg egymást.

— És mennyiért vette ki a szobát az a hanyagartású Alajos?

— Wágner!

— Hát Wágner.

— Havi ötven koronáért.

Zsuzsánna lecsapta az inget. Orosznéhoz rohant, átkapta a derekát és körül polkázta vele a szobát:

— Hisz' ez nagyszerű! Több mint a fele házbér! De hirtelen megtorpant:

— És fog az a Wágner pontosan fizetni?

Most Oroszné arcán előmlött valami bohókás, ravasz öröm.

— Fog! Az az ember, kérlek, szerelmes beléd. A szobát is úgy vette ki, hogy nyomozott utánunk. Az ilyen

ember, kérlek, inkább nem eszik, inkább rongyos cipőben jár, de házbért fizet.

Zsuzsánna elkomorodott:

— Nem szeretem az ilyesmit. Érzelmekkel én nem akarok tréfát űzni és nem akarom azokat kihasználni.

Zsuzsánna most Marty Ernőre gondolt. Csak egy percre. Hogy Marty Ernő megválthatná őt ettől a nehéz élettől. Fogadalom. Üres beszéd. Fél az élettől, fél a munkától, a küzdelemtől.

De máris visszaült a helyére és villámgyorsan kezdett öltögetni.

— Holnap belép az az Annus — mondta később Zsuzsánna. — Látod, már van kézilányom. Csinos lány, mi?

— Jó, jó — mormogta Oroszné — csak ne nagyon barátkozz vele. Az ilyen alkalmazottak rögtön szemtelenekké és hanyagokká válnak, ha nagyon ember számba veszik őket.

A kis kutya leheveredett Zsuzsánna lábaihoz. A másik kutya is előkerült valahonnan az ágy alól s ő is leheveredett a kis vörös mellé, de haragosan morgott.

— Ez a Wágner azt beszéli, hogy örökölni fog. Van egy nagyon gazdag nagybátyja.

— Nana, neked titkos céljaid vannak ezzel a Wágnerrel.

— No látod! Én már nem is mondhatok semmit.

— Pardon, pardon. Csak mondj. Mindent mondj ki, amit gondolsz. Az a Wágner szerelmes belém és milyen jó lenne, ha örökölné és elvenne engem feleségül. Ha én hozzámennék a Wágner pénzéhez.

Oroszné hallgatott. Zsuzsánna valóban ingerült lett:

— Tudod, hogy én csak egy embert fogok szeretni ebben az életben.

Oroszné sóhajtott:

— Ostobaság. A leveleidre sem válaszol.

— Úgy. Szóval te már tudod, hogy én leveleket írok neki. Kémkedsz utánam. Pedig már megmondtam, hogy ne őrködj felettem.

Zsuzsánna zokogni kezdett, a kezében levő ingbe temetve az arcát.

— Csak tedd tönkre az életedet, te szerencsétlen. Egy ilyen képtelenségért. Ki hallott már csak hasonlót is? Beleszeretni egy papba! Tudod te, hogy ez bűn? Rá akarsz venni valakit a fogadalma megszegésére?

Zsuzsánna hallgatott. Majd abbahagyta a sírást. Bűn! Lehet az bűn, ha valakit szívünk szakadtáig szeretünk? Ha csak rá gondolunk, elzsibbadunk a gyönyörűségtől. Az érintésére, ha csak kezét fogunk vele, fájdalmas öröm ömlik el bennünk... De miért fájdalmas ez az öröm?... Bűn az, ha vele álmodunk? Ha álmunkban a karjai közé vesz bennünket és végtelen számú lépcsőkön visz föl, föl, valahová, mennyei magasságba. És hiába kapaszkodunk a nyakába, csak zuhanunk, zuhanunk le a mélybe. Olyan borzalmas — gyönyörűséges zuhanás ez. Sikoltva ébredünk belőle. És... akkor ő nincs sehol. Csak a sötét szoba van körülöttünk. A félelemtől reszketve bújunk ilyenkor a mamához.

*W*AGNER ALAJOS beköltözött a nagyszobába. Klein Annus munkába állt. A kis szobát is kiadták Oroszék, egy Szabó Margit nevű leány vette ki, aki

két évig együtt járt Zsuzsánnával az Angolkisasszonyokhoz. Zsuzsánna emlékezett rá, hogy akkor valami kényes ügy miatt távolították el az intézetből, s nem-sokára híre járt intézeti társnői között, hogy otthonról is megszökött. Később is hallott róla, csak annyit, hogy táncolni tanul. Zsuzsánna az utcán találkozott vele. Szabó Margit lakást keresett, Zsuzsánna felajánlotta kiadó szobájukat.

Szabó Margit szép feketehajú leány volt és az akkori ízlés szerint pompás alakú. Középtermetűnél valamivel magasabb, s telt idomaival emlékeztetett pesti férfiak nem túlságosan régen tündökölt női eszményképére, Barrison Lónára.

Ha már régi ismerősök voltak a lakók, elkerülhetetlenül barátkozás indult meg köztük és a háziak közt. Oroszné nem kedvelte ugyan Margitot, Wágner-től meg Zsuzsánna idegenkedett, azért csak összegyűltek esténként a háziak szobájában és éjfélig is eltereferéltek. Zsuzsánna legtöbbször abba sem hagyta a munkáját, úgy beszélgettek. Oroszné is dolgozott, monogramokat hímzett, őt Zsuzsánna fogta szorgalmas munkára, hajcsárkodott felette, már ahogy Oroszné mondta, mert a valóságban kedveskedéssel, ígéretekkel, cirógatással hatott rá. A két kutya csendesen hevert a beszélgetők lábainál.

Szabó Margit február első felében szerződés nélkül volt, s ez alatt az idő alatt nem élt bohém életet, este járt haza és korán felkelt mindennap. Ha Wágner nem volt jelen az esti társaságban, akkor Zsuzsánnával a régi intézetbeli emlékeiket újították fel. Felsorolták Mária igazgató mátertől kezdve valamennyi máter és soror hibáit és félszégeit, felelevenítették a régi csínyeket s boldogan kacagtak. Szép volt,

régen volt, kár, hogy elmúlt! — sóhajtott fel végül hol az egyik, hol a másik fiatal lány, akik közül egyik sem érte még el a huszadik esztendejét.

Wagner jelenlétében már másképpen folyt a társalgás, amely leginkább abból állt, hogy Margit csúfolta és ugratta Wagnert. Még talán ezt is csak Wagner bosszantására mondta egyszer Zsuzsánnának:

— Neked meg kellene tanulnod táncolni.

Wagner erre csakugyan még jobban behúzta fejét a vállai közé. Zsuzsánna nevetett:

— Nem is rossz ötlet. Mindenesetre könnyebb munka lenne, mint a varrás.

— És ha szerencséje van az embernek, szerezhethet egy gazdag pártfogót — szötte tovább Margit, Wágnerra pislantva.

Wagner ezt már nem is tudta szótlanul elviselni:

— Akkor maga miért nem szerzett? Nem volt még szerencséje? Vagy talán már van úgynevezett pártfogója? Ha van, akkor meg miért lakik itt a Ferenc körúton egy hónapos odúban?

— Cscscs! — rosszállotta az odú kifejezést Oroszné.

De Wagner csak dohogott tovább:

— És miért tartozik most is kétheti bérrel?

Margit szemrehányó tekintetet vetett Orosznéra, hogy az pletykázott és már ezt is elmondta. Azért eszé ágában sem volt, hogy elszégyelje magát, sőt most már még jobban ugratta Wagnert:

— Pártfogóm, kedves Wagner úr, még nincs. Mert nem olyan könnyű engem pártfogolni. Aki velem akar barátkozni, az legyen gazdag, de legyen ezenfelül még fiatal, szép és egészséges. Amint látja, nagy igényeim vannak.

Csend következett, Oroszné megbotránkozva rázta a fejét, Margit fölényesen mosolygott:

— És a pártfogó úgy pártfogoljon, hogy vegyen feleségül. Egy táncosnőt akár egy arisztokrata is feleségül vehet. Volt már rá nem egy példa. No de egy varrónőt! Brrr! Ilyesmi csak Beniczkyné Bajza Lenkénél fordul elő. Az életben nem. Azért mondom neked, Zsuzsa, tanulj meg táncolni.

Wágner vitatkozni akart:

— Én a magam részéről, bocsásson meg, Margit kisasszony, szívesebben tennék hitvesemmé egy varrónőt, mint egy táncosnőt.

Margit úgy elkezdett kacagni, hogy szinte rázkódott bele:

— Hogyan mondta? ... Hitvesemmé? Hi-it-ve-se-e-mmé? Hallotta ezt, Orosz néni? Ja-aj, meghalok a nevetéstől. Hallottad, Zsuzsa? Hajlandó volnál te hitvesnek lenni Wágner Alajos úrnál?

— Hagyjuk az ilyen tréfát, Margit! — próbálta Zsuzsánna leinteni.

Wágner:

— Maga csak nevessen! Az nevet, aki a végén nevet. Engem maga nem tud a férfiönérzetemben megbántani.

— Miben? — zötyögött Margit a nevetéstől. — Magának az is van? Férfiönérzete? Mutassa a pénztárcáját, mennyi férfiönérzet van benne?

Wágner sápadtan, de láthatólag nyugodtan szívta Szultán-cigarettáját, meggondolta magát s a dolgot a tréfás végénél ragadta meg. Elővette a tárcáját.

— Tessék. Harminc korona. Akarja látni az aprót is?

— Apró, az engem sohasem érdekel ... Te, Zsuzsa,

ez a Wágner elvihetne bennünket lumpolni. Pardon, Wágner úr!

Zsuzsa:

— Nem érek rá.

Wágner:

— Mikor lép fel kegyed legközelebb?

Margit:

— Hála Istennek, már holnap.

Wágner:

— Ha a hölgyeknek megfelel, testületileg elmegyünk és megnézzük magát.

Oroszné tiltakozott:

— Nem megyünk, mert Zsuzsánna nem mehet orfeumba.

Margit:

— Miért ne?

Ebbe a vitába már Zsuzsánna is beleavatkozott:

— Ahol Margit táncolhat, oda én is elmehetek.

— Csakhogy nem illik — érvelt Oroszné.

— Én igazán nem akartam elmenni — mondta Zsuzsánna — mert nem érek rá. De ha nem illik, akkor már elmegyek. Csak azért, mert nem illik. Fűtyülök arra, hogy mi illik és mi nem.

Oroszné engedékeny lett:

— Én nem bánom. Holnap úgyis a születésnapod van.

Zsuzsánna kötekedett:

— Születésnapom. Honnan tudod te, mikor van az én születésnapom? Hiszen azt még én magam sem tudom, az én születésem! Lehet, hogy jelen sem voltam a saját születésemén. Nem kell ürügy, holnap elmegyünk az orfeumba, mert néha ki kell lépnünk ebből a szürke életből.

Orosznénak újabb aggálya támadt:

— De, Zsuzsa. Hiszen mi még gyászban vagyunk. Hát erről megfélekedtél? Kilenc hónapja, hogy apád meghalt.

— Mamus, az ember a szívében gyászol és nem külsőségekkel.

— Azt hiszem, te már elfelejtetted szegény apádat.

— Én már meggyászoltam őt. Nem hinném, hogy ő ne látná szívesen, ha mi jól érezzük magunkat. Biztosan annak is örülne, ha tudná, hogy milyen vidám tanya ez a lakás. Vidám tanya egy bérházban, mely a boldogság szigete. Jól mondtam? — és kacagva nézett Margitra. — Te olvasod a regényeket.

— Hogyne, A rejtelmes sziget, írta Zsül Vern.

— Nem is olyan rejtelmes. Boldog és nem rejtelmes. Néhány adatot, amiket ma, tehát csak egy napon gyűjtöttem a boldogság szigetéről, mindjárt elsorolok. Elsőszámú adat: a fölöttünk lakó orvosnak tegnap szökött meg a felesége; azt hiszem most csillapítót ír fel önmagának. Második számú adat: az alattunk lakó gimnáziumi tanár ellen fegyelmet indítottak, mert az a gyanú, hogy szabadkőműves. Megjegyzem, én nem is tudom, mi az, hogy valaki szabadkőműves. Harmadik számú adat, a vicinét, aki a Csemeziné ékes névre hallgat, ma reggel kékre-zöldre verte az ura. A negyedik számú adat, itt a harmadik emeleten, velünk rézsút szemben, szóval Székelyéknél, ma is reggel jött haza a nagylány, akiről azt rebegik, hogy... hogyan is fejezzem ki magam, hogy a mama meg ne botránkozzék, hm... boldogtalan anyának érzi magát.

Oroszné felkiáltott, tehát mégis csak megbotránkozott:

— Zsuzsa! Honnan tudsz te ilyesmiket? Kikkel beszélsz te?

A lányok nevetnek. Zsuzsánna kezdi:

— Isten szeme mindent lát...

Margit fejezi be:

— El ne lopd a léniát.

Zsuzsánna:

— Továbbá: Isten füle mindent hall...

Margit:

— Néma vagyok, mint a hal.

Orosznét hirtelen köhögési roham fogta el, ami újabban gyakran esett meg vele. Zsuzsánna elkomorodott:

— Látod, mama! Ebből előbb-utóbb baj lesz! Mondtam már neked, hogy aludj nyitott ablaknál és ne hízz a végtelenségig.

— Hogyan alhatnék én nyitott ablaknál februárban?

— Könnyen. A tüdőbetegek szanatóriumában is nyitott ablaknál fekszenek a betegek. Ne félj, mamám, horgolok én neked egy jó meleg gyapjúsapkát és réklit. Magadra veszed a réklit, fejedre húzod a sapkát, bebújsz a dunna alá és nem fázol meg. Jó lesz?

— Ó, ó, ez a lány még rám nyitná az ablakot télen. Ebben a farkasordító hidegben. Hallott már ilyet, Wágner úr?

— Persze, hogy hallott. Csakhogy te ne kérdezd Wágner urat, mert ő mindenképpen nekem fog igazat adni. Kérdezzük meg talán Margitot, ő bizonyára pártatlanabb. Különben is most nincs farkasordító hideg. Nem is fagy odakünn. Olvad. Sár van. Gyönyörűszép fekete sár van. Még itt a Ferenc körúton

a kövezeten járkál az ember, úgy hogy ami itt van, az nem is sár, de emlékszem Telére.

Oroszné pisszegett, de Zsuzsánna nem engedte magát zavarni:

— ...ott, amikor esett az eső, vagy olvadt a hó, térdig érő sárban jártunk. Az volt ám a remek és pukkadtt a Rachmann kisasszony.

Margit felállt, ásított, nyújtózott egyet, pompás alakján megfeszült a reformruha. Ily szép fiatal nőtől egészen különös volt hallani, amit mondott:

— Egyszer így is, úgy is meg kell halnunk. Aki nek kellemes, aludjon csukott ablaknál. Tíz év ide vagy oda, az már mindegy... Ma kölcsön kaptam Beniczkyné Bajza Lenke Zárt ajtók mögött című regényét, még olvasok belőle egy kicsit, azután lehunyom fáradt szemecskéimet és álomba merülök.

— Szépeket szokott álmodni? — kérdezte Wágner.

— Hogyne. Magát látom álmomban.

A BŰVÉSZ a kezében tartott cilinderből kihúzott tizenkét zsebkendőt, hat szalvétát, egy lepedőt, majd három égő petróleum-lámpát, végül egy eleven kacsát, ezzel a mutatványa véget ért, nagy taps következett s a függöny lehullt. A nézőtér lámpái kigyulladtak s a nézőtér közönsége a következő számig azzal szórakozott, hogy nézelődött, kiki a többit bámulta. A földszinten frakkos urak, estélyiruhás nők ültek az asztalok mellett. Az asztalokon sörös palacskok, feketekávés csészék, itt-ott pezsgős pohárkák álltak, a pezsgő az asztal lábainál jéggel megrakott fémvödörben hűlt. Oroszné, Zsuzsánna és Wágner egy kisebb asztalnál ültek s alig várták, különösen Zsu-

zsánna, hogy következzen már Margit száma. A függöny szétlibbent és két légtornásznő futott elő. A színlap szerint németek voltak, legalább a nevük német volt, s csakugyan mindkettő erős, a középtermetűnél magasabb szőke leány volt. A zenekar rákezdett egy gyorsütemű dallamra s ők megkezdték mutatványukat. Rövid volt az egész szám, azzal végződött, hogy a zenekar elhallgatott, csend lett, a feszült várakozás valósággal szorongássá fokozódott, egyszer csak drót pattant, ruha szakadt — Zsuzsánna felsikoltott s zuhanó leánytestek bukfenceztek a levegőben és a két lány ott állt a színpad elején, mosolyogva, erőteljesen, üdén. Szóval csak trükk volt a lezuhanásuk.

Wágner izgatottan simogatta kis nyírott bajuszát, Zsuzsánna felsóhajtott:

— Jaj, de megijedtem! — és lassan visszahúzta a kezét, mellyel rémületében belekapaszkodott Wágner karjába.

Kézfogáson kívül ez volt az első testi érintkezésük. Wágneren boldogságérzés futott át. Talán csak mutatja a közönyt. És lassanként mégis meg fog kerülni, szötte tovább az álmát. Csak türelem és bátorság, hűséges kitartás.

A két légtornásznő hajlongott a színpadon, egészen kihajoltak annak a szélén, majd hirtelen megfordultak és kifutottak. A zenekar most egy spanyol dalamba kezdett s egy pár táncolt be a színpadra, egy igen szép alakú férfi és Margit. A nő kedves, csinos; buja spanyol jelmezben volt, a fején széles karimájú fekete spanyol kalappal, melynek szélét fogta a fel-emelt fehér kezével. Általános volt a meglepetés, azért is, mert a mutatványt szólószámnak hirdették.

Zsuzsánna izgatottan súgta:

— Rémes! Ebből botrány lesz. Ez a férfi katonatiszt... Udvarolt Margitnak. Kitűnő táncos. Margit, úgy látszik, rávette, hogy együtt lépjenek fel... Szegény férfi, holnap már le is vetheti az uniformist.

— Mondtam én, hogy bolond ez a lány — állapította meg Oroszné.

A közönség feszülten figyelt, nézte a táncoló párt, fejek bújtak össze, itt-ott suttogást lehetett nem is hallani, hanem csak látni a homályban, talán már sejtették is, hogy tulajdonképpen mi történt... Margit és társa mintha csak a saját gyönyörűségükre táncoltak volna. Margit a kezében lóbázta a kalapját, haja kibomlott és leomlott, szép kékesfekete fényű haja valamivel rövidebb volt a Zsuzsánnáénál. Válláról lecsúszott a ruha, tejfehér bőre ragyogott, a nézőtérén ülő párok közelebb húzódtak egymáshoz, a zenekar pianót játszott, halk sóhajok szálltak fel. Zsuzsánna egészen átszellemült, vágyteljes érzés ömlött el benn, milyen jó lenne minden este ide eljönni, meg máshová, hasonló szórakozó helyekre. Vidáman, gondtalanul, pazarul élni, belevetni magát az öröm forgatagába, lehántani minden köznapiságot, szürkeséget. Abbahagyni a munkát, a gondokat sutbavágni. Kocsikázni, húzatni a cigánnyal. Futtatni a lóversenyen. Elegáns éttermekben vacsorázni, pezsgőzni — de nem egy ilyen nyomorúságos emberrel, mint ez a Wágner, nem sört inni és kibicelni a mások jólétéhez. A mások szerelméhez. Ó, a szerencsétlen Wágner közelebb hajolt hozzá és mormogott a fülébe:

— Ha gazdag volnék, nagyon gazdag, mondjuk lenne harminc millió korona vagyonom, tudna egy kicsit szeretni, Zsuzsánna?

— Nem vagyok olyan nagyravágyó. Én már akkor is tudnám szeretni, ha csak húsz milliója lenne.

Wagner elhallgatott. Zsuzsánna bosszús volt, undor, irtózat fogta el, lehajtotta a fejét és a szeme megtelt könnyel. Marty Ernőre gondolt. Marty, Mendey Sándor gróf... mindenki cserbenhagyta.

ANNUS, MAGA sírt. Ne is tagadja, egészen ki-sírt a szeme: No, csak mondja meg szépen, mi a baja.

— Fáj a fogam.

— Lyukas?

— Nem tudom, csak nagyon fáj.

— Hol?

— Itt.

Annus tátja a száját és az ujjával oda bök, ahol fáj neki. Zsuzsánna megnézi a fogát.

— Hisz' ez lyukas! Mióta fáj?

— Már két napja, csak nem szóltam. Meg nem is fájt eddig olyan nagyon. Csak az éjszaka kezdett rá igazán.

— Miért kínlódik, maga csacsi? Ezt meg kell csináltatni, vagy ki kell húzatni.

Annus nem felel, csak a vállán ránt egyet.

— Azonnal menjen el a fogorvoshoz.

Annus elpirul:

— Nem mehetek. Hová mennék? Nincs pénzem.

Zsuzsánna kotorász a zsebében, a szekrénykulcsot keresi, a gépfőkot is kifordítja.

— Inkább adok magának előleget. Öt koronát. Az elég lesz. És majd minden szombaton levonok egy koronát a béréből. Rendben van?

Annus tagadólag rázza a fejét:

— Nem, ne tessék! A pénzt haza kell adnom. Otthon nagyon kell az a pár korona, amit én és a húgom keresünk. Az apámnak nincs keresete, az idősebb bátyám minden pénzét ellumpolja, három kisebb testvérem jár iskolába.

— Nem látta a kulcsomat?

Annus, bár gyötri a fájdalom, kénytelen mosolyogni:

— Hisz' benne van a szekrényben.

— No persze. Látja? Ha valami a helyén van, akkor én nem találom. Érdekes.

Zsuzsánna a szekrényhez lép, a fehérneműk alól kivesz egy ötkoronást:

— No, csak menjen most mindjárt. Az ilyesmit kár halogatni. Menjen egy fogorvoshoz, tömésse be, vagy húzassa ki azt a rossz fogát. Talán még be lehet tömni.

Leteszi a pénzdarabot Annus elé a varrógépre.

Annus csak nem mozdul. Zsuzsánna kissé meglódtja a vállánál fogva:

— Mozogjon, kedves. Az öt koronát ajándékba adom. Nem nézhetem, hogy szenved itt.

Oroszné az egész jelenet alatt benn volt a szobában. Addig hallgatott, amíg Annus el nem távozott. Azután rögtön pörlekedni kezdett:

— Neked nincs tökéletes eszed. A láncom még mindig bent van a zálogban, te meg eldobálod a pénzt.

— Hát ha a foga fáj.

— Mi közöd neked ahhoz? Ha fáj neki, hát fájjon. Majd elmúlik. Tudott volna ő segíteni magán. Az egész jelenetet azért rendezte, hogy pénzt vágjon ki belőled. Te! Te esztelen. Ki adna nekünk, ha valami bajunk volna? Ki segítene te rajtad? Más se, mint én, nekem pedig nincs miből... Éhen vesztetnénk

akár mind ketten, nekünk nem adna senki egy fillért sem. Megvan mind a két lábunk, meg a kezünk, még nem tettek bele kiskocsiba, dögöljünk meg.

— Voltak már én hozzám is jók az életben.

— Kik? Nem sorolnád fel őket? Mert énhozzám eddig, szegény Bálintomat kivéve, mindenki rossz volt.

— Ugyan, mama! Hát, hogy egyebet ne mondjak, Glückné nem adta kölcsön a gépet?

— Hogy jó áron ránk szózhassa. Kétszeres árat fizettél azért is.

— És Tiller nem adott rögtön munkát?

— Persze, hogy adott. A Tiller abból él, hogy szegény nőket olcsó áron dolgoztat.

— Na és a Takács cég, a Varga cég? Vagy Margit meg Wágner nem többet fizetnek a szobáért, mint amennyiért máshol megkapnák?

— Jól van, jól. Az más lapra tartozik. Azok sem jósból teszik. De azért te nem tömheted egy ilyen haszontalan lányba, egy ilyen csitribe a pénzt. Hisz' ez nem is csináltatja meg most sem a fogát.

— Akkor fél a fogorvostól.

— Fél hát. De a pénzt elvette és elment. Vagy elkölti a pénzt vagy odaadja az anyjának. Hallottad, hogy milyen koldusok.

— Mama! Hát nem gyönyörű, hogy ilyen fiatal lány és így dolgozik, küzd a családjáért?

— Hogyne volna gyönyörű. Csak küzdjön és dolgozzon. De ne az én pénzemet hordja haza. Két elhagyott nő nem segíthet másokat. Ilyeneket.

Orosz Bálintné, mint izgalmakkor más alkalommal is, megint köhögni kezdett. Erős rohamot kapott és úgy köhögött, hogy fuldokolva kapkodott levegő után. Az arca elkékült, a homlokáról verejtékcseppek foly-

tak lefelé, a szeme kidülledt, a nyakán megdagadtak az erek. Erőtllenül zuhant a háta mögött álló karos-székre:

— Jaj, Zsuzsa!... Ne engedj meghalni, jaj... segíts kislányom... Jaj, nincs nekem már senkim.

Zsuzsánna rémülten ölelte át Orosznét:

— Mamukám, nagyon szeretlek én téged. Miért vagy hozzám bizalmatlan? Ha én nem is mondom, azért én csak téged, egyedül téged szeretlek.

Orosznét újabb és újabb roham lepte meg, sokáig köhögött, s amikor elcsitult a köhögése, lassan, szótlanul sirdogált. Ebbe is belefáradt, lehunyta a szemét és elszenderült. Zsuzsánna nyugtalan volt és gondterhes. Nem is tudta folytatni a munkáját. Szegény mama, úgy látszik, komolyan beteg. Meg kellene vizsgáltatni orvossal. Arra is pénz kell. És ha beteg, ha a tüdejének vagy a szívének van valami baja, mit lehet vele csinálni? Miből gyógyíttassa? Ki segíthet őrajtuk?... Sándor grófra gondolt. El kellene talán hozzá menni. Eléje állni. Kérni. Letérdelni előtte. Csak most segítsen, ne is rajta, hanem küldje el ezt a szegény, szenvedő, beteg asszonyt valahová, a Tátrába, Gleichenbergbe, vagy bárhová, ahol az ilyen betegek keresnek gyógyulást... Talán megbocsátana neki a kegyetlen, szívtelen apa. Mert hát mi az ő bűne a világ szemében? Hogy nem ment férjhez akkor, Marty Istvánhoz? Hát bűn ez? Amikor ő azt az embert nem szerette? Talán az is bűne, hogy született, hogy a világon van? Minden ilyen gyermeknek az a bűne. A világra jött és ezzel szégyent hozott az anyjára, megkeserítette az apja életét, mert az apának is sok gondot okoz egy ilyen gyerek, csak teher a számára. Megbélyegzett gyerek, akit a világ előtt is

titkolni kell... Marty Ernő menthette volna őt meg egyedül. És nem tette. Talán... most is Marty Ernőtől erednek a havonta érkező hatvan koronás pénzküldemények? Bizony, nem élhetnének ilyen nyugodtan sem, ha Marty Ernő nem küldené havonta... Dehogy is küldheti azt a pénzt Marty Ernő, nincs annak felesleges hatvan koronája... Ha azt a hatvan koronát nem küldené valaki, akkor az ő keresetéből bizony nem élhetnének meg ketten, még ha éjjel dolgozna is mindennap. Talán a mamának van valami titkos pénze... Talán a mama felkereste titokban Rachmann Júliát és kért tőle az ő számukra?... Valamit még eladott? Valami adósságot, amivel még Orosz Bálintnak tartoztak, megadtak neki? Nem lehet semmit sem tudni... Az a pap, az a Marty Ernő hozta rájuk a romlást. Amikor megjelent, hatalmas, daliás természetével, mely... igen, amely hasonlít Sándor gróféra... a reverendájában, abban a földig érő, földet súroló, suhogó szoknyájában... a sima szép arcával... akkor, abban a pillanatban vészelt el ő. Meg kellene átkozni azt a percet... Ketté kellene vágni a lelkét s a régi felét elvetni... szakítani mindennel és új életet kezdeni, mindegy, hogy milyen és miképpen... Talán még szegény mamát sem volna szabad úgy sajnálni.

VASÁRNAP VOLT. Zsuzsánna ezen a napon is dolgozott, kora reggeltől délig. Akkor megebédelték. Oroszné tejfölös krumplicevest főzött és disznókarajt rántott ki. Tésztát a közeli cukrászdából hozattak, két darab krémeslepényt. Ebéd után Oroszné szundított egyet, majd felöltözött a fekete ruhájába és kiment a temetőbe, az ura sírját meglátogatni.

Zsuzsánnát is hívta, de a lány nem ment vele. Irtózott a temető hangulatától. Lehevert a díványra. Ez volt a pihenője és a szórakozása. A kutyáival beszélgetett:

— Hallotta, Jámbo? A Margit hölgy férjhez megy. Malicska főhadnagy urat kivágták a hadseregből, de nem baj, most majd táncos lesz végképp... Mit szól ehhez? Mindenki férjhez megy, csak én maradok vénlány. Persze, maga, Pici úr, ezzel nem törődik. Azt tartja, hogy maradjak dolgozó nő. Malicska főhadnagy úr, pardon, ahogy olyan szépen mondják, főhadnagy Malicska lesz ezentúl a Margit táncpartnere. Hát, jó dolguk van, az tagadhatatlan. Most világkörüli útra szerződtek el. Táncolnak majd Párizsban, Londonban, New Yorkban, Buenos-Ayresben, Tokióban, Isten tudja, még hol. Én pedig? Ó, mi vagyok én? Dolgozó nő. Láttam életemben Telét és Pestet. Még Bécsbe sem mehettem el soha, monarchiánk igazi fővárosába, ahol a császár székel. Pedig mennyire szeretném látni! A császárt már láttam! Szép öreg ember. Nekem köszönt is az Andrássy úton, ott álltam a járda szélén, a császár rám mosolygott és köszönt. Tehát szeretném látni Bécset. Mit szól hozzá, Pici úr, hogy a másik dolgozó nő, már mint Annus, csakugyan nem tömette be a fogát, nem is járt fogorvosnál, hanem kihúzatta a fogát az irgalmasoknál ingyen s az öt koronát sem adta vissza nekem. Igaz, hogy őszinte teremtés, mert ezt tőle magától tudom. Sajnálom az öt koronát, mert ma szeretnék átmenni Budára a Gaizlerhez, fagylaltozni. De hát a szegény dolgozó nő oda adta a pénzt a mamájának, vagy a nem dolgozó fivérének. Azért nem haragszom ám rájuk, Pici úr. Jaj, Wágner úr motoz a másik szobában. Még nem ment el hazulról. Jelen-

létével denaturálja az egész lakást. Sőt, amint én ismerem őt, bejön majd és szerelmesen sóhajtozik. Ó, mily gyönyörű hallgatni! Higgye el, Jámbo úr, maga is ide figyelhet, Pici úr, néha dühömben már szeretném boldoggá tenni ezt a Wágner urat. Csak ne lenne olyan rút. Bár nem is olyan rút, mint amilyen rút nekem. Éppen nekem. Irtózom az ilyen embertől. Együgyű, suta, sunyi, gyáva, makacsul kitartó, ó, valóságos szörnyeteg... No, ne tévedjenek a kutyusok, pardon, urak, nem akarok hozzá nőül menni és másra meg különösen ne gondoljanak... valahogyan csak úgy szeretném boldoggá tenni, hogyan is? Mondjuk megcsókolni. Megpróbálnám, hogy ha nem boldogtalan és nem eped, mint a béka esőért, akkor nem tűrhetőbb-e két fokkal. Lehunynám a szemem és megcsókolnám. De csak ha nem lenne bajusza! Marty Ernőnek nincs bajusza. A mamának sincs bajusza... De micsoda férfi ez a Marty Ernő! Nőtlen ségi fogadalmat tett... Miért vigyorog maga, Pici úr? Maga talán nem hisz az ilyeneknek?... Marty Ernő pap. Kegyes és jó. Ó, de még milyen jó. Mert ugyebár csakis ő küldhet nekünk havonta pénzt. Mert a munkabérekéből, amint azt már kifejtettem, aligha élhetnénk meg mi ketten, a mamám, özvegy Orosz Bálintné, és én, Orosz Zsuzsánna. Én azonban ezt a szót a nevemben, hogy özvegy, nem használnám. Ezt bátor vagyok megjegyezni... Most meg maga mosolyog, Jámbo úr? Mi a csodán mosolyog? Amit a hatvan koronáról mondtam, talán azon? Maga el akarja velem hitetni, Mende Sándor gróf a mi titkos pártfogónk? Pedig a nemes főúr örül, hogy megszabadult tőlünk. Keresztanyám, Júlia kisasszony, felénk sem néz... Semmi sem gyötrőbb, mint a bizonytalanság! Biztosan tudni,

az lehet egyetlen alapja a nyugalmunknak. Bár Marty Ernőnek más a véleménye. Ne kívánjuk tudni, mit gondos istenkéz előlünk rejtve eltakart... vagy hogyan is van?

Wágner Alajos kopogtatott az ajtón.

— Tessék.

Wágner belépett:

— Tehetem tiszteletemet?

— Hogyne. Itt mindig nagyon örülnek önnek, Jám-bó és Pici urak alig várják a cukrot.

Wágner a mellényzsebéből két kockacukrot vett elő. A kis vörös kutya felugrott és egy szempillantás alatt kikapta az egyik cukrot a férfi kezéből.

— Brávó, Pici úr! Ezt ügyesen csinálta. Öné a jövő — kacagott Zsuzsánna.

A fekete foxi két lábra emelkedett és úgy koldulta a cukrot:

— Fúj! Ezt nem hittem volna. Az ön családjában valami félrelépés történhetett. Egy igazi úr nem kér, hanem követel. Az ön ösanyáinak egyike valami közönséges falusi kuvasszal léphetett frigyre.

— Zsuzsánna kisasszony — mondta Wágner —, ma merész ötletem támadt.

— Ön és a merészség! Na halljuk!

— Ülünk kocsira, s menjünk ki a Zserbóhoz. Meg-uzsonnázunk. És maga úgyis szereti a kuglert.

— Szeretem. Csak annyira nem, mint gondolja.

— Szóval... visszautasítja meghívásomat.

— Nem is utasítom vissza, csak nem megyek.

— Sétálni csak eljön?

— Nem megyek. Itthon maradok.

— Talán zavartam?

— Túlságosan nem zavart. Nincs semmi dolgom.

Vasárnap van, munkaszünetet tartok. Tudja, hogy ezt Wekerle hozta törvénybe.

— Hagyjam magára?

— Nem muszáj. Itt maradhat.

— Beszélgetünk.

— Igen. Maga beszél, én meg hallgatok. De nem szabad rossz néven vennie, ha közben elalszom.

EZERKILENC SZÁZNÉGY, március hét.

A hó olvad, lucskos az idő, enyhe influenzajárvány van Budapesten, de meg az egész országban, erről azonban senki sem tud. Aki megbetegszik, az azt hiszi, hogy meghűlt s nem tud arról, hogy más is beteg vagy hasonló betegségen esett át. Kevesek előtt ismeretes csak, hogy van egy betegség, amely hűléses vagy fertőző, esetleg mind a kettő, van, de lehet, hogy csak volt egyszer ezernyolcszáznyolcvankilencben, az év végén, meg kilencvenben az év elején; akkor a betegséget először Szentpéterváron észlelték, sokan meghaltak benne, a szorongásos emberek eléggé rettegtek tőle, s elnevezték orosz, másképp muszka náthának.

Zsuzsánna beteg, ő is, a környezete is azt hiszi, hogy meghűlt. Miért nem vigyázol magadra? — teszi neki a szemrehányásokat Oroszné.

Zsuzsánnának náthája mindenesetre van, óránként egy-egy zsebkendőt használ el, ezen felül láza is lehet, mert forróságot érez. Oroszné ott ül az ágya mellett és ápolja őt. Homlokára teszi a kezét, s azt mondja:

— Lázad van.

— Dehogy is van. Délután fölkelek. Ne is ellenkezz

velem, fölkelek, mert muszáj fölkelnem. Annus egymaga nem tudja befejezni a munkát. És még ma muszáj szállítanom. Megígértem.

— Én pedig nem engedlek fölkelni. Akinek láza van, az maradjon az ágyban.

— Nekem nincs lázam.

— Olvastam az újságban, hogy aki meghűl, az maradjon az ágyban és igyon forró teát.

— És azt nem olvastad, hogy mialatt az ember fekszik, ki végzi el helyette a munkáját?

— Nem engedlek fölkelni.

Zsuzsánna a kis szobában, Margit egykori szobájában fekszik. A szoba most nincs kiadva. Margit elköltözése, illetve elutazása óta egész sora járt benne az albérlőknek. Lakott ott egy törpe házaspár a cirkuszból, ezeket még Margit ajánlotta. Utánuk egy orvostanhallgató következett. Később egy külföldi öreg úr, aki reggel járt haza, egyszer aztán reggel nem érkezett meg, mert már a kapuban lefülelték a detektívek, kiderült ugyanis róla, hogy egy nemzetközi pénzhamisító társaságnak a tagja.

A másik szobából behallatszik a varrógép berregése, Annus szorgalmasan dolgozik. Derék lány ez az Annus — gondolja Zsuzsánna. — És szép lány. Már udvarlója is van.

— Ez a Wágner nekem újabban nem tetszik — szólal meg Oroszné. — Tegnap is éjfél után jött haza.

Zsuzsánna erre nem válaszol. Nem törődik vele, ha Wágner akármikor jár is haza. A mennyezetet bámulja. Unja a betegséget, a fekvést. Egy kis szorongása is van. Mert hátha komoly baja lesz. Ha tüdőgyulladást kap és meghal. Igazában... meg kellene halni. De mi lesz a mamával? Őérte kell élni, dol-

gozni... Megfogja Oroszné kezét és megszorítja. Oroszné érzi a szorítást, egész testével, egész lelkével érzi azt, s halkán mondja:

— Nincs semmi baj. Lesz még nekünk jó dolgunk is.

Zsuzsánna elkábul. Mintha a mennyezet lefelé ereszkedne, s fehér színe rózsaszínűvé vált volna. Az ágy emelkedik a magasba, jaj, mindjárt összeér az ágy és a mennyezet.

— Mégis csak lázam van. Azt hiszem.

— Három öltönyt csináltatott.

Zsuzsánna felriad:

— Kicsoda?

— Wágner. Róla beszéltem.

— Én az Annus vőlegényére gondoltam. Nincs itt nagyon meleg? Ne tömd már úgy azt a kályhát.

— Nincs meleg, kislányom. Már egy órája nem tettem rá. Éppen csak hogy pislog benne a tűz... Te! Mégis csak megmondom neked. Fölajánlotta, hogy ad kölcsön háromszáz koronát, ha fölkel, utazz el Olaszországba.

— Kicsoda ajánlotta föl?

— Hát Wágner! De furcsa vagy.

— Ha nekem háromszáz koronám lenne, akkor vennék egy hőmérőt, mert itt mégis csak tűrhetetlen meleg van.

— Mondom, hogy nincs meleg. Biztosan lázad van. Csak légy türelemmel. Azt is mondta, hogy még a mai napon akar valami fontosat közölni.

— Kicsoda? Még mindig Wágnerről beszélsz? Kérlek, hagyd már abba. Most meg izzadok. Adj egy másik hálórékli.

— Hozom, hozom... Ez a slingelt jó lesz? Milyen sárgás ez már az állástól.

A másik szobában csend lett. Elhalt a varrógép zakatolása. Oroszné ledobta a hálórékli a Zsuzsánna ágyára:

— Megyek, megnézem, mit csinál az a lány. Már megint nem dolgozik.

Zsuzsánna nyúlt a hálórékli után, de elernyedte a karja. Bágyadtság ömlött el az egész testében. Szemét lehunyta. A szoba megtelt zsongó hangokkal, mintha víz árja zúgott, mormolt volna, s őt mintha meleg hullám öntötte volna el és ragadta volna magával. Betegség elől, gond elől, valóság elől el kellett aludnia. Marty Ernő ült a gyóntatószékben és ő Marty előtt térdelt, de oly puha volt a zsámoly deszkája, hogy nem érezte.

Egy recsegő hang szólt rá:

— Jóreggelt, kisasszony!

Zsuzsánna küszködik, nem képes kinyitni a szemét. Pedig már eszmél és emlékszik rá, hogy egy perccel előbb felpillantott és látta Wágner mosolygó arcát. Valaki fogja a csuklóját, igen, a pulzusát tapintja, ki az, Wágner? Vagy orvost hívtak hozzá?

— Egy kis nátha, kis hőemelkedéssel. Ez még csak láz sem... Kár volt engem hívni, ez drága mulatság lesz.

Zsuzsánnát ingerültség önti el, kinyitja a szemét, tud mindent. Nagyon haragos.

Egy nagyszakállú, nagytestű ember áll az ágyánál, ez az orvos, M. professzor, biztosan az az ostoba Wágner hívta és éppen ezt a szigorú orvost, akinek rideg a tekintete, merev az arca, sasorra inkább a hóhér orra, mint a jóságos orvosé.

— Aggódunk és azért voltam bátor a tanár urat kérni — mormogta Wágner, de ő is inkább bosszúsan

s nem olyan zavart félénken, mint ahogy várni lehetett tőle.

Zsuzsánna lehunyta a szemét, s mozdulatlanul feködt. A nagyszakállas hangja megint recsegett:

— Ha már itt vagyok, azért kikopogtatom. Na, kisasszony, ne szimuláljunk! Látom, hogy nem alszik.

Zsuzsánna szeretett volna öklével a szakállas professzor arcába vágni. Felnyitotta a szemét, de nem is nézett rá. Sőt, föl is emelkedett fekvő helyzetéből. Wágnernak csak a szemével intett, hogy most menjen ki a szobából.

A nagyszakállas a Zsuzsánna mellére tette két ujját és arra vert néhányat. Ezt több helyen megismételte. Közben a szakállas súrolta Zsuzsánna bőrét és a leány szeretett volna belemarkolni, hogy megbálja. A hátán is kopogtatott a nagyszakállas, majd a fülét rászorította először a mellére, többször is, és így szólt:

— Hajoljon előre.

Következett ugyanaz a hallgatóság a hátán.

Zsuzsánna irtózott a nagyszakállastól és hirtelen düheben meg tudta volna fojtani Wágnert, akinek ezt a szörnyeteget köszönhette.

— Sóhajtson!... Most ne vegyen lélegzetet!... Sóhajtson!

Zsuzsánna egyszer csak nem engedelmeskedett. Nem sóhajtott. Hanem egyszerűen, ütemesen lélegzett.

— Sóhajtson, kérem, nem ért magyarul?

Zsuzsánna így szólt halkán:

— Köszönöm, a vizsgálatot befejeztem.

A nagyszakállas megütközött ezen. El is bámult:

— Mi ez? Nem akarja csinálni, amit mondok?

— Nem, köszönöm, elég volt.

— Ejnye, de különös!

Zsuzsánna hallgatott. Visszadőlt az ágyra, de a szemét nem hunyta le.

— Miért makacskodik, kérem?

— Köszönöm, elég volt. Már akkor elég volt, amikor azt hallottam, hogy ön drága mulatságról beszél.

— Kérem, kérem — dadogott a professzor — talán megsértettem?

— Nem. Csak egyrészt nincs bizalmam önhöz, másrészt pedig unom önt. A titkárom, aki elhívta önt, majd kifizeti. Még egyszer köszönöm.

Oroszné félájultan támolygott ki a szobából.

— Mi van? — kérdezte Wágner izgatottan.

— Rettentő.

— Valami komoly baja van?

— Nem. Majd elmondok mindent. Van magának pénze?

— Hogyne. Azért hívtam professzort.

— Hála a Jóistennek. Rettenetes egy leány.

A nagyszakállú orvos jött ki Zsuzsánnától. Fölemelte a székről a bundáját és fekete keménykalapját. Zsuzsánna azt még nem tudta, mert nem hallotta s nem közölték vele, hogy a nagyszakállú amikor jött, már akkor nem volt hajlandó a bundáját az előszobában hagyni és így recsegett: — Nem emeli ezt innen el senki?

— Harminc korona jár nekem! — recsegte a professzor most.

Wágner már tartotta kezében a pénzt. Ötven korona volt a kezében, húszat levett belőle. Oroszné akadozva, végtelen zavarban kért bocsánatot:

— Jaj, tanár úr, bocsásson meg, ne tessék zokon venni...

— Nem tesz semmit! — recsegte a nagyszakállas.
— Egy kis hisztéria! Férjhez kellene mennie a kislánynak. És kimerült. Alaposan kimerült.

— Mama! Mama! — kiáltotta benn szinte sikoltva Zsuzsánna.

Oroszné besietett hozzá:

— Hallottam! Minden szót hallottam... Mamám, ha te még egyszer bocsánatot kérsz valami nevetlen frátertől, akit én megleckéztetek, akkor... nagyon megharagszom rád. Ezt jegyezd meg magadnak. És most fölkelek. Az emberek oly ostobák és szemtelenek, beleértve az orvosokat is, hogy nem engedhetünk meg magunknak semmiféle betegséget.

— Zsuzsa! Nem kelsz föl!

Zsuzsánna azonban fölkel. Kilépett az ágyból és kezdte magára szedni a ruháját:

— Dolgozni fogok.

Oroszné tiltakozott, jajveszékelt. Annus is beszólt a szobába:

— Készen vagyok már, kisasszony. Rögtön készen vagyok, kérem. Ne keljen fel.

Zsuzsánna nem felelt, csak felöltözött egészen.

— Legalább így feküdj a díványon. Ilyen állapotban nem dolgozhatsz.

— Majd meglátom — csillapodott Zsuzsánna és leült az ágya szélére.

Annus kiment. Wágner újra kopogtatott.

— Rémes. Megőrülök ettől az embertől — gyötrődött Zsuzsánna.

— Ő fizette ki a tanárt.

Wágner belépett, kezében egy nyitott aktatáskával.

Odament az asztalhoz és szó nélkül kiöntötte a táska tartalmát. Sok ezerkoronás és pár köteg százkoronás volt az.

— Jézusom! — sikoltott fel Orosz Bálintné.

Zsuzsánna megrémült, összeszorította az ajkát, s egy szót sem szólt. Wágner nyugodtan mosolyogva nézett a lányra. A szemébe akart nézni, de Zsuzsánna elfordult.

— Wágner úr, maga meggyilkolt valakit! — próbált Oroszné kedélyeskedni.

Zsuzsánna összeszedi magát. Ő már tud mindent. Már védekezik, gúnnyal fordul Wágner ellen:

— Valódiak azok az ezresek? Mert már egyszer lakott nálunk egy pénzhamisító. Talán maga ugyanahhoz a bandához tartozik?

Wágner fölényesen mosolyog; szól, s ezzel önmaga előtt is elárulja magát:

— Nincs kegyednek olyan szerencséje! Ezek az ezresek valódiak. Ez az örökségem.

— Ez az? — kapott rajta Oroszné. — Hogy így el tudta titkolni! Nahát, Wágner úr!...

— Igen, a nagybátyám meghalt. Tőle örököltem már négy hónap előtt. Nem ezt a pénzt, hanem házat, földet, értékpapírokat.

— Hol? — kérdezi mohón Oroszné.

— Mindegy. Otthon, Csehországban. De eladattam mindent. Mit csinálnék én a házzal, földdel? Nekünk pénz kell, nem igaz?

— Ó, Wágner úr.

Zsuzsánna most félve, sőt több, irtózáttal néz Orosznéra.

— Nem olyan sok ám ez, de talán valami. Százhat-

vanezer korona. Egyelőre elég lesz. Amíg valame-
lyik másik nagybátyám is meg nem hal.

— Hogyan tudta ezt így elhallgatni előlünk?

— Mert meglepetésnek szántam. Régóta az volt az
álmom, hogy így, ahogy történt, ide az asztalra kiönt-
hessem az egész örökségemet...

— Miért éppen a mi asztalunkra?

— Ha akarja, Zsuzsánna kisasszony, ez mind a
magáé.

Zsuzsánna elbiggyesztette a száját:

— Az enyém? Csak nem képzeli, hogy idegen fér-
fiaktól pénzt fogadok el?

Oroszné:

— Wágner úr nem idegen. Illetve, ha még most
talán idegen is, nem akar tőlünk idegen maradni.

Wágner:

— Zsuzsánna kisasszony, hiszen ért engem. Eddig
nem volt hozzá bátorságom, hogy szóljak.

Zsuzsánna sápadt, remeg. Sírní szeretne, zokogni.
De erősen tartja magát. Nem felel rögtön, csak pilla-
natok múlva!

— Kérem, Wágner úr, szedje össze azt a pénzt, vigye
ki és hagyjanak most magamra. Szükségem van rá,
hogy egyedül legyek.

— Ahogy parancsolja — Wágner összemarkolja a
pénzt, begyömöszöli az aktatáskába. Hóna alá fogja
a táskát, köszön és kimegy.

Oroszné egyedül marad Zsuzsánnával, várakozóan
néz rá, Zsuzsánna felállt, megy át Annushoz, hogy ő
is munkához lásson. Útközben szól hozzá Oroszné:

— És ehhez egy szavad sincs?

— Csak még ma ne kínozz! — kérleli Orosznét
Zsuzsánna.

Orosznén látszik, hogy kétségbeesik, minden reménye összeomlóban. Zsuzsánna megsajnálja:

— Várj még. Majd holnap beszélünk róla. Vagy holnapután.

— És most dolgozni akarsz?

— Már mondtam.

Oroszné tehetetlen. Az a gondolata támad, hogy átnéz Glückékhez, megnézi, otthon van-e a Glück-fiú, ha otthon van, megkéri, hogy látogassa meg Zsuzsánát, mintha a saját elhatározásából tenné, mert halotta, hogy beteg.

Néhány perc múlva beállít a Glück-fiú. Hála Istennek. Zsuzsánna valóban megörül neki. Jó, hogy jött, ő, vagy bárki, csak nem a megszokott környezete, mindenki üdülés a számára, csak a mama ne legyen, szegény, se Wágner, se Annus, senki, aki azzal a gondolattal forog körülötte, hogy ő...

— Na, igazán örülök magának — mondja barátságosan a fiatal Glücknek. — Már nagyon elhanyagolt engem. Tájékozatlan vagyok a világ eseményeiről is. Picihez és Jámbohoz is hűtlen lett, fiatalember.

— Nincs semmi különös újság — hadarja a Glück-fiú. — Hacsak... Vajon mi is? Nahát azt tudja, hogy az orosz—japán háború javában folyik.

— És milyen pártiak vagyunk mi ketten?

— Én japán párti vagyok.

— Én is. Akkor a japánok el fogják veszteni a csatát.

— Nem csata az, hanem háború, kérem. Tehát sok csata.

— Hát, sok csata. A japánok elvesztik, mert... mi japánpártiak vagyunk. Hisz' emlékszik még rá, hogy mi mindig a vesztesek pártján állunk.

— Kegyed nem mindig. Legalábbis így mondta egyszer.

— Lehet, már emlékszem is rá.

— Ohajtja tudni a háború legújabb eseményeit?

— Köszönöm, azt már nem. Annyira nem érdekel. Lőttek, robbantottak, meghalt ennyi és ennyi orosz vagy japán. Sajnálom őket, de ... talán éppen azért nem is akarok róluk olvasni.

— Igen, éppen arra gondoltam, hogy ... illetve itt van az újság a zsebemben. Tessék. Itt hagyhatom.

— Olvasni? ... Annyira nem érdekel. Maga úgylátja közli velem, ha valami érdekes történik. Ha elsüllyed mondjuk, egy világrész ...

— Vagy megbukik Tisza István.

— Még nem bukott meg? No látja, ezt nem is tudtam.

— De valami érdekeset mutatok.

A Glück-fiú lapozgatott az újságban, majd az ujjával egy hírre bökött:

— Így néz ki nálunk a tudomány. Tessék olvasni. Egy előadás a magyar tudományos akadémián: *Téglás Gábor levelező tag, az Alföldi sáncok maros- és duna-közi csoportosulásának helyrajza és technikai szerkezete*. Mit szól hozzá?

Zsuzsánna nem tudta, hogy mit szóljon hozzá. Csak úgy udvariasságból mosolygott. Azután ő lapozott az újságban. Egyszer csak felkacagott. Nagyon mulatságosnak találta ezt a hirdetést: *Nincs többé kopasz fej!*

Úgy nevetett, hogy kicsordult a könnye.

ŐRÜLT, ŐRÜLT! — kiáltozott Oroszné. — Ott akarsz megvénülni a varrógép mellett? Ostoba. Nem látod, hogy nem kellesz a papodnak? Még ilyen szégyenletes dolgot! Húszoldalas leveleket írkálsz neki, s az minden ötödikre válaszol néhány rideg szóval.

— És ezt te honnan tudod? Kikutatod és elolvasod a leveleimet?

— Elszalasztod a szerencsédet. Ilyen alkalma egyszer, ha van egy lánynak. Legalább rám lehetnél tekintettel. Tudod, hogy beteg vagyok. Asztmám van. Ha én elmehetnék valahová, Gleichenbergbe, akkor meggyógyulnék. Ezt mondta M... tanár is, amikor megvizsgált.

— Te voltál nála? Titokban?

— Voltam. Direkt hozzá mentem, mert te őt is megsejtetted. Én nem akarom gyűjteni az ellenségeket. Ránk ne haragudjon senki a te szeszélyeid miatt.

Annus is megszólalt:

— Legyen esze, Zsuzsánna kisasszony, kérem. Fogadja el a Wágner úr ajánlatát. Jegyezze el magát vele. Odaadja ám az magának az utolsó garasát is.

— Nem szeretem Wágner urat.

— Na hiszen! Hát az baj? A nők kilencven százaléka szerelem nélkül megy férjhez. Nem mindenki olyan szerencsés, hogy szerelmes lehessen.

— Maga sem szereti a vőlegényét?

— Szeretem, de nem vagyok beléje szerelmes.

— És képes így hozzá menni feleségül?

— Majd megszeretem. Mindenki azt mondja. Kedves anyám is. Zsuzsánna kisasszony nagyon helytelenül ítéli meg a világot. Szegény leány nem válogathat. Mit csináljak? Vénlány maradjak? Mi lenne, ha én szerelmes volnék valakibe és az nem vehetne el?

— Maga éppen úgy beszél, mint Orosz Bálintné, született Keller Amália. Szegény papa abban a tévhitben halt meg, hogy...

Oroszné fuldokolva sírt:

— Csak csúfolódj! Tudod te, mit szenvedek én? Éjjel felriadok és úgy kapkodok levegő után...

— Hátha nem is levegő után kapkodsز?

— Te szívtelen. Pedig... ha én elmehetnék Gleichenbergbe.

— Mert a nagyszakállú tanár úr rendelte. De ha el akarsz menni, én megtehetem, hogy kölcsön kérek valami pénzt Wágnertől.

— Fiatal lány nem fogadhat el pénzt idegen férfitől.

— De fiatal lány férjhez mehet a hajlamai, a vágya ellenére bárkihez.

Annus, a máskor csendes, hallgatag Annus, ismét közbeszólt:

— Ez az erkölcs. Az általános felfogás ezt megengedi, azt meg nem. A szokásokhoz pedig alkalmazkodni kell.

— Ejnye, Annus, de felvágták a nyelvét! Maga máskor egy hétig sem beszélt annyit, mint most néhány perc alatt.

Annus lesütötte a szemét:

— Mert én magát, Zsuzsánna kisasszony, nagyon, de nagyon szeretem.

Orosz Bálintné elismerően bólintott. Milyen ügyes ez az egyszerű lány, ez az Annus. No, igazán megérdemli azt a ruhát, amit ígért neki, ha segít rábeszélni Zsuzsánnát a Wágnerral kötendő házasságra.

Zsuzsánna még aznap hosszú levelet írt Marty Ernőnek. Újra, még egyszer kiöntötte egész lelkét. Is-

mertette a maga és anyja helyzetét. Leirt Wágnerről mindent, amit tudott róla. Kérte a pap véleményét. De félt ettől a véleménytől. Igyekezett ezt a véleményt, ezt a tanácsot előre befolyásolni, hogy csak egyféle lehessen: lebeszélő. Remélte, hogy Marty Ernő megrójjá őt még a kérdés miatt is, hogy bűnnek nyilvánítja majd egy fiatal lánynak azt a szándékát is, hogy életközösségre lépjen egy olyan férfival, akit nemcsak hogy nem szeret, hanem aki nem is tetszik neki, s akit lenéz.

A levélre postafordultával megkapta a választ. „Menjen férjhez, majd minden jóra fordul. Kívánom, hogy boldog legyen.”

Ezt a levelet Zsuzsánna eltepte, s darabjait beledobta a kályhába. Egy óra múlva közölte anyjával, hogy hajlandó férjhez menni Wágnerhez. Csak arra kérte Orosznét, hogy ő közölje ezt a férfival.

Másnap felvitette a varrógépeket a padlásra. Mint-ha minden lehetőségét a visszavonulásnak el akarta volna vágni. Annusnak kifizette a járandóságán felül, tehát ajándéku háromhavi bérét és elbocsátotta.

— Aztán néha látogasson majd meg bennünket, Annuska.

Annus sírt a meghatottságtól. Megcsókolta az Oroszné kezét, és kapkodott a Zsuzsánna keze után is. Zsuzsánna nevetve dugta háta mögé a kezét:

— Mi az, Annuska? Püspöknek vagy nagymamának néz engem?

Megölelte Annust és megcsókolta:

— Az esküvőjére hívjon meg, Annuska. Veszek magának valami szép nászajándékot.

— A kisasszony olyan jó.

— Legyen boldog, Annuska. Nagyon boldog.

— A kisasszony is legyen nagyon boldog.

Zsuzsánna felütötte a fejét:

— Az is leszek. Ne féltsen engem, Annus... Szóval, ahogy' mondtam, látogasson meg bennünket néha. Majd elbeszélgetünk az együtt töltött időkről... Ha önállósítani akarja magát, én szívesen beajánlhatom a régi cégeimnél.

Annus megrázta a fejét:

— Dehogy önállósítom magam. Én már, ha meghozom azt az áldozatot, hogy férjhez megyek, akkor nem gürcölök tovább. Tartson el az uram.

Zsuzsánna csak mosolygott.

Annus elment. A lépcsőházban összeütközött Wágner Alajossal. Wágner mögött egy lány jött, óriási virágkosarat cipelve.

— Á, Annuska! Hogy' vagyunk, szép kislány? Hová megy?

— Megyek — Annusnak nem jutott eszébe más válasz.

— Mit szól ehhez a kosárhoz? Harminc szál vörös rózsa.

— Gyönyörű! Harminc szál rózsa márciusban. Vette, Wágner úr?

— Nem is loptam. Hatvan koronába került ez a kosár. Két korona darabja.

— Teremtőm! — Annus összecsapta a kezét. — Volt szíve ennyi pénzt kidobni virágra? És miért nem vett akkor már gyöngyvirágot? Amikor a kisasszony kedves virága a gyöngyvirág.

Wágner szó nélkül kivette a kosarat a bolti lányka kezéből, s átnyújtotta Annusnak:

— Fogadja el tőlem ezt a néhány szál rózsát.

— De Wágner úr, kérem!

- Virágot visszautasítani súlyos sértés!
- De Wágner úr!
- Gyerünk! — ezt a bolti lánynak mondta Wágner úr.

Megfordult és futott lefelé a lépcsőn. Annus utána kiáltott:

- Wágner úr! Hová megy?
- Gyöngyvirágot vásárolni.
- De a rózsák!
- Vigye haza és locsolja meg őket.

Annus hazavitte a rózsákat. Az anyja valósággal megrémült, amikor a sok virággal beállított. Mert hát hol szerezte, kitől kapta? Annus elmondta a virágok eredetének történetét. Az apja ott melegedett a kályha mellett és mosolygott. Az öregasszony csak a fejét csóválta és kutató, barátságtalan tekinteteket vetett a lányára.

Amikor Annus kiment a konyhába, hogy kávét készítsen magának, az anyja megszólalt:

— Erre a lányra jó lesz vigyázni. Úgy hazudik ez, mintha könyvből olvasná.

WÁGNER a Pannónia szállóban bérelt szobát. Úgy tervezték, Zsuzsánna akarata szerint, hogy a Ferenc körúti lakást majd csak az esküvő után, a nászútról hazatérve, mondják fel. Wágner szőtte a terveket, Oroszné segített neki. Zsuzsánna csak helyeselte, vagy elvetette azokat. Wágner Alajos eszméje volt, hogy házat építsenek valahol a Gellért-hegyen vagy a Rózsadombon, ahol építkezési irodát nyit majd, folytatja néhai Orosz Bálint vállalatát. Hogy magasan lesz a hegyen lakni? Nem baj, majd kocsin járnak.

Írt a születési helyére, H.-ba, egy ügyvédnek s megbízta azt a házasságkötéshez szükséges keresztleveél és egyéb okmányok megszerzésével. Az ügyvéd levelére, melyben az tüzetesen érdeklődött a személyi adatai, valamint az iránt, hogy milyen okmánya van már eddig is a kezénél, rögtön válaszolt, a válaszlevelet azonban Zsuzsánna vette magához, hogy majd ő feladja a postán. Zsuzsánnának nem volt lelkiereje a levelet feladni. Abba csak megpróbált belenyugodni, hogy a boldogságról örökre lemondjon, hogy az anyja megélhetéséért, gyógyulásáért áldozatot hozzon, megpróbált mindent tudomásul venni és eltűnni, de cselekedni azért még annyit sem tudott, hogy egy levelet a postára adjon. Habozott, gyötrődött, s a levelet, hogy legalább haladékat nyerjen az által is, magánál tartotta. Begyömöszölte a kézitáskájába, egy-két napig gondolt rá, azután megfeledkezett róla. Egy hét múlva a Koronaherceg utcában sétálva, meglátott egy lakk kézitáskát. Megtetszett neki, bement az üzletbe és megvette, a régi táskájából pedig kivette a pénztárcáját, kulcsait és a zsebkendőjét — pirosító rudacskát akkor még nem hordtak a nők, de még púderos dobozt sem — s a táskát bedobta a Dunába.

— Azzal a vacak táskával sohse volt szerencsém — beszélte otthon — azt akartam, hogy még az emléke se maradjon meg.

— Majd kifogják Paksnál — nevetett Wágner.

— Vagy megeszik a halak — toldotta meg Oroszné.

— Ha a csukák nem is, de majd a harcsák, vagy lenn a Fekete-tengerben a cápák.

— Vajon mennyi idő alatt ér le az a táska a Fekete-tengerre?

— Egy év alatt — vélte Oroszné.

— Áh! Egy hét alatt — számította Zsuzsánna, hogy csak minél előbb egye meg a cápa.

Wágner komoly számításhoz kezdett. Hogy mekkora a Duna hosszúsága a Fekete-tengerig, s mily sebesen folyik a vize. Hat hétre becsülte a táska utazását.

— És ha nem kell egy cápának sem? — mosolygott Zsuzsánna.

Wágner közbevágott:

— Azt hiszem, hogy a Fekete-tengerben nincs is cápa.

— De van!

— Nincs.

— No hát ezt a kérdést el kell dönteni.

— Van itt egy lexikon?

— Nincs. De... meg kell kérdezni a Glück-fiút. Az nagy számár ugyan, de minden haszontalanságot tud.

— Majd megkérdezzük.

— Nem majd, hanem rögtön.

Zsuzsánna átszaladt Glückékhez. A Glück-fiú nem tudta ugyan, hogy él-e a Fekete-tengerben cápa, de ha már megkérdezték, úgy vélte, hogy neki felelnie kell. Azt állította, hogy él. Érve is volt: miért ne élne?

Jó, nem baj, ha nem is él. A táska a Fekete-tengerről már nem kerül vissza soha Budapestre. Legfeljebb... hová is kerülhet el? Odesszába vagy Szevasztopolba. Ott majd kifogják és... nem tudják elolvasni a levelet. Különben is a víz akkor már régen lemosta róla az írást s cafatokká emésztette a papírost. És a táskát. Szegény táska, hogy süllyedne el a föld alá!

Wágner egy kétfogatú kocsit bérelt. Napi harminc koronáért. Mi az a kis összeg? Semmi. A százhatvan-

ezer korona végtelen sokszor több, mint a harminc. Oroszné egészen elkábult. Zsuzsánna titokban számolt. Csak a fogat naponta harminc korona. Hát még a szállóbeli két szoba, a költekezés, naponta ennyi, meg annyi — a százhatvanezer korona nem végtelen nagyságú összeg. Mert nem végtelen talán még Sándor gróf vagyona sem. Végtelen csak annak az Eszterházy hercegnek a pénze, akiről nem régen az újságban olvastak a Glück-fiúval. Az még „mérsékelt” örökösödésiilletéket is sokszorta többet fizetett, mint amennyi a Wágner Alajos minden pénze, az a rongyos százhatvanezer korona. De még annyi is csak volt a pénze, mert talán maga Wágner sem tudja, hogy mennyi hiányzik már belőle. Zsuzsánna számolt, de nem szólt. Kis szorongást érzett, azután dacosan, megvetően mosolygott.

Szinte zavartalanul tudott örülni, majdnem annyira, mint Oroszné, amikor a fogat kocsisa és tulajdonosa csöngetett az ajtón, beállított az előszobába és jelentette, hogy a kocsi előállott.

Harsányan kiáltott a kocsis, az egész udvar zengett a szavától. Glückné szakadt pongyolában állt a nyitott ablaknál és vasalt, jól hallott minden szót. Így mondta a kocsis: Nagyságos kisasszony, a kocsi előállott! Hallották ezt a műhelyben dolgozó lányok is.

— Milyen szerencséje van némely nőnek! — sóhajtott az egyik.

Glückné hátrafordult és ingerülten rászólt a lányra:

— Kérem, Lujza, én nem azért fizetem magát, hogy locsogjon, s a társnőit zavarja a munkában.

A Glück-fiú ezt mondta:

— Milyen szerencséje van némely haszontalan fráternek!

Zsuzsánna az Oroszné kíséretében végig libegett a folyosón. Glücknének nagyon kedvesen köszönt. A kocsis ostorral a kezében, pepita ruhában marsolt utánuk.

Wágner Alajos fenn kuporgott a kis ülésen. Orosz Bálintné elterült a főhelyen. Micsoda boldogság ismét gumirádlisban ülni! A járókelők szeme megakadt rajtuk, volt, aki visszafordult feléjük, volt, aki megállt, egy földszintes ablakon félrehúzta valaki a függönyt.

— Hová parancsolja, Zsuzsánna kérem? — kérdezte Wágner.

Zsuzsánna nem felelt. Hanem állt a járdaszélen és töprengett. A kocsis a lovaival foglalatzkodott.

— Alajos, kérem. Maga feltétlenül velünk akar most jönni?

Wágner már fel is emelkedett:

— Dehogyan is akarok.

Buzgón mászott lefelé a kocsiról.

— Éppen ki akartam magam menteni. Valami sürgős elintézni valóm van.

Felsegítette Zsuzsánnát a kocsiba. Kezet csókolt a hölgyeknek és már el is tűnt.

A kocsis felült a bakra, parancsot várón fordult hátra:

— Hajtson végig a Kossuth Lajos utcán — utasította a kocsist Zsuzsánna.

A kocsis megrántotta a gyeplőt, hozzá sem nyúlt az ostorhoz, a lovak vágtatni kezdtek.

Oroszné megborzongott a gyönyörűségtől.

— Miért küldted el? — kérdezte halkán Zsuzsánnától.

— Nem akarom, hogy a Tiller meglássa. Nem akarom, hogy sajnáljon engem a konzul úr.

Fesztelenül nézték a járdán gyaloglókat, azok is megnézték őket. Önkéntelenül bele helyezkedtek abba a viszonylatba, ami a kocsin ülők és a gyalogosok közt kikerülhetetlenül adódott: a kocsin ülő unottan néz maga elé, vagy rejtett és mégis rikító göggel bámul a járókelőkre, vagy pedig tárgyilagosan szemléli őket, mint az állatkertben a ketrecen kívül levő élőlény a ketrecben senyvedőt. Oroszné és Zsuzsánna reménytől dagadva mosolyogtak jobbra-balra, csak éppen hogy Zsuzsánna ezt oly természetes, gyerekes közvetlenséggel csinálta, mintha csak játszana s inkább csak a falaknak, a kirakatoknak, a tömegnek a maga egészében szólna diadalérzése.

A Tiller-üzlet előtt Zsuzsánna megállította a kocsit. Leugrott és besietett az üzletbe. Jobbról-balról köszöntötték, ő nyájas mosollyal bólingatott. Felsietett a kanyargós falépcsőn. Megállt a „Főnök” feliratú ajtó előtt, elolvasta a feliratot, mintha még sosem látta volna, mintha valami újat akarna benne felfedezni. Állt az ajtó előtt és most inkább érzett szorongást, mint amikor először állott ugyanott, mintával a hóna alatt, azzal a céllal, hogy munkát szerezzen. Állt egy percig s csak azután kopogtatott.

— Tessék! — hangzott belülről.

Tiller Mór most is ott ült a szokott helyén. Felállt, udvariasan köszöntötte Zsuzsánnát:

— Mivel szolgálhatok, kisasszony?

— Zsuzsika — javította ki Zsuzsánna.

— Persze, Zsuzsika. Tessék!

— Bizonyára meglepődik, Tiller úr. Búcsúzni jöttem.

— Csak nem? Hát igaz?

— Valamit már hallott is?

— Hogyne. Tudja, Pesten nincs titok. Meg, hogy nem jött be munkát átvenni. Érdeklődtem. És hallottam, hogy valami komoly udvarlója van.

— Hát igen. Vőlegényem van.

— Sok szerencsét kívánok, Zsuzsika. Legyen boldog — és Tiller úr visszaült az asztalhoz.

Zsuzsánnát elöntötte a méreg. Udvariatlannak vélte Tiller urat:

— Férjhez megyek, mert meguntam már a varrást. Elfáradtam. Tiller úr is nagyon fáradt lehet.

— Fáradt? Én? — csodálkozott Tiller. — Honnan veszi ezt kegyed?

— Csak úgy gondoltam. Hogy olyan nehezőre esett volna még egy percre állni. Hiszen úgylis megyek már.

Tiller Mór arca vörös lett, mint a szakálla. Dadozott:

— Miért? Talán... megsértettem? Ilyen kényes?

— No nem baj. Tiller úr le sem ültetett, csak úgy könnyedén megvált tőlem... mint egy varrónőtől.

— Kérem, én elfoglalt ember vagyok. Én nem érek rá udvariaskodni:

— Jól van, Tiller úr. Isten áldja.

— Isten áldja.

Zsuzsánná kezét fogott Tillerrel, sarkon fordult és indult. Tiller utána kiáltott:

— Megálljon, hé! Zsuzsika!

Zsuzsánná megállt, visszafordult:

— Csak azt akartam még mondani, hogy... maga nagyon szeszélyes kislány. Ha valamit megbánna... ha valami nem sikerülne magának, hát hozzám mindig

visszajöhet, egy ilyen ügyes nő nálam mindig kap-
hat... munkát.

AUGUSZTUSI napon Zsuzsánna egyedül van otthon. Orosz Bálintné elutazott Gleichenbergbe, Wágner Alajos elkísérte őt, azzal a szándékkal, hogy átugrik Csehországba is, az iratait összeszedni. Még a két kutya sincs a lakásban, a Glück-fiú sétáltatja őket.

Este már nem lesz egyedül Zsuzsánna. Két hétig minden este eljön hozzá Annus, ő most a hálópajtása. És Zsuzsánna nagyon jól érzi magát kettesben Annussal.

Pénze van Zsuzsánnának. Wágner ugyan neki soha egy fillért sem adott még, de Orosznével van valami bonyolult elszámolási viszonyban, amelyből mindig az derül ki, hogy Wágner tartozik neki. Oroszné egészen megfiatalodott, mióta Zsuzsánna menyasszony. Ruhákat csináltat magának és már kiválasztotta a fiatalok számára a bútorokat is. Egyelőre csak három szobába valót vásárolnak, majd ha hazajöttek a nászútról és lakást bérelnék, akkor meglátják, hogy mire van még szükségük. Wágner úgy intézkedett, hogy a bútorokat két hét múlva szállítsa a kereskedő ide az Orosz Bálintné lakására, hogy ha valami nem felel meg, azt még az esküvőig kicserélheti Zsuzsánna. A kapun téglalakú kartonlap van kiakasztva, hogy a harmadik emelet hétben különféle bútorok nagyon olcsón eladók. Annus tegnap megemlítette, hogy az ebédlő bútort az ő szülei is szívesen megvennék, de most, sajnos, nincs pénzük ilyesmire. Zsuzsánna nagyon megbánta, hogy nem ajánlotta fel Annusnak hi-

telben a bútort. Olyan kedves lányka ez az Annus. Tegnap is milyen szeretetteljesen viselkedett. Oda kérezkedett Zsuzsánnához az ágyába és milyen jól elbeszélgettek. Intelligens, eszes lányka, a nevetése olyan, mint a galamb bűgása. A szája, hát a szája eszményien szép. A bőre, a meleg barna bőre, szinte aranyosan fénylik a félhomályban. Ma este felajánlja neki a bútorokat ajándékol.

Annustól Marty Ernőre röppen a Zsuzsánna gondolata. Elhatározza, hogy még egyszer írni fog a papnak. Gyónás lesz ez a levél. Nem szerelmes esdeklés, hanem határozott felszólítás, követelés, számonkérés. Mert az nem lehet, hogy ő ilyen tébolyultan szeresse őt és az visszautasítsa az ő szerelmét. És Zsuzsánna leül mindjárt az asztal mellé és ír: „Kedves, szeretlek! Még ha a pokol mélységes tüzén kell is égnem miattad, ha az örökkévalóságig csak szenvedés lesz a bére ennek a szerelemnek, akkor is szeretlek. Nem is úgy szeretlek, ahogy nő férfit szeretni kíván. Ha örök lányságra ítélsz, én boldogan fogom azt viselni, csak a közeledben lehessenek. Ha rabszolgám volnál, felszabadítanálak, csakhogy jobban szerethesselek. Ha rabszolgád lennék, nem fogadnám el a szabadságomat, ha tőled azért el kellene válnom. A legmélységesebb bűnt követem el a vőlegényem ellen, ha nőül megyek hozzá. Pap vagy, szabadíts meg a gonosztól, mert csak az ördög műve lehet, hogy olyan két embert összekapcsoljon, ahol a nő utálja és utálni fogja sírjáig a férfit. Nem arra kérlek, hogy végy nőül, csak egy mondatot könyörgök tőled, egy mondatot, hogy ne menjek férjhez. Mert az nem lehet, hogy mindig én legyek az áldozat. Az apám és anyám szerelméért nekem kel-

lett fizetnem. A nevelőapám pénzszerzési üzleteiért nekem kellett fizetnem. Tudom, hogy te fogadalmat tettél, de hát a te fogadalmadért is nekem kell szenvednem. Nyújtsd felém a kezed, vezess ki ebből az iszonyat-sivatagból, Zsuzsánna.”

Kétszer is elolvasta a levelet, mielőtt borítékba zárta. — Remek stílusom van — állapította meg valami torz mosollyal az arcán.

A levelet megcímezte, lement az utcára. A kutyák hancúroztak a kapu előtt és a Glück-fiú a kapufélfának dőlve újságot olvasott.

WÄGNER ALAJOS nem utazott el Csehországba. Elhelyezte Orosznét Gleichenbergben és a legelső vonattal visszajött Pestre. Visszaüzte a féltékenység. Úgy érezte, hogy máris megcsalták, kifosztották, hogy Zsuzsánna megszökött tőle. Talán nem is látom többé — siránkozott. Nem élem túl, ha nem szeret. Nem szerethet. Soha meg nem csókolt. Eddig még csak a kezét engedte megcsókolni. Az a vén boszorkány anyja akarja hozzám kényszeríteni. Egyik állomáson egy Zsuzsánnához hasonló arcú nőt látott. Gyenge, sápadt, szenvedő arcú volt az a nő. Akkor nagylelkűségi roham lepte meg: visszaadom a szavát szegénykének.

Zsuzsánna fanyalogva fogadta Wágner Alajost. Ez nem való — jelentette ki. Ő nem is tudja, hol találkozzanak, mert azt beláthatja, hogy a lakásba nem járhat fel, amíg a mama meg nem érkezik. Wágner azt ajánlotta, hogy Annus egészen költözzön hozzájuk két hétre. El is ment az Annus anyjához és száz koronát ajánlott fel neki, ha megengedi, hogy Annus gardírozza Zsuzsánnát, amíg Orosz Bálintné Gleichen-

bergben üdül. Annus anyja, azzal a feltétellel, hogy Boris, az Annus húga is oda költözik Zsuzsánnához, engedett a Wágner kérésének. Száz koronáért, miért ne?

Boris tizennégy esztendőös lányka volt és a polgári iskola negyedik osztályát végezte. Az anyja kioktatta, hogy egy pillanatra sem szabad a két nagy lányt, Zsuzsánnát vagy Annust, kettesben hagyni Wágner úrral. Te okos kislány vagy, te már tudod ezt — magyarázta az anyja.

Boris legyintett:

— Csak ne tessék oktatni. Először is a Wágner úr Annusra rá sem néz. Tehát csak Zsuzsánna kisaszszonyra kellene vigyáznom. Azt meg nem kell tőle féltetni, mert ki nem állhatja azt a púpost.

— Nem szégyelled magad? Miket beszélsz, te lány?

Boris nevetett:

— Miért szégyelljem magam, ha anyukáék nem szégyellik, hogy a legegyszerűbb dolgokból ilyen komédiát csinálnak? Nem kell féltetni a Wágner úrtól a lányokat, mert egyiket sem fogja megenni. De azért ne tessék félni, majd vigyázok. Kellő ellenszolgáltatásért, például egy klottkötenyre fáj a fogam.

— Én még ilyet nem hallottam — szörnyűködött az anya, s összezsapta a kezét.

— Csak ne tessék csodálkozni. Ingyen nem csinállok semmit.

— Te! Hol tanultad ezt?

— Itthon. Ha megfizetnek tisztességesen, akkor úgy vigyázok a két hölgyre, mint a hétfejű sárkány. Wágner úr végül úgy megutál majd, mint egy békát.

Annus és Boris tehát bevonultak Zsuzsánnát őrizni. Boris nagyon jól érezte magát a Ferenc körúton. A

Glück-fiú most sokkal kevesebbet olvashatott, mert Boris már a lépcsőházban elkérte a kihordó fiútól az újságokat. Wágner úrral még egy képes hetilapot is rendeltetett magának. Wágnernak megtiltotta, hogy a délelőtti órákban meglátogassa a menyasszonyát, mert délelőtt nem tartózkodhatott a Ferenc körüti lakásban, egy első polgáristát készített elő a pótvizsgára. Fejfájás ürügyével sokszor elszaladt délelőtt a növendékétől és elment a Ferenc körútra, rovincsolni, ahogy ő mondta.

Boris mindennel meg volt elégedve, csak a kutyákat nem szerette. Ha este színházba vagy vacsorázni vitte Wágner a menyasszonyát és Annust, akkor a két kutyát órá bízta. Boris úgy érezte, megalázzák azzal, hogy a kutyákra kell vigyáznia.

VASÁRNAP váratlanul megérkezett Margit.

— Egyedül? Hol hagyta az urad? — kérdezte Zsuzsánna.

— Furcsákat tudsz kérdezni. Elváltunk. Illetve még csak szétmentünk. Képzeld, féltékeny volt rám. Rám!

— Képzelem.

— És még ha oka lett volna rá. Legutóbb is Prágában egy olyan unalmas lokálban léptünk fel, hogy majdnem örökre elaludtam. Hát veled mi van?

— Menyasszony vagyok.

— Ne mondd. Ki a boldog? Fogadjunk kitalálom. Az a pap!

— Á, dehogy. A múlt héten írtam neki, de még csak nem is válaszolt a levelemre. Mondd, Margit, olyan szörnyeteg vagyok én, akinek egy férfi még csak nem is válaszol a levelére?

— Pap, az pap. A reverenda az nem zsakett. Szóval, nem ismerem a vőlegényedet.

— De bizony ismered. Rögtön itt is lesz. Wágner. Aki nálunk lakott.

Margit felállt. De azonnal vissza is ült a székre:

— A Wágner! — csodálkozott és a homlokát ráncolta. — Wágner? Miért is ne lehetne a Wágner. De hát olyan váratlanul ért a hír. Hogy a kitűnő Wágner, a derék Wágner és te ... igazán meglepő. Mikor lesz az esküvőtök ezzel a ...?

— Hallgass ide, Margit. Még senkinek sem mondtam, de neked megmondhatom. Te más vagy, mint ezek itt mind. — Zsuzsánna félve pillantott körül. — Nekem muszáj ehhez a Wágnerhez feleségül menni. Ez a Wágner elköltött ránk eddig vagy húszezer koronát! Nekem vett egy telket jegyajándékul. Egy telket, Budán. Ott a szerződés az íróasztal-fiókban. Bútorokat rendelt. A mamát ő küldte el Gleichenbergbe gyógyulni. Ez a Wágner fogatot bérelt a számomra. Elhalmoz engem ékszerrel és virággal. Ez a Wágner, sajnos, nagyon jó hozzám.

Margit közbevágott:

— Te nem fogsz ehhez a jeles Wágner Alajoshoz feleségül menni. Végre is nő vagy. Csak természetes, hogy egy ilyen Wágner a vagyonát, az állását, ha kívánod, az életét is feláldozza érted. Azért még nem kell hozzá feleségül menned. Engem csak az érdekel, hogy honnan van ennek a gilisztának ennyi pénze.

— Örökölt.

— Húszezer koronát?

— Százhatvanezret.

Margit fűttyentett. Felállt ismét, de csak azért, hogy felüljön az asztal tetejére:

— Zsuzsánna, most megcsinálhatjuk a szerencsénket. Van egy ötletem. Betanulunk egy számot. Egy pár táncot, te leszel a nő és én a férfi. Azt mondod, hogy van pénz dögivel. Csináltatunk olyan kosztümöket, hogy tátva marad a szája a többi ripacsnak. Százezreket fogunk keresni.

— De hiszen én menyasszony vagyok. A vőlegényem nem egyezik bele, hogy táncolni tanuljak. Hiszen ismered az elveit.

— Nem kell az ostoba férfinépségnek mindent az orrára kötni. Ha már betanultuk a számunkat, akkor... ha már szerződésünk lesz... akkor visszafizethetsz mindent ennek a Wágnernak, pardon, a te Alajosodnak, mindent az utolsó fillérig... ha már olyan nagyon becsületes vagy.

— De ha ő nem a pénzét akarja majd. Ha ő engem akar.

— Megbolondultál? Csak nem akarsz ennek az Alajosnak a felesége lenni? Gondold el, milyen lehet ez Ádám-kosztümben. Rá gondolni is rossz. Még ha bárátkoznál vele, hogy elszedd a pénzét, de egy egész életre lekötni magad. Zsuzsánna! Sohsem gondoltál arra, hogy csak egy életünk van? Egyszer vagyunk fiatalok. Hogy egy ilyen szép nő előtt, mint te, az egész világnak kell hódolnia, és nem azért vagy szép, hogy kis Alajoskákat szülj az undok Alajosnak.

Zsuzsánna sikoltva tapasztotta be fülét a tenyerével.

— Táncolni tanulunk! Holnap beszélek egy ismerőssel, az majd kitervel nekünk valami jó számot. Egy másik ismerősem megrajzolja a kosztümöket.

— De hiszen nekem nincs is pénzem — jelentette ki Zsuzsánna.

— Kérj Wágnertől.

— Hogyan kérjek, ha nem mondhatom el neki, hogy mire kell a pénz?

— Mondd, hogy valami kellemes meglepetést akarsz neki szerezni. Mondj, akármit. Úgyis visszafizeted neki azt a pár rongyos ezrest. Azt is meg a többit is, amit még rád költ. Még mindig erkölcsösebb dolog, ha csak a pénzét szeded el, mintha hozzámégy feleségül, és egész életére boldogtalanná teszed, mert te ezt az Alajost, amíg a világ világ, szeretni úgysem fogod.

Zsuzsánna erre nem válaszolt. Nagyon megváltozott Margit, azt észrevette. Valami hányaveti volt a modorában. Valami nyugtalanság. A saját uráról is gúnyolódva beszélt. Hogyan lehet az — elmélkedett Zsuzsánna — hogy már nem szereti az urát, aki mindent feláldozott érte? Erősnek, egészségesnek látta a barátnőjét Zsuzsánna, önmagát pedig gyengének, érzelmesnek, pusztulásra ítéltnek. A legjobbkor futott be Boris, nagyon elakadt már Zsuzsánna és Margit között a beszélgetés.

— Itt a gardedámom — tréfálkozott Zsuzsánna.

MMARGIT Zsuzsánnához költözött s így Annus és Boris hazamehettek. Wágner Alajos a Rákóczi úton vásárolt egy nyári ruhát Annusnak, jutalmul. Boris sakk-játékot kért és egy könyvet, Jókainak a Lélekidomár című regényét, mindkét ajándékot meg is kapta.

— Kivertük állásaikból a mezei hadakat — elméskedett Margit, amikor este kettesben maradt Zsuzsánnával.

Zsuzsánna kijavította:

— A terézvárosi hadakat! De mindegy, azért én szeretem Annust.

Margit tagadólag rázta a fejét:

— Annust még csak eltűrném, de ez a kis piszok, ez a Boris, rettenetes. Röntgen-szeme van. Ez még csak kölyök, s én mégis érzem, hogy azt is tudja rólam, amit még csak fogok gondolni.

— Okos kislány.

— Nőben a legszerencsétlenebb a túl okos. Az ilyent sosem szeretik a férfiak. Mert átlát rajtuk. Szerintem úgy nőre, mint férfira nem lehet valami sértőbb, mintha a másik bele lát a lelkébe. Na nem?

Zsuzsánna mosolygott.

— Beszéltem azzal a tánctanárral — mondta Margit.

— Azzal? Melyikkel?

— Akinél majd tanulunk. Orosz. Tudod te, hogy' táncolnak ezek az oroszok? De mindegy, azért oda-künn is csak a magyar lányoknak van szerencsájük. Ja, barátom, egy Szabó Margit-félével semmi náció nem állja a versenyt. Hallottam épp a múlt héten, hogy egy pesti lányt a moszkvai metropolita öccse vett feleségül. Ehhez mit szólsz, varrónő? A cári palotában külön lakosztálya van a hölgynek.

— A cári palotában? És te ezt elhiszed?

— Na hallod! Miért ne hinném el? Azt gondolod, hogy ez lehetetlenség? Nahát én találkoztam ezzel a nővel a Semmeringen...

Margit elfelejtette, amit egy perccel előbb mondott, hogy a múlt héten hallott a nőről.

— Találkoztam vele és láttam az ékszereit. Hát azokat még nézni is rossz.

És elkezdte felsorolni a nő ékszereit, mintha jegyzékből olvasná. Zsuzsánna megakasztotta:

— Nem mindenkit vesz el egy arisztokrata. És a metropolita öccse, miért lenne az arisztokrata? Metropolis, az egy pap és semmi több.

— Metropolita, az csak egy arisztokrata lehet. Kérlek, ezt én jobban tudom.

— Beszélj azokról, akiknek nincs szerencsájuk és rövid pályafutás után elpusztulnak.

— A butákról. Jaj, kedvesem, elbukni minden pályán lehet. Aki nagy fába vágja a fejszéjét, annak nagyot kell fohászkodnia. A fő, hogy az ember legyen kitartó. És céltudatos. Mindig csak a cél lebegjen az ember szeme előtt. Aki ilyen, az el is éri a célját. Nem szabad meghátrálni és nem szabad érzelmi dologba esni. Minden, csak érzelem nem. Mert akkor aztán vége az embernek... De miért mondom ezt? Mert a jóakaród vagyok. Hallgass rám! Ennek a Wágnernek van pénze, nekünk meg pénzre van szükségünk. Tehát pénzt kell szereznünk ettől az embertől!

Zsuzsánna konok tekintettel meredt a levegőbe:

— Azt nem lehet. Hidd el, Margit, amióta nem magam keresem meg a kenyeremet, azóta egész furcsán, mondhatnám kényelmetlenül érzem magam. Igaz, hogy Wágner nekem még egy fillért sem adott, de mégis csak az ő pénzét költöm, ha a mamán keresztül is.

Margit kipirult az izgalomtól:

— Ostobaság! — kiáltotta. — Neked jogod van pénzhez, pompához, gazdagsághoz. Jogod van a szüleid... na igen, te ostoba, nem akarsz visszakerülni a kastélyba, az arisztokraták közé? Az út nyitva lehet előtted. Semmi más nem kell hozzá, mint hogy pénzt

szerezz Wágnertől. Ami sikerül egy kis kócos házmesterlánynak, hogy grófi férjet fogjon a bretliről, az neked is sikerülhet, aki végre is az ő vérük vagy. Képzeld el, hogy a férjed karján egyszer bevonulhatsz egy kastélyba, esetleg éppen Telére. Miért ne? Csak akarni kell. El kell képzelni, úgy kell látni magad előtt, mintha éppen megtörténne és mindig erre kell gondolni. Talán sajnálod ezt a Wágnert? Te képes vagy rá. Nem is való ennek a pénz. Úgy áll neki, ahogy tehénen a gatyá. Ha látom, mindig eszembe jut egy pincér, aki megnyerte sorsjegyen a főnyereményt. Félesztendő alatt elverte. Elitta, elkártyázta, elvásárolta butaságokra, elutazgatta, kölcsön kérték tőle, becsapták, kifosztották, félév múlva már megint hordta a feketét a vendégeknek. A pénzhez egészen más ember kell, nem ilyen hülye. Mondom, hogy te képes vagy sajnálni. Pedig téged nem sajnált senki, amikor kitaszítottak maguk közül.

Zsuzsánna dacosan rántott egyet a vállán:

— Engem tulajdonképpen nem taszítottak ki sehonnan.

— Nem. A keresztanyád meg sem látogat már évek óta. Mendey Sándor gróf pedig, az apád...

— Nem az apám! Mit beszélsz te összevissza?

— Elöttem ne komédiázz. Miért akarod most titkolni? Az intézetben mindenki tudta, hogy Mendey Sándor gróf lánya vagy. Tudtunk mindent rólad. Nyolc éves voltál, amikor az Orosz házaspár örökbe fogadott s megkaptad az Orosz nevet.

— Ha tudtátok, akkor, nem mondom, hogy te, de a többiek, a legtöbb, miért voltak olyan tartózkodók? Valójában lenéztek engem és én ezt éreztem.

— Mert irigyeltek. És jól jött nekik, hogy ha

grófkisasszony is voltál, valami hiba volt a származásod körül. A lesújtó valóság mellé, hogy nagyúr az apád, kitalálták azt, hogy... ki tudhatja viszont, ki az anyád?

— És mit gondoltak? — kérdezte Zsuzsánna izgatott kíváncsisággal.

— Mindent.

— Mégis?

— Én már nem is tudom. De bocsáss meg, az igaz, hogy az anyád lehetett egy... akárki is lehetett.

— Egy cseléd is?

— Még talán az is.

— Te tudod, mi volt az anyám?

— Nem tudom. Fogalmam sincs róla.

— Lehetségesnek tartod... lehetett az én anyám egy cseléd? Vagy... egy rossz nő?

— Nem lehetett.

— Honnan tudod?

— Mert az Alecco lány édesanyja barátnője volt a te édesanyádnak.

Zsuzsánna megragadta a Margit karját:

— Ki volt az édesanyám? Mondd meg!

Margit nyugodtan nézett a barátnőjére.

— Nem tudom. Különben is meghalt, amikor te születél.

— Holnap elmegyek az Alecco lányhoz.

Margit legyintett:

— Oda ugyan ne menj. A szemedbe nevet, hogyha kérdezed. Az ura a Mendey grófok jogtanácsosa.

— Esküdj meg, hogy minden igaz, amit mondtál.

— Kérlek, én meg is esküdhetek.

— Mert tudod, hogy a táncosnőről és a metropolita öccséről hazudtál!

— Arra nem is esküszöm meg.

Zsuzsánna nem szólt többet. Ült lélekvesztetten, a semmibe meredő tekintettel. Bejött a cselédlány, — amióta Annus hazament, Zsuzsánna cselédet tartott. A lány megágyazott, Margit lefeküdt, Zsuzsánna kiment a fürdőszobába, kibontotta a haját, de sehogyan sem tudta a két vastag copfot visszafonni. Reszketett is a keze.

Még üldögélt egy ideig, azután kiment a konyhába, ahol a cselédlány fekhelye volt. Felköltötte a lányt.

— Fonja be, kérem, a hajam.

A lány csak azt érezte, hogy Zsuzsánna hangja komor, szavai ridegek, mintha parancsolók lennének:

— Haragudni tetszik valamiért?

— Nem.

Ez a válasz úgy pattant, úgy izzott, mint a tüzes szikra.

WAGNER a budai telken, melyet Zsuzsánna részére vásárolt, házat akart építtetni. Egy délután elhozta a terveket. Mutatta Zsuzsánnának és magyarázatokat fűzött hozzájuk. Zsuzsánna alig hallotta, hogy mit beszél. A ház sokára lenne kész, az már nem érdekelte őt. Zeneterem! Ez a szó megütötte a fülét. Ez az ember megőrült! Zenetermet akar építtetni, mintha milliomos lenne. Rá akart ripakodni, hirtelen arra is kedve támadt, hogy megmagyarázza neki, milyen ostoba. De meggondolta magát. Nem baj, csak szőjje a terveket s költse a pénzét. Minél hamarább elfogy az az átkozott pénz, annál hamarább vége lesz a je-

gyességi komédiának. De ahogy ránézett Wágner arcára, bele annak a révült tekintetébe, az az érzése támadt, hogy Wágner ezt tudja s a lelke mélyén ugyanazt akarja, amit ő, végét akarja különös játéknak, nem bírja erőltetni a lehetetlent.

Vendégszobák! Zsuzsánna fanyarul mosolygott, amikor Wágner előadta, hogy mind a három vendégszobának külön előszobája és fürdőszobája lesz. Az idegen cselédek számára is — vendéglátás esetére — lesznek a manzardon kis cselédszobák.

— Vadászatokat nem rendezünk a Lágymányoson?
— kérdezte Zsuzsánna.

Azért Wágner ezen a gúnyos kérdésen mégis csak megsértődött:

— Rossz kedve van ma, Zsuzsika.

— Mitől legyen jó kedvem? Az élet igazán nem mulatságos. Ha elgondolom, hogy évek óta ülök itt ebben a lakásban. Ha elgondolom, hogy már huszonkét éves vagyok és még nem ismerem a világot, sehol sem jártam, nem utaztam, mit mondjak, még Bécsset sem láttam.

— Szeretne Bécsbe utazni?

— Ugyan, ne komédiázzon velem. Micsoda gyerekes kérdés ez?

— Rögtön jövök. Most jut eszembe, bocsásson meg, hogy nekem valami fontos elintézni valóm van. Egészen megfeledeztem róla.

És Wágner elrohant.

Jött be Margit.

— Elment?

— Igen. De jön vissza.

— Ne vigasztalj! Oh. Holnapután fölkeres ben-

nünket az az orosz, a táncmester. Azt mondja, hogy van valami jó ötlete a számunkra.

Zsuzsánna bólintott. Jó. Jöjjön a táncmester. Talán ez az út, amelyen elmenekülhet a sorsa elől.

Margit visszament a szobájába öltözködni. A cseléd lány jelentette, hogy megérkezett a fodrásznő.

— Mondja Szurákné, be tudná maga festeni a hajamat vörösre? — érdeklődött Zsuzsánna.

Az asszony elcsudálkozott:

— Mire való volna az, kisasszony? Ennyi haját nem is igen lehet befesteni. És még hozzá vörösre! Teremtőm, micsoda gondolat. A kisasszonynak olyan szép gesztenyebarna a haja. Igazán kár lenne érte. Majd mit mondtam, hogy kik festik vörösre a hajukat.

A fodrásznő beszélt, beszélt és közben dolgozott a Zsuzsánna haján. Nem volt könnyű a munkája. Elöl a huncutkákat még csak kisütögette szép apró csigákba, de a két hatalmas hajfonat felrakása, az már művészet volt. Félóra is eltelt így.

— Mi lenne, ha levágnám a hajamat?

— Szentisten! Még ilyet mondani is vétek.

— Miért? Miért ne járjon egy nő rövid hajjal? Az is csak a férfiak kiváltsága? Sokkal kényelmesebb lenne.

— Nő nem járhat rövid hajjal. Csak tréfálni tesszik úgyis.

— Hátha egyszer az lesz a divat?

A fodrásznő nevetett:

— Olyan divat sohasem lesz. Tiszta képtelenség lenne. A férfiak megutálnák a hajtalan nőt.

— Nna. Ez nem biztos.

— De bizony biztos az. Ne legyen a nevem Szurákné, ha nem így igaz.

Annus jött. Nagyon siethetett, valósággal bebukott az ajtón:

— Megyünk Bécsbe! — kiáltotta kitörő örömmel.

— Ki az a *megyünk*?

— A kisasszony, meg én. No meg Wágner úr is.

— Mit beszél maga?

— Utazunk. Egy óra múlva indul a különvonatunk.

— Lehetetlen.

— De bizony. Mindjárt itt lesz a Wágner úr is, tőle majd meg tetszik tudni. Csak sürgönyözött. Engem nem akart kedves anyám elengedni, de a Wágner úr addig kérte.

— Hogyan megyünk? Különvonaton? Még ma? Félóra múlva?... Margit! Margit!... Hallottál már ilyent?

Margit bejött a nagy kiabálásra:

— Mi van itt?

Zsuzsánna kacagott, körültáncolta a szobát:

— Megyünk Bécsbe. Különvonaton. Annus is velünk jön. Elengedte a mamája. Mindjárt indulás. Hol a köpenyem? Jaj, hol a kalapom? Julis, egy táskát adjon elő. Hamar! Maga semmi poggyászt nem hozott magával, Annus? Se hálóinget, se fogkefét, semmit?

Annus elpirult:

— Nem is tudtam, hogy kell. Pedig vehettem volna fogkefét is, hálóinget is, Wágner úr adott húsz koronát apróságokra.

— Nem baj, majd Bécsben veszünk... Te meg mit csodálkozol rajtunk olyan fancsali képpel? — nézett Zsuzsánna Margitra.

— Semmit... Alajos úr engem nem is hívott meg? Na, végleg lecsúsztam Alajos úrnál. Nem tetszem neki. Úgy látszik, neki a kis soványak tetszenek.

A KÜLÖNVONAT száguldva vitte Zsuzsánnát, Annust és Wágneret Bécs felé.

Zsuzsánnát furcsa érzés lepte meg: hálát érzett Wágner iránt. Mégis csak derék fickó ez a Wágner. Valami jutalmat megérdemelne... Zsuzsánna átfogta Wágner nyakát és megcsókolta őt. Annus elfordult, kinézett az ablakon, Zsuzsánna felkacagott, Wágner elpirult; a homlokát ellepte a verejték. Nem csókolta vissza Zsuzsánnát s csak egy perc múlva rebegette:

— Köszönöm.

Zsuzsánna leült és kényelmesen elterült a bársony díványon. A szemét is lehunyta, mintha pihenni akarna. Amikor újra felnézett, Wágner már a tájban gyönyörködött. Zsuzsánnának nem is igen volt érzéke tájképek iránt, ő még az embereket, s általában az élőlényeket is elsősorban a furcsaságaik miatt nézte meg, beszélgetett tehát Annussal. Wágner hallgatott, bár nem rosszkedvűen. Hogy különvonaton utaznak az ő pénzén, ez valami részeg bódulattal töltötte el, amit igyekezett méltósággal elviselni. Már abban is türtőztette magát, hogy bejárja s mintegy birtokába vegye az egész szalonkocsit. Merev ábrázata, lassú egy-egy mozdulata mögött valami ugrásra kész indulat feszengett, legjobban szeretett volna fölrikkantani, felugrani és táncot járni. De hát rendesen kellett viselkednie, így tudta, különben a két lány kinevetné és Zsuzsánna, ha valami bolondot csinálna, megvetné. Egy gyermekkori emlék jutott eszébe. Beállt egyszer az utcai bábésműködők sorába s látta Muzaffer ed Dint, a perzsa saht, aki akkor Pesten járt vendégségben. Egy pillanat volt csak, ameddig elgördült a sah kocsija az úttesten. Hát az a Muzaffer ed Din, sajnos, az még nagyobb úr volt, mint ő most,

mert sokkal többet engedhetett meg magának, hiszen még azt is megtette, hogy udvari ebédén az asztalkendőbe fújta az orrát. Bizony, ő talán még most sem úr, ő valami megmagyarázhatatlan módon rabszolgája ennek a szeszélyes, kitanulmányozhatatlan lénynak, Zsuzsánnának. Talán még milliókkal, a Muzaffer ed Din millióval is, az lenne. A különvonat, a robogás Bécs felé, mindez a valóság, de hol marad az álom beteljesedése, a régi és folyton ismétlődő éber-álomé: ő megy az utcán, egy ablakon kinéz egy szép fiatal nő, meglátja őt, felragyog az arca és boldog mosollyal szól: milyen szerencse, hogy megláttalak, téged várlak, csak téged akarlak szeretni.

— Egész éjjel fenn maradunk, reggelig lumpolunk, megnézzük egész Bécset, holnap elmegyünk az operába! — lelkendezett Zsuzsánna.

De még ezt is Annusnak mondta, aki e szavakra meghatottan mosolygott.

Wágner arra gondolt, hogy Muzaffer ed Din a keleti kényúr is volt az operában és azt beszélték róla akkoriban, hogy legjobban tetszett neki a hangolás. Wágner ezt akkor elhitte, miként a pestiek valamenynyien. Májig sem jutott eszébe, hogy kételkedjen az anekdotában, sőt azt tiszta valóságnak fogadva el, még azért is irigyelte Muzaffer ed Dint, hogy ezt fesztelenül ki merte mondani.

Vácnál meglepetésszerűen így szólt Zsuzsánna:

— Gyerekek, én alszom előre egy kicsit.

Lehunyta a szemét s egykettőre elaludt. Csak akkor ébredt fel egy percre, amikor a vonat, már Pozsonyban, megállt. Akkor a mozgás és zakatolás hirtelen megszűnésére felriadt. Wágner unatkozott, leszállt a

vonatról és vett egy bécsi újságot, a *Neue Freie Presse*-t.

— Merényletet kíséreltek meg Körber ellen, — próbálta szórakoztatni Zsuzsánnát, aki éppen nyitott szemmel ásítózott.

— Ki az a Körber?

— A miniszterelnök.

— Hát nem Tisza a miniszterelnök?

— Budapesten igen, de Bécsben nem.

— Vagy úgy! — mondta Zsuzsánna. — Fordulj be és aludj, — s gúnyosan mosolygott.

Csakugyan behunyta a szemét s egy perc múlva már megint aludt.

Este érkeztek meg az Ostbahnhofra. Zsuzsánna nem rég ébredt fel, de most már friss volt s izgatott kíváncsisággal várta a megérkezést, a várost, az új embereket, a szórakoztató új furcsaságokat. Hogy valami ujjongó küldöttség nem várta őket, ez bizony nem volt szép a bécsiektől.

A pályaudvarról kilépve beültek mindjárt az első kínálkozó fiákerbe. Hatalmas termetű, feketebajszos ember volt a fiákeres, arca és nyaka a naptól, széltől, vihartól már nem is vörös, hanem lila színben tündökölt. Csodálatosan kockás ruha fedte a testét, a kabátja alatt piké mellény fehérlett, szivarzsebéből a virzsíniák vége és szalmacsutkája kandikált ki. A fiákeres volt az első bécsi ember, akit Zsuzsánna közelről látott, csaknem ugyanolyan volt, mint egy pesti fiákeres a Gizella térről, de mégis mintha ez lett volna az eredeti s a pesti, Isten tudná megmondani miért és mi által, mintha ennek a másolata lenne.

— Először is valamelyik hotelba megyünk, ugyebár? — kérdezte Wágner.

— Nem, nem. Mindjárt menjünk egy kávéházba.
— Rendben van. Hová óhajt?
— Magának kell tudnia.
— Café Central! — szólt oda Wágner a kocsisnak.
— Ja wohl! — üvöltött fel a kocsis és a lovak megindultak s egykettőre vágtatni kezdtek.

Ráfordultak a Gürtelre s szinte repültek fölötte.

— Hej, gyerekek, pneumatikos kocsi! — ujjongott Zsuzsánna.

Percek alatt megérkeztek a Herren-Gasseba s a kocsi megállt a Central előtt. Wágner egy húszkoronást adott a fiákeresnek, az a mellénye zsebébe tömte a pénzt, ujjával megérintette a kalapja szélét, csetentett a lovainak és már robogott tovább.

Táskáikat átadták a pincérnek s az elhelyezte azokat a kasszában.

— Először is meguzsonnázunk, — rendelkezett Zsuzsánna. — Nagyon csendes hely ez nekem, unalmas, innen mindjárt megyünk tovább.

Kávét rendeltek. Wágner kalácsokat akart hozatni.

— Semmi mást! — intette őt Zsuzsánna.

— Trej mélanzs, — javította ki Wágner pesties rendelését a pincér, amire Zsuzsánnából is, Annusból is valósággal kirobbant a kacagás.

Annus már a kalácsot is elfogadta volna, de Zsuzsánna figyelmeztette:

— Annuska, ne lakjon jól, mert megyünk vacsorázni.

A kávéház majdnem minden asztalánál férfi és nő ült együtt, meglátszott, hogy valamennyi együttes tulajdonképpen találka. Még pedig nem epedő találka, hanem tartalmas barátság egy-egy stációja. Ha magános volt valamely nő vagy férfi, akkor is ki-

tűnt abból, ahogy a kezében tartott újságba csak úgy bele-bele pislantott, különben pedig szüntelenül az ajtóra, vagy az ablakon át ki az utcára tűzött a tekintete, hogy várja a párját. Az egyik páholyszerű fülkében egy különös külsejű idősebb férfi ült három csitri lánnyal, akik áhítattal figyelték mosolygó halk beszédét.

— Muzaffer ed Din, — gondolta Wágner, amint a kopasz, sápadt, lelógó bajszú bécsire nézett.

— Ki lehet ez a csudabogár? — kérdezte Zsuzsánna a homlokát ráncolva.

— Megkérdezem a pincért, — Wágner megpöccintette kanálával a vizespohár szélét.

A pincér a kért felé tekintett s oktatólag közölte:

— Péjátá Oaltnpóják!

— Kicsoda? — kérdezte Zsuzsánna Wágnertől magyarul s már nevetésre készen volt Annussal együtt.

Általában a hármas társaság tolmácsa Wágner volt, aki csehországi származású létére régebben gyakran járt Bécsben, s németül jobban tudott, mint magyarul, amellet a bécsi dialektust is értette.

— Péter Altenberg, — felelte Wágner. — Az egy bécsi író, már többször olvastam a nevét.

— Hogyan? Hogyan kell mondani?

A pincér még nem távozott el az asztaltól, sőt ott maradt és kedélyes érdeklődéssel figyelt. A „Péter Altenberg”-en meg ő nevetett. Egészen torz nyelvicamnak érezte, így mondani ki a nevet. Wágner tanácstalanul nézett rá s akkor a pincér megismételte a hölgyeknek:

— Péjáté Oaltnpóják!

Zsuzsánna és Annus egymásra néztek s egyszerre

kezdték nevetni. De úgy nevettek, hogy egymásra dőltek.

A pincér megelégedve távozott, örült, hogy vendégeit szándéktalanul is sikerült szórakoztatnia.

Wagner a kiflit dicsérte:

— Milyen finom! Sokkal jobb, mint Pesten.

— Az lehetetlen, — tiltakozott Zsuzsánna. — Miért lenne jobb? Hiszen a mi búzáinkból készül. Alajos, maga hazafiatlan ember. Pardon, most jut eszembe, hogy maga csak magyar állampolgár.

— De magyarnak érzem magam, — jelentette ki Wagner büszkén. — Sajnos, a kifli mégis jobb, mint Pesten. Éppen ez a vicc ebben a monarchiában. A marha az Alföldön, Túrkevéen, vagy a Kiskunságon legel, ott is hizlalják meg, mégis itt Bécsben legfinomabb a marhahús. Ide szállítják mindennek a javát. Tudja például, hogy a pesti Hungária étterme Bécsből hozatja a marhahúst?

Fél óra múlva Zsuzsánna kiadta a jelszót:

— Indulás! Megyünk vacsorázni.

Wagner a pincértől kérdezősködött jó vendéglők után.

Elindultak a Gasthaus zur Stadt Brünn felé, mert az esett legközelebb a Centralhoz. A Burg közvetlen közelében volt ez a vendéglő, burgzsandárok látogatták, egyébként is tele volt katonatisztekkel. Híres ételei közé tartozott a Wiener Schnitzel és a Teller-Fleisch. Itt megvacsorázott a társaság, aránylag elég olcsón, a pénzt nem sikerült szórni, mert mindhármán kisétűeknek bizonyultak, italt pedig, bár Wagner pezsgőt akart hozatni, csak sört ittak, a lányoknak arra támadt gusztusuk.

Innen fiákeren mentek ki a Grinzingbe. Ott megint

csak bort ittak. Azt is keveset, mert Zsuzsánna hamar mámoros lett és azzal fenyegetőzött, hogy nemsokára vagy kukorékol jókedvében, vagy elkezd sírni. Ültek tehát és hallgatták a srammel-zenét. Zsuzsánna jól mulatott, nem ugyan magán a zenén, hanem élvezte a zenészek jópofaságát, mérhetetlen sörivását, mintha az is a produkciójukhoz tartozott volna, a sörízű el-elbődülő hangjukat, a bécsies szövegkiejtésüket, zamatatos dallamaikat:

*Margarete, Mädchen ohne Gleichen,
Margarete, lass dein Herz erweichen!*

Még mindig szerepelt a srammel-zenekar mutatóványai közt a régi humoros nóta, melyet a pestiek is ismertek:

Auf den grünen Wiesen sitzt ein Krokodil...

A dalok szövegeit Wágnernak kellett lefordítania, mert a lányok sehogy sem tudták megérteni a szavakat, különben egyikük sem tudott jól németül; Zsuzsánnát gyerekkorában Rachmann kisasszony inkább franciára tanította.

Hajnal lett, amikor visszarobogtak a városba, persze ismét fiákeren. Ezúttal a kocsisuk is kissé italos volt s igen kedélyesen, bizalmaskodva viselkedett. Amikor Wágner rá akart gyújtani egy cigarettára s a kocsis mögé hajolt, mert a vágatásban a légáramlás már a harmadik gyufáját fújta el, az benyúlt a zsebébe s hátra nyújtott egy virzsíniát:

— Dobja el a nagyságos úr azt a staubot. Ez az igazi dohány!

Zsuzsánna megkérdezte a kocsist, — persze ismét

a Wágner közvetítésével, — hogy mi az a nagy ezüst-pénz, ami a mellét átfogó kötélvastagságú aranyláncon fityeg.

— Szentgyörgy-tallér! Ilyent mi mindnyájan hor-dunk. Ez a mi egyik jelvényünk.

Amikor pedig egy éneklő társaság mellett hajtottak el, a kocsis is énekelni kezdett s rekedt hangon el-bőgte a fiákeresnótát.

*Ich hab' zwa harbe Rappm,
Mei' Standl steht am Grabn,
So wia di zwa trappn,
Kennen' S'no' nit gsehn habn.*

Wágner utána dúdolta és hamarosan megtanulta a nótát. A kocsis ugyan gúnyosan legyintett s meg-jegyezte, hogy a kiejtés nem jó, mert nagyon „litera-risch”.

Már világos reggel volt, amikor táskáikat a Central kasszájából kiemelve bevonultak egy szállóba. Ott két szobát vettek ki, Wágner az egyikben, Zsuzsánna és Annus a másikban feküdt le. Annus álmos volt, Zsuzsánna nem. Most szeretett volna megint neki-vágni az idegen, új, mámorító világnak, a víg, tarka, boldog Bécsnek, — de Wágner nélkül. Akár egyedül, akár Annussal, vagy bárki mással. Milyen nagyszerű is lett volna belekeveredni egy jó társaságba, persze megint csak Wágner nélkül! Milyen csinos, jókedvű, egészséges férfiakat látott. Mert figyelte mindenfelé az embereket, a nőket és a férfiakat, a ruhájukat, vis-selkedésüket, százféle típusú arcukat. Különösen sok katonatisztet látott, jóval többet, mint Pesten. Amer-re jártak, kávéházban, étteremben, az utcán gyalog, vagy kocsin, mindenütt a katonatisztek látszottak az

elitnek. Látott dragonyos tiszteket, ulánusokat, huszárokat. Ezekről már tudta, hogy mind előkelő családok sarjai. Vendéglői szomszédok és pincérek szavai-ból már a nevét is tudta némelyiknek. Fürst Schwarzenberg, Fürst Kinsky. Különben mindenütt, amerre jártak, a monarchia egész lakosságát láthatta, a legkülönbébb típusú arcokkal. Látott németeket, szerbeket, lengyeleket, bosnyákokat, horvátokat, magyarokat, olaszokat, Isten tudja mennyi és miféle népet. Mennyivel jobb lenne itt lakni, mint Pesten, — dobant meg a szíve a vágytól. Ó, a mulató, táncoló, éneklő, nevető bécsi nők! Milyen egyszerű és unalmas egy ilyen pesti fruska, mint ez az Annus. A pénz, a filléreken és koronákon kívül semmi, de semmi nem érdekli. Talán azért, mert zsidólány? Pedig milyen érdekes és szép a világ. Milyen jó annak, aki bejárhatja az egészet, ma Bécsben, holnap Párizsban, holnapután New Yorkban lehet! Mindenütt más-más emberek, más arcok, más szokások, más életkörülmények. Milyen egyszerűen elegánsak a nők, testükhöz feszülő szoknyájukban, nagyszélű kerek kalapjaikkal. A katonák ezredestől fölfelé csaknem mind császárszakállt viselnek. A tiszteknek, már a fiatalab-baknak, beretvált az arcuk, de kis bajuszuk van, épp most kezdődik az angolosan nyírt bajusz divatja. Az ulánusok közt sokan hordanak monoklit, kis kerek üveg a szemükben, melyet vékony fekete szalag fűz az ulánkájukra. Elegánsabbak és fessebbek talán, mint Sándor gróf, aki semmi esetre sem oly vidám, mint ezek. Igen, Sándor grófnak valami szomorú tűz izzik a szemében... A civilek pepita ruhában járnak, csak amíg a fiákeresek ruhájának nagyok a kockái, addig a civileké aprókockás. Ez a különbség a népies és az

elegáns közt. Sárgásbarna felöltőjük rövid, jóval térden felül végződik. A fejükön panamakalap vagy zsirárdi, némelyik, mivel hűvös az idő, cylindert visel. A felöltő gomblyukában nagyfejű őszirózsa fehérlik . . . Pedig még nem voltak sehol, nem láttak semmit. El kellene menni okvetlenül az operába, a korzóra, bejárni a Ringet, megnézni a Burgot, kocsizni a Práterben, és igazis, az utcákon óriási színes plakátokat látott, mely birkózóversenyt hirdetett a Busch-cirkuszban, a plakátok szörnyű izomkolosszusokat ábrázoltak, amint egymásnak feszülve összemérik erejüket. Ha két ilyen szörnyeteg közé oda szorulna ez a Wágner! . . . Vásárolni kellene. Ruhát, ékszert, kalapot, mindenféle finom holmit . . . Eh, igaza van ennek az álomszuszék Annusnak, aki alszik, mint a tej. Nem való ez az egész világ szegény lánynak. Jobb nem is látni. Okosan cselekszenek a szegények, ha ki sem mozdulnak abból a körből, amelyben élnek. Ferenc körút, reggeltől estig dolgozni, varrni, vagy más-sal robotolni, gyalogolni, csak a földre nézni, vagy néha fel az égre. Szemellenzőt kellene a szegényeknek viselniök, mint a lovaknak. Hogy meg ne vaduljanak, ha valami nem nekik valót látnak . . . Ő talán már nem is tudna újra varrni. Űlni a gép mellett, berregtetni azt szakadatlanul és még csak föl sem tekinteni. Örökké a Ferenc körúton lakni, hallgatni a Glückfiú unalmas tudományát: Oyama, Oku, Kuroki, Nogi, Tógó, Kuropatkin, Rosdestvenszky, szörnyűség! De hát a Ferenc körúton lakni, onnan soha ki nem mozdulni, legfőljebb munkáért menni, vagy munkát szállítani, azután vasárnap mégis elgyalogolni a Népligetbe, — az is élet. Csak nem szabad tudni arról, hogy kívül még mi van a világon. Ő hallott olyan falusi

emberekről, igazi bölcsekről, akik hetven évet éltek és ez alatt ki sem mozdultak a falujukból, akik soha könyvet el nem olvastak, de még újságot sem. Ezeknek van igazuk. Egy élet, jómódban, Wágner oldalán! Inkább a semmi. Milyen sunyin ravasz is ez a Wágner, ez az Alajos, most megmutatta neki az életet, azt, amit életnek lehet nevezni. Mintha azt ígérné: és én mindezt neked adom!

Két napot töltöttek még Bécsben. Gyalog és kocsin bejárták a várost. Voltak az operában is, a Lohengrint játszották, egy nagy kövér tenorista énekelte a címszerepet, Erik Schmede. Kocsikáztak a Práterben, gyönyörű platánsor alatt, lesték a királyt, akiről megtudták, hogy minden délelőtt tizenegy órakor kocsizik ki a Burgból s a Mariahilfer Strassen hajtat végig Schönbrunn felé; lesték két napon, de nem láthatták. Sétáltak a Kärtner Strassen, a korzón kitanulmányozták a Sirk-Eckét, ahol csapatostól álltak a tisztek, a civil dendik, s nevetgélve, kínálkozva bámulták, fikszírozták a nőket. Annus vihogott is rajtuk, különösen egyen, aki úgy forgolódott egy nő után, mint a kerge birka, de Zsuzsánna ingerülten megcsípte a karját . . . Be-beállítottak egy-egy elegáns üzletbe s Wágner vásárolt — bár nem úgy, mint Muzaffer ed Din, mert Wágner fizetett, mint a köles, a keleti kényúr azonban csak rendelt, de maga után hagyott borsos számláit Ferenc József fizette ki. Zwiebacknál két ruhát és egy köpenyt, máshol kalapokat vásárolt Wágner a Zsuzsánna számára. Annus ment mindenhová velük, ő persze nem kapott semmit a drága holmikból.

Harmadnap Zsuzsánnát már csendes unalom szállta meg, déltájban a szállodai szobájában hevert, hoza-

tott egy pesti újságot és a hirtelen honvágy ellen azt elvasgatta. Az újságban is a háború. Mintha mindehhez amit lát, szükségképpen hozzátartozna, mintha mindennek a végső foka lenne. Pétervár, szept. 23. (Hivatalos) Szaharov tábornoknak a vezérkarhoz intézett 22-i távirata jelenti: a hadsereg déli harcélén az ellenséges előőrsök támadását veszik észre, akik Piamjumpudsa községtől észak felé vonulnak előre a Fulin mellett vezető úton... A vezércikk: Fokról-fokra lefelé. A programot csináló híres kilences bizottság nagyon szegényes katonai programját még sokkal szegényebbé tette gróf Tisza Istvánnak a 8-ik pontot módosító szövege és most azt a fogyatékos értelmezését is az 1867:XII. tc. 11-ik szakaszának értékben alább szállítja gróf Tisza István azon kijelentése, melyet a főrendiháznak múlt héten tartott ülésében báró Prónay Dezsőnek válaszolva a magyar vezény- és szolgálati nyelv tekintetében tett. Így süllyedünk a nemzeti jogok tekintetében fokról-fokra lefelé... A lap vége felé sakkfeladvány, ehhez nem értett Zsuzsánna s egész véletlen, hogy észrevette: világos (orosz) indul és a negyedik lépéssel mattá teszi sötétet (japánt).

EZERKILENC SZÁZ NÉGY, október. Az idő enyhe, szinte nyárias. Az élet tempója lassan gyorsuló, az elmékben teljes az illúzió a jövőt illetőleg. Mégis mintha kevésbé szapora lenne már az alulról fölfelé áramlása az embereknek, mintha a társadalom felső rétegében való elhelyeződés állomásai valamiképp korlátozott számúak lennének s ami hely volt, az már mind betelt volna. Ezt csak érezni lehet, de tudni

nem, mert társadalmi tudata senkinek sincs, legfőljebb a nagyon gazdag embernek, ösztönös, a maga számára való... A világ azért nem áll, a világ halad — erről mindenki meg van győződve. A tolvaj kezét valamikor levágták, a Vesta-szüzeket, ha vétkeztek, a rómaiak elevenen falazták be, az inkvizíció tízezreket égetett meg máglyán. Timur Lenk hetvenezer koponyából emeltetett piramist — de mindez régen volt, ez már csak legendának látszott. *Hasonló esetek manapság már nem fordulhatnak elő* — ilyesmit nemcsak Glück Ernő mondott, hanem közkeletű véleményné vált a civilizált világban. Örült gonosztevők akadnak még, de a társadalom előbb-utóbb sikeresen védekezik majd ellenük. A napilapok hírrovatában csaknem elrejtőzve húzódnak meg az ilyen hírek: Vívóbajnokok párbaja; Bomba egy vasúti állomáson: (Nem robbant fel!) Leszúrt tüzer; Egy diák öngyilkossága; Leégett szeszraktár; (Felgyújtották). Az örült ifjú merénylete; Rossz szomszédság török átok; (Szomszéd a szomszédját ásóval verte agyon.); A sikasztó öngyilkossága; Agyonlőtte a bajtársát; Vakmerő betörés; Késelés. Egynapi szállítmánynak éppen elég. Mindez azonban szerény betűkkel, szürkén, rikító címek nélkül, zsurnalisztikailag ki nem aknázva. Nem ordítja az első oldal, tehát nem ordítja a rikkancs sem, hogy: Családirtás a Kőfaragó utcában. Pálinkás János napszámos megölte a feleségét és öt gyermekét, tizenkét szúrást ejtett az asszonyon. Csak néha ver fel különösebb érdeklődést valamely gyilkosság, mint például mikor a Dob utcában Bjelobaba Máriát megölte egy vendége; talán az volt, ami az esetben a fantáziát foglalkoztatta, hogy az áldozat utcai lány volt, vagy talán az, hogy olyan szépen ko-

mikus, cselédi volt a neve: Bjelobaba Mária... Az örök békébe, az emberi sorsnak, de egyszersmind magának az embernek is megjavulásába vetett hit következménye, hogy néha mégis izgalmat ver föl valamely eset, de az sem a szörnyűségével, hanem azért, mert zavarja a csendre, a rendre, az igazságosságra irányuló reményt. Egy katonatiszt Nyíregyházán összeszólalkozik a kávéházban egy civillel, kardot ránt, könnyű sebet ejt a kezén, megtörténik tehát a „kard-affér” s az egész ország lázban ég miatta három napig. Vezércikket írnak az esetről a publicisták, Bartha Miklóstól lefelé Tollfi Balázsig. De még az ilyen eseménnyel is vetekszik érdekességben egy egészen más szenzáció, mondjuk egy Molnár-kroki a *Pesti Napló*-ban. Erről is három napig beszélnek, ha nem is az országban, de legalább Budapesten. *Disznótör a Lipót-városban. Nar Herzl!* — mondja a ház ura, amikor arról van szó, hogy ki vágja le a sertést, melynek be-retvált bőrére majd előbb Magyar-Mannheimer fest freskókat.

Távol-Keleten folyik az orosz—japán háború. Messze van. Olyan messze, hogy az egész megint nem több hírlapi olvasmánynál. Mintha állandó uborkaszegény lenne, s ez ellen rendezték volna a háborút a világlapok. A háború kegyetlenségeiről senki nem is képes tökéletes tudomást venni, élettelen marad minden hír, meg aztán egy egzotikus nép szerepel a háborúban, amelyik persze hogy egészen más még, mint az európai szelídült emberfajta. A háború eredményei is inkább mint humoros történetek jutnak népszerűsége. Az orosz hajóraj elindult, hogy Afrikát megkerülve, az Indiai-óceánon át eljusson a sárgatengeri hadszíntérre. Hullnél azonban rálőtt valame-

lyik csatahajó békés angol halászkokra, nemzetközi bonyodalom támadt a tett nyomán, — de Pesten azon nevetnek, hogy az orosz tengerésztisztek, parancsnokostul, mind részegek voltak s a történet a krokiírók ihleti játékos versre:

*Rosdestvenski, a tengernagy,
Páncélhajóra ül
S véres bosszút lihegve már
Japán felé röpül.*

*Zsebében szentkép, féltucat,
Mely mindentől megó.
Mely ellen hasztalan csatáz
Kamamura, Togó.*

*Zsebében szentkép, féltucat,
Szívében hősi kedv
S hajóján bor, sör, vutki, gin
S több más efféle nedv.*

*S csapra ütve mind e nedv,
Pezsgő patakban foly,
(Csak nem teszik el télire,
Még megenné a moly!)...*

És így tovább... A parlamentben ádáz harc folyik a *katonai vívmányok*-ért. A harc régtőlfogva való, a chlopy-i hadparancs nyomán azonban hirtelen föllángolt. Obstrukció, — szóval folytonos parlamenti beszédekkel megakadályozni a költségvetés megszavazását, ennek nyomán exlex, azaz költségvetés nélküli állapot; majd az obstrukció letörésére irányuló klotúr, azaz házszabálmódosítási indítvány, hogy csak meghatározott ideig tarthasson egy-egy felszólalás, ezek a küzdelmek töltenek ki egy-két évet. Ezt is harcnak nevezik. Csakhogy veszteni ebben a harcban annyi, mint bőr és szabadság épségbentartása mellett,

vagy egy kis fegyverszünetet tartani, vagy tovább harcolni. Talán a csevegésre, irkálásra, intrikálásra nem is jó szó az, hogy: harc. Játék! Mint a háború helyett, amikor gyerekek az István téren „nemzet”-et játszanak. Lenn fekszik a labda a földön, körülállják a gyerekek (srácok), feléje nyújtott remegő kezekkel, a játékvezető izgalmat fokozóan nézi a jegyzékét, s egyszer csak elkiáltja magát: francia! Erre a francia a labdához kap, a többi meg szalad; a francia célba veszi valamelyik szaladót, s ha eltalálja, akkor az kiesik a játékból. Kiesik — ez megint csak azt jelenti, hogy leül a földre s várja az új játék kezdetét, ez alatt csak azért nem gyújt rá egy „hölgy” cigarettára, mert még nincs tízéves.

A vezércikk *Mulató város* címmel amiatt kesereg, hogy Budapest erkölcstelenné vált. A *statisztikai hivataltól megkaptuk az érettségi bizonyítványt: Budapest már világváros. A lakosság száma túlhaladja a nyolcszázezer embert... A főváros szép, természeti szépsége az első. Ez nem a mi érdemünk, hanem Árpád apánké, aki itt ütötte fel főhadiszállását...*

Bárki, aki ezt a cikket olvassa, hozzá asszociálhatja, hogy akár aznap, akár egy-két nappal előbb, amikor az utcán valamelyik elemi iskola mellett haladt el, a nyitott ablakon keresztül hallotta az elemisták zengő dalát: *Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeded. Nem vész el már, ha eddig el nem vezett. Hervad régi bűnk és bánatunk, Ej-haj, újra élünk, vigadunk.*

Vigadunk ám, de ne úgy vigadjunk, — ez a vezércikkíró véleménye, — miként a valóságban tesszük. *minden világvárosnak főjellegzetessége szinte átment a köztudatba. Párizs, mint a szabadság eszméjének megtestesítője él a népek lelkében. London, mint*

kereskedőváros, Róma, mint a művészetek városa. Ha Budapestet e kategóriába sorolják, akkor mint a mulatságok városát emlegetik külföldön, még pedig nem mint a legfinomabb mulatságokét. És következik a keserves sírás, hogy hát milyen sok Budapesten a könnyűerkölcsű hely. Milyen sok itt a rosszra vezető „alkalom”. Tele van a város café chantant-okkal s más mulatóhelyekkel. Mi lesz ebből? Tennie kéne már valamit Tisza Istvánnak, aki nemcsak miniszterelnök, hanem belügyminiszter is. És gondoskodnia kellene a szomorú tünetekről Berzeviczy Albert kultuszminiszternek is! Mi lesz az ifjúságból, amelyik ily légkörben nevelkedik?

A tárcáíró — Lux Terka — azt mondja a Margitszigetről írt tárcájában, hogy: *Igaz, látok itt negyven éven túl levő asszonyokat fehér ruhában és kétségbeesésig leszorított csípőkkel. Tehát a csípőket már leszorítják! Holott még csak tizenöt esztendeje, hogy tunikát helyeztek a nők a szoknya alá, hadd tűnjék még terjedelmesebbeknek amúgy is dús izomzatuk.*

A divat mind gyorsabban változik. Mint a férfidivat reneszánszát üdvözlük, hogy a színes mellény uralma elkövetkezett. Megtört tehát az átok, mely arra kényszerítette a férfiakat, hogy szürkék legyenek és legföljebb feketék, vagy „drappok”. Miért ne lehetne egyszer már, ha nem is mindjárt, a férfi is égszínké, fűzőld vagy kanárisárga? *A színes mellények rendszeren megfelelő gyöngyházgombokkal vannak ellátva, de aki ebben a nagy divatban „Up to date” akar lenni, az viszont achátgombot varrasson a mellényére! Öreguraink még emlékezhetnek a régi jó időkben divatos virágos mellényekre, ez a részlet is visszatér a színes mellények divatjával, csakhog*

új virágos mellények rajzai művésibbek, stilizáltak és nem olyan tarkák, mint régente voltak.

A színházakban lehetőleg olyan műveket adnak, amiken nevethet a közönség. Nemzeti Színház: Az attasé, vígjáték, írta Meilhac. Vigszínház: Louthe, bohózat, írta Pierre Veber. Király Színház: Fölösleges férjek, bohózat, írta Beöthy László. Magyar Színház: Csak tréfa, énekes bohóság, írta Verő György... A viccekben divat a szójáték. Plagizátor-ciklop; hogyan hal meg a lakatos? Beadja a kulcsot. Hogyan hal meg a szobalány? Az úr magához szólítja. Kassai Vidor, a Népszínház komikusa, a Rákóczi úti Orient-kávéházban ül s teleírja az asztal fehér márványlapját szóviccekkel, például: *Itt ülök a Café Orientbe'. Nagy a büdösség, csodálom, hogy vesz or ient be.* De már felbukkantak a vízviccek! A járvány ezzel kezdődött: „Mi van a vízzel?” „Miféle vízzel?” „Ami a fejedben van.” És hamarosan eljutott a szuperlativuszig: „Mi van a szerrel?” „Miféle szerrel?” „A Wasszerrel, ami a fejedben van.”

Miképp a viccek terén, úgy haladunk a kultúra minden ágában. Irodalmunk már kezd dagadni, bár még senki sem sejti, hogy valaha a bejelentőlapján csak Budapesten harmincezer ember állítja majd magát írónak. Nagy sorozatokat adnak ki. Készülőben például a *Műveltség könyvtára*. Tizenkét kötetre tervezik, ára 288 korona. Részletre is meg lehet venni. A második kötet tartalma: A világegyetem, a föld s a csillagos világ fizikai tüneményeinek ismertetése, írják: Cholnoky Jenő és Kövesligethy Radó. Egy ilyen író vagy tudós egyévi munkájáért hatszáz koronát is megkap. (Havi ötven korona!) Az előfizetések csak úgy dőlnek. Két ügynök társul, bevágják magukat

egy fiákerba, kirobognak mondjuk egy építkezéshez, bemennek az irodába, valami társadalmi tekintélyre hivatkoznak, bemutatkoznak, Kovács önmagát így mutatja be: Kovács, de ő mutatja be a társát is, így: ebben a munkámban segítségemre van gróf úr, — tudniillik a társát Gróf Samunak hívják. A főpallér megállítja a munkát, lehívátja mind a kőműveseket és napszámosokat, Kovács úr tart egy kis beszédet a nemzet művelődéséről és a hazafi kötelességéről, többször hivatkozik megint a „Gróf” úrra, azután kiteríti az előfizetési ívet. Mind aláírják a kőművesek és a napszámosok az ívet, kötelezik magukat négy korona havi fizetésére. Kötelezi magát Nagy János is Dunaföldvárról, ő is megrendeli a *Műveltség könyvtárát*, mint ahogy most már megrendelné a *Vastraverzszerkezetek technikai alapelvei* című illusztrált bőrkötéset is. Nagy János különben napszámos, munkára jött fel Dunaföldvárról, napszáma napi két korona, ez havi ötven korona; lakásért fizet a Szövetség utcában havi nyolcat, mert hogy ágyrajáró egy pince-lakásban, ebédje kenyér és kovászos uborka, semmi más.

Még a hirdetések is viccesek. *Uraságoktól levetett elegáns ruhák ... Kalapkirály ... Gichner Jánosnál: Pap-lan, Pap-lan, Pap-lan. Én, Csillag Anna száznyolcvankét centiméter hosszú Loreley hajammal ...* Schönwald Imre órás hirdeti: *Németnek Bécs, magyarnak Pécs! Megelőzött Moskovitz ... Megöl ez az átkozott köhögés ...*

Zsuzsánna felfedezi egyszer a lapban volt munkaadójának hirdetését: *Egy éves önkéntesek részére sorozási és áthelyezési kérvénymintákat díjtalanul küld*

Tiller Mór és Társa, Budapest, Váci út 35. Cs. és Kir. udvari szállítók.

— Hála Istennek, csakhogy ezen is túl vagyok! — sóhajtja Zsuzsánna.

Ő most táncolni tanul és szorgalmasan jár Micsurinhoz, az orosz táncmesterhez. Remek ember ez a Micsurin. Zsuzsánna is, és Margit is el vannak tőle ragadtatva. Olyan hajlékony, mint a gyenge nád! Gyönyörű atlétatermet. Szüntelenül izgatott és goromba. Ha valamit elvétenek a tanítványai, valósággal dühöng. Magán a táncon kívül semmi sem érdekli. Közönyös arccal hallgatja Margit fecsegését, sokszor kiderül, hogy nem is figyel a szavaira. A nők nem érdeklik.

Együtt megy az utcán hazafelé Zsuzsánna és Margit. Zsuzsánna sikkas tartással emeli magasra sötét-kék atlaszruhájának uszályát. Egy szuterénhelyiség mellett haladnak el, odalenn négy-öt cipészsegéd dolgozik a homályban, alacsony munkaasztalkák mellett. Máskor is erre jöttek és Zsuzsánnának már feltűnt, hogy a cipészek, egy percre abbahagyva a munkát, sóvárogva pislognak az ő idomaira. Gyerekes komizság lobban föl benne:

— Te, Margit! Remek ötletem támadt.

— Lehetetlen.

— Ha mondom! Gyere mögém és lépj rá az uszályomra. De erősen, hogy leszakadjon.

— Elment az eszed?

— Ezeket a suszterokat akarom egy kicsit megkötyagosítani. Leszakad az uszály, tudod, azután én lemegyek hozzájuk felvarratni. Hogy nem tudok így tovább menni az utcán. Kicsit magasabbra emelem

a lábam, mint illenék és figyelj majd, hogyan düled ki a legénykének szeme.

— Tönkreteszed a ruhád. Ma van rajtad először.

— És ha tönkreteszem.

— Hát nem sajnálod?

— Ah, bánom is én. Megvallom, van bennem valami olyan vágy, rombolni, tépni, szaggatni, megsemmisíteni mindent. Felégetni magam előtt a lehetőségeket. Elpusztítani Wágnert, ezt az alázatos rabszolgát. Ne settenkedjen többé körülöttem. Ne lesse a gondolatomat. Hát férfi az ilyen? Azt hiszi a nyomorult, hogy megvásárolhat az alázatával. Hát nem. Bárki más, csak ő nem. Bárki, érted? A Glück-fiú... bár az sem. Senki. Szabad akarok lenni...

— És az a pap?

Zsuzsánna sóhajtott:

— Arról ne beszélj.

— De beszélek. Azt hiszem, Zsuzsám, te azért lettél szerelmes egy papba, mert tudtad, hogy szerelmed reménytelen. És ez a reménytelen szerelem megvéd majd minden más szerelemtől, minden férfitől.

— Hagyj békén. Ne filozofálj. Tedd, amit mondtam.

Zsuzsánna megfordul. Előre siet, hosszan nyúlik utána az uszály, Margit komoly dühvel rálép. A seiyem furcsa visító hanggal hasad el.

Zsuzsánna mosolyogva siet le az öt lépcsőfokon s benn áll a cipésműhelyben. Margit is megy utána.

— Elszakadt, kérem, a ruhám.

És csak azután köszön.

— Valaki összeölhetné, hogy továbbmehessek.

A mester feláll. Ráncolja a homlokát, szigorúan néz a segédeire:

— Tessék befáradni a szobába, majd a feleségem szolgál túvel.

Margitból kirobban a nevetés. Mindjárt kitűnik ebből, hogy valami heccről van szó.

— Nem kell a tűjük — kiáltja Zsuzsánna, ugyan-csak nevetve s uszályát felfogva, kiszalad a műhelyből.

OROSZNÉ BIZAKODÓ hangú leveleket ír Gleichenbergből. „Mintha elfújták volna a köhögésemet” — írja. — „Itt nagyon jó. Már nincs meleg, de még mindig szép az idő, hál’ Istennek.” Szeretne még egy-két hétig ott maradni. Nagyon örül, írja, hogy Margit ismét náluk lakik és hogy Zsuzsánna nincs egyedül Annussal, aki mégis csak tapasztalatlan és műveletlen lány. Zsuzsánna csak hallgasson mindenben Margitra, mert az a józanabb gondolkozású. És írjon mindennap. Legjobban szeretné, ha Zsuzsánna is elmenne Gleichenbergbe, de hát ott annyi a beteg tüdejű ember, hogy mégis csak okosabb, ha otthon marad. A bútorokat csak úgy vegyék át, ha a kereskedő egyévi jótállást vállal, mondja meg ezt Zsuzsánna Wágnernek, mert az iparosban, kereskedőben nem lehet bízni.

Az örömhírt, hogy a mamának már nincs semmi baja, Wágner Alajos szerint illet megünnepelni egy jó kis murival. Annust is hívták, de azt az anyja nem engedte el. Boris, a nagyszájú, pletykázott valamit Margitra, valami olyan kompromittálót, hogy látta egy férfival karonfogva sétálni az Andrassy úton. Ezen az Annus és a Boris mamája mélységesen felháborodott. Mert hát hogyan sétálhat karonfogva egy

férfival olyan nő, akinek a hites ura Prágában van. Az a Margit egy erkölcstelen nő. És a Margit erkölcstelensége árnyékot vet Zsuzsánnára is. Madarat tolláról, embert barátjáról, — mondta Annusnak a máma, immár ezredszer.

Annus nem is bánta, hogy otthon kellett maradnia. Mert nem érezte volna jól magát a két ragyogó eleganciával kiöltözött nő mellett. Margit fekete moáréruhát viselt, apró részekből összeállított selyemgallér díszítette ezt a princesz-szabású öltönyt. Óriási fekete csipkekalapjáról keskeny bársonyszalagok zuhataga omlott alá. Nyakbavetője ugyancsak keskeny bársonyszalagokból volt összeállítva. Fekete strucc tollgyező egészítette ki a toalettet. Hegyesorrú cipőcskéjén is szinte rejtelmes módon meglátszott, hogy a legdrágább belvárosi cipész csinálta.

Zsuzsánna csipkeruháját huncut redőkbe szedte a szabónő. Valódi hermelinkepjét Berlinből hozatta Wágner. A ruhájának nem volt ujja, de a fehér bőrkesztyű egészen betakarta a karját. A nyakán ott szikrázott a gyémántos kereszt, mely persze, hogy már régen kikerült a zálogból.

A gumirádljukat a Margitszigeten elbocsátották. Hogy majd csak akad valami, ha más nem, hát konflis, amin hazamennek. A szigeti felső vendéglőben vacsoráztak. Margit még békacombot is evett, tartármártással. Zsuzsánna ezekre a drága helyekre azzal a reménnyel hajszolta a társaságát, — már máskor is — hogy talán látni fogja egyszer valahol Sándor grófot. És miután most jól szétnézett a vacsorázó vendégek közt s csupa idegen arcot látott, egyszerre megállapította, hogy unatkozik. Menjenek tovább, más-hová, valami zajosabb, érdekesebb helyre. Wágner

azzal próbálta marasztalni, hogy pezsgőt akart bontatni. Margit bosszús volt. Zsuzsánna hajthatatlan maradt. Wágner kezdte a felsorolást: menjünk az Amerikai parkba. Nem, nem. Az nagyon is köznap mulatság. Már be is van zárva, — közölte Margit. Hát hová? Mi van még? Hiszen annyi a hely, az alkalom! Az orfeum télikertje, vagy még jobb a Casino de Paris. Wágner szokatlanul erélyes lett. Oda nem megyünk! Hogy miért nem? Már majdnem kimondta, hogy: mert nem való! De még idejében eszbe kapott, hiszen ilyen indokolással Zsuzsánnát éppenséggel nem lehetett volna a kívánságától eltéríteni. Wágner tehát csak azt ismételte makacsul: oda nem, oda nem. A valódi ok az volt, hogy a Casino de Paris az ő szégyenei egyikének színterévé vált a közelmúltban. Szíve bánatát, mivelhogy egy napon Zsuzsánna különösen rideg volt hozzá, nem haza cipelte akkor a Pannoniába, hanem a Casino de Paris-ba. Ott megismerkedett egy kis táncosnővel. Kicsivel, sovánnyal, amilyen Zsuzsánna. Ráköltött egy csomó pénzt, pezsgőt fizetett, kifizette a hölgy aznap és előzőnap, állítólag még kifizetetlen vacsoráját, virágot vett, borra valókat osztott a fosztogató személyzet közt, — végül a kis nő valami félig tréfás ürüggyel kiment a páholyból, megígérve, hogy rögtön jön, s eltűnt végleg. Wágner ittasan keresni kezdte, a pincérek sehogy sem akartak róla tudni, nem emlékeztek rá, hogy melyik volt a művésznők közül, a virágáros asszony mindenáron mást akart kommandálni. Wágner azután eltávozott. Égette a szégyenérzés. Hát még ez a nő is! Egy ilyen nő! Zsuzsánnával is így fog járni. Ez lesz a vége a hosszú epedésnek. Azután már mi következhet?

Margit ajánlatára a Mandl-mulatóban állapodtak

meg. Fizettek, kocsiba vágta magukat és berobogtak a városba. No, ez a hely nagyon tetszett Zsuzsánnának. Népesebb volt, mint az úgynevezett előkelő mulatók, a maguk merev szertartásosságával. Népesebb, így fesztelenebb, de meg tanulságosabb is. Mert Zsuzsánná jóformán sohasem tudta magát átadni a tökéletes feledkezésnek, még ha szeszt ivott, akkor sem, ő mindig figyelt, mintha mindig tanulmányozta volna az életet, az embert, akárcsak ha riporter lett volna, aki a tapasztalásairól majd írásban számol be.

Már amikor megjelentek a mulatóban, már akkor valami diadalmas örömmézés öntötte el Zsuzsánnát. Ahogyan fogadták őket! Csak úgy röpködött feléjük a kezét csókolom, kezüket csókolom, alásszája, erre tessék, ide méltóztassék. Zsuzsánnát ebben a hódolásban is a komikum érdekelte. Egyszerre, tulajdonostól lefelé a felszolgáló pincérig, mindenki jópofa volt neki. A vendégek mind csupa jópofák. A pódiumon is éppen egy jópofa produkálta magát. Egy kövér, duzzadó izomzatú nő ágált huszárkáplárnak felöltözve, fekete göndör haján félrecsapott kis piros huszársapka ült, lábán lakkszárú csizma, a kezében kis nádpálca. És elszánt hangon énekelte, kurjantotta a tréfás nótát: A nagyságos kisasszony fölmászott a fára... Ahogy szótagolta a szavakat, ahogy megnyomta az egyes szótagokat! A mulató egész közönsége egy boldog röhej volt. A kispolgároknak visszacsordult a sörük a szájukból, reménytelenül tették le a kancsót és rájaborulva sírtak a kacagástól.

Ismerősökre is akadtak. Egy fiatal, csinos, sápadtképzű újságíró üdvözölte Margitot s Margit meghívta őt az asztalukhoz. Wágnernak is akadt egy

tudj' Isten hol szerzett cimborája, az is mellékük ült, most már öten voltak. Az újságíró Margit csak Bandinak szólította és tegezte, a rendes neve Sági Endre volt, a másik jövevény pedig Vincellér. Ez a Vincellér már öregedő férfi volt, kopasz és fogáthullatott, különben nagy szakértő az éjszakai életben s azért egyszerre megnyerte a Zsuzsánna tetszését. Vincellér mindent tudott, ami belátható időkből visszamenőleg mulatozásra, híres nőkre, lumpokra, kártyára, lóversenyre vonatkozott, mindebbe beleértve még a kislutrit is.

A huszárkáplár után férfikomikus következett. Ez egy retrospektív bemutatása a pesti humornak, — magyarázta Vincellér. És csakugyan a színész a komikusok húsz esztendő előtti maszkjában állt a közönség előtt. Fekete rövid zakó kabát volt rajta, a gomblyukában óriási fehér rózsával, pepita nadrágban, fehér vászonkamászlival, a kezén kesztyűvel, az ujjai közt vékony nádpálcát forgatott. A zongorista zenélni kezdett s a komikus rázendített a már feledésbe merült kuplára:

*A suszter meg a snejdermejszter, mek, mek, mek, mek, mek.
A vasárnapi szünetnek nagyon örülnek.
Már előre beszentelik jó hegylevelével,
Promontorra mennek inni egy-két literrel...
Odulidó-ó-ó,
A vasárnapi szünet, hej de mi jó!*

— Ez abból az időből való, — magyarázta Vincellér, — amikor törvénybe iktatták a vasárnapi munkaszünetet.

És ahogy a komikus ezt a dalt előadta! A hangja recsegett, a szövegét inkább mondta, mint énekelte,

tehát a dallamot mintegy csak jelezte. Közben élénk arcjátékot művelt.

A hosszú kuplé után, mely vagy öt-hat versszakból állott, következett egy másik, Vincellér szerint ugyancsak kultúrtörténeti adalék, mert első próbálkozása volt a pikantériának:

*Budapesti piacon
Elesett egy kisasszony.
Fölhajlott a szoknyája,
Kilátszott a harisnyája.
Tárará bumdié...*

Az eddig előadott két kupléval egyidejűleg volt divatos ugyancsak kupléban kicsúfolni a mesterembereket s a náluk adósságot csináló és nemfizető gavallérokat:

*Elment az erdőre, szabóra talált,
Megijedt tőle, mert az kiabált:
No, svindler, mi lesz?
Itt az idő, fizess!
Vagy levetem a kabátot
És az enyém lesz.*

Elérkeztek a legújabbhoz: „Zsiga, Zsiga, Bergerék Zsigája, Jaj, de nagy az eleganciája”.

Ennek a dalnak a refrénjét az egész közönség vele énekelte a komikussal. Mivel hogy a szöveg a Bergerék Zsigájáról szólt, mégpedig igen elismerő, kedveskedő hangon az egész mulatóhely úszott a boldogságban. Amikor a komikus ezt a részt énekelte: Nagy az öröm, ha feltűnik a Zsiga, Ajajaj, Zsiga, Zsiga, a Berger Zsiga, s amikor kiáltania kellett, legalább is lehetett, hogy: Zsiga! — akkor még a személyzet is ordított, mintha Zsiga jelen lett volna,

de kissé elmélázva nem figyelt volna eddig s most ráordítással felébresztenék.

A boldogság a végletekig fokozódott, azon túl már nem is emelkedhetett, az utolsó számnál, melynek ez volt a refrénje:

*Ja-a-aj, mért nem lettem én katolikus,
Vagy legalább evangélikus.
Református, luteránus, nazarénus, vagy baptista.
Csak nem izraelita...*

A komikus lerohant a pódiumról, az emberek örjöngtek. Erre iszunk! — hangzott fel a diadalordítás. Zsuzsánnáék akkor tértek át a sörről a pezsgőre.

Egyetlen volt az egész teremben Margit, aki ezt a szórakozást végtelenül, mintegy erkölcsi magaslattól, lenézte. Az ő szemében az egész üzem, az ő kereseti igényeihez képest, a kisüzemet jelentette. Fanyar grimaszokat vágott. Még a mellette sündörgő kis Ságit is csak gúnyolni tudta. Zsuzsánna ez alkalommal túlságosan átlátott Margiton. Bár nem szólt, Margit ezt megérezte a tekintetéből.

Már virradt, amikor a mulató ajtaján kiléptek. Vincellér és Sági uraktól könnyed hálátlansággal vett búcsút Zsuzsánna, tovább nem volt rájuk szükség, mehettek. Azt persze észrevette, hogy a készülődés, fizetés közepette Vincellér egy kis hirtelen odahajlással, sűgással, ügyesen hús koronát kért Wágnertől s azt meg is kapta és hogy Sági ettől a perctől kezdve szinte odatapadt Vincellérhez, tehát előrelátható volt az is, hogy a húsból még ő kér tizet, s minden valószínűség szerint kap is ötöt.

Hárman álltak az utcán, szétnéztek alkalmas jármű után. Mindhármuk ruhája tele volt hintve színes

papírszalagokkal. Margit kalapja félrecsúszott a fején. Zsuzsánna, mint az egész éj folyamán, most is nevetett, Wágnert boldoggá tette, mert belekapaszkodott a karjába.

Margit kötekedni kezdett Zsuzsánnával, Zsuzsánna őt is kinevette:

— Margit, te be vagy csípve.

Margit intett egy cserkésző konflisnak. A kocsi megállt, ő felszállt rá:

— Hajtson!

A kocsi elindult, Margit visszafordult, kihajolt s kiöltötte a nyelvét Zsuzsánnára és Wágnerra.

— Ennek mi baja lehet? — révedezett Zsuzsánna.

Wágner nem felelt. Magához szorította Zsuzsánna karját... Sváb tejesasszonyok siettek el mellettük. Széles szoknyáik kanyargós táncot jártak a csípőiken. Rejtett, de eléggé el nem rejthető megvetéssel pislantottak a lumpokra. Az utcaseprő kis kocsiba gyűjtötte a szemetet. A lámpaoltogató sorban oltogatta a gázlámpákat. Wágner makogta: fölveszi, elmegy, leteszi, fölmege, elmegy...

Zsuzsánna:

— Nem jó!

— De jó.

— Nem jó. Ha fölmege, akkor még nem mehet el. — Ő kezdte újra. — Fölveszi, elmegy, fölmege...

— Hahó! Előbb leteszi s csak azután mege fel.

— Fölveszi, elmegy, leteszi, fölmege, elmegy...

— Maga is elvétette! Fölmege, lemegy, fölveszi, elmegy...

— Hopp! Van egy jó tippem. Hozzuk el ide egyszer a Glück-fiút.

— Jó. Holnap este elhozzuk.

— Holnap este, az ma este van.
— Akkor ma este. De most már menjünk haza.
— Nem megyek! — kiáltott Zsuzsánna. — Nem megyek. Sohsem megyek többé haza. Gyerünk tovább! Mi van még?

— Menjünk az Emkébe.
— Rossz.
— Menjünk az Erdélyi borozóba.
— Rossz.

Kétfogatú kocsi haladt az utcán lépésben. A kocsis döntötte el a vitát:

— Kocsi tetszik?
— Csakis.

Zsuzsánna már kapaszkodott is fölfelé. Wágner utána. A kocsis megcsapkodta a lovakat. Téglavörös arcú, óriástermetű ember volt ez a kocsis. Hátra fordult:

— Also?
— A Kéményseprőhöz!

Kiértek az Andrássy útra. A lovak vágattak. Más fiákerekből átkiabáltak hozzájuk. Két kocsi a nyomukba szegődött. Gyorsabb iramot vettek. A másik két kocsi nem tágitott. Verseny kezdődött köztük. Az Aréna útig újabb kocsik csatlakoztak a versenyzőkhöz. Zsuzsánna tapsolt elragadtatásában. Felállt a kocsiban. Gyorsabb hajtásra ösztönözte a kocsisát. Pénzt kért Wágnertől, azt tömkölte a kocsis zsebébe. A kocsis dalra gyűjtött a bakon. A két ló szinte repült. Zsuzsánna kalapját lekapta a fejről a szél. Az utánuk robogó kocsik átgázoltak rajta. Zsuzsánna örjöngött az örömtől. Wágner arra gondolt, hogy ez mindent megér, minden pénzt és időt, ilyen boldog ő már úgysem lesz soha az életben.

— Álljatok meg, vagy lövök! — hangzott egy éles kiáltás.

Még gyorsabban vágattak. Dörrenés hallatszott. Valaki a levegőbe lőtt. Wágner átkarolta Zsuzsánát, hogy a testével védje. Zsuzsánna elméjében egy pillanatra villant fel: milyen szép halál lenne!

A rendőr kiállt az út közepére s magából kikelt ábrázattal rázta az öklét. Álljanak meg! Vad hahota volt a válasz.

Zsuzsánna és Wágner fogata érkezett meg elsőnek a Kéményseprőhöz. A többi kocsik is odahajtottak s megálltak. Fiatalemberek s kipirult nők szálltak ki belőlük. Nagyjából megismerkedtek egymással s így hirtelen egy húsz tagból álló kompánia keletkezett.

— Hemek! — állapította meg egy ifjú raccsolva. — És most mit csináljunk? Pehsze, csakis valami kolosszálisat!

Zsuzsánna félrevonta az ő kocsisát s valamiről tárgyalt vele. A kocsis mintha eleinte vonakodott volna, de Zsuzsánna megint pénzt tömött a zsebébe s erre láthatólag mindenre hajlamossá vált. Bement a söntésbe. És csakhamar egy szódásüvegekkel megrakott ládával tért vissza s a ládát betette a kocsiba.

— Hiszen ezek újha inni akahnak! — raccsolta az előbbi fiatalember.

Zsuzsánna és Wágner fölszálltak a kocsijukba. És vártak. Ezalatt a többi kocsit is megrakták enni- és innivalóval.

— Start! — üvöltötte valaki, aki nyilván az volt, ki előbb a levegőbe lőtt, mert most is előrántotta a revolverét és elsütötte.

Elindultak. Zsuzsánna a Wágner kezébe nyomott egy szódavizesüveget s ő is felkapott egyet:

— Rajta! — vezényelt Zsuzsánna és ráspriccelt a kocsis nyakára.

Wágner gépiesen követte a példát. A kocsis, megfelelő fizetésért szemrebbenés nélkül tűrte a tréfát. Más kocsi utasai sárgultak az irigységtől, hogy nem nekik támadt ilyen pompás ötletük. Zsuzsánna és Wágner mintha eszüket vesztették volna, összevissza spricceltek, a kocsisra, a lovakra, a többi kocsizókra. Ha ámulva állt meg egy-egy gyalogos, azt is lespriccelték. — Eltrafáltam! — ujjongott Zsuzsánna. Mellette Wágner is valóságos hőssé változott, ment bele minden heccbé, mint katona a tűzvonalba, lesz ami lesz, ha valami baj keveredik, állja a következményeket s kiállt a hölgyéért, mint egy igazi lovag.

Kétszer robogtak el a Víztoronyig és vissza. Egyszer csak hátraszólt a kocsis:

— Most már elég volt, kérem.

— Hohó! — tiltakozott Zsuzsánna. — Nem így egyeztünk meg.

Hirtelen újabb szódásüveget kapott fel s szemén fröccsentette a kocsist. A jelenet nézői hahotáztak. Amikor újra a Víztoronyhoz értek, már csak egy üveg szódavizük volt még elhasználatlan. A kocsisról folyt a víz, kalapja, ruhája egészen átnedvesedett.

— Hó-ó-ó! — szólt oda a kocsis a lovaknak és azok lassítottak, majd megálltak.

— Na, mi lesz? — és Zsuzsánna megbotránkozva nézett a kocsisra.

A kocsis nem felelt, hanem leszállt a bakról, gyöngéden megfogta Zsuzsánnát a karjánál s kiemelve a kocsiból, letette az útra. Aztán Wágnert ragadta meg, kissé erősebben, fölemelte félkarral a levegőbe s on-

nan valósággal leejtette. Lerakta szép rendjén a kocsi mellé a szódásüvegekkel telt ládát is, azután visszaült a bakra, belévágott a lovakba s elvágatott.

— Héj! Hallja! Maga csirkefogó! — ordította Wágner a kocsis után, amikor az első meglepetés dermedtségéből feleszmélt.

Egészen kivörösödött a haragtól és szégyentől, még futni is megpróbált, mintha bizony utólérhette volna a kocsit. Visszafordulva esztelenül toporzékolt, sziszegett, káromkodott:

— Gyalázat! Micsoda szemtelenség. Gazember. Csak tudnám a számát, majd megtanítanám én.

Zsuzsánna a kaland ilyenén fordultával is nagyon meg volt elégedve, eszeágában sem volt sem megsértődni, sem haragudni, kacagott úgy, hogy egy lámpaoszlopnak kellett dőlnie.

A jelenetnek nagy volt a közönsége, legalább is az utolsó részletnek. Mindenki nevetett, gúnyos részvétnyilatkozatokat tettek Wágnernek, gratuláltak Zsuzsánnának.

— Pahancsol egy poháh pezsgőt? — kérdezte a mindenütt előtérben álló ifjú s egy pezsgővel teleöntött poharat nyújtott Zsuzsánna felé.

A kocsik mind álltak, utasaik kiszálltak, hamarosan a járdára terítettek egy abroszt, ételt és italt raktak rá, sokan leültek a földre s hozzáláttak a falatozáshoz és iváshoz.

Rendőr került elő:

— Micsoda dolog ez, kérem? Akadályozni a közlekedést.

— Ne rontsa a multságunkat! Inkább igyon maga is egy pohár bort, azután álljon odább.

— Itt van, öhegem! — lépett közbe a raccsoló s már nyújtotta a bort.

— Nem úgy van az! — erélyeskedett a rendőr.

— Na! Ne okoskodjon, öhegem, hanem eksz, azután lépjen meg.

— Amíg jól megy dolga!

A rendőr zavarában elpirult, a bort nem fogadta el, de sarkonfordult s odábbállt, lassan, mintha sétálna.

Valaki rázendített az aranyifjak nótájára:

*Szalmaszál a vízbe, a vízbe, a vízbe,
A rendőr nem visz be, nem visz be, nem visz be,
A sötét börtönbe.
No de nem ám, no de nem ám,
Göndör a babám,
Ejha! já, dáridó,
Huncut a zsidó!*

Az egész társaság vele énekelt.

A rendőr már messze járt és nem volt hajlandó még csak vissza sem nézni. Ki tudja, milyen nagy urak lehetnek köztük!

VÁRATLANUL hazaérkezett Oroszné. Éppen azon a napon, amikor az asztalos, jónéhány hetes késéssel, az új bútorokat szállította. Zsuzsánna reggel feküdt le. Előtte való éjszaka lumpolt Wágnerrel és Margittal. Zsuzsánna bizonyára délig aludt volna és csak a koradélelőtt érkező Oroszné verte fel álmából, tény azonban, hogy Oroszné egészen megrémült, amikor leányát álmatlanságtól dúlt arcával, gyulladákos szemével, sápadtan és lefogyva meglátta. Valóságos büntudatot érzett, hogy magára

hagyta a haszontalant, de ez a büntudat, ha képes lett volna azt tisztázni Oroszné, valahová máshová vezetett volna: nem lett volna-e jobb, ha nem erőlteti Zsuzsánnát azzal a Wágnerral kötendő házasságra? Mindenesetre megpróbált legalább az életük felületén, a látszaton, valami rendet teremteni. Azzal kezdte, hogy Margitot kitelepítette a lakásból. Őt nevezte ki rossz szellemnek. Szokása szerint nem vádolta, nem támadt rá, hanem elnézést és bocsánatot kérve, arra hivatkozott, hogy szükségük van a harmadik szobára is, ily kis lakásban nem lakhatnak annyian.

Margit elköltözött a margitszigeti nagyszállóba. Valami fiatalúr, egy bankigazgatónak a fia, barátkozott vele, annak a pénzéből telt bőven. Persze, Margit megint házasságról ábrándozott s még hozzá az ifjút nem is találta elég előkelőnek. Szinte örült a külső akadálnak, annak, hogy Malicskával kötött házassága még fönnáll s Malicskától nem tud szabadulni, mert az úgy eltűnt, hogy még az artistavilágban sem akadt hírmondója.

Zsuzsánna azért Margittal tanult tovább táncolni. Oly pontosak és szorgalmasak voltak, mint valaha az intézetben. A zsémbes Micsurin ugyan szakadatlanul szidta őket, de azért hidegkék szláv szemében néha felcsillant holmi elragadtatásféle, amikor Zsuzsánnára nézett. Őskultúrájú test! — mormogta. Valami különös, új produkcióra tanította a két lányt. Övön alul mozdulatlanul álltak, csak a felső testjükkel táncoltak. A felső testük hajladozott, vonaglott a zene ütemeire. Zsuzsánna gyorsabban haladt, többet tudott teljesíteni, mint Margit. Margit bosszús lett és Micsurint hibáztatta. — Ha megmagyarázná

nekem ennek a produkciónak az egész lényegét! — firtatta. Micsurin vállat vont és ezt mondta:

— Ha rám hallgatnak, ezt a táncot Zsuzsánna kis-asszony egyedül táncolja. Ez csak neki való. Ez a tánc az örökre reménytelen epedést ábrázolja. A nő hasztalan vágyát valamire, ami ismeretlen előtte. Ezt a táncot csak nők méltányolhatják igazán. Nem mind, de sokan... a nők nyolcvan százaléka.

Ezt Micsurin csak úgy maga elé beszélte, bele a levegőbe. Most Margit felé fordult, végignézett rajta, fölmérte, mintegy a tekintetével végigtapogatta dús izmait:

— Persze maga nem érti, amit mondtam. Nem is értheti. Ez a tánc nem magának való.

Margit gúnyosan mosolygott:

— Füttyülök erre az egész táncra.

— Na lássa. Idenézzen!

Micsurin pár groteszk mozdulattal végigvonaglott a termen. Háttal fordulva a lányoknak, de közben visszatekintve rájuk.

Zsuzsánna tapsolt, Margit közönyös maradt.

— Ezért a táncért — mesélte Micsurin — egy tatár herceg egy nagy földbirtokot ígért nekem. Hogy hozzá költözzem és naponta neki táncoljak... Nem kellett. Utáltam a herceget.

A LAKAST BERENDEZTÉK, de még naponta érkeztek újabb szállítmányok. A kárpitos fölrakta a függönyöket, deszkák közé szögezett képeket hoztak s szőnyegetek a padlóra, a falra. Oroszné egész nap az üzleteket bújta. Egyszer fölfedezett egy se-lyemperzsa imaszőnyeget, hetekig alkudozott rá és

végül, ahogy ő hitte és dicsekedett vele, mesés olcsón megvette. Wágner egészen Orosznéra bízta a pénzügyek kezelését, ő csak zsebpénzt kért tőle naponta.

Zsuzsánna éppen táncóráról jött haza. Fáradtan hevert a szobájában, amikor Julis, a cselédlány, Rachmann úrnőt jelentette be.

A szobában homály volt. Zsuzsánna egy idő óta nem tűrte a nappali világosságot. Margittól valami egzotikus illatszert kapott, előzőleg azt permetezte szét. Talán többet belőle a kelleténél. Amikor Rachmann Júlia belépett, egészen elkábult. Föl is szólította rögtön Zsuzsánnát, hogy nyissa ki az ablakokat, s eressze fel a rollókat.

Zsuzsánna szótlánul engedelmeskedett.

A hirtelen világosságban hunyorogva állt keresztanyja előtt.

Rachmann kisasszony jól megnézte Zsuzsánnát, s csak ennyit mondott:

— Nem tetszel nekem.

Zsuzsánna zavartan mosolygott.

Rachmann Júlia fekete ruhába volt öltözve, csak úgy, mint máskor. Kissé hajlottabbnak, éppen azért alacsonyabbnak látszott. Szóval öregedett. Már nem volt mulatságos, mint azelőtt, inkább szomorúságra hangoló.

— Leülhetek?

— Parancsoljon, keresztanya.

Júlia kisasszony szétnézett:

— Mi az a fürtelem, amivel bebüdösítetted ezt a szobát?

Zsuzsánna legyintett:

— Mindegy. Egy újfajta illatszer-kompozíció.

— No! Finom illatszer... De nem veszekedni jöttem.

— Annak igazán örülök.

— Ne örülj. Nincs rá ok. Másért jöttem.

— Majd megmondja, keresztanya.

— Meg. Nem örömhír. Bár, ahogy téged ismerlek... Meghalt Sándor gróf.

Zsuzsánnát mintha szíven szúrták volna. Ó, ez volt hát a gyűlölet? A megvetés? Ezért szötte a bosszú ábrándját? Tehát mégis... ó, mily gyötrelmesen megalázó, szerette Mendej Sándor grófot. Aki régen... oly ritkán, megcsókolta a homlokát és megsimogatta a haját. Nincs hát szabadulás a jószágos kéz érintésének emlékétől!

Zsuzsánna sápadtan, merev arccal bámult Júliára... Reszkető hangon mondta:

— Nem olvastam az újságban Sándor gróf halálának hírért.

Rachman Júlia erre is felelt. Hangja rideg volt:

— Nem került nyilvánosságra. Csendben temették el.

Zsuzsánna szíve újra elszorult. Szörnyű sejtelemmel leste az öreglány szavait.

— Sándor gróf öngyilkos lett... Agyonlőtte magát.

Zsuzsánna nem mozdult, majd zokogni kezdett, ráborult a díványra, melyen ült és rázta a sírás.

Júlia kisasszony fölállt, odatipegett a díványhoz és megsimogatta a Zsuzsánna karját:

— Csak sírjál, kicsikém. Sírjál!

Zsuzsánna sírt. Kis idő múlva folytatta Júlia:

— Ha kisírtad magad, még más közölni valóm is van a számodra.

Zsuzsánna sírt tovább. Hosszú idő múlva csöndesedett el. Felült és törülgette a szemét.

— Rólad gondoskodott Sándor gróf a végrendeletében.

Zsuzsánna a keresztanyja szemébe nézett mélyen, megfogta a karját és levonta maga mellé a díványra:

— Hát mondja meg, keresztmama, szeretett ő engem egy kicsit?

— Szeretett. Mindig gondolt rád.

— Hogyan lehetséges akkor, hogy...

— Ja, kislányom, ő sem volt mindenható. Ő is függött másoktól... Anyádat is nagyon szerette.

Júlia kisasszony most a horgolt táskájában kezdett matatni s végre egy fakult fényképet kotort onnan elő:

— Ezt a képet az íróasztalán találtam. Elrejtve más képek és levelek közé...

Zsuzsánna elkapta a képet. És felsikoltott. A régi kép mintha csak őt ábrázolta volna. A melléhez szorította a képet s oly mély megindulást érzett, amely már sírásban sem tudott feloldódni.

— Sándor gróf gondoskodott rólad. Nem bőkezűen, az igaz.

Zsuzsánna elmerülten hallgatott.

— Havi hatvan korona járadékot hagyott neked, életed fogytáig... Ennyit küldött a részedre eddig is minden hónapban.

Zsuzsánna rémülten ugrott fel. Iszonyú szégyenkezés öntötte el. Az arca eltorzult, egész rúttá vált. A kezével, benne tartva az anyja arcképét, dühösen hadonászott:

— Hatvan koronát! Hatvan korona havi járadé-

kot hagyott nekem, a lányának! Irtózatoss! Ez az ember szeretett engem? Hiszen egy jobbféle cseléd több nyugdíjat kap a Mendey grófoknál. Szégyen, gyalázat! Meg kell örülni belé.

— Nem tehetett mást, — szólt Rachmann Júlia gépies szárazsággal.

— Mi az, hogy nem tehetett mást? Miért mond nekem ilyeneket? Már megint rejtelmes akar lenni?

— Mondtam már, hogy ő is függött másoktól.

— Kiktől? Kitől?

— Többet nem mondhatok.

— Nem mondhat? Újra nem mondhat! A vén cseléd persze diszkrét. Neki mindig hűnek kell lenni az uraihoz. Mint egy kutyának. Kiktől függött? Most rögtön mondja meg nekem, hogy mi ennek a szörnyű gyalázatnak a nyitja. Hogyan történhetett ez? Hiszen az előbb azt hazudta, hogy ő szeretett engem. Hogy beszélt rólam. Hogy gondolt rám... És én most pusztuljak el a világban csupa rongy ember közt? Hát bírom én velük a harcot? Hisz éppen azon kell elbuknom, hogy különb, hogy embe-
rebb vagyok náluk... Követelem, hogy előttem ne titkolózzon.

— Egyebet nem mondhatok.

Zsuzsánna éktelen haraggal, újra fellángolt gyűlölettel nézett Júliára:

— Gonosztevő! Nyomorult szolga, szívtelen gép... Miért jött megint ide? Pusztuljon a szemem elől. Hisz' tudtam én már nem is egyszer, hogy nem szabad magát látnom.

— Zsuzsánna, légy kíméletesebb hozzám. Nagyon kérlek... Ezt nem érdemlem tőled.

— Pusztuljon azonnal a szemem elől. Menjen! És

ide soha többé, de értse meg, soha az életben, se hírrel, se segítséggel, se közönyösen, sehogy soha el ne jöjjön.

Zsuzsánna berohant a másik szobába és kulccsal magára zárta az ajtót.

Rachmann kisasszony csak ült és várt. Várt tíz percig. Várt egy félóráig. Nem sírt, a könnye nem hullott, de az egész lénye, a merevnek látszó arca, égő tekintete, maga volt a szenvedés. Felsőhajtott:

— Jószágos Isten, segíts mindnyájunkon.

Felállt. Lassan kitípegett a szobából.

ZSUZSÁNNA ELSŐ felháborodásában egy hosszú, sértőhangú levelet akart írni Mendey Sándor gróf özvegyének. Sokáig forgatta a fejében, hogy mi és hogyan legyen a levélben. Minduntalan módosított a szövegen. Az első gondolatait túlságosan árulóknak találta, olyanoknak, amelyekből az ő végtelen fájdalma kiderül. Próbált enyhíteni a hangon, hogy nyugodtabbnak, fölényesebbnek lássék. Eleinte olyan sértések is jártak a fejében, amelyek talán még a büntetőtörvénybe is beleütköznek. Belátta, hogy a sértegetésben mégis célszerű óvatosabbnak lennie... Később arra az elhatározásra jutott, hogy rövid, hideg levelet ír. Majd azt tervezte ki, hogy nem is ír, hanem a legközelebbi pénzküldeményt már nem fogadja el. Csak azután jutott eszébe: egyáltalában nem biztos, hogy a pénz postán érkezik majd. Mert eddig sem érkezett postán, legalábbis az ő nevére nem. Oroszné valamiképpen úgy jutott a pénzhez, hogy azt előtte eltitkolta. És ha ezután is hasonló lesz a pénzzuttatás

módja, akkor Oroszné felveszi a pénzt, s neki nem áll módjában azt visszautasítani.

Megírt hát egy rövid levelet, melyben közölte Mendey Sándor gróf özvegyével, hogy értesült Rachmann Júlia kisasszonytól valami az ő számára megállapított járadékról. Siet közölni, hogy arra nem reflektál.

A levelet nyomban postára is adta. Aznap este is, Oroszné heves tiltakozása ellenére, elment lumpolni. És általában minden estét és éjszakát vendéglőben, kávéházban és mulatóhelyen töltöttek ezentúl Wágnerrel és Margittal, néha Margit nélkül. Wágnerral különféle barátok akaszkodtak rá, ezekkel Zsuzsánna is megismerkedett, olykor tíz főre is felszaporodott a társaság... — a kicsapongók, — ahogy Zsuzsánna tréfásan mondta. Reggelenként járt haza, délutánonként kelt. Budapest valamennyi cigányprímásának ő lett a kedvence. Bárhol megjelentek, a banda azonnal az ő nótáját kezdte játszani. A Metropolisban az öreg Banda Marci, az Emkében Dombovári Babáry Jóska, a Milleniumban Toll Károly és Árpád, az Adriában Kóczé Antal... Zsuzsánna még az Annus esküvőjéről is elmaradt, mert aludt. A lakodalmi vacsorára azért elment. A fiatal párnak készpénzben nyújtotta át a nászajándékot, kétszáz koronát. Ezért aztán nagy tisztelettel vették körül s a vőlegény mellé ültették. Annust nagyon sajnálta. Kár, hogy ilyen fiatal szép lány férjhez megy, — mondta ki fesztelenül a véleményét. A jelenlevő idősebb nők igen rossznéven vették tőle ezt a kijelentést. Zsuzsánna azért igen jól mulatott a lakodalmi társaság félszégén. Némelyik jelenlevőt ki is csúfolta s oly nevetségessé tett egy-egy fiatal-

embert, hogy az egész társaság annak a rovására kacagott.

Oroszné számolt. Összeadott, szorzott, kivont. Csodálatosképpen ráeszmélt már előbb, hogy a százhatvanezer korona volt — nincs. A számok igazolták gyanúját. Csak éppen hogy nem százszázalékosan. Húszezer koronájuk még volt a Belvárosi Takarékbán, az erről szóló könyv az Oroszné szekrényében hevert. De minden egyéb helyről már elfolyt a pénz. Wágner már napok óta kért tőle tízezer koronát a húsból, mert a házépítés befejezéséhez ennyire volt még előreláthatólag szüksége.

Szólni kellene Zsuzsánnának, föl kellene előtte fedni a tényállást, — gondolta Oroszné. Hiszen borzasztó, ami történt.

Oroszné nem szólt, ahelyett sürgetni kezdte a házasságkötést. Mert majd csak lesz valami Wágnerrel, ha a pénze el is fogyott. Egy férfi mégis csak támasz!

Wágner mámorosan boldog volt. Zsuzsánna az utóbbi időben egy-egy átmulatott éjszaka után önként nyújtotta neki csókra az arcát. Dehogy is törődött Wágner számokkal, pénzzel. Még az okmányai beszerzését is elhanyagolta. Ami különben is elakadt már akkor, amikor Zsuzsánna a sürgető levelet a táskájával együtt bedobta a Dunába. Ettől kezdve, illetve mivel hogy az okmányok nem érkeztek meg, s levél sem jött, Wágner minduntalan azt tervezte, hogy személyesen utazik el szülőhelyére. Az utazás csak tervezgetés maradt. Most megint levelet irt, a levelet nagy ravaszul Margit kaparintotta kezébe, ezúttal ő ajánlkozott, hogy feladja. El is ment vele

a postára, de üres borítékot küldött el ajánlva s az arról szóló vevényt adta át Wágnernak.

A két nő tánctanulása a befejezéshez közeledett. Zsuzsánna a Wágnertől kapott ékszereit vitte a zálogházba, s úgy szerzett pénzt kosztümökre.

— Majd visszafizetsz neki mindent, azután kiadod az útját, — biztatta Zsuzsánnát Margit.

Micsurin búcsúzáskor így szólt Zsuzsánnához:

— Kisleány, vigyázzon magára! Táncolni tud, de ez még nem elég ahhoz, hogy az artistapályán boldoguljon. De hát... próbálja meg.

Amikor Zsuzsánna hazaért, éppen komor arccal ült szemben egymással Oroszné és Wágner. Számmokkal teleírt papírlapok fölé hajoltak. Föl sem néztek a Zsuzsánna köszönésére, hanem csak szórakozottan köszöntek vissza és számoltak tovább.

Zsuzsánna bement a szobájába. Levetette a bundáját, letette a kalapját. Kicsit csodálkozott az anyja és a vőlegénye viselkedésén, de nyomban azt gondolta: így még jobb! Fölvette az újságot, melyet már beadott a Glück-fiú, s olvasni kezdte... Nemzeti ellenállás. Ez unalmas. Nem is érti, hogy miről van tulajdonképpen szó... Port Arthur ostroma... nem érdekes. Milyen makacs, sokáig húzódó ügy egy ilyen háború... A búr háború is évekig tartott. Azalatt egészen unalmassá vált — nem is a háború, hanem — a Glück-fiú, azzal a kitartó kibicelésével... Meghalt a világ legkövérebb embere... nyolcan vitték a koporsóját... külön koporsót kellett a számára csináltatni, méret szerint... Színházi élet Péterváron... Napról napra minden színház zsúfolt házak előtt játszik. A közönség, nem gondolva a harctéren küzdő, pusztuló honfitársakkal,

barátokkal, rokonokkal, vígan élvezi a darabot... Búza métermázsája húsz korona... Király Színház, János vitéz... Roosevelt elnök... Kiss szerencséje Nagy... Underwood-írógép... Ganibál-féle szőrtelenítővíz egyszeri használat után két perc alatt a legerősebb növésű szőrt gyökerestől távolítja el, úgy az arcról, mint a test bármely részéről, egy üveg tíz korona.

Zsuzsánna ásított. Unalmas a világ... Kifelé figyelt. Az ajtóig ment és hallgatózott. Egy hang sem hallatszott, mintha azok ketten meghaltak volna. Fülét az ajtóra illesztette. Mi az? Csakugyan meghaltak? Vagy elaludtak? Álomba menekültek a megismerés elől, amit a számok nyújtottak?!

Kinyitotta az ajtót. Ott ült Oroszné ugyanazon a helyen, ahol félórával előbb. Wágner az ablaknál állt és kinézett az égre. Az ajtónyitásra megfordult. Zsuzsánnára tekintett s egyszerűen, értelmesen, minden érzélgés nélkül ezt mondta:

— Visszaadom a szavát, Zsuzsika. Most már nem vehetem el feleségül.

Zsuzsánna csak bámulta Wágner Alajost. Oly megdöbbenően egyszerű volt az. Valamit mégis kérdeznie kellett:

— És miért nem?

— Mert szegény vagyok.

— Tönkrementünk, — sírdogált Oroszné. — Nem hallgattatok rám. Úgy szórtátok a pénzt, mintha milliomosok lettetek volna. Mi az, százhatvanezer korona? Nagy pénz, egy nagy vagyon, de nem ilyen esztelen élethez... Nem volt nektek józan eszetek. Semmi belátásotok... Te még a múlt héten is két-

száz koronát adtál annak a sunyi lánynak, annak az Annusnak. Majd megbánod még azt is.

Zsuzsánna odament Orosznéhez s átölelte:

— Ne búsulj, mamám. És ne sírj. Nem vagyunk olyan szegények, mint te gondolod. Most elárulom neked, hogy nem töltöttem haszontalanul az időt. Megtanultam táncolni.

Wágner, aki már megint az ablakon bámult ki, felborzoltan fordult vissza:

— Táncolni! Azt... azt nem lett volna szabad.

— Miért nem? Éppen olyan tisztességes kenyérkereset, mint más.

— Nem mondhatnám.

— De én mondom. Véleményünk különböző? Majd meglátja, Alajos, hogy karriert csinálok. És... ezt akartam magával közölni, mindent visszafizetek majd, amit ránk költött.

Wágner legyintett:

— Gyerekes beszéd!

ZSUZSÁNNA ÉS Margit sorra járták az artista-ügynököket. De hetekig hiába szaladgáltak. Margit ugyan nagyon tetszett több helyen, el is szerződhetett volna, de nem akarta cserben hagyni Zsuzsánnát. Zsuzsánnát mindenhol jól megnézték, széparcú, túlságos intelligenciát eláruló jelenség volt, — nem tetszett sehol. Margit, az más. Neki öreg, fogatlan ügynökök is rögtön udvarolni kezdtek. A szemük kidülledt, amikor az izmos, erőteljes, ruganyostestű aszszonyt nézték. Moskovitz bácsi, egy öreg lengyel-zsidó ügynök Bukarestbe akarta szerződtetni mind-

kettőjüket. Oda menni azonban nem voltak hajlandók. Margit kinevette Moskovitz bácsit:

— Azt már nem! — tiltakozott. — Mi egy előkelő szám vagyunk és nem konzumnők. Mi Micsurinnál tanultunk táncolni!

Moskovitz bácsi elgondolkodott. Micsurin, az már igen. Az imponált neki. Micsurin semmi pénzért sem tanít valakit, ha az nem igazi tehetség.

Föltette a szemüvegét és megint végigmustrálta a két nőt.

— Csak olyan sovány ne lenne, — mondta Zsuzsánnának.

Zsuzsánna elpirult. Margit dühösen szólt rá a barátnőjére, nehogy az valamit feleljen az ügynöknek.

— Te hülye!

Zsuzsánnának rossz sejtelmek támadtak.

Moskovitz bácsi még mindig valami ürügyet szeretett volna találni, hogy ne kelljen a két nőt szerződtetnie:

— Vannak kosztümjeik?

Margit felelt. Áradozva dicsérte a kosztümjeiket. A szeme-szája eláll annak a rongyos publikumnak! És mindjárt megmutatta a számlákat. Moskovitz bácsi csakugyan elámult a számlák összegétől. Na jól van!

— Én tudnék maguknak egy prima lokált. Elsőrangú közönség. Csupa mágnás! És csupa katonatiszt. De nem ám csak úgy katonatiszt, hanem mind főnemeselek.

— Hol? — kérdezték egyszerre Zsuzsánna is, Margit is.

— Na hol? Bécsben!... Ott megcsinálhatják a

szerencsájüket. Űgyis szegények, tudom, mint a magtár egere.

— Templom egere!

— Templom egere. Mindegy. A magtár egere is szegény. Akinék nincs pénze, az szegény... A múlt szezónban egy angol lányt feleségül vett egy oszt-rák nagybirtokos. Na persze, az angol volt. Az más. Hideg nő... A magyarokat nem szeretem. A magyar lányok mindjárt sóhajtoznak és epednek.

— Bízsa csak ráánk! — büszkélkedett Margit.

— Ki vesz el feleségül egy nőt, aki űgyis szerelmes beléje? Senki... Az én feleségemet az esküvője előtti napon is megverte az anyja, mert nem akart hozzám jönni. De hozzám jött, mert én már akkor jól kerestem. És kinek volt igaza? Az anyósomnak. Az én feleségem most kilencvenkét kiló. Ha boldogtalan lenne, akkor csak ötven kiló lenne. Nem igaz?

Moskovitz úr szünetet tartott:

— Az a Bécs, az nem egy Balkán! Az egy kultúrváros!

Még egy kicsit vitatkozott Margit Moskovitz úrral, mert az készpénzben előre kérte az ügynöki díját. Azután aláírták a szerződést. Margit nem állhatta meg, hogy ne dicsekedjen:

— Tudja maga, Moskovitz bácsi, hogy a partner-nőm született grófkisasszony?

Moskovitz bambán bámult hol Margitra, hol Zsuzsánnára.

— Szavamra mondom.

— Ez komoly?

— Ha én mondom. Csak polgári neve van. De az apja gróf volt. Egy dúsgazdag főúr.

Moskovitz úr arca elborult. A tekintete Zsuzsán-

nára siklott, aki éppen megcsípte a Margit karját, hogy hallgasson. Most már elhitte az ügynök, amit Margit mondott:

— Na. Hát ezt gondolhattam volna.

— Ugye? Az én barátnőmnek van aztán alapos kilátása ott Bécsben...

Moskovitz bácsi meglepetésszerűen fintort vágott:

— Azt éppen nem mondhatnám!

— Miért? — tört ki Zsuzsánnából az izgatott kíváncsiság.

— Nna! Tudja... hogyan is mondjam azt... aki egy artistanőt feleségül vesz, az... már egy olyan ember, aki szeret halmozni. Ha már artistanő, akkor legyen házmesterlány, vagy parasztlány, vagy munkáslány a kültelekről... Az olyan úriember... wie sagt man das?... az olyan férfi ein Mazochist!

Margit ezt nem értette, de Zsuzsánna igen.

Tágranyílt szemmel bámult Moskovitzra. Nem is őrá, hanem azon bámult, amit most hallott.

Gúnyosan nézett Margitra és elkezdett kacagni.

A KÉT NŐ fellépésének február elsején kellett megtörténnie. Az ezerkilencszázötödik esztendő februárja volt ez. Hetekig kellett tehát még várniuk. Ezalatt vásárolgattak, tervezgettek, csomagoltak. Oroszné ékszereket, fehér- és asztalneműket hordott zálogba, hogy Zsuzsánnának teljen mindenre, legyen útiköltsége és az első hetekre pénze. Wágner visszaköltözött a Ferenc körúti lakásba. Nem tartotta tovább a Pannonia-szállóbeli két szobáját. A házat, melyet építtetett, eladta. A befolyt pénzből rendezte tartozásait.

Amikor Zsuzsánna útra készen állt, Oroszné fuldokló zokogással kezdett tőle búcsúzni. Wágner némán állt a szobája nyitott ajtajában. Zsuzsánna oda lépett hozzá:

— Hát... most egy ideig nem látjuk egymást.

Wágner szótlan maradt. Zsuzsánna nyújtotta az arcát.

— Csókoljon meg szépen. Megengedem.

Wágner nem csókolta meg. Hátralépett, szomorúan mosolygott, majd bement a szobájába, becsukta maga után az ajtót.

A bécsi kirándulás négy nap alatt lezajlott. A mulató, amelyhez a két nő szerződése szólt, mindenben hasonlított azokhoz a mulatókhoz, melyeket Zsuzsánna már Pesten megismert. Zsuzsánna csodálatosan nyugodt maradt a fellépéséig. Margitot lámpaláz gyötörte. A fellépésük sikerrel járt, nagy tapsot kaptak, néhányszor meghajoltak, azután kiszaladtak a brettliről. Mindenki érdeklődni kezdett irántuk. Csakhamar meghívták őket egy nagy társaságba. Az urak igen finoman viselkedtek, Zsuzsánna fesztelenül elbeszélgetett egy fiatalemberrel, éppen csak a német beszéd esett egy kicsit neheze. Ez nem zavarta őt, erre számított is. Egy-egy nyelvtani hibáján igen kedvesen mosolygott a fiatalember. Hajnalban hagyta el a társaság a mulatót, azután még tengett-lengett Zsuzsánna és Margit a teremben, záróráig a parketten is táncoltak, ez volt az első éjszakának minden élménye.

A harmadik éjjel történt azután egy különös eset. Táncuk befejezése után egy kisasztalhoz ült le Zsuzsánna és Margit. Margit gögös volt mint egy királynő, Zsuzsánna egyszerű és közvetlen, mint egy

kis madár. A közelükben egy páholyban három úr pezsgőzött. Zsuzsánna észrevette, hogy vizsga tekintetek szállnak feléje a páholyból. A férfiak azonban kissé italosoknak látszottak, meg sehogy sem tetszettek Zsuzsánnának. Éppen úgy akart elhelyezkedni az asztalnál, hogy háttal legyen feléjük, de felálláskor még egy röpke pillantást vetett önkéntelenül is rájuk. Az egyik férfi, egy puffadt képű, szúrósszemű ember, torz vigyorral kiáltott feléje és a kezével is intett, hogy menjen be a páholyba. Zsuzsánna nem vett tudomást róla. De ebben a pillanatban valami szörnyű megismerés villant fel az agyában: mindezt nem így képzelte!

Margit mindent látott, mindent megértett, nem szólt, de rosszálló pillantást vetett barátnőjére.

Egy pincér állt meg Zsuzsánna mellett, lehajolt hozzá és a fülébe súgva közölte, hogy az urak ott a páholyban kéretik.

— Nem megyek, — jelentette ki Zsuzsánna egyszerűen.

— Muszáj, — szólt a pincér.

Zsuzsánna ránézett a pincérre és csak ennyit mondott:

— Elmehet.

A pincér elpirult a szégyentől és a dühtől. Sarkonfordult és elsietett.

Margit Zsuzsánnára támadt:

— Ostoba vagy! És hozzá még szemtelen is.

Zsuzsánna elsápadt. Margitnak ez a hirtelen fellobbanó, valósággal ellenséges indulata lesújtóan hatott rá. Egyszerre elhagyottnak, idegennek érezte magát az egész környező világban. Lehajolt az asz-

talra, homlokát tenyerébe fektette s majdnem sírva-fakadt.

Egy-két perc múlva a főpincér lépett hozzá és tompa, fenyegető hangon csak ennyit mondott:

— Menjen be az üzletvezető úr szobájába. Azonnal!

Zsuzsánna nem mozdult. Margit rászólt:

— Miért nem mégy, ha hívnak? El akarod rontani az én dolgomat is? Erigy!

Az üzletvezető, egy elegáns, sovány, feketehajú férfi, lesújtó tekintettel nézte végig:

— Hagyja el rögtön a helyiséget és holnap este már ne is jöjjön be.

Zsuzsánna bámult, szó nélkül akart kimenni az irodából, de az üzletvezető még valamit mondott:

— Szeretem, amikor az ilyen ribanc, aki, tudja az ördög honnan jött ide, még adja a bankot.

Zsuzsánna visszafordult:

— Ne sértegetsen!

— Ne pofázzon, hanem aló mars, menjen a fenébe.

Zsuzsánna az üzletvezetőhöz ugrott és kétszer teljes erejével belevágott az arcába. A férfi először az arcához kapott s csak azután akarta megragadni Zsuzsánnát, aki már kívül volt az ajtón és futni akart vissza a terembe. Az üzletvezető vadul ordított:

— Fogják meg! Hozzák ide!

Két őgyelgő alkalmazott Zsuzsánna után vetette magát. Meg is fogták, de Zsuzsánna sikoltozni kezdett. Erre mindenfelől emberek, vendégek és nők rohantak elő. A pincérek erőszakkal húzták a védekező lányt, de néhány vendég közbelépett. Kiabálá-

sok hallatszottak. Mi ez? Mi történik itt? Micsoda disznóság ez?

— Lopott a disznó! — kiabálta az üzletvezető.

— Ha lopott is, nincs hozzá joguk, hogy erőszakoskodjanak vele. Adják át rendőrnek.

Már ott is állt az ügyeletes rendőrtisztviselő s a ruhatár felől megérkezett egy detektív.

— Csak nyugalom, hölgyeim és uraim! — mondta a rendőrtiszt. — No, mi az, kislány? Mi történt?

Zsuzsánna sápadtan és reszketve állt, nem tudott szólni.

A rendőrtiszt megfogta a kezét s gyengén vonni kezdte az iroda felé. Zsuzsánna ellenállt, nem ment.

— Tőlem ne féljen! Nem eszem meg.

Zsuzsánna még mindig nem mozdult. A detektív át akarta fogni hátulról, hogy fölkapja a levegőbe és vigye.

— Cscscs! — intette le a rendőrtiszt a detektívet. És ismét Zsuzsánnának szólt: — Na jöjjön szépen. Örüljön, hogy itt vagyok.

Az irodában már ott állt egy egész sereg alkalmazott az üzletvezető körül: a pincér, főpincér, egy virágárusnő, aki egyúttal spicli is volt, még más két pincér. Mikor az ajtó felvágódott, egyszerre szétrebentek. Tehát eddig hirtelenében kitervezték, hogy mit mondjanak a lány ellen.

A rendőrtiszt egy óra hosszáig faggatta Zsuzsánnát, az üzletvezetőt s a többi alkalmazottat. Ezúttal Zsuzsánna különösképpen szerencsésen járt. Jóindulatú és igen értelmes volt a rendőrtiszt. Zsuzsánna egyszerű, okos előadása után tisztán látta, hogy mi történt. Persze valamennyi alkalmazott hazudott. Zsuzsánna kétségbeesett. Soha ilyesmiről,

hogy ilyesmi lehetséges, még csak nem is álmodott. A rendőrtiszt bámulatos nyugalommal hallgatott meg mindenkit és mindent. Majd így szólt az üzletvezetőhöz:

— Magának megígérem, hogy rövid idő alatt kitöröm a nyakát. Nem az első stiklije ez. Én csak várom az alkalmat.

Azután végignézett a személyzeten és köpött egyet:

— Pfuj! Lumpenproletaren! Hinaus!

Az üzletvezetőre is rászólt:

— Hagyjon most magunkra!

A detektív még mindig ott állt s még mindig gyanakvóan pislogott Zsuzsánnára:

— Maga is elmehet, Horner.

Kettesben maradtak a rendőrtiszt és Zsuzsánna. A lány fellélegzett és mosolygott.

— Kisasszony, maga nem is tudja, hogy milyen szerencséje volt ma. Hogy éppen én teljesítettem itt szolgálatot... Mert nem mindig megy ám ez így. Tehát elseje óta van szerződésben. Budapestről jött, most először lépett fel. Mi volt azelőtt? Mit csinált eddig? Vannak szülei?

Sokáig elbeszélgettek, Zsuzsánna beszélt, a rendőrtiszt hallgatott. Csak néha-néha tett fel egy-egy kérdést. Zsuzsánna érezte, fölismerte, hogy milyen nagy megkönnyebbülés, ha valakinek, értelmes és jóakarátú emberi lénynek, elmondhatja, ami a szívéen fekszik.

A rendőrtiszt utolsó szavai ezek voltak:

— Kisasszony, kegyednek ehhez a pályához nincs tehetsége.

CSAK KÉSŐBB eszmélt rá Zsuzsánna, hogy mialatt veszélyben forgott, Margitot nem látta sehol. Pedig... Margitnak mellette kellett volna maradnia, segítenie kellett volna őt. Emlékezett rá, hogy egyszer-kétszer a legválságosabb pillanatokban, amikor futva menekült, felvillant a képzeletében Margit, oly élénken, mintha valóban feléje közeledett volna, hogy oltalmába vegye. A nyugodt, fölényes, erős Margit. Tehát... csalódott benne.

Otthon sem találkozott Margittal, pedig a kis szállodában szomszédosak voltak a szobáik. Úgy látszik, elcsatangolt valakivel s talán szándékosan kerüli most őt, mert bűnösnek érzi magát. Hűtlen volt Margit és az est élményei közt ez a hűtlenség fájt legjobban Zsuzsánnának. Nagyon sokáig, órákon át sirt a szobájában. Siratta Margitot, akit szeretett s akit most elvesztett. Siratta bukását, szétfoszlott szép reményeit. Siratta az életét. Mindent újra elsírt, ami egy életen át sírni valója akadt. Nincs tehetsége az új pályához. Milyen jóakarattal mondta ki róla ezt az ítéletet a rendőrtiszt! Mintha biztatta volna, hogy menjen és keressen más foglalkozást. De hát mihez van akkor tehetsége? Hiszen az emberek mindenütt egyformák, mindenütt ugyanazokkal az ellenségekkel találkozik. Itt, ebben a tragikus mulatóban, éppen csak leplezetlenebbek voltak, mint máshol. A mama! Szegény, nem képes másra, csak hogy őbelőle éljen. Wágner! Ó, csakhogymúlt már ez a Wágner. Akihez feleségül kellett volna mennie s életét örök gyötrelemben leélnie. Tiller úr... persze, hogy Tiller úr szívesen látta őt, és kitűnő munkáját, olcsó bérért. Annus, az kedves lány volt. Annus... talán Annus nem bizo-

nyult volna olyan hűtlennek, mint Margit. A pap... Marty Ernő, ő kegyetlen. Az emberek általában különösek, felfoghatatlanok, másfélék mint ő. Sándor gróf, az özvegye, Rachmann Júlia, milyen jó lenne ha valahová el lehetne menni, de úgy, a világ másik végére, hogy mindenkit, aki volt, elfeledne az ember. De a világ nagy, végtelenül nagy, egyedül elvesz benne, haza kell térnie. Hogy mi lesz vele? Jó lenne meghalni. Miért is van, hogy csak szenvedéssel lehet a halálba eljutni? Miért nincs úgy, hogy az ember sír, sokáig sír, elsiratja önmagát, külön-külön azt a pici lánykát, akire emlékszik, a serdülőt, a vágyakozót, az örökre törőt, a csalódottat, a szenvedőt, a dolgozót, a fáradtat, addig sír, amíg elkészül a siratással, akkor megnyugodva behunyja a szemét, sötét van, nem lát semmit, nem gondol senkire, elalszik, álmodik, talán Teléről, a telei park virágairól, akár a sárról, hiszen kacagott, amikor lucskos lett a cipője és bosszús lett a Rachmann, azután elmúlik az álom is, de az ember alszik tovább és nem ébred fel többé soha.

Zsuzsánna még aznap este vonatra ült. Nem vitt haza magával egyebet, csak egy kis kézitáskát, benne a hálóingével, fogkeféjével és egy-két ily tárggyal. A szállodában nem is szólt, hogy elutazik. Minek? Az utazáshoz nem kellett más, mint kimenni a vonathoz és megváltani a jegyet... Megérkezett Pestre. Gyalog ment haza a Ferenc körútra. Az ajtó előtt megállt, szívszorongva, mintha idegen helyre készült volna belépni. Csak percek múlva nyomta meg a kilincset. Az ajtó nem volt kulccsal bezárva. Belépett az előszobába. A konyhaajtó nyit-

va, a konyhában Oroszné állt és mosogatott. Wágner Alajos törülgette az edényeket.

Zsuzsánna szótlanul megkapaszkodott az ajtófélfában, majd leroskadtt és ájultan terült el a padlón.

ZSUZSÁNNA az ágyban feküdt. Egy-két percre tért csak magához, azután mély álomba merült. Már két napja aludt egyfolytában, amikor a Glück-fiúnak eszébe jutott, hogy orvost kellene hívni.

— Bizony, M... tanárt kellene megint elhozatni, ha lehetne, — mondta Oroszné és várakozóan nézett Wágnerra.

Wágner csak a két karját tárta szét, jelölve annak, hogy az most már nem lehetséges!

A Glück-fiú közbeszólt:

— M... tanár különben is belgyógyász. Ideg-orvosra volna szükség.

De kit hívjanak? Hogyan hívjanak orvost, ha egyszerűen nincs pénzük?

Végre a Glück-fiúnak eszébe jutott egy iskola-társa, aki három osztállyal feljebb járt a Tavaszmező utcai gimnáziumba; ez a fiatalember nem régen kezdte meg a prakszist és ideggyógyásznak készült.

Az orvosnak hosszú kísérletezés után sikerült Zsuzsannát felébresztenie. Zsuzsánna riadtan nézett szét a szobában, azután elmosolyodott. Gyengén, bágyadtan, inkább csak a szeme csillogott.

— Ehes? — kérdezte az orvos.

Zsuzsánna a fejével intett, hogy nem.

— Azért muszáj ennie! — mondta az orvos szigorúan.

Zsuzsánna összeszorította a száját és nem felelt.

— Egyél, kislányom, — kezdett a kérlelésbe Oroszné.

Zsuzsánna mélyet sóhajtott.

Az orvos intett, hogy Oroszné hallgasson. Megérintette Zsuzsánnát és halk hangon szólt:

— Az én kedvemért.

Zsuzsánna ránézett az orvosra, újra mosolygott, s szétnézett maga körül, hogy hát jó, de ugyan mit kell ennie. Wágner nyújtotta felé a tejjel telt söröskancsót. Az orvos kezével elhárította Wágnert s elvette tőle a kancsót.

Zsuzsánna kortyonként itta a tejet, félig álomban. Amikor az orvos elment, újra elaludt. Két hét telt így el, mialatt Zsuzsánna mindig aludt s mindannyiszor az orvosnak kellett ébrenlétre keltenie. Két hét múlva magától ébredt fel, de már estefelé, amikor sötétedett. Fölébredt és nem tudott újra elaludni. Egész éjjel ébren feküdt azután az ágyban. Még az este bement hozzá Oroszné, de Zsuzsánna, mihelyt nyílt az ajtó, lehunyta a szemét; Oroszné egy tekintetet vetett rá és magára hagyta.

Zsuzsánna tudta, hogy amíg csaknem szüntelenül aludt, rengeteget álmodott. De egyetlenegy álmára sem emlékezett. Egy egész életet élt át az elmúlt két hét alatt, talán az elmúlt életét, vagy azt az életet, amelyet élnie lehetett volna, élnie kellett volna, ha kibontakozó vágyai el nem akadnak s ő mindenestől a valóságos életének hálójába nem szorul... De mi is lett volna, milyen is lett volna az az egészen más pályákon futó élet? Miről is álmodott? Mi volt ő az álmaiban, kikkel találkozott, kikkel volt harca, közös öröme, mely gyönyörűségek

szárnyain repült s mely szörnyszimbólumok rémítették? Semmi, de semmi, sem örömkeltő kép, sem riasztó szörny nem bukkant most már fel a képzeletében, pedig bizonyos, hogy ha álmodott, mindaz, ami az álmában mozdult, kiteljesült és élt, mindaz továbbra is él őbenne, csupán elmosódva, valami feneketlen mélybe süllyedve... Bárhogyan töprengett, mint amikor valakinek egy tudott, de elfelejtett név nem jut az eszébe s hasztalanul próbálja az ábécé minden betűjével elkezdni, hogy talán valamelyik betűhöz egyszer csak hozzákapszódik a többi s fölbukkan a tudatba a keresett név, hiába gyötrődött, gondolatai csak a környező ismert és most való világot járták.

Zsuzsánna egész éjjel nem aludt, gondolatai röpködtek a maga kis élete körül, keresztülszálltak a városon, az országon, az egész világon, érintve egy-egy pillanatra mindazt, amit a világról tudott. A szobában csend volt és félhomály, mert a sötétséget átszötte az a halovány fény, mely a kivilágított város lángjaiból az ablakon át besugárzott... Oda-künn néptelenek ilyenkor az utcák, elhagyott a Ferenc körút, legföljebb a későn hazajárók bandukolnak a járdán, zsebükben kotorászva a kapupénznek szánt húszfilléres után. Némelyik sarkon kávéház ablakai ontják a sárga fényt. Benn a kávéházban még akadnak vendégek, akik az újságokat olvassák, vagy csendesesen söröznek. Talán valaki az ifjú Kru-dytól olvas novellát a bánatos sörözőről. Benn a városban, a Nagymező utca táján, javában folyik és izzik a mulatóknak vidám, mindenáron vidám élete, kavarog a tánc, isznak és költekeznek a vendégek, az egyik szórja a könnyen szerzett pénzt, a másik —

ez az éjszaka tündére — igyekszik a könnyelműt, az akarathétkort kifosztani... A nagy bérpaloták ablakai ilyenkor sötétek. A lakosság zöme alszik. Ki hatszobás lakásban egyedül, ki egy szobában, a külvárosokban, más tízzel együtt. Van, aki a saját palotájában piheni ki a letűnt nap fáradalmait, van, akiért mások dolgoznak, van, aki másnak dolgozik két korona napszámért. Vannak cselédek, akik ötkor keltek és tizenkettőkor feküdtek s nemsokára, hiszen már hajnal felé jár az idő, újra fölkelnek; a kis inasgyereket megverte a gazdája, este még szépegett, de most már az igazak álmát alussza... Most járják a vonatok az országot. Este siklott ki kígyózó testük a pályaudvarokról, a nyugatiról, a keletiről, a délről, robognak végig az országon, reggelre érik el a végső állomásokat, Pandorfot, Kőrösmezőt, Predeált: találkoznak az útjuk közepén más vonatokkal, melyek száguldanak a főváros felé, szikrákat szór a kéményük, ablaksoraik ragyogása megvilágítja az Alföldet, a Dunántúlt, a Vág völgyét, Máramarost, Erdélyt... reggel ontják magukból a boldog, minden jót remélő, semmi rosszat sem sejtő, céljaikhoz érkezettek... Öreá, Zsuzsánnára, mi vár? Itt Pesten, a Ferenc körúton, Orosznével, az ő kedves, szeretett mamájával? Hiszen ez szörnyű, ő kihullt az életéből. Újra és újra nincs senkije, nincs semmije, nincs vagyona, keresete, de ami még iszonyatosabb, nincs az életének célja. Vajon... a mások életének mi a célja? Mihez kezdjen ő most, mit tehet egyáltalában? Jelentkezzen újra Tillernél? Jaj, fél Tiller úrtól! Az most már megsejti, hogy egy más emberrel áll szemben, mint még csak nem ré-

gen is. A szegény, csalódott, elfáradt Zsuzsánna áll majd Tiller előtt. A hatalmas Tiller úr előtt.

Az orvos kedvesen mosolygott rá, amikor ébren találta.

— Meggyógyultam — rebegte Zsuzsánna halkán, kissé hitetlenül.

És várt, hátha az orvosnak van valami vigasztaló szava.

— Ez javulás, minden esetre, — mondta az orvos tárgyilagos hűvösséggel. — De még nem minden. Magának valóban meg kellene gyógyulnia.

— Ez parancs? — kérdezte Zsuzsánna mosolyogva.

— Nem, csupán javaslat.

— Nos?

— Megpróbálnék kegyeddel valami kúrát.

Zsuzsánna elbiggyesztette a száját.

— Egy ideig én jönnék el ide naponta, később pedig, amikor testileg majd megerősödik, hozzám járna.

— Bizony az jó lenne, — szólt közbe Oroszné reménykedve.

— És mit kellene bevennem? Édeset vagy keserűt? — kérdezte Zsuzsánna gúnyolódva.

— Semmit. Sem édeset, sem keserűt.

— Hanem? Villany? Gyógytorna?

— Nem. Csak... mondjuk, beszélgetnénk.

Zsuzsánna a homlokát ráncolta. Az orvos folytatta.

— Egy kis Íelki rendeződés lenne ez a beszélgetés.

— Nem értem.

— Nem baj. Nem kell előre értenie.

— No de mégis!

— Maga csak beszélne, beszélne, elmondana önmagáról mindent...

Zsuzsánna lemondóan legyintett. De Oroszné is ijedten szólt közbe:

— Ugyan, doktor úr!

Wágner eddig szótlanul állt Oroszné mögött. Most ő is tiltakozott, dühösen megfordult és kiment a szobából. Ostoba sarlatán! — gondolta sértődötten.

Zsuzsánna megpróbált újra kedélyeskedni:

— Látja, nem engedik. Vigyáznak rám!

Az orvos bólintott:

— Erőltetni pedig nem lehet.

És az orvos eltávozott.

Zsuzsánna dacos lett. Meggyógyulni? Azért is meggyógyul. A maga erejéből. Hogy miért? Mire? Mindegy. De azért is meggyógyul, mert senki sem akarja.

Valamit kellene kezdeni, mondogatták egymásnak Wágner is, Oroszné... Zsuzsánna lassan gyógyult. Igen gyenge volt. Oroszné sírt a boldogságtól, amikor karjára támaszkodva Zsuzsánna először végigtípett a szobán.

Már háromhavi lakbérrel tartoztak. A házmesterné nem köszöntötte Zsuzsannát, amikor először ment el hazulról. Glückné a csukott ablaknál állt és vassalt, talán nem is látta a lányt. A Glück-fiú azonban utána futott. A kapuban érte utol:

— Kezét csókolom. Hová megy?

— Egy kis dolgom van a városban.

— Elengedték egyedül?

Zsuzsánna nevetett:

— Megszöktem. A mama alszik. Wágner úr légvárákat rajzol. Azt tervezi, hogyan költi el a pénz-

zét, ha még egyszer örököl. Pici és Jámbo már alig tudnak mozogni, szegénykék. Öregek.

Zsuzsánnának könny csillant meg a szemében.

— Megengedi, hogy elkísérjem?

— Csak egy darabon. Ma titkos útjaim vannak. Ha sikerül, akkor minden rendben lesz. Ha nem sikerül... Látja, kedves fiatalember, tőlem is tanulhat valamit. Az élet könnyű. Mert akkor lép ki belőle az ember, amikor akar.

Glück Ernő szembefordult Zsuzsánnával, elálta az útját:

— Várjon! Nem engedem, lehetetlen... Hogy' szabad ilyen gondolatokkal foglalkozni!

— No hiszen csak tréfáltam. Most menjen vissza, ne kísérjen tovább.

— Dehogyan is megyek vissza.

— De bizony visszamegy... Látja, ott ül a kávéházablakban Annus... Ejnye, az asszonyneve nem jut most eszembe. Bemegyek hozzá... Úgy örülök, hogy megláttam. Egész szívdobogást kaptam. Látja, hogy ragaszkodom a régi barátaimhoz.

— Majd itt kinn megvárom.

— Ne komédiázzon. Menjen csak haza.

— Köteles vagyok hazamenni? Mehetek én más-hová is.

— Jó, csak menjen. Mondom, hogy csak tréfáltam.

— Minden tréfában van valami...

— Este jöjjön be hozzánk.

Azután gúnyosan tette hozzá:

— Ha a mamája megengedi.

ZSUZSÁNNA BEMENT a kávéházba. Elöntötte az öröm. Milyen gyönyörűség is lesz Annussal beszélgetni. Mosolyogva, nevetve közeledett Annushoz. Az zavartan nézett fel rá, ő is mosolygott, de érezni lehetett a mosolyában valami kényszeredettséget... Annus olykor-olykor hallott híreket Zsuzsánnáról, de most ahogy meglátta, egyszerre bizonyossággal tudta, hogy volt főnökének rosszul megy a sora. Hiszen Zsuzsánna arca sápadt és elgyötört. Egy régi ruháját viseli. Semmiben sem különbözik a küszködő, szegény, dolgozó nőtől.

— Hogy' van, hogy' van? De régen nem láttam: nem szép magától, hogy felénk sem jött, jaj, igazán úgy örülsz, üljön le! — Zsuzsánna leült, a pincér már ott is állt az asztalnál... Zsuzsánnának csak most jutott eszébe, hogy nincs pénze.

— Köszönöm, rögtön megyek, — szólt oda a pincérnek könnyedén, de önkéntelenül is Annusra nézett.

— Hozzon csak egy kávé, — rendelkezett Annus, — jó barnát és forrót, sok föllel.

És rámosolygott Zsuzsánnára:

— Ugye, hogy emlékszem rá, hogyan szokta rendelni.

Zsuzsánna boldogan itta a kávé. Otthon már étvágya sem volt... Milyen jó itt ülni a kávéházban. Nem hallani a szegény mama köhögését, nem látni Wágner néma bánatát, amelyen nem lehet segíteni. Beszélgetnek. Annus elmondja, hogy csak véletlenül került a kávéházba, valaki adós a férjének és ezt a követelést akarta beinkasszálni, de itt ül már két órája, az illető már úgysem jön. Azután dicsekszik. Május elsején új lakásba költöznek, kétszo-

básba, ahol van fürdőszoba, van gázvilágítás, de megígérte a háziúr, hogy bevezetteti a villanyt. Már megrendelték az ebédlőbútort. Remek lesz, egy olyan asztalos csinálja, aki a Thék-gyárban dolgozott... Annus beszél, beszél, mindig önmagáról. Zsuzsánnáról pedig, arról, hogy hogyan van ő, nem is kérdez semmit... Zsuzsánna arra gondol, hogy nagyon csinos ez az Annus, több mint csinos, szép, olyan közönyös, hideg szépség. Lelkiélete talán nincs is, minden érdeklődése, agyának minden rezdülése csak a pénzre irányul. És megkérdezi:

— Boldog maga, Annuska?

— Nem vagyok boldogtalan, — hangzik a válasz.

— Az uram szorgalmas ember, jól keres, megvan mindenünk.

— És az elég?

Annus csodálkozik a kérdésen. Nem is felel rá, csak néz Zsuzsánnára. Zsuzsánna elmereng, Annus is hallgat, s amíg szótlanok, Annus újra, szinte ellenséges érzéssel kémleli végig Zsuzsánnát. Igen nyugtalan a tekintete, dúlt az arca, még soványabb, mint volt. A ruhája kopott, ezt nem is érti Annus, hiszen annyi mindent vásárolt magának, hogy évekre elégnek kellene lennie, nem tudja, hogy Oroszné mindent betett a zálogba. A ruhája kopottságát kínos gonddal rejtegeti Zsuzsánna, ez látszik. De hát hiába. A cipője is fölfeslett. Kesztyűjét, amikor jött, a kezében tartotta, most az asztalon hever, a kesztyű ujjja lyukas. Annus semmi részvétet sem érez Zsuzsánna iránt.

— Ha nem haragszik, Orosz kisasszony, nekem már mennem kell.

Föláll, jön a főpincér. Annus diktálja:

— Egy kapucinerem volt.

Letesz az asztalra egy koronát, visszakap hatvan fillért, tízet ad a főpincérnek, mivel hogy az jelen van, de a tálcára nem tesz semmit, megjátssza ön-maga előtt is, hogy ő nem tudja, kinek mit kell adni.

Zsuzsánna ránéz Annusra, egy kicsit zavart, de Annus sokkal zavartabb. Zsuzsánna kinéz az ablakon, vajon künn sétál-e még a Glück-fiú; ejnye, eltűnt, pedig öt perccel előbb még látta. Annus búcsúzik:

— Látogasson meg egyszer a kisasszony.

Meg is mondja az új címét, ahová majd május elsején költöznek.

Zsuzsánna néz Annus után, az eltűnik. Zsuzsánna gondolkodik, különös, gondolja, de mindegy, olyan, mint a többi... Ül, kinéz az ablakon, a Glück-fiú nem mutatkozik, az idő múlik, előtte újság, képeslapok, nem tud beléjük nézni, kinos helyzet, mi lesz most?... Fázik, megrázkódik, már gyűjtogatják a gázlámpákat, befüggönyözik az ablakokat, int a főpincérnek:

— Kérem, véletlenül nincs nálam pénz. Sajnálom. Majd itt hagyok valami biztosítékot...

Kutat a táskájában, kell a lomok közt lenni egy kis gyűrűnek.

A főpincér udvarias:

— Nem szükséges, kérem. Majd be tetszik adni. Mi volt kérem?

— Egy kávé és egy kifli.

— Ötvenhat fillér... Ha nem leszek itt, tessék a kasszába leadni.

— Rendben van.

— Kérem... Kezét csókolom.

És a Glück-fiú ott áll a sarkon, egy lámpaoszlop-
nak dőlve.

TÁNCOLTAK a betűk a Zsuzsánna szeme
előtt. Fő-ő-nő-ök, olvasta le az ismert tábláról...
Az ajka mozgott, gúnyos próbált lenni: Tiller Mór
úr, San Marino konzula... Kopogtatott.

— Herein!

Mosolyogni akart. Rámosolyogni Tiller Mór úrra.
Nem sikerült. Szorongva kérdezte:

— Nem dob ki, Tiller úr?

Tiller Mór nem felelt rögtön. Egy ideig a szemébe
nézett szúrón Zsuzsánnának. Csak tűnődjön az, hogy
ugyan kidobja-e, vagy sem. Valami zavaros érzése
volt, mintha a kislány megérdemelné, hogy elűzze.
Csak azután felelt:

— Nem.

— No, igazán...

— Már vártam magát. Tudja, itt az üzletben min-
denről pletykálnak... Hát... nem ment férjhez.

— Tudniillik...

— És most se pénz, se vőlegény... Persze, most
újra dolgozni szeretne nekünk.

Zsuzsánna elpirult. Szeretne? Talán nem is ad
már munkát ez az ember.

— Üljön le, kérem... Na, nincs valami jó bőr-
ben. Sajnos, most még többet kell ám dolgoznia. Én
csak a régi összeköttetésekre való tekintettel adatok
ki munkát magának.

Zsuzsánna leült. Le kellett ülnie. A térde reszke-
tett.

— A munkabérek, sajnos, alacsonyabbak lettek.

Tíz százalékkal kevesebbet fizetek. Azért az nem olyan nagy baj. Fizessen maga is kevesebbet a munkásainak.

— Köszönöm szépen.

— Na látja. Okosnak kell lenni. A cég nem bírna. Ha a cég jól fizet, akkor tönkremegy. Erti maga ezt?

— Mikor kaphatok munkát?

— Mikor? A jövő héten.

Zsuzsánna ettől is megrémült. De nem szólt.

— Na holnap. Holnap reggel. És nehogy zálogba csapják nekem az egész miskulanciát!

Zsuzsánna egy kicsit magához tért:

— Tudom. Az sikkasztás lenne. Különben is a jó munkásnak nincs ilyesmire szüksége. A jó munkás megél és boldogul.

Tiller Mór ránézett Zsuzsannára.

— Szóval, gúnyolódik.

— Ne-em.

— Hát jónapot... De most már menjen.

— Jónapot kívánok.

— Isten megáldja, Orosz kisasszony.

EZERKILENC SZÁZÖT június harminc. Wágner már nem lakik Oroszéknál. Két szoba ki van adva idegen albérlőknek. Wágner eljött látogatóba, mert még Orosznéval van valami elintéznivalója. Egy barátját is magával hozta, egy Halla Jenő nevű fiatalembert, valami őstechnikust, aki már máskor is járt Oroszéknál. Egész nagy társaság verődik így össze, mert Oroszné már megbarátkozott a két albérlőjével és most azok is benn vannak nála. Az

egyik egy Szűcs nevű postatiszt, a másikat Gergelynek hívják, magánhivatalnok egy borkereskedő cégnél, de legtöbbször úton van, járja az országot, mert bevásárlásra is felhasználja a vállalata. Wágnernek és barátjának megérkezése után hatan vannak a szobában, nincs is elég szék, Oroszné széket akar kihozni a szomszéd szobából:

— Megengedi, Szűcs úr?

Szűcs úr udvariasan felugrik a helyéről:

— Ó, kérem, majd én, — és fut be székért.

Hozza a széket és maga után nyitva hagyja a szobája ajtaját:

— Talán így jobban elférünk.

Szűcs úr visszaül a helyére, mindenki letelepedett már, Gergely úr folytatja elbeszélését, melyet az imént meg kellett szakítania. Egy kis alföldi faluról beszél, ahol az elmúlt napokban járt. Homokos vidék, az utóbbi években ültettek ott a parasztok szőlőt, ott akart bort vásárolni Gergely úr. Még maradt a tavalyi termésből, arról alkudozott kisebb gazdák. Hogy micsoda egy falu, ezt adja elő nagy hévvel. Vályogházak, nádtető, kis ablakok és csupa por, az egész falu egy feneketlen portenger. A homokot ültették be a parasztok, mert a határnak az a része, amelyik fekete föld, az nagybirtok.

— És a grófoké, — mondja megvetően Halla.

Wágner Zsuzsánnára néz, az közönyösen hallgat, talán nem is figyel Gergely úrra.

— Máshol talán még a grófoké, — így Gergely, — de ebben a faluban éppen az a nevezetes, hogy a határ egyötöde a parasztoké, a többi meg egy bizonyos Basch Simoné, Häusleré és Schönfeldé. A Basch Simonnak például ezerötyszáz hold földje van.

Azt mondják, hogy negyven esztendővel ezelőtt jelent meg a faluban az apja, Basch Áron s a piacon egy kis boltot nyitott. Árult benne vásznat, kendőt, réklínek és köténynek valót, ott úgy mondják, hogy kékbelit. A bolt ma is megvan, akkora, mint... ennek a szobának a fele. A parasztasszonyok jártak oda vásárolni. És ebből a boltból lett negyven év alatt ezerötszáz hold.

— Ja, ez a kereskedelem, — szólt közbe Zsuzsánna és Tiller úrra gondolt, hiszen az sem lehetetlen, hogy az a ház, amelyik a Ferenc körúton éppen szemközt a huszonkettes számmal most épül, a Tiller úré. Érthető, hogy most már kevesebbet fizet a munkáért.

— Lehetetlenség, — sóhajtja Oroszné.

— Mi a lehetetlenség? — borzolódik fel Zsuzsánna.

Wágner segít Orosznénak:

— Lehetetlenség, hogy egy olyan kis falusi üzletből negyven év alatt ezerötszáz hold földet lehessen szerezni.

— De biz' az nem lehetetlenség! — jelenti ki határozottan Szűcs úr. — Az egyik ember seftel, a másik meg hivatalban gürcöl reggeltől estig. Hát még az éjjeli szolgálat!

Gergely úr adja meg az ezerötszáz hold igazi nyitját:

— Magam is csodálkoztam ekkora üzleti eredménnyen. Hogy a tisztességes kereskedelmi haszon, ahogy oly szépen mondják, ily óriási legyen. Megtudtam aztán, hogy a kis üzlet csak a mag volt, amely köré az ezerötszáz hold...

Halla, mint őstechnikus, szolgált a kifejezéssel:

— Kikristályosodott!

— Úgy van, kikristályosodott. Az üzlet ugyanis pénzt hozott, a pénz pedig elkezdett szaporodni, mégpedig... kettéoszlás útján, kérem, mint a bacilusok. Ezer pengőből lett kétezer, abból négy, majd nyolc, tizenhat és így tovább. Nemde, hamarosan elérünk az ezerötszáz holdhoz.

— De hát hogyan szaporodik a pénz? A pénz nem szaporodik.

— Na hát, itt az óriási tévedés. A pénz igenis szaporodik. Kölcsönzés és kamatszedés útján.

— Vagy úgy!

Zsuzsánna feláll, hogy kimenjen a konyhába, teát főzni a vendégeknek. Mond is valamit:

— Azt olvastam, hogy a japánok a meleg ellen forró teát isznak. Ma pedig ugyancsak meleg van.

Ebben a percben erős kopogtatás hallatszott kint-ről.

— Ki lehet? — riadt meg Oroszné.

Zsuzsánna fut ajtót nyitni.

Egy nagytestű, beretváltképű férfi lép be, barátságosan, nagy hangon üdvözli Zsuzsánnát, mosolyog rá. Mivel, hogy már esteledik és nincs elég világosság, Zsuzsánna hirtelenében nem ismeri meg a jövevényt. De aztán kitör belőle az öröm. A pap, Marty Ernő, áll előtte... A pap bemegy a szobába, Oroszné is olvadozik a boldogságtól. A pap fekete civilruhában van öltözve, csak a mellénye és a gallérja papi. Zsuzsánna a kíváncsiságát leplezve nézegeti a papot. Furcsa zavar önti el, szinte megrémül, csodálkozik, végül majd hogy elneveti magát. Ó, hát ez volt az örök szerelem! Kétségbeejtően nevetséges. A pap egészen elhízott. Két toka is lóg az álla alatt. Az arca

kiszélesedett, olyan mint a telihold tányérja. Két szeme zsírpárnák közül olyan kicsinek tűnik, mintha két pont lenne. Már kopaszodik is a feje, ilyen korán! Melle domború, hasa óriási. Oda lehet állítani Wágner Alajos mellé, egymás ellentétei ők, egyik a másik groteszkségét végletekig felfokozná.

— No, kisasszony, hogy megy a munka? — kérdezi a pap félig tréfásan. — Különben látom, hogy jó színben van. Pedig már aggódtam magáért... Régóta nem írt nekem.

— Azt hiszem, nem én maradtam adós a válaszelevéllel, — feleli Zsuzsánna csípősen.

A pap közönyösen mondja:

— Látja, erre már nem is emlékszem.

— Bizony sok mindenen estünk át, — kezdi a panaszkodást Oroszné.

— Hallottam egyetmást.

— Most aztán megint úgy állunk, hogy nem is jó róla beszélni... Most kezdett el Zsuzsa újra dolgozni. De milyen nyomorúságosan fizetnek! Még kevesebbet, mint azelőtt. Napról napra gonoszabb lesz a világ.

— Nem hinném, — mondja a pap.

— De úgy van. Tíz százalékkal kevesebbet kap Zsuzsa, mint régebben kapott. A munka is csökkent.

— Az lehet. De a világ aligha képes arra, hogy gonoszabb legyen, mint amilyen mindig volt.

Zsuzsánna fanyarul mosolygott. Kicsit lenézte a papot. Micsoda bölcsesség ez már megint... Másról beszél, kitér a probléma elől, mindjárt malmozni fog a hüvelykujjával.

Szűcs és Gergely urak egymással csevegtek. Gergely úr az iránt érdeklődött, hogy nem tudna-e neki

Szűcs úr ötvenhétből való magyar perforálatlan ötkrajcáros bélyeget szerezni, mert az hiányzik a gyűjteményéből. Keresi, keresi mindenfelé, de sehol sem találja. Illetve, az igazság kedvéért, egy bélyegesnél talált egy darabot, de szörnyű drágán akarja adni az a bitang. Szűcs úr csóválja a fejét, hogy hát ő nem hiszi, mert hogy ő a postán van, abból még nem következik, de megpróbálja, majd érdeklődik...

Wagner Oroszné mellé húzódik s halkan beszél hozzá. Zsuzsánna ásít, sehogy sem akar a papra nézni.

Később a pap, aki apró szemeivel szüntelenül fűrészte Zsuzsánnát, intett a lánynak. Zsuzsánna közelebb húzódott hozzá, a pap a fülébe súgta, hogy szeretne vele egy kicsit négy szemközt beszélni. Zsuzsánna zavartalanul felállt s átmentek a másik szobába. Leültek egymás mellé a díványra.

— Hát... — kezdett volna valamibe a pap, de nem folytatta.

Nem tudta, honnan induljon el. Azután mégis nekivágott:

— Hiszen maga úgyis kitalálja. Elárulom hát, hogy a mama írt. Azért jöttem, hogy magával beszéljek. Nem csak általánosságban mindenről, hanem egy konkrét dologról. Maga visszautasította a járadékot, amit a Mendey grófi család a maga számára megállapított.

Zsuzsánna felkapta a fejét:

— Talán helytelenül cselekedtem?

Marty Ernő válasza meglepő volt:

— Nem! Maga nem hibáztatható! Űgy cselekedett, ahogy tudott. Ahogy a helyzetéből és az egyéniségéből folyt.

Zsuzsánnának megeredt a szava. Elmondott mindent, ami egy esztendő óta vele történt. Marty Ernő csak hallgatott, néha-néha bólintott s egy-egy kérdést tett fel.

Zsuzsánna beszélt, egyszer csak a pap közbevágott:

— Maradjunk a havi járadéknál. Visszautasította, jól tette, erre szüksége volt a maga lelkének. Annak a tanácstalanul vergődő, magára maradt léleknek. Maga büszke volt. Büszkeségében cselekedett. A büszkeség azonban emberi gyarlóság... Hallgasson most meg, Zsuzsánna. Ne a papot tekintse bennem. Most csak ember vagyok, olyan mint más, mint maga. Egyenrangúak vagyunk. Csak... én nem vagyok olyan büszke, mint maga. Én kérem magát. Mert én tudom, hogy mi az alázat.

Zsuzsánna elutasítóan rázta a fejét. A pap azonban nyugodtan beszélt tovább:

— Különös tulajdonság az emberi büszkeség. Nevetséges és szomorú egyaránt... Az emberek büszkék, de büszkeségük csak a gyengeségük jele. Értelmetlen a büszkeségük, mert csalódáson alapszik. Elfelejtkeztek róla a büszke emberek, hogy mindjárt életük elején számtalanszor kellett megalázkodniuk és meg is alázkodtak. Amikor gyermekek voltak és el kellett viselniök a felnőttek hatalmaskodását... És úgymint megalázkodnak a szenvedésben és a halál előtt. Sírnak és jajszavakat hallatnak, amikor gyötri őket a fájdalom. Félnak a haláltól és amikor a közeledését érzik, megriadnak. Vergődve, hörögve és kétségbeesve halnak meg... Most háború van és forrongás a világon. Lelkesedéssel, göggel, büszkén rohannak az emberek ölni és megöletni. Nem gondol-

nak rá, hogy meg fognak alázkodni. Pedig aki rajta veszt, aki győztesből vesztesé válik, az azután sóhaj, sír, nyög és jajveszékel és szánva bánja elbizakodottságát...

Zsuzsánna fanyarul mosolygott.

— Én most nem prédikálok. Én most beszélek és segíteni akarok magán, Zsuzsánna. Igen, rá akarom venni, hogy alázza meg magát... Nehéz dolog, tudom. De ezen a nehézségen segítem én át magát. Maga csak az eszköz, aki által csupán megtörténik, hogy levelet ír, szép, nyugodt hangú levelet a grófnőnek.

Zsuzsánna felugrott:

— Hogyan képzei ezt?

— Nagyon is nehezen, leányom. De... én megpróbálom, hogy magát erre rávegyem... Én kérem magát. Ha kívánja... én megalázkodok. Én viselem a tett minden következményét. Ha szégyen, legyen az én szégyenem... A grófnő is büszke volt, amikor a maga levelére megszüntette a havi járadékot. Legyen ez az ő gőgje, az ő hibája.

Zsuzsánna kétségbeesve védekezett. Megint csak ő az áldozat, erre gondolt. És sírva fakadt. Zokogva sírt. Akkor a pap ezt mondta neki:

— Csak sírjon, Zsuzsánna. Sírja ki magát. Sirassa el a gőgjét. Azután vesse le, mint egy használt ruhát. És... ígérje meg, hogy a levelet megírja.

Zsuzsánna sírt és nem válaszolt.

A pap újra és újra kérlelte. Egyszer csak Zsuzsánna elhallgatott. Mereven bámult maga elé s a pap újabb kérésére megtörten mondta:

— Megírom a levelet.

EZALATT A szomszédban a Glück-fiút majd szétveti az öröm. Igazán reményteljes a világ, az ő számára. Az orosz birodalomból érkező hírek mindinkább azt a benyomást keltik, hogy a forradalom kitörése ott már csak rövid idő kérdése. A munkások vérbefojtott lázadását immár katonai zendülések követik tengeren és szárazon. A kormány mindent elkövet, hogy az Odesszában történőket a közönség elől elrejtse. A lapok egy sort sem írnak az ottani eseményekről és a magánúton forgalomba került híreket koholmánynak jelentik ki. A Knyáz Potemkin lázadásáról ma a következőket jelentik: Tegnap este az említett hajó két torpedónaszáddal ideérkezett. Nemsokára elterjedt a városban az a híresztelés, hogy a legénység a fellebbvalóit lemészárolta, hogy megbosszuljon egy Onelcsuk nevű megölt tengerészt, akit azért pusztítottak el, mert az egész legénység nevében panaszkodott a rossz élelmezés miatt. Azt is beszélik, hogy az illető tengerész holttestét az új töltésen állították ki közszemlére és a matrózok nem engedik közelébe a hatóságokat, hanem ellenállással fenyegetőznek. Nemsokára sokezer ember tolongott a kikötő ama része felé, ahol a holttest feküdt. A halott mellére táblát tettek, amelyre az egész legénységnek az a nyilatkozata van írva, hogy a tengerész az ő igazukért halt meg, amikor azt mondta a tisztnek, hogy az embereknek rossz ételt ad. A tömeg folyton hordja a pénzt a halott fejénél levő perselybe, hogy egybejöjjön a temetésre szükséges költség... Az esetről szóló verziók közül az a legelterjedtebb, hogy az a tiszt, akinek Onelcsuk jelentette, hogy a legénység rossz élelmet kap, őt revolverével lelőtte. Erre az egész legénység megtámadta az első tisztet, majd

a kapitányt és vízbefojtotta őket, a többi tisztekkel együtt, annak a nyolcnak a kivételével, akik a tengerészekkel tartottak. Odesszába érkezve a tengerészek Onelcsuk holttestét csónakon szállították partra és közölték a hatósággal, hogy ha le akarják őket tartóztatni, akkor lövik a várost. A páncélosra ismételten vörös zászlót vontak fel.

A Glück-fiú rohan át Zsuzsánnához. Valakire szüksége van, aki előtt a szívét kiöntse. Aki talán vele tud örülni. He-e-ej, nagy dolgok vannak készülóban! Még Zsuzsánna kisasszony sem sokáig lesz büszke arra, hogy gróf volt a papája.

A Glück-fiú azonban megriadt a társaságtól, amelyet Oroszénál talált. Micsoda emberek? És Wágner! És még egy pap is! Talán nem is lehet ilyen emberek előtt közölni a híreket. Mert nem érdemes meghallgatni a véleményüket s azután bosszankodni... Zsuzsánna nagyon szép ma. Ilyen jó világításban már régen nem láttam, úgylátszik, hogy már teljesen kihverte a betegségét, egészen friss, ruganyos, vidám. Csak kicsit sovány. A Glück-fiú izgett-mozgott, megvető pillantásokat vetett a jelenlevőkre, Zsuzsánnán kívül még Orosznéra is. Eh, ez az Oroszné is egy tipikus polgári asszony, őt is egyszerűen a falhoz kellene állítani. A Glück-fiú végül is előrukkolt a híreivel. Kivette zsebéből az újságot és felolvasott belőle... Hát csalatkozott. Zsuzsánna csak a szemét meresztette s amikor a Potemkin esetét hallgatta, akkor mondta csak egyetlen egyszer: szegény! De valahogyan elkésve, nem az Onelcsuk név után közvetlenül. Úgyhogy a Glück-fiú kielégületlen maradt, s végül is tisztázni akarta, kinek szól a sajnálkozás.

— Mindegyiknek! — felelte Zsuzsánna egyszerűen.

A Glück-fiú ezen felháborodott. Sajnálkozás csak a matrónak jár. A többieknek, már mint a tiszteknek, nem. A Glück-fiú meglepetése azonban még nagyobb lett, amikor Wágner is véleményt nyilvánított:

— Igaza van Glück úrnak! — jelentette ki Wágner. — A panaszkodó matrózt nem lett volna szabad rögtön lelőni.

A Glück-fiú semmiképpen sem óhajtotta Wágner szimpátiáját. Kötekedni próbált vele:

— Úgy gondolja, ugye, hogy egy kicsit várni kellett volna az agyonlövéssel.

Zsuzsánna ezen nevetett. A Glück-fiút ez a nevetés is ingerelte. Mert hát hogyan szabad ilyen véresen, halálosan komoly esettel kapcsolatban nevetni.

Mindegy. A Potemkin lázadásáról áttértek az egész oroszországi helyzetre, annak közvetlen okára, az orosz—japán háborúra s beszéltek általában a háborúról.

Halla Jenő, Wágner barátja, ezt mondta:

— Európában is háború lesz. Vilmos császár fogja csinálni. Vilmos császár nem nyugszik.

Glück Ernő:

— Vilmos császár nem csinálhat háborút. A német munkásság azt nem tűri, tehát meg fogja akadályozni.

Wágner legyintett:

— Attól még csinálhatna háborút Vilmos császár, de nem fog csinálni, annál több esze van. Nagyon jól tudja, hogy szemben találná magát a monarchiával...

— Miféle monarchiával?

— Az osztrák—magyar monarchiával! Egy európai háború egyrészt Németország és a monarchia,

Olaszország és Franciaország közt, hetekig eltart-hatna s oly óriási veszteséggel járna, hogy talán száz-ezer ember is belepusztulna.

Halla:

— Hogy hetekig eltartana? Hát ez nagy tévedés. A mai öldöklő fegyverekkel egy háború három nap-nál tovább nem tarthat.

Zsuzsánna:

— Ezt aztán nem értem. Hiszen a japánok és oroszok is mai öldöklő fegyverekkel harcolnak és mégis már mióta tart a háború?

Az egészen más. Ott óriási nagy terepen harcolnak. De itt Európában egymás hegyén-hátán élnek az emberek.

Még Oroszné is belebeszért a vitába. Megvárta, hogy Wágner valamit mondjon és akkor helyeselt neki... A Glück-fiú szerint a háborút mindig az uralkodók csinálják. De az uralkodók ezúttal pórul fognak járni, mert megkezdhetik ugyan megint a háborúskodást, de a népek nem állanak majd kötélnek. A népek ma már sokkal felvilágosultabbak.

— A népek sem jobbak, mint az uralkodóik.

— Ilyet aztán már mégsem lehet mondani! — vá-gott az asztalra a Glück-fiú.

Oroszné:

— Jaj, azok a csúnya népek.

A pap alig szólt valamit. Érdeklődve figyelt és gyakran mosolygott. Most mégis ennyit mondott:

— Az én községemben Kara Péter éppen a múlt héten verte agyon Bajom Mihályt. Nem kellett annak semmi uralkodói kezdeményezés. Csak úgy, a maga jószántából tette.

A Glück-fiú ránézett a papra:

— Mit akar ezzel mondani?

— Semmit, fiam, csak úgy eszembe jutott — a pap szelíden tekintett a Glück-fiú haragtól villogó szemébe.

— Ja, hát így aztán nem lehet vitatkozni — heveskedett a Glück-fiú.

— Én nem is akarok vitatkozni.

Halla arra reflektált még, hogy Wágner szerint Németország és a monarchia egymás ellen fognak háborút viselni:

— Lehetetlenség, hiszen szövetségesek.

Wágner:

— Szövetség, az nem számít.

— Adott szó. Aláírás. Eskü.

— Az éppen olyan, mint amikor éntőlem valaki, amikor még volt pénzem, kölcsönként elsejéig ötszáz pengőt. Becsületszavát adta, esküdözött és a pénzt máig is hiába várom.

Oroszné rosszállólag csóválta a fejét. Ó, ez a Wágner, milyen könnyelmű volt! Pénzt adott, kölcsön, másoknak.

A vita azonban elakadt, mert a pap néha másról kezdett beszélni. Amikor Oroszné az iránt érdeklődött, hogy nem éhes-e, megkínálja-e valamivel, szabadkozott. Hogy ő ide már vacsorával jött. Előbb elment a Kispipába és ott megvacsorázott. És elkezdte felsorolni, hogy először is megevett egy nagy adag töltött káposztát. És ez olyan finom, de olyan finom volt, hogy még egy adagot rendelt. Azután...

A Glück-fiú meg tudta volna ölni a papot. Még-hogy ilyesmiről ily hosszasan beszélni!

Fel is állt, láthatólag bosszúságában, hogy ő már megy haza.

— Csak nyugalom, fiatalember, nyugalom! — mosolygott a pap. — Nemcsak kenyérrel él az ember.

— Hisz' éppen ez az én véleményem — mondta a Glück-fiú élesen.

És várakozóan nézett a papra.

— Hanem töltött káposztával is! — és a pap mosolygott.

ZSUZSANNA KORÁN KEL, megmosdik, megissza a kávéját, azután a varrógéphez ül. Dolgozik. Szakadatlanul dolgozik délig. Akkor megebédel. Oroszné főz valamit, Zsuzsánna szigorúan ellenőrzi, hogy mindig kevés és olcsó legyen az ebéd. De bármennyi is, Zsuzsánnának mindig sok, mert nincs étvágya. Ebéd után álmos. És nem fekszik le. Mert nem szabad, mert nem lehet. Érzi, hogyha lefeküdne és elaludna, akkor talán föl sem tudna kelni, aludna estig, másnap reggelig. Pedig milyen jó lenne aludni, egyszer, csak egyszer kialudnia magát, két napig egyfolytában, háromig, egy hétig... jaj, itt a vágy, itt a boldogító képzelet: örökké!

Feláll tehát, fel alá jár a szobában, mozog a karjával is, ha kell meg is csípi magát, a tükör elé áll, úgy dörzsöli az arcát, nyakát. Azután dolgozik tovább. Az álmosága elszáll, lázas izgalom önti el, muszáj, nincs másképp, rohanó tempóban dolgozik.

Elszalad egy-két céghez, mindig szalad, szállít munkát és vállal új munkát, alkuszik a munkabérre, mert alkusznak vele, mindegy, estefelé már megint berregteti a varrógépet. Olyan a gép mellett mint egy kerékpárversenyző a végsputtban. A kis zörgő, zakatoló gép mintha maga is lázas izgalomban részketne.

Es Zsuzsánnának mégsem elég sohasem a keresete. Orosznét még arra sem tudja használni, hogy helyette járja az üzleteket.

— Menj csak te magad, jobban el tudod intézni — hárítja el Oroszné a Zsuzsánna kérését, vagy biztatását.

Az nem is ellenkezik vele, úgysis hiába tenné, nincs szó, nincs tanítás, feddés, amivel meg tudná változtatni kispolgári anyját. Ha erőszakoskodik legföljebb azt érheti el, hogy Orosznének megerednek a könnyei, sír és áhítazza a halált.

Bár igaz, hogy az anya is dolgozik, mert takarít, főz és mos. Ennél több nem telik tőle. Panaszkodik a munkára. Hogy jaj, olyan fáradt a takarítástól, fáj minden tagja. Hogy már megint kidörzsölte a kezét abban az átkozott mosásban.

— Mert lenézed a házimunkát — magyarázza neki máris Zsuzsánna. — Ha tudnád, ha belátnád, hogy egy kis mozgás kell, hogy ez csak testgyakorlás, ami egészséges, akkor nem fáradnál el tőle. — Oroszné nem vitatkozik, nem is tudná magát értelmesen kifejezni, de úgy gondolja, meg van róla győződve, hogy vannak dolgozó és nem dolgozó emberek, s ez a kettő nem azonos emberfajta, hogy csak parasztnak, munkásnak való a munka, annak aztán annyira való, hogy szinte jót tesz vele, aki reggeltől-estig szakadatlanul hajszoja őket. Meg is ragadta figyelmét a múltban társaságban hallott ilyesféle dicséret: derék ember, sok száz embernek adott munkát. Ilyen derék ember volt Bálint is, szegény.

Nem is elmélkedik Zsuzsánna a saját helyzetéről. Nem ér rá. Könyvet, újságot nem olvas. Szórakozása nincs. Sétára csak néha vasárnap van ideje. Hétköz-

napi sétának elég a cégekhez való futkározás. Este is dolgozik, sokáig. Ha számolna, megtudná, hogy tizen-négy, tizenhat órát is eltölt munkában. Az iskoláskönyvekben írva van: a munka áldás. A gazdagok ezt így iratták bele a könyvekbe, a könyv írójának igen keveset fizettek ezért, azután elindultak kéj-utazásra.

Csak a Glück-fiú figyelmezteti Zsuzsánnát:

— Maga mindig dolgozik, talán még éjszaka is, ebből baj lesz.

Délután mondja ezt a Glück-fiú. A lány mosolyog és megnyugtatta:

— Ne féltsen engem. Most kezdtem, eddig csak loptam a napot — tehát titkolja mennyit dolgozik. Glückné viszont, aki a szomszédban mindent tud, példaképnek állítja őt az alkalmazottai elé:

— A szorgalom a fő, — oktatja a munkásnőket. — Csak szorgalommal lehet a mai világban boldogulni.

Nem gondol semmire, arra sem, hogy a Mendey grófnőnek írott levelére nem érkezett válasz s hogy a legközelebbi elsején csak nem hozott a posta pénzt. Levélbeli választ, ó, azt nem is várt. De hát se levél, se pénz, semmi. Úgy látszik kegyvesztett lett. Sőt megbüntetik, mert túlságosan merész volt. Nincs szabadulás a munkától. Tudja azonban már, hogy csak akkor boldogulhatna, ha másokat alkalmaz. Igen, még három-négy gép kellene s néhány olcsó béren dolgoztatott lány. A világnak ez a rendje nem is egészen igazságtalan, — a nyertes szempontjából. Mosolyog. A Glück-fiúra gondol. Hiszen akkor ő kizsákmányoló lenne. Hát a Glückné micsoda. De össze van ez a világ kuszálva.

Meg... aligha tudna több rendelést szerezni. Új

cégeknél már hetek óta eredménytelenül ajánlkozott. Mintha megszaporodtak volna a munkavállalók. Minden talpalatnyi munkáért harcolni kell. Versenyezni. A verseny vége az, hogy a tülekedők egy része elhull. A gyengébbek? Vagy csupán azok, akik szerencsétlenebbek. Nem elmélkedés ez, csak itt-ott munka közben felbukkant gondolattöredékek, melyek a tudat alatt állnak össze valami komor sejtéssé.

Egyetlenegy örökös lázban ég hát Zsuzsánna. Ezt a lázat ha mérné, már a lázmérő is megmutathatná. Reggel még semmi, estefelé már harminchét meg egy két tized. De fáradhatatlan, az arca vértelen, a szeme mintha megnőtt volna, nagy és lobog, dolgozik Zsuzsánna, varr, szeg, naponként éjjélig. Amikor végre lefekszik, nem tud elaludni. Ha kérdeznék efelől azt mondaná, hogy gondolkodik. Igen, ilyenkor csakugyan gondolkodik. Hogy miről? Hát... mindenről. Mégis? Az életről. Fekszik az ágyában, nem álmos, nem fáradt, túlságosan is élénk, gondolkodik, körülötte szunnyad a ház, az egész város. A város alszik, de még így álmában is egyre nő, reggel aztán zajos élettel ébred és mintha minden mozgás, nyüzsgés, zakatolás egy kitervelt munka lenne, ami semmi más, mint építése a boldog és még boldogabb jövőnek, a szépről, a jóról, az igazságról való képzelődések beteljesülésének. Üres telkek deszkakerítései leomlanak, házak épülnek, utcák keletkeznek, messze künn körös-körül füstöntő kémények működnek, vagyonok gyarapodnak és örökösök szenvednek gyönyörteljes szorongásokat, hogy jaj, csak már örökölhethénnk! A viruló élet elesettjei pedig csöndesen félrevonulnak, nem láthatók és nem hallhatók, sóhajaik megértetlenül foszlanak semmivé az úrben. A temetők szépek

és csöndesek, síremlékeket emelnek, s a sírokat gondosan ápolják az élők: Valaki István élt negyven évet; Senki Rozália élt harminckét évet... Zsuzsánna miként a többi ember, ugyancsak nem tud semmit a világról, csak át-átvillan az eszén egy-egy emlékezés, szinte nem is érti a sorsát, hogy hát miért, mivégre, mi az ő vétké, hogy ő itt a földön sok-sok élet közepette elvesztette az Isten kegyelmét. Nem alszik. A kezét összekulcsolja és imádkozik. Elmondja sokszor egymásután a miatyánkot, majd folytatja Isten kérlelését magarögtönözte szöveggel: „Édes jó Istenem, tekints le rám, végy észre engem és végy oltalmazdba. Segíts meg és add, hogy...” Mit adjon Isten? Mit kérjen tőle? Életet, egészséget. Minden teremtetten embernek, neki pedig külön még, hogy jóra munkálkodhassék. Minden teremtetten embernek! A gonoszaknak is? Zavarbaejtő kérdés. De a gonoszakért is imádkozni kell. Űgy, hogy tisztítsd meg az ő lelküket és fordítsd jóra a szándékukat!

Zsuzsánna imádkozás után sem tud elaludni. Ezer és ezer emlékkép zavarog-zúg benne, kavargásukat szinte testileg is érzi, áramlásuknak csaknem valóságos a hangja, olyan mint a tengeri kagyló bűgása. Ez a lélek nyugtalansága, a megtört, félbemaradt élmények kapaszkodása, válasz nélkül maradt ámulatok, a mások szakadatlan diadala ő fölötté, valami összéggyen, mivelhogy mások már a születésükkel diadalt arattak rajta, hiszen ő csak Zsuzsánna, senki Zsuzsánnája, akit rejteni kell. Szemét kinyitja, bekapaszkodik tekintete a félhomályban lapuló tárgyakba, tapad az enyhe világosság-foltokhoz, kitekint az ablakon, majd újra behunyja a szemét. És akkor egy leánygyermek jelenik meg képzeletében: a kis-

lány az ablakpárkányon ül, jaj, veszélyes ott ülni, Zsuzsánna megdermed a félelemtől, de a kislány, a régi Zsuzsika, már hanyatt is dült a párkányon, kibukott az ablakon, az ablak pedig nem harmadikemeleti mint így a valóságban, hanem rémitően magas, ő az ablakhoz fut, lenéz, riasztó mélység, mint az amerikai felhőkarcolók alatt, amelyekről egy képeslapban olvasott...

Egy délelőtt, amikor éppen a kész munkát csomagolta be, hogy elrohanjon vele Tiller úrhoz, köhögni kezdett. Rövid, könnyű köhögési roham volt ez, a zsebkendőjét a szájához emelte s mintha csak várta volna, nézi a kendőt és látja, hogy piros vér öntötte el.

ZSUZSANNA ÉBREN fekszik az ágyban. Mellette jeges borogatás. A szemét behunyta. Oroszné ül mellette. Oroszné arca nyugodt, csaknem derűs, ijedtségét elnyomta, vigyáz magára, hiszen Zsuzsánna néha föltekint. Különben is Oroszné csak először ijedt meg nagyon, az aggodalmát az orvos néhány kegyes hazugsággal elcsitította. Zsuzsánna, ó, ő gyakran mosolyog. Talán bízik, talán nem tűri, hogy sajnálják, talán biztatni akarja az érte aggódókat.

Az orvos, aki négyszer járt már nála, alacsony, kövér ember, nagyhangú, vidám, mindig tréfál. A Glückfiú hozta, rokona is a Glück családnak. Nagy sarlatán, — mondta róla meggondolatlanul a Glückfiú. — Bár csak olyan, mint a többi — magyarázta azután tovább. Milyen is? Hát legfőljebb a baj megállapításáig terjed a tudománya. Rendes társadalomban a baj megelőzése lenne a fontos, igen, az emberhez méltó

egészséges élet. No, de hol vagyunk még a rendes társadalomtól? Még legalább húsz év, ha a világ oly lassan mászik előre mint a csiga.

Most kettesben vannak, Zsuzsánna és Oroszné, aki türelmetlenül várja az orvost Mert boldog megkönnyebbülés, amikor megjelenik piros, kövér egészséggével. Oly kellemeseket mond és oly könnyedén. Az ember megnyugszik a szavaitól. Megnyugszik, de aztán egyik napról a másikra elveszti hirtelen a hitét. Jaj, csak már jönné! Ki tudja így is meddig tart még ez a csapás? Ki győzi ezt majd pénzzel? Amikor Zsuzsánna rosszul lett, két korona volt a háznál. Éppen pénzért kellett volna mennie szegénynek. És most mozdulatlanul fekszik, szakadatlanul a hátán, nem szabad még csak beszélgetnie sem. De milyen türelmes, engedelmes a kedves. Azt mondta az orvos, hogy ha nem engedelmeskedik, semmiért sem áll jól. Hogy az engedelmesség fél gyógyulás. És a dacos, önféjű lány, olyan most, mint a kezes bárány. Azt is mondta az orvos, hogy kicsit lestrapálta magát, ez az egész. Megpattant egy ér a tüdejében, egy erecske, a hirtelen erős köhögéstől. No de ebcsont beforr. Mással is megesett már ilyesmi. Hogy mások már bele is haltak ebbe, így mondja asszonyom? Hohó, tévedés. Senki sem halt bele! Csak az olyan könnyelmű, aki nem gyógyíttatta magát s az olyan haszontalan, aki nem tartotta meg szigorúan az orvos rendelkezéseit. És persze, akiket nem Dr. Blum kezelt!... Különben a vérzés már elállt, a sebecske az erecskén szépen heged, már be is hegedt, a kisasszony majd pihen egy nagyot és él tovább, mint hal a vízben. Hogy hogyan pihenhetne? No nem kell egy álló esztendeig tétlenkednie, az nem lenne jó. Elég néhány

hét. Elutazás, Táttra, szanatórium, — ilyesmiről nem beszélt Dr. Blum, mert előre értesült Glück Ernőtől a beteg anyagi körülményeiről. Hm, varr! Igen, proletárbetegség. A varrógép mellett görnyed... A harmadik látogatása után az orvos az Ernő fiú kezébe nyomott egy húszkoronást:

— Ezt te add oda nekik, az anyának. Mondd, hogy kölcsön adod, majd megadják ha sok pénzük lesz, ha majd örökölnék. Néha ilyen orvosságra is szükség van. Nem sok, de ha kell megismétli az ember. Bizony ez nem szokás, de szokássá lehetne tenni. Az ember ezt a kiadást áthárítja egy gazdag betegre, fizessen az a szegényért is...

Odakünn kopogtak. Nem csöngetett aki jött, fél-szeg, félénk, tehát még mindig nem az orvos. Glück Ernő volt. Újságokat, könyveket hozott. Zsuzsánna tudta, hogy ő jött. Glück Ernő csak a tekintetének csak egy felfelé ütő mozdulatával kérdezte, hogy van a beteg. Oroszné határozatlanul nézett rá: Isten tudja. A fiatalember a kezeivel tett enyhe leintő mozdulatot: Nincs semmi baj. Zsuzsánna most mosolygott és feltekintett.

— Kezét csókolom, — üdvözölte Glück Ernő.

Mosoly volt a viszonzás.

— Itt van az újság.

Enyhe fejmozdulat:

— Nem érdekel.

— Két könyvet hoztam.

Zsuzsánna legyint a kezével.

— Az egyik a Bűn és bűnhődés. Nagyon szép regény.

Orosznén rossz érzés fut végig. Nem tudná pontosan megmondani miért, rosszallja ezt a könyvet. Bűn

és bűnhődés! Minek az, amikor valaki úgyis beteg. Szólni szeretne, de fél, hogy lenézi majd a két fiatal. Jaj, ez a Glück! Indulatában rakosgatni kezd, csak most veszi el a tejespoharat az éjjeli szekrényről, majd kimegy a szobából.

Bűn és bűnhődés?

Zsuzsánna lehunyja a szemét és bár beszélnie nem volna szabad, mégis mondja:

— Jó.

A Glück-fiú:

— Majd én felolvasok magának.

A lány kicsit megbiccenti a fejét. A szemével is int. A pillája zárulásával.

Kis szünet, a Glück-fiú hallgat, meg van hatva, szeretne valami okosat mondani. Zsuzsánna nagyot, sóhajtásszerűen lélegzik, tágult szemének tekintetét körülfordítja a szobában:

— Nagyon unatkozom.

Az arca kicsit eltorzul:

— Szörnyű ez a fekvés, ez a mozdulatlanság.

A szem lecsukódik, az arc kisimul:

Mosoly; és titkos gondolat talán:

— Milyen jó lehet örökké aludni!

Rekedt, suttogó a hangja. El-elfullad. Int a Glück-fiúnak, hogy hajoljon közelebb, az föléje hajlik s ő súgva kéri:

— Mesekönyvet hozzon! Abból olvasson.

A Glück-fiú inti, hogy nem szabad sokat beszélnie. De a kívánság hallatára elámul, sőt fölháborodna, de mert sajnálja Zsuzsánnát, csak ezt mondja:

— Mesét akar? Gyerekmesét? Maga nem kislány és a mesék olyan ostobák: Egyszer volt egy királylány...

Gyengéd mosoly önti el a lány arcát:

— Mesét, — suttogja alig hallhatón.

Oroszné tér vissza a szobába. Van ugyan künn dolga, nemsokára főznie kell, de a nyugtalansága a beteg ágyához úzi. Abból a Bűn és bűnhődésből nem lesz semmi. Hogyisne. Egy halálos betegnek.

— Ha nagyon akarja, hozhatok egy mesekönyvet, — beszél kelletlenül a Glück-fiú. — Azt hiszem van otthon egy Andersenem.

Zsuzsánna bólint, hogy:

— Jó lesz.

Oroszné megriad. Mesekönyvet? Ezt csak szóval mondhatta ez a haszontalan lány.

— Zsuzsa, te beszélsz? Hát neked hiába a tilalom?

— Glück Ernő ellen fordul: — Maga beszélteti? Igazán csodálom. Persze, magának kutyabaja sincs, magának lehetne esze.

A Glück-fiú nem felel.

Oroszné végignézi, azután megint Zsuzsát korholja:

— Ha magadat nem kíméled, legalább velem tördj. Mi lesz velem, ha nem gyógyulsz meg. Mehetek oda, ahol a part szakad.

DR. BLUM ÉPPEN távozni készült a beteglátogatásról. Fölállt a székéről, mosolyog, kerek kemény manzsettáját gyömöszöli be a kabátujjába. Kis őszülő bajsza van, a haja bozontos, olyan ő mint egy művészi hajlamú kereskedő. Baboskék Lavalier-nyakkendőt is hord. Csak éppen aranycsíptető ül az orrán, hogy azért mégis csak orvos.

— Tehát még egy kis türelem, kislány. Beszélnie

már szabad, de csak néhány szót, ne erőltesse magát. Mozoghat is, egyik oldaláról a másikra fordulhat, no, hát nem egészen vidám az élet? Egy hét még, azután fölkel, még egy hétig totyog a szobában, mint egy öregasszony. Azután mit akar még? Félév múlva már bálba is elmehet.

Zsuzsánna nem szól semmit, csendesen örül. Oroszné, Glück Ernő, ők az ápolók, a szórakoztatók. Láto-gatók is voltak egy órával azelőtt. Egy régi albérlő és Halla úr a Wágner barátja. Más barátok, jóisme-rősök nem mutatkoznak. Ki elutazott, ki vidéken él, ki hűtlenné vált. Marty Ernő, Wágner, Annus, Margit, senki, de senki. Glück Ernő viszont csaknem az egész napját a beteg ágya mellett tölti. Most is ő kíséri ki Dr. Blumot az előszobába, egészen a lakásajtóig. Várakozással néz az orvosra, valami hiteles megnyug-tatást vár. Annak arca most is mosolygós, de merev ez a mosoly. Mintha aprópénzzel akarná kifizetni Ernőt, egy húszkoronást kotor elő a zsebéből, — ke-resgélne kell a zsebében, — ezt nyomja a fiatalem-ber kezébe:

— Add oda nekik.

— Meggyógyul? — rebegi a kérdést a Glück-fiú.

— Te számár! — rója meg az orvos, elnéző fő-lénnyel.

A vidám biztatások helyett ez a szigorú goromba-ság. Ennek muszáj hinni. A Glück-fiú boldogan siet vissza a szobába.

Oroszné leült a Zsuzsánna ágya mellé és elkezdett horgolni. Glück Ernő, karjait a mellén összefonva áll, nézi Zsuzsánnát. A lány sovány, a képe beesett, a nyaka vékony, a szeme riasztóan ragyog, arccsontjai

mintha megduzzadtak volna és a rajtuk feszülő bőr, kétoldalt egy-egy kerek folton, pirosan tüzel.

— Most aztán meghizlaljuk magát, — mondja Glück Ernő. — Olyanra, mint egy kis gömböc.

Zsuzsánna nevet:

— És akkor fellépek a Népszínházban mint primadonna. Én leszek a Küry Klára.

Majd elkomolyodik:

— Hanem még egyszer nem kerülök ilyen állapotba. A jövő héten felkelek, de még nem dolgozok. Azután is kevesebbet varrok. Különösen a varrás sok. Szerzünk valami pénzt...

Oroszné sóhajt. Már csaknem kimondja, hogy: ugyan honnan?

— Szerzünk, akár honnan. Kölcsön, vagy eladunk mindent, amit csak lehet. Inkább elalszunk a földön és asztal nélkül eszünk, de vásárolok gépeket, — elhallgat, hunyorog Glück Ernőre.

Az nem szól.

Zsuzsánna:

— Részletre is kapunk talán. És felfogadok két leányt, azután még többet, — kissé gúnyosan nézi Glück Ernőt.

Az még mindig hallgat.

— Egész nagy varrőzüzemet létesítek. Eddig ostoba voltam. Azt hittem megélek ha nagyon szorgalmasan dolgozok én magam. Most már látom, hogy lehetetlenség. Alkalmazottakat kell tartani. Ez a boldogulás egyedüli útja.

Oroszné:

— Jó, jó. Csak te gyógyulj meg.

Zsuzsánna:

— Nem is vagyok már beteg. Nagyon jól érzem

magam. Érzem, hogy már semmi bajom sincs. Csak ez a sok fekvés gyöngített le, nem csoda... Meglátod anyám, hogy sok-sok pénzünk lesz és jól fogunk élni. Nem dobáljuk a pénzt. Nem herdáljuk el, mint...

— Jaj, az a sok pénz, a Wágneré, amit szétszórtatok, ami szertefoszlott, — Oroszné mélyet sóhajt.

Zsuzsánna Glück Ernőre néz:

— Jól fogunk élni, sokat eszem majd és meghízok, mint egy gömböc, különben minden koronát félreteszünk. Egyik korona szüli a másikat. Sőt fillér szüli a koronát. A pénzünk folyton szaporodik. Egy óriási ládánk tele lesz pénzzel...

Oroszné elmosolyodott:

— Miket beszélsz te, lány. Mihelyt egy kicsit jobban vagy már nem férsz a bőrdbe.

Glück Ernő rosszállólag csóválta meg a fejét. Pénzről álmodik. Javíthatatlan kispolgár, szegény. De nem tehet róla. Gondolatban alkudozni kezdett magával: — talán nem is javíthatatlan, hiszen olyan kedves.

Zsuzsánna csak beszélt tovább:

— Nagy láda pénzünk lesz. Pénz beszél, kutya ugat. Mi leszünk a zsugori és majma. De ki lesz a zsugori és ki a majma?

— Te vagy a majom, te, — nevetett Oroszné.

— Veszünk egy kis házat a környéken, a budai oldalon. Lesz kertünk. Virágot ültetünk, sok-sok virágot.

Zsuzsánna magyarázva:

— Szeretem a virágot, csak a leszakított virágot nem szeretem. Tudom én, hogy ti semmit sem tudtok rólam. Ti nem ismertek engem. Bár... én sem ismerem magamat.

— Ez csak olyan pszichologizálás, szerintem mindenki ismeri önmagát.

— Maga is? — kérdi Glück Ernőtől Zsuzsánna.

— Feltétlenül.

— Mennyire téved. De nem baj, nem fontos. Lesz kertünk. Lesz virágunk. Kis kanyargós utak lesznek a kertben. És amikor már mindenünk meglesz, nem dolgozunk többé. Nyugdíjasok leszünk. Azért nyugdíj a neve, hogy nyugodtan éljen belőle az ember, nem igaz? A mama százéves lesz, én leszek hetven. Milyen öreg leszek! Tipegünk, tipegünk majd a kertben. Ha elfáradunk leülünk. Az öregségnek is megvannak a maga szépségei. Én ugyan nem hiszem el, mert Marty Ernő mondta. Ő is Ernő. Nem beszélek róla. Nem is gondolok rá soha... soha.

A Glück-fiú türelmetlen mozdulatot tett. Zsuzsánna rámosolygott, édesen, kacéran:

— Ráncosképű, hajlotthátú öreg anyóka leszek. A régi ismerősök közül csak maga jöhet ki hozzánk, Ernőke. Majd kihozza a feleségét, a gyerekeit, az unokáit.

— Űgy, — morogja Glück Ernő, de ennél többet nem mond.

— Típegek, típegek, mert jaj, ezt a fekvést úgy meguntam már. Legjobban szeretnék most rögtön fölkelni.

Oroszné ijedten:

— Isten ments, Zsuzsa.

— Miért ne? Semmi bajom. Csak tipegni akarok egy kicsit.

Oroszné szíve elszorul, el is sápad. Kiejti kezéből a horgolást:

— Csak feküdj nyugodtan még néhány napig.

— Olyan utálatosak vagytok. Úgy vigyáztok rám.
Kuvikmadarak.

Glück Ernő az ablakhoz megy, megáll, lenéz az utcára. A Ferenc körút fénylik és zajlik odalent. Villamos kúszik, vezetője ütemesen veri a csengőt, az út közepén társzekér dübörög, óriási húsos, faros lovak húzzák, patkós lábaikat szaporán csapkodják a kövezethez. Egy konflis gördül a nyomában, a nyiszlett ló fürgén előzi meg a társzekeret. Csak a túlsó járda látható, azon sétálnak, ödöngenek, sietnek az emberek. Két gyerek kergetőzik egy hirdetőoszlop körül, az oszlop beborítva villogó plakátokkal, a magasból is ki lehet venni az Újházy Edét ábrázoló képet, alatta a szöveg: Marha, igyál Gottschlig rumot: A kettős ablakon keresztül tompulva érkeznek fel a hangok a szobába, de így is hallani a láthatatlan zongoraverklit, melyen éppen ezt a dalt verik; hogy:

*Náni, Náni, meg fogod bálni,
Hogy oly komiszul bánsz te énvelem...*

Zsuzsánna hallgatott, halkán, sóhajtvá még annyit mondott:

— Elfáradtam.

És behunyja a szemét. Oroszné leteszi a horgolást egy székre és kisiet a konyhába. Zsuzsánna most hirtelen kizuhant a valóságból, még ébren van, de már álmodik. Forró napsütésben jár egy hegyi ösvényen, lépdél, de a lábai nem érik a földet, lebegve száll. Kislány most az Andersen meséből, amit Glück Ernő olvasott fel neki. Kanyargó az ösvény, egy kanyarulatnál medve áll, őt várja. Fél a medvétől, pedig az mosolyog.

*

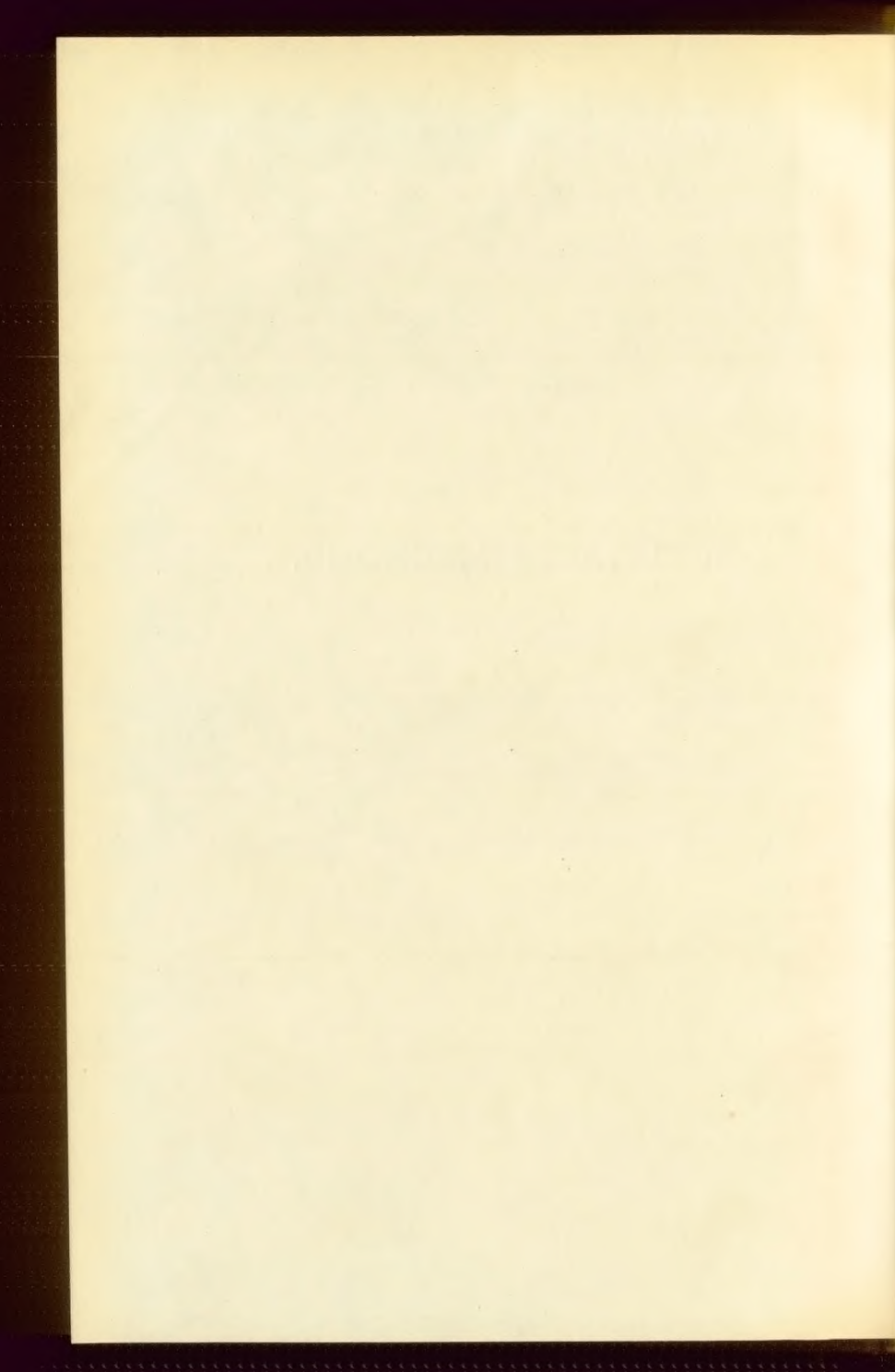
Zsuzsánna sárga mint a viaszgyertya. És mozdulatlan. Nem lélegzik. Oroszné csendesen sír. A Glück-fiú van még a szobában. Ő nem sír. Semmit sem mond, nincs szava. Egyszerűen rosszul érzi magát. Valami olyasmi történt, amit a számításaiban figyelmen kívül hagyott. Zavart. Még lelkiismeretfurdalás is gyötri, mert úgy érzi, hogy valamit illetet volna mondani Zsuzsánnának, amíg nem volt későn, és ő azt elmulasztotta. Elmulasztotta merő tehetetlenségből.

Zsuzsánna már nem mosolyoghat rá. Nem mondhatja meg neki, hogy jobb így.

1940

A FIATALÚR MEGNŐSÜL

VÁLNÉ FELRIADT álmából. Nagyot lélegzett, szorongó érzése hamar elszállt, de azután nem tudott elaludni. Gondolkodott. Egyszerre lepték meg a múlt emlékei, a jelen gondjai s a jövőről való aggódó képzelődés kényszere... Mintha a valóság is álom lett volna csak számára, oly kétesnek tűnt fel előtte, hogy ők, ő és az ura, Vál Péter, most gazdagok. Mert valamikor szegények voltak. És — ez különös — akkor sohasem történt meg, hogy éjjel fölriadt volna. Lehet, hogy mert fiatal volt. Egészséges, tele szép reménységgel. Akkor... mikor is? ... a házasságuk első évében, *egy* segéddel dolgozott az ura. Még most is bosszankodik, mikor az akkori segédjükre gondol, a dadogó Miskára. Júj, csúnya sápadt ember volt, hosszú nyakkal, kiugró ádámcsutkával, mely beszéd közben mozgott. No, ez a Miska aztán elégetett mindent. Mennyi baj volt vele! Menyit kellett miatta veszekedni a kenyeret süttető asszonyokkal. Péternek kellett állni a sok szemrehányást. Azt kellett mondania a megfeketült kenyérre, hogy szép barna. Kültelken volt a műhely, mellette a lakás, a műhelyből minden hangos szó behallatszott. Ilyenkor Válné legszívesebben elsza-

ladt volna a világ másik végére, vagy otthagyva műhelyt, férjet, vissza a bankba, gépírónőnek. A bankban... lánynak lenni és várni, jobb volt. De hát... felbukkant életében ez a Vál Péter. Péksegéd. A szülei ellenezték a házasságukat. Különösen az apja. Nem iparosnak szántalak, — ismételtette sűrűn az apa, Bodnár Pál. Aki ugyan szűcs volt, de lenézett minden kétkézi munkást. És ő, Bodnár Margit, mégis csak feleségül ment Vál Péterhez. Lehet, hogy okosabbat is tehetett volna. Bár tetszett neki a nyurga fiatalember, aki olyan jó munkás hírében állott. Különben is megígérte neki, hogy önálló üzemet létesít, ez volt az alapföltétel... A nyurga fiatalember azóta alaposan meghízott. Mindegy. Már nem emlékszik rá, hogyan történt, miért történt, csak az bizonyos, hogy férjhez akart menni minden áron. A lányoknak ez a vágyuk, az övé is ez volt... Vágy. Hát igen. Szóval a lánynak az a hivatása, hogy férjhez menjen. A kis Margit is férjhez ment. Vál Margit, a lányuk, István húga... A Margit ura azonban nem péksegéd, hanem ügyvéd. Jaj, péksegédhez nem is adta volna, akármilyen bizonyos lett volna, hogy a péksegéd csak a mesterségét tanulja ki, de hamarosan kenyér-gyáros, háztulajdonos, vagy bármi válik belőle, akármilyen bizonyos, csak péksegéd nem!... A kis Margit szerencsésebb volt, mint ő, mint annak idején az anyja. Gazdag család gyermeke. Válogathattak kőrőkben. Miért ne? Vál Péter leányát elvehette volna báró is, talán még valami szerényebb anyagi viszonyok közt élő gróf is. De Margitnak tetszett Gyry Dr. Gyry Géza köz- és váltóügyvéd.

Válné elméjében már rohantak, zakatoltak a képzetek és a gondolatok. Egymásután sokszor, szapo-

rán kell ezt elismételnie, mintha valakinek mondaná: Dr. Giry Géza köz- és váltóüggyvéd, dr. Giry Géza köz- és váltóüggyvéd... Mi az a köz? — akad fönn a szón. És nem tud tőle szabadulni. Köz. Hogy mi a váltó, azt már az iskolában megtanulta, de a bankban is. No meg Vál Péter is dolgozik váltókkal. Váltó, üzlet, üzem, könyvelés... Amíg kicsi volt az üzem, addig Margit asszony könyvelt, most azonban már könyvelő dolgozik az irodában. Könyvelő és gépíró kisasszonyok. No, de van énnekem elég bajom a gyerekekkel, gondolja hirtelen Válné. A gyerekekkel, azaz csak Istvánnal. Miről is álmodott, mielőtt fölriadt? Mintha valami olyasmiről lett volna szó az álomban, hogy István megnősül... illetve már meg is nősült. Igen. Istvánnal van baj, csak vele, nem is a gyerekekkel. Mert a kis Margittal, Manyikával, most már semmi gondja. Férjhez ment. Megkapta hozományul a Szarka utcai bérházat. Érdekes, hogy a csendes, mindenbe belenyugvó Manyika mennyire sarkára állt a házért. Nem is olyan szerény a kis ártatlan. A közjegyző előtt azt követelte, hogy a ház legyen hozomány s hogy ezt jelentsék ki a szülei és foglalják írásba. És így nem számítható majd bele az örökrészbe. Az ember csak bámul, mennyire anyagias tud lenni egy ilyen lány... Egyébként jó testvér, szereti Istvánt. Szereti és bámulja. Elismeri képességeit, tudását. Mert István csakugyan igen művelt fiatalember. A zeneterem dolgában is Istvánnak van igaza. Hiába ellenkezik Péter. Ha egyszer István zenetermet akar építtetni, hát azt meg kell neki engedni. Mit tudja egy ilyen egyszerű ember, egy ilyen... pék, hogy mi az a kultúrigény... Azt mondja Péter, hogy kinevetik

majd őket a rokonok és az ismerősök. Kik azok a rokonok? Hiszen már alig érintkeznek a rokonokkal, hála Istennek. Még hogy zeneterem! — mérgelődik Péter. Azzal érvel, hogy ők egyszerű polgárok és nem hercegek. Szép is volna, ha a hercegek kiváltsága lenne a zeneterem. Hát ennyi öröme se legyen annak a szegény fiúnak? ... Hiszen valószínű, hogy az a lány, az a Zsuzsi, sugalmazta neki a zeneterem ötletét. Mert Zsuzsi olyan, mint az anyja, hallotta az asszonyról, hogyan pocskolt. És a lánya is elherdálná a Dárius kincsét is. Ugyan mennyibe kerülhet egy olyan zeneterem? Már hogy a megépítése és a felszerelése. Fogalma sincs róla, de majd megkérdezi a húgától, Böskétől. Böske olyan okos és sok mindenféle embert ismer, mindenről beszélget az ismerőseivel. Talán van olyan ismerőse is, aki ért az ilyen zeneterem dologhoz. Először is zongora kell bele. Az a Manyika elvitte kelengyébe a zongorát is ... bár akkor azt mondta, hogy csak vigye, látni sem szereti. És kell orgona. Hegedű, fuvola. És hárfá. De hárfá talán nem is kell. István nem tud hárfázni. Csak annak a lánynak eszébe ne jusson a hárfá, mert akkor István azt is akar, a hárfá pedig szörnyű drága. Nellinek a lánya hárfázott, ezekbe került a hárfá, bár igaz, amikor kitanult, szépen keresett, még a rádióban is játszott ... Csak István dolga lenne már elintézve! Mindenki kap állást, csupán István nem. Pedig István mindenkinél különb. Szép, kedves, jó fiú. Még az a lány, ez a Zsuzsi is helyettesít valami iskolában. Szóval ő is dolgozik. Ez sem igazság. Nem helyes, hogy a nők elfoglalják a kereseti lehetőségeket a férfiak elől. A nők menjenek férjhez ... Az meg éppen nem igazság, hogy az ilyen

diplomás lány, akinek már állása is van, éppen úgy férjhez akar menni, mint a másik lány, akinek az az egyetlen hivatása, hogy asszony legyen. Ez a Zsuzsi szétnézett és rögtön nyakába kapaszkodott az első jóképű és gazdag fiatalembernek. Éppen Istvánt szemelte ki magának. És István, mint egy báb, tehetetlenül adta át magát sorsának. Hogy szereti-e Istvánt, ez legalább is bizonytalan. A viselkedése mindenesetre gyanús. Mert szerénytelen. Ilyen tervek, hogy nászútra, ha férjhez megy, Dél-Amerikába utazik... Ebédelni, ha elmegy Istvánnal valahová, csak a szigeten akar. Este unatkozik, ha színház után még valahová el nem mennek szórakozni. Ez a zeneterem szintén az ő ötlete volt. Hiszen ha csak ő maga óhajtaná, nem is lenne meg. De István magáévá tette a tervet és most ragaszkodik hozzá. Szörnyű helyzet, nem lehet ennek a Zsuzsinak semmiben ellentmondani, mert Istvánnal találja szemben magát az ember. Jaj, az éjszakai nyugalma is ez a lány zavarja meg. Hány óra is lehet már? Meg kellene nézni. De akkor felébred Péter. Pedig Péternek aludnia kell. Péter fáradt, még most is nagyon sokat dolgozik. Az a nagy műhely, az iroda, negyven alkalmazott és szerte a városban húsz fióküzlet. Még a házmesterekkel is neki kell bajlódnia. Most ez a vagonváltás! — és Válné sóhajt.

Halk a sóhajtása, de az ura mégis felébred:

— Te nem alszol? — csodálkozik Vál Péter.

— Aludtam... De valami rosszat álmodtam és fölébredtem. Úgy dobogott a szívem.

Vál Péter felkattintja a villanyt. Kigyúl a csillár, melyet bronzangyalka tart a kezében:

— Mit álmodtál?

Válné most már végleg nem emlékszik a hosszú, gyötrelmesre fordult álmképsorozat utolsójára sem.

— Elfelejtettem. Mintha téged valami veszély fenyegetett volna. Az előbb még... mi is volt?... Nem jut eszembe.

— Beszélgessünk. Majd megnyugszol, azután megint elálmosodsz.

— Nem, nem. Csak te aludj. Úgy látszik, abban igaza van annak a Zsuzsinak, hogy jobb a külön hálószooba. Nem zavarják egymást a házastársak.

— Dehogyan van igaza. Ez olyan modern szokás. Valahol hallotta a csitri és rögtön megtetszett neki. Csak azért, mert más, mint a régi szokás... Azt hiszed, hogy ha te nem alszol, nem érzem én azt meg akár a tizedik szobában is?

Vál Péter, ha nem is szerelmesen, de hűséges tekintettel néz a feleségére. Most megint a péksegéd ő, a gépiró kisasszonnyal szemben, aki okos és művelt, aki csak szeszélyből ereszkedett le hozzá, a bankból a pékműhelybe.

Kicsit hallgattak, majd Vál Péter, mintha tudta volna a felesége minden gondolatát, egész váratlanul így szólt:

— Csak aludj te nyugodtan, megépíttetem a fiadnak azt a zenetermet.

És mindjárt hozzáfűzte azt is, hogy miből:

— Majd minden zsemléből elcsípünk egy gondolatnyit.

— Ugyan, Péter!

Vál nevet:

— Jó, jó. Ezt csak úgy mondtam. Szóval telik rá, hál' Istennek. Bár én nem vagyok barátja az ilyen fényűzésnek. A közviszonyokra is tekintettel kellene

lennünk. Nem jó a pénzt nagyon mutogatni, mert... hisz tudod már. De ha úgy oda van a gyerek azért a zeneteremért. Pedig megunja majd azt is. Úgy, hogy már *most* nézelődhetünk utána, kinél adjam el a cserbenhagyott hangszereket.

— Ezt nem unja meg. Rajong a zenéért.

— Sok mindenért rajongott már. Megunja, szent-biztos. Mert mindent megun. Jól tudod hányféle mesterséget tanult már.

— Mesterséget egyet sem tanult ki, — tiltakozott Válné lenézően a mesterségek iránt.

Vál nyel egyet. Hirtelen nem tudja, mit feleljen. Nem érti a feleségét. Nem tudja megmagyarázni, hogy miért nézi le az asszony az iparos munkát, amikor... Hiszen valósággal gyönyörűség a munka. Egy szépen megformált torta születésnapra, lakodalomra... Ő, Vál Péter úgy el tud gyönyörködni ilyen cukrászati remeklésben. Ha egy pillanatra lehunyja a szemét, hát *most* is látja maga előtt azt a marcipánból készített kertet, amellyel aranyérmet nyert a versenyen. Ezelőtt húsz... huszonhét évvel. *Most* már nem dolgozik, nem dolgozhat, pedig sokszor önti el a vágy, hogy valamelyik ügyetlenebb segéd kezéből kivegye... nincs már habverő, keverő kanál, minden munkát gépek végeznek, de azért sok függ az ügyességtől, megérzéstől, a kellő pillanat felismerésétől. No igen, még a díszítésben... új tésták keverésében csinálhatna az ember néha valamit... Vál Péter megreppen, a felesége beszélgetni akar. Tovább szőni a témát. Mit is mondott? Igen, hogy István nem tanult *mesterséget*.

— Jó, jó. Tudományos mesterséget — mondja Vál. És hozzáfűzi — de még könyvkötést is.

Válné nem hagyja a maga igazát.

— Azt csak szórakozásból tanulta. Hogy a könyveinket, a könyvtárát ő maga, egyforma kötésben...

Vál hümmög:

— Mindegy. Megtanulta és megunta. Már nem szórakozik vele. Kettőt-hármat a könyvei közül be-kötött, azóta ott hevernek a szerszámai, satuja, a vá-gója, enyvfőző lábasa, meg tudom is én miye, egy halomban a pincében... Két évvel ezelőtt meg rádiót gyártott.

— Meg is javította a rádiónkat, minden lámpát átszerelt benne...

— Igen. Alkatrészekre, szerszámokra kiadtam leg-alább ezer pengőt. Ezekkel az eszközeivel meg válto-zatosság kedvéért a padlás van tele. Tavalý, jól tu-dod, melegházat építtetett a villa kertjében. Hát ki-termelt egy fej salátát, vagy egy szál petrezselymet? Dehogý is. Elutazott Grenoble-ba, nyári egyetemre, onnan Párizsba. Hogy ott megnézzén néhány képet.

— Hogy beszélsz te Istvánról? Vádakat hordasz össze ellene? Igazán különös.

Válné izgalomában felül az ágyban. Arca kigyúl, hálóingéből kivillan a nyaka. A bőre még mindig fes-zülő szép.

Vál visszavonul, most is, mint mindig, békét akar. Meg már beszélgetés közben feledésbe merült a kép, a marcipánból remekelt kert, a tavon úszkáló fehér, piroscsőrű hattyúkkal, a fákról lógó apró gyümöl-csökkel, Vál Péter már nem tudja, hogy az a gyenge ellentmondás a feleségével szemben abból a hang-súlyból fakadt, ahogy az asszony kimondta a *mes-terség* szót.

— Jól van, jól. Nem vádképpen mondom én mind-

ezt el. Ha haragszom is némely haszontalanságok miatt, nem Istvánt okolom. Én is tudom, hogy a fiú rossz szelleme Zsuzsi.

Válné hálásan tekint az urára. Mégis meg lehet ezzel az emberrel egyezni. Az persze eszébe sem jut, hogy Zsuzsi még csak félesztendeje ismeri Istvánt. Hízolgósra fordult a hangja:

— Ha állása volna szegénykének, akkor nem kapkodna fűhöz-fához. Meg ezzel a Zsuzsival sem volna sülve-főve együtt. Ehhez a lányhoz csak az fűzi, hogy beszélgethet vele képekről, könyvekről. Mert az nem minden ám, Péter, hogy az embernek van mit ennie. Az ember dolgozni akar. Az ember... valaki akar lenni. Különösen, ha érzi, ha tudja, hogy tehetséges. Hogy olyan kiváló, mint az én Istvánom. Egyetlen baj, hogy a mai világban a fiataloknak nem adnak elhelyezkedési lehetőséget. Ha mi szegények is voltunk, de dolgozhattunk. Voltak reményeink. Emlékszel rá, mikor annyi volt a munkánk, hogy félnégykor reggel keltél minden nap és tizenegykor feküdtél le?... De mit érezhet egy mai fiatalember, ha a jövőjére gondol?

— Már megmondtam, hogy meglesz a zeneterem.

— Most nem a zeneteremről beszélek. Az meglesz, mert tőlünk függ. De állást nem kap István, már két éve sétál diplomával a zsebében.

— Majd kap.

— Majd. De mikor? Meddig várjon? Mit gondolsz, ezek a Bontáék...

— A vacsorán majd beszélünk velük. Várni kell türelemmel. Mások is vannak úgy, mint István. Kezükben a diploma, élnek a szüleik jóvoltából és várnak. Vannak szegények is, akik nem támaszkodhat-

nak a szüleikre. Mit mondjanak azok?... Gézának az a véleménye, hogy István legokosabban tenné, ha beiratkozna a jogra.

— Ugyan. Annyi az ügyvéd, hogy Dunát lehetne velük rekeszteni... Tudod, hogy István rajong a képekért és szobrokért, hogy mindig csak a művészekkel foglalkozott komolyan, nem lehet másról szó, mint hogy a szakmájában jusson keresethez és érvényesülési lehetőséghez. Istvánnak természetes igénye és így joga van egy tanári álláshoz, vagy valamilyen művészi intézménynél bármilyen hozzá méltó pozícióhoz. Ebből én nem engedek. Ott aztán majd megmutatja, hogy mennyivel különb másoknál.

— Na, na. Én nem mondtam, hogy nincs igazad. Én csak azt mondtam, hogy sok az ügyvéd.

— Azt nem te mondtad, hanem én.

— De én is mondom. Nekem ugyanaz a véleményem, mint a tied. Velem ne is vitatkozz... Sok az ügyvéd és punktum. Sok az orvos. Sok a tanár. Még a pék is sok! Akik benne vannak egy szakmában, azok nem akarnak másokat maguk közé beereszteni. Aki kívül rekedt, az lóghat a lépcsőn, mint a teli villamoson.

MAGDA, A SZOBALANY, a fiatalúr szobáját takarítja legtovább. Igaz, hogy gyakran megáll a könyvekkel, iratokkal megrakott asztal előtt. Nem az íróasztalt és annak terhét bámulja, hanem a fölötte kifüggesztett képet. Az István úr portréját. Böske, az István nagynénje festette ezt az arcképet. Az arcon, talán jobban, mint a valóságban, rajta van az ábrázoltnak minden lényeges tulajdonsága. Gömbö-

lyű, kissé nőies áll, borongó tekintetű szem, lefelé pittyedt az alsó ajak s akár igaz, akár nem, hogy mindez a lélekről is mond valamit, István csakugyan lágy, állhatatlan, a kedélye melankóliára hajló, nyugodtnak látszó, mégis sértődékeny... Kékszemű, gesztenyebarnahajú István, csinos férfi, nem csoda, ha Magda gyakran és hosszasan el-elnézi a képet.

Az arcképről, csak úgy az áhítat befejezéséül, az asztalon ezüst keretbe elhelyezett női fényképre esik a Magda tekintete. Ha az indulatai szerint cselekedne Magda, akkor fölkapná, összetörné a keretet s magát a képet darabokra tépné. A széttépett fénykép roncsait a földre szórná s még a sarkával is rátaposna. Ez a fénykép Zsuzsit ábrázolja. Zsuzsi sűrűhajú, teltarcú, afféle babaszépség. Egy kislány gyermeki kedvessége mosolyogna az arcáról, ha nem volna a szemének a tekintete hideg s ha nem dacosság nyilvánulna meg abban, ahogy keskeny ajkait, látszólag önkéntelenül, összeszorítja. Magda persze nem tárgyilagos és azt gondolja, amit otthon az édesanyjától gyakran hallott gyanút keltő emberekről: a szeméből sem néz ki jó.

Magda nem tépi darabokra a Zsuzsi fényképét, nem tapossa meg tehát annak papírronsait, de megcsapkodja alaposan a portörlőronggyal. Ez takarításnak is beillik, minden esetre eltűnik a képről az a vékony porréteg, ami tegnap óta megállapodott rajta.

Most Vál Péterné lép a szobába. A kezén fehér kesztyű. A kesztyű ujjain szürke sávok:

— Nézd meg, hogyan törölgetsz te! — és Magda elé tartja a kezét, mutatja a fehér kesztyűn a foltokat.

Egy filmdarabban látta ezt így Válné. A filmben

az inast ellenőrizte így a főkomornyik. De míg — a filmben — az inas szemrebbenés nélkül tűrte a főkomornyik korholását, addig Magda egészen más-képp viselkedik, ránt egyet a vállán és szemtelenül mosolyog:

— Azt szeretném én látni, aki úgy letörölget, hogy a fehér kesztyűn ne lássanak utána porszemek.

Válné meglepődik. Nem felel. Szemtelen perszóna — gondolja magában, azután az István asztalán kezd kutatni. Céltalan, tétova motozás ez, inkább csak ok keresése a maradásra, hogy a szobalányt ellenőrizhesse. Nem lopja-e az dologtalanul az időt.

— Itthon reggelizett a fiatalúr? — kérdezi Válné kis idő múlva.

A kérdésben mintha aggodalom rezdülne meg. Félelem a választól, ha az úgy szól, hogy: nem. Mert akkor István már megint korán reggel elment a kávéházba. Ahol, Isten tudja miféle hozzá nem való emberekkel találkozik. És barátkozik velük. Ezt ezelőtt nem tette. Egészen más volt Párizs és Zsuzsi előtt. Igen, azért a párizsi útért kár volt, azt nem kellett volna megengedni. Ha az elmarad, István nem változik meg. És bizonyára nem barátkozott volna meg ezzel a ... Zsuzsival. Ha Párizsra gondol Válné, mindig sok kifestett nőt, mulatóhelyeket, autókaravánokat képzel maga elé. Valahogy úgy gondolja, hogy a franciák sohasem dolgoznak, csak tivornyáznak, szórják a pénzt ... Párizsban István egészen, Uram bocsáss meg, elzüllött. Még hogy ilyen szegény lánynyal barátkozik és az a szándéka, hogy feleségül vegye, mégis csak borzasztó. Valósággal beerőszakolta ezt a lányt, ezt a Zsuzsit a családba. Hát való ez? Ez a lány már szinte náluk él. Éppen csak hogy nem

alszik a lakásban... Istvánnak most sohasem elég a zsebpénze... De miért nem felel ez a Magda?

— Hozzád szoltam, te!

— Tessék!

— Azt kérdeztem, hogy itthon reggelizett-e a fiatalúr.

— Volt is eszében.

— Hogyan beszélsz te velem?

Magda szembefordul Válnéval, kihúzza magát és szinte hősies pózban áll az asszonya előtt. Különös, indulattelt az arca. Olyan most ez a Magda, mint egy lázadó. Valamire készül. Válné kíváncsi, de nyugalmat erőltet s csak ezzel a szóval biztatja a lányt:

— No?

Magdából megered a szó:

— Ne tessék rám haragudni, de én ezt nem bírom tovább. Én elsején elmegyek innen, ha szívem szakad is meg.

— Menj, — ennyit mond Válné. Mert ő bizony nem kérdezi meg a cselédtől, hogy mi az, amit nem bír tovább. Jó dolga volt, tisztességesen bántak vele, a többi az ő baja.

Magda azonban felel kérdés nélkül is. Az arca olyanná torzul, mintha sírni akarna, de megindultsága dühhé fokozódik:

— Én nem bírom tovább nézni ezt a szörnyűséget. Én... bocsásson meg a nagyságos asszony, én... nekem semmi közöm hozzá, én csak nézni nem tudom és... muszáj megmondanom... az egész a Zsuzsi kisasszony miatt van.

— Mi közöd neked a Zsuzsi kisasszonyhoz? Talán megbántott?

— Nem. Nem is bánthatott meg, mert én szóba

sem állok vele. Ne tessék rám haragudni. Én azt nem tudom nézni, ami itt történik. A szegény István úrral és a családdal. Hogy ez a Zsuzsi kisasszony, egy olyan koldus lány, erőszakkal beül ide a vagyonba. Hisz' tudok én mindent, nem egyszer hallottam a beszélgetésüket... Mert még, ha szép volna. Vagy szeretné István urat.

Magda elhallgat és vár. Ezt akarta megmondani Zsuzsi kisasszonyról. És megmondta. Mi lesz most?

Válné megdöbben. Egy percig gondolkodik. Eközben szúró tekintettel néz a Magda szemébe. Szeretne tőle még valamit hallani. Szeretne néhány bizalmas szót váltani ezzel az egyszerű lánnyal. Hiszen Zsuzsiról senkivel sem beszélhet őszintén, Istvánnal legkevésbé, de az urával sem. Manyika szinte már mintha nem is tartozna a családhoz. Kétszer egy héten eljön, megcsókolja őt és az apját, ha István ott-hon van, nevetgélnek valamin, azután Manyika elmegy, a szakácsnőnek kiadni a vacsorához, vagy a mosónőt kell kifizetnie. Este színházba megyünk, be-szaladok a fodrászhoz, — mondja. Igazán nem ma-radhatok, vár a barátnőm a Hungáriában... A só-gornőmmel megyek kalapot vásárolni. Ó, Manyika valamiért duzzog. Manyika azt hiszi, hogy őt nem sze-retem úgy, mint Istvánt. Mert kissé szigorúbban bán-tam vele. Egy lányt nem engedhet szabadjára az em-ber. Ó, ó, egy lánygyereket ezer veszély fenyeget. Meg Manyika mindig is önállóbb volt, mint István. Praktikusabb. Olyan, mint az apja. Dolgos, egyszerű lélek. Az iskolában szorgalmasan tanult, de sohasem árult el különösebb képességeket. István, az más. Már kicsi korában hogyan rajongott a képekért. A Böske tehetségét örökölte, de persze az felfokozva, kitelje-

sedve, megfinomodva él benne. Milyen tehetséges is ez az István!

Böskével nem beszélhet Istvánról és Zsuzsiról őszintén. Böske léha. Bohém. A festőiskolában egészen megkótyagosodott. Ilyeneket mond: házassági ügyekbe nincs joguk a szülőknek beleavatkozni. Már azt is mondta neki, a néniének, hogy ő azért olyan elégedetlen, mert szerelem nélkül ment férjhez. Mintha ő nem szeretné az urát. Ha nem is úgy, mint Böske azt a bolondos pipogya Volonszkyt, de igenis, ő szereti Pétert. Hogyne szeretné ezt a derék, szorgalmas embert, aki éjnapot eggyé téve dolgozik még most is értük, érte és a családjáért.

Böske csak hunyorog és nevet, ha Zsuzsi kerül szóba, és ilyeneket mond: vagy elveszi, vagy nem veszi. Van még egy harmadik eset is, hogy elveszi és hamarosan elválnak. Te csak ne szólj bele a dolgukba, mert akkor biztosan elveszi, — így beszél az ő egyetlen testvére, a húga. Ilyen felületesen karattyol. Más-sal meg ugyan kivel beszélhetne Válné? Az ura rokonságát, a testvéreit, be sem engedi az ajtón. Azok mindig csak kérni jöttek. Pénzt, ruhát, bútort. Az ura családjában folyton születik, házasodik, vagy meghal valaki. És mind milyen szegények. Mert nem dolgoznak. Mert lusták, tehetetlenek.

... És, ha mégis elveszi István ezt a lányt, ezt a Zsuzsit. Akkor ő nem szolgáltathatja ki előre a menyét, senkinek. Böskének sem. De hát... elveszi? Ahogy ez átvillan az eszén, indulat önti el. Magda felé fordul:

— Pakolj össze és mehetsz. Még pedig mindjárt. Nem maradhatsz tovább a házamban.

Magda kezéből kihull a portörölő rongy. Másról

képzelődött, ez a ridegség meglepi. Hiszen... hány-szor lesett be a kulcslyukon, amikor a fiatalúr és Zsuzsi kisasszony kettesben maradtak a szobában. És... nem történt köztük semmi. Még csak meg se csókolták egymást. Tovább beszélgettek képekről, szobrokról. Isten tudja, miről. Zsuzsi még távolabb húzódott István úrtól ilyenkor és az arca olyan közönyös volt, mintha semmi közük sem lenne egymáshoz. Ezek nem szeretik egymást, villant át ilyenkor a Magda agyán és remélni kezdett... Nem azt remélte, hogy a fiatalúr és ő... ó, azt tudta Magda, hogy lehetetlen, hanem, hogy a Zsuzsi kisasszony *sem*. A Zsuzsi kisasszony *sem* és más *sem*. Már arról is ábrándozott Magda, hogy István úr nem nősül meg soha és ő... micsoda boldogság! Itt öregszik meg a házban. És már csak ők ketten élnek a családból, ő és István úr. És ő főzhet, moshat, takaríthat öreg gazdájára.

Magda pillantása az István arcképére esik és mintha azt mondaná ez a pillantás: Őerte tettem! Lehajlik, fölemeli a portörő rongyot. Megindul, de csak tétován jár a szobában, mintha valamit még kellene a helyén igazítania. Egyszerre megáll, hörgő sírás tör ki belőle, Válnéhoz lép, megragadja az asszonya kezét és szaporán csókolja:

— Nagyságos asszony, ne tessék rám haragudni, én semmi rosszat nem akartam. Ne tessék engem elűzni a háztól, mert...

Azt akarja mondani, hogy ő azt nem éli túl. Beszélni szeretne a család... az István iránti szeretetéről, de nem tud. Nem lehet, nem szabad, nem illik. Kinevetnék érte, talán meg is haragudna rá a nagyságos asszony, az úr is... még István úr is. El-

pirulna a haragtól, hogyan, milyen jogon mer szeretni ez a lány? Ez az egyszerű kis cseléd. Nem, Magda nem beszélhet, hát csak sír. Jajveszékelve, panaszosan, könnyölgőn és vádlón. A könnyek végigfolynak az arcán, lecsurognak a nyakán, a blúza nyílásán a szíve felé és a szíve csak még forróbb lesz, még szerelmesebb.

Válné megenyhül. Valamit meg is sejt a Magda érzelmeiből. Hiszen ügyes lány ez a Magda, dolgos, a helyet sem sirathatja ilyen keservesen. Válné tudja, hogy már Angliába is hívták Magdát cselédnek, jó fizetéssel. Már az útiköltséget is letétbe helyezték a számára. De meg arra is gondolt Válné, hogy az a hóbortos Böske beszélgetni szokott az ő cselédeivel, csaknem barátkozik velük. És Magda... Ilyen hűséges teremtest jó lesz a családban megtartani, zárja le a gondolatsort Válné:

— Csak ne sírj. Úgyis hiába sírsz. Itt nem maradhatsz, azt magad is beláthatod. Hanem... a Böske nagyságos asszony lánya elsején hazamegy a falujába. Ha akarod, én szólhatok a nagyságos asszonynak.

VÁLNÉ MEG EGYSZER szemlét tart a terített asztal fölött. Megelégedett és mosolyog is, mert a csillogó porcelán, a sok ezüst tál, meg evőeszköz régi emléket juttat eszébe. Gergő bátyóra gondol, így, hogy: „bátyó”, mert így hívták a családban. Gergő bátyó tanúnak volt hivatalos egy barátja lányának az esküvőjére. Kis esküvő volt, mert a fiatal pár az egyházi szertartás után rögtön a pályaudvarhoz kocsizott és elutaztak Olaszországba. A násznép szétszé-

ledt, csak a szertartás tanúit hívták meg ebédre. Ezt Erzsi néni, a Gergő bátyó felesége, sehogy sem helyeselte, de hát hívatlanul csak nem állíthatott be a nászházhoz. Amikor aztán az ura hazajött, kíváncsian kérdezte: Na, Gergő, mit kaptatok ebédre? Tányérat, — felelte Gergő bácsi göcseji ragozással, mivel, hogy sokallta a terítéket, de nagyétű létére keveselte az inni- és ennivalót.

Manyi hallgatagon áll Válné mellett. Majd megkérdezi:

— Virágot miért nem tetetsz az asztalra, anyus?
— És még hozzáfűzi: — Tudod, hogy Zsuzsi milyen előkelő.

— Előkelő, — Válné gúnyosan nevet.

— Hát mondjuk, hogy finnyás.

— Azt már inkább. Finnyás a kicsike. De azért úgyszólván hívatlanul beállít hozzánk minden alkalommal. Mert én ugyan nem hívom.

— Hívja István. No de mindegy, anyus, abba már bele kell nyugodnod, hogy ő lesz a menyed.

— Még az nem olyan biztos. Még nem házasodtak meg.

— Majd megházasodnak. Te meg szépen tűröd. Te nem tudsz Istvánnak parancsolni. Valljuk meg, sohasem tudtál. Mivelünk mindig az történik, amit István akar. Istvánnal meg az, amit ez a lány akar.

Válné ingerülten:

— Te persze azt szeretnéd, ha én veszekednék Istvánnal. Ha nyíltan ellenezném a házasságát. Hogyisne. Tévedsz és Böskének van igaza, akivel már sokszor beszélgettem erről a dologról. Ha én nyíltan ellenszegülök a házassági tervüknek, akkor István biztosan elveszi feleségül Zsuzsit. Még pedig sürgősen.

Ismerhetnéd a bátyádat. De ... így még össze is veszhetnek. Azt is tudhatnád, hogy István milyen szeszélyes. Azért csak húzni kell az ügyet, édes lányom. Húzni, ameddig csak lehet. Halogatni. Ez az én taktikám.

Manyika bizonytalan mozdulatot tett a kezével:

— Lehet, hogy igazad van, anyus. Ami a házasság anyagi részét illeti, majd mi résen leszünk. Én és az uram. Mert szerintem Zsuzsi szörnyen anyagiasság... Csakugyan, legokosabb, ha nem ellenkeztek Istvánnal. Ő a család mimózája, egyetlen kritikus szótól hervadni kezd. Tudod, ne haragudj, hogy tanácsokat adok. De túlságosan engedékeny vagy. Már régen akartam mondani, hogy Istvánnak a rendes zsebpénzen kívül ne juttassatok semmit. És hangoztasd, valahogyan mondd meg, hogy amíg ti éltek, a gyerekek egy fillért sem kapnak a vagyomból. Így talán hamarabb elunja a kisasszony a várakozást.

Válné fürkészően néz Manyikára:

— Úgy beszélsz, mintha Istvánt, ha szegény volna, nem is szerethetné ez a lány.

— Ez nem! Egy másik igen, de ez nem. Ismerem én ezt a fajtát. Légy nyugodt, hogy mielőtt megbarátkozott Istvánnal, pontosan tudta, milyen gazdagok vagyunk. Én már hallottam is a megismerkedésükről.

— Manyi! Miből merítetted te az ilyen különös gyanúidat?

Manyika dacos volt, válaszolni akart, de okosabb nem jutott eszébe:

— Barna nőnek én anyagi tekintetben nem hiszek. Válné megkönnyebbülten nevetett:

— No, te szőke vagy, azért te sem hagyod a jussod. Manyika ábrándosan néz a levegőbe:

— Az én uram szegény ember. Különben... nézd, anyus, huncut, aki a másét akarja, de még huncutabb, aki a magáét hagyja. Nincs igazam? Én csak azt mondom, hogy ha egyszer végleg elművészettörténeteskedi a vagyont, akkor még nektek is jó lehet, amit én megmentek magunknak.

— Jól van, kislányom. Nem vetek én semmit a szemedre. De mondd meg nekem, ha olyan nagyon haragszol a leendő sógornődre, akkor miért figyelmetlenség, hogy tetessek virágot az asztalra?

— A leendő sógornőjére mindenki haragszik, azért mégsem szeretném, ha ez a fruska fitymálva beszélne rólunk. Tudod, anyus, az ilyen hengegőket... hogyan is mondjam?... frappírozni kell. És ha semmit sem kifogásolhat, hát megfullad a beléje szorult indulattól.

A beszélgetés megszakadt, mert a szobalány ment végig a termen. Igen, teremnek is beillett ez az ebédlő. Hat óriási ablakán át a budai hegyekre lehetett látni... Az asztal kihúзва, tizenkét személyre volt megterítve. A terebélyes tálaló szinte jelentéktelenre zsugorodott a túlméretezett helyiségben. István éppen ezt az ebédlőt akarta átalakítani zeneteremmé. Vál Péter, amikor a házat építtette, azért tervezte ilyen nagyra az ebédlőt, mert fiatalabb korában szeretett jól enni-inni, szeretett vendégeket traktálni. És, erről már ő sem tudott, a modell a gyermekkorában megcsodált grófi kastély ebédlője volt, ahová egyszer az egyik inas gazdája távollétében bevezette.

Jobbról-balról két-két ajtószárny nyílik, jobbról egyik a társalgóba, a másik a lakás egyéb szobáiba. Balról a konyhára, a két cselédszobába s az üzembe vezető folyosóra. A zeneterem meglesz. István csak az óhaját közölte és amikor anyja csodálkozására el-

szontyolodott, máris megvolt hozzá a családi beleegyezés. Már beszéltek is az építésszel, István úgy akarja, hogy falazzák be a balra nyíló ajtókat. Eszébe sem jutott, hogy milyen kényelmetlenségben lesz majd részük a család többi tagjainak, különösen anyjának, ha ki akar majd nézni a konyhába. Apjának még éjszaka is le kell mennie majd a lépcsőn, végig az udvaron, hogy az üzembe juthasson. A folyosót megkerülve kell majd a cselédségnek akár csak egy pohár vizet bevinnie a lakásba. Fő a magasztos cél: a zeneteremben elsősorban *szimfóniákat* fognak játszani. Istvánba gyerekkora óta belerögződött az a tudat, hogy mindenki az ő kedvét, az ő kényelmét óhajtja s ezt egészen természetesnek találta. Észre sem vette, soha nem is gondolkozott tehát róla és igen meglepődött volna, ha valami durva ember őt önzőnek tartja.

A padlót fényesre kefélt linóleum borítja. Ezt meg Válné kívánta így. A linóleum legkönnyebben tisztítható és Válné, mint afféle mintaasszony, a konyha és az ebédlő tisztaságára nagyon ügyel.

Az ebédlő tölgyfabútorait nem régen vásárolták Válék. István fedezte fel azokat egy műbútorkészítőnél. Fölhívta rájuk édesanyja figyelmét s ami Istvánnak tetszett, az Válnénak még jobban tetszett. A bútor szép is volt. Egyszerű faragások és díszek nélkül való magastámlájú székek, a tölgyfa természetes színében sötétlő óriási asztal. Mindez a tálalóval és a nagyszekrénnel beillett volna valamely papi rendház étkezőjébe, de — ridegen hatott egy polgári ebédlőben.

És sehol egy csipke vagy hímzés. István tiltakozott minden ilyen cifraság ellen. Rontanák a bútor

stílusát, — magyarázta Válnénak. Még azt sem akarta, hogy étkezéshez terítsenek. Válék már meg is rendelték az asztalt borító üveglapot, hogy az abroszt helyettesítse. Az üvegcsiszoló azonban még nem szálította le az üveglapot, ezért a mai vacsorához még abrosszal terítettett Válné. A konyha felőli ajtót egy pillanatra kinyitotta a szakácsnő, valamit kérdezett az asszonyától. Finom illatok röppentek be a szobába. Manyika gyerekes mókával megsimogatta a gyomratáját:

— Jaj, de éhes vagyok.

— Ugyan, te falánk. Úgy elhízol majd, hogy az urad szégyell veled végigmenni az utcán, — és Válné megfenyegette Manyikát.

Manyika vidáman kacagott:

— Velem az uram akkor is büszkén jönne, ha gurulnék a kövérségtől. De azért mégsem hízom el, még jó pár évig nem. Különben azt hiszem, hogy a fősvények nem híznak el soha.

— Szóval elismered, hogy fősvény vagy.

— Elismerem. És tudod mit, anyus, sokat röstelkedem is miatta. Mert az eszemmel én nem vagyok fősvény. És tudom, hogy a fősvénytység butaság, de ha a szakácsnő ott terpeszkedik előttem, amikor kimegyek a konyhába és éppen eszik, hát majd megfulladok a dühtől. Érted te ezt? Mert én nem értem. Hisz' az ember nem megy tönkre abban, ha egy félkiló kenyérrel naponta több fogy a háznál.

— Aki belátja a hibáját, az megjavulhat, — mondta Válné oktató hangon. — Ha az eszünk szerint élénk, azt hiszem sokkal kevesebb baj volna a világon. Mert itt van például István...

Manyika gúnyosan szólt közbe.

— Már régen nem beszéltünk róla. István, azután Zsuzsi, nehogy elfelejtsük őket, vagy összezavarjuk a sorrendet.

Válné csak beszélt tovább, talán nem is hallotta, amit Manyika mondott.

— Ha Istvánt, mondjuk, megvertem volna néha gyermekkorában... Mert ugye, ha egy fiúgyereket megver az ember, még nem dől össze a világ?... vagy, ha nem is vertem volna meg, csak egy kissé keményebben fogtam volna... akkor talán most nem merné azt a Zsuzsit csak így ide hozni a családba, a mi nyakunkra.

— Elérkeztünk tehát Zsuzsihoz.

Válné intett Manyikának, hogy hallgassa őt végig nyugodtan:

— Meg nem mert volna előhozakodni olyan boldogsággal, mint az a zeneterem.

Manyi most már szemrehányóan nézett az anyjára:

— Nekem is építettél volna zenetermet? Ha én olyan hóbortos lettem volna, mint István?

— Te lány vagy. Te az én lányom vagy. Lánygyermeket könnyebb nevelni.

— Könnyebb. Azt néha meg is lehet büntetni. Az nem nebántsvirág, — Manyika hangja ellágyult — az nem kedvenc...

Jó volt, hogy Válnét ebben a pillanatban kihívták a konyhába. Nagyon meglepődött és hirtelen nem tudott volna mit felelni. Manyika is ment az urát megkeresni, Rózsi, az új szobalány jött be, vele Magda, aki már Böskénél szolgált, őt úrnője kölcsön adta erre az estére. Magda, mint bennfentes, buzgón magyarázta Rózsának a házirendet:

— Csak arra ügyeljen, Rózsika, hogy le ne öntse

az uraságok ruháját valami szósszal, az italokat úgysem maga szolgálja fel, hanem a Józsi úr. Az a kifutó. Ezelőtt urasági inas volt. Nehogy csak Józsinak, vagy Isten őrizz Jóskának szólítsa, mert megsértődik. És vigyázzon ám, mert nagyon erkölcsös ember ez a Józsi úr, nehogy ki akarjon vele kezdeni! Elárulja magát rögtön a nagyságos asszonynak és akkor, fiam, maga úgy repül, hogy meg sem áll Csörötnök-Rönökig.

— Meddig? — kérdezi kíváncsian Rózsi.

— A szülőfalujáig, fiam.

— De hisz' én itt születtem Pesten.

— Az más. Akkor meg sem áll Soroksárig. Mert ebben a házban nem lehet hacacárézni. Itt tíz óra után nem lófrálhat a ligetben. Itt csak az uraságoknak szabad... de ne szólj szám, nem ütnek orron.

Ezt már halkán, csaknem sűgva mondja Magda. Rózsi közelebb húzódik hozzá. Ő már tudja, mi következik ezután. A gazdái szapulása. Szinte ragyog a kíváncsiságtól.

— A fiatalúr, ugye, nem hagyja békében a... személyzetet?

Magda lelkesen védi Istvánt:

— A fiatalúr, arról aztán ne gondoljon semmi rosszat. Az egy szent, vértanú. Én mondom magának, hogy vértanú. Van neki egy menyasszonya, vagy mije. Nahát! Hiszen biztosan ismeri azt a Zsuzsit. Én csak azt mondom, hogy annál sokkal különbe-
ket akasztottak már. Mert emiatt a lány miatt kellett nekem innen elmennem. Még szerencse, hogy fölvettem a Böske nagyságos asszony, az a félkótya.

— Nem jó a hely?

— Jó, abban a bolondok házában?

— Szekálják magát?

— Tudja a fene, nem is szekálnak. Amikor beléptem, azt mondta a nagyságos asszony, nézze Magda fiam, én nem botránkozom meg amiatt, ha egyet-mást eltulajdonít, de azután mondja meg nekem a hónap végén, hány zsebkendőt, harisnyát és egyebeket szerzett itt nálam, hogy a hiányt pótolhassam... Hát most mondja meg maga, Rózsika, tökéletes eszű nő, aki így beszél? Tisztára bolondok. Ő is, meg az úr is. Én nem is tudom, hogy ilyen kiváló gazdasszonynak, mint a mi asszonyunk, mint a Válné nagyságos asszony, hogyan lehet olyan ramaty testvére, mint a Böske nagyságos asszony.

— A Böske nagyságosék is olyan gazdagok, mint ezek? — Rózsi a lakás felé bök a fejével.

— Ne butáskodjon, Rózsika. Hogy' lenne gazdag, amikor abból élnek, hogy ő is meg az ura is képeket mázol. Az ilyeneknek nem lehet semmijük. Meg még a lepedőket is ellopja tőle a mosónő. A szemét is kilopta volna már, de én most ráncbaszedtem.

— Kit?

— Azt a mosónőt. Kisnét.

— Maga meg a gazdagabbat védi olyan szegénnyel szemben, mint a mosónő?

— Azt ám, mert az embernek legyen esze. A szegény, akkor is szegény marad, ha ellop egy-két lepedőt, vagy hálóinget. De ha már valakinek haszna lehet az ilyen háznál, az a belső cseléd legyen. A belső cselédnek dukál minden, amit szerezni lehet.

— No, maga aztán irigy természetű.

— É-én? — csodálkozik Magda. És már valami vaskos gorombaságot akar Rózsának mondani, de a

szomszédos társalgóban fölkerekedtek és beszédből, székek tologatásából hallatszik, hogy jönnek.

Föltárul az ajtó, a Józsi nyitotta ki, párosan vonulnak befelé a vendégek. Első pár két nő, akik halkan csevegnek egymással. A házigazda vezeti, még hozzá karonfogva, Bontánét, egy magasrangú miniszteri tisztviselő nejét, akit a személyzetnek szigorúan méltóságos asszonynak kell szólítani. Bonta Válnéval a karján követi őket. A vacsorát ezeknek a Bontáéknak a kedvéért adják Válék. Ők mostanában a Vál család egyetlen reménysége. Vál Péter hivatalos ügyben ismerkedett meg Bontával, annak a hivatalában. Bonta az ügy elintézése után még kedvesen elbeszélgetett Vállal, mert kiderült, hogy földiek, mindketten Mezőtúron születtek. Elidőztek egy kicsit a hazai emlékeknél. Vál, aki szegény szülők gyermeke volt, eldicsekedett sikeres pályafutásával, meggazdagodásának a történetével. Az apja pék volt Mezőtúron, ő is azt a mesterséget tanulta ki. Péksegéd, majd cukrászsegéd lett; takarékoskodott s amikor megnősült, félig a megtakarított pénzéből, félig hitelre, kis műhelyt rendezett be a külvárosban, a műhely hála Istennek jól ment, beljebb költözött, nagyobbított s ma, — ő a híres Vál Péter, negyven alkalmazottal dolgozik, üzleti fiókjainak száma húsz. Szép, szép, Bonta elismerőleg bólogatott, s fanyar nevetéssel tette hozzá: Így jár, akinek nem adják meg a módot, hogy lateiner legyen, muszáj meggazdagodnia, ha akar, ha nem. Vigasztalásképpen azután egy kicsit panaszkodott is Vál. Elpanaszolta apai fájdalmát. Mert hát mit ér az ő sikere, ha egyszer van egy diplomás fia, a lánygyermekén kívül, s az sehogysem tud elhelyezkedni. Tanult ember akart lenni. Rajongott a

képekért és a szobrokért, elvégezte az egyetemet, tanári diplomát szerzett, művészettörténeti doktorátusa van és, — nem kap állást. Okos, szorgalmas fiú, külföldön járt, nyelveket tanult, a régi világban az ilyenek fényes karriert csináltak, de olyant, hogy később már azt is szégyellték, hogy pék, vagy asztalos az apjuk. A régi jó világban, amikor még a kenyér árát nem piszkálták holmi szabályozással. Ma meg az ő fia, István, kénytelen tétlenül lopni a napot... Bontának majdnem kiszaladt a száján, hogy úgy kell a haszontalan fiúnak, miért nem lett pék, de ehelyett mégis inkább azt mondta, hogy valami jó pártfogót kellene szerezni. A tanácshoz nyomban még egy kis használati utasítással is szolgált, így: „Akinek annyi pénze van, mint önnek, kedves barátom!...” A neki-keseredett Vál hirtelen megvigasztalódott s föltámadt jókedvét az is emelte, hogy amikor távozott, Bonta az ajtóig kísérte, szorongatta a kezét és végső búcsúzásul ezt mondta: „Hát, szervusz öregem!” Szóval letegezte... Vál otthon sietve beszélte el a feleségének az esetet. Válné másodszor is, harmadszor is elmondatta vele, hogy hát hogyan is volt, mi volt, mit mondott ő, mit mondott az az úr, általában milyen az az úriember, milyen korú, hogyan mondta amit mondott, milyen volt a hangja, a tekintete, végül is megállapodtak abban, hogy nem lehet szó másról, mint diszkrét ajánlkozásról, annak a Bonta úrnak a részéről. Első felhevülésükben húszezer pengőt akartak kínálni Bonta úrnak, azután elkezdtek maguk közt alkudozni, végül megállapodtak abban, hogy tízezer pengő nagyon sok pénz. Tízezer pengő semmiért, csak azért, mert valakinek fényes összeköttetései vannak. No, de mindegy, most már kérni kell a Bonta úr tá-

mogatását. Valamilyen ürüggyel el kell hozzá újra menni.

Vál megjelent még egyszer Bontánál, mintha a már elintézett ügyben valami közölni valója lenne. Kissé nehezeire esett ez a vállalkozás, halogatta is, de a felesége hajszolta. Lámpalázás is volt eléggé, de Bonta megint barátságosan elbeszélgetett vele s szinte önként kínálkozott, hogy hivatalon kívül is találkozzanak. Az első meghívás vacsorára egy étterembe szólt. Bonta és Vál találkoznak majd, de — véletlenül s mivel egyedül nem hagyhatta otthon, Vál elvitte a feleségét is. Hamarosan kimélyült a barátság s Válék elérkezettnek látták az időt, hogy most már Bontát a nejével együtt hívják meg magukhoz. Bontáék kissé csodálkoztak a meghíváson, meghányták-vetették, hogy az ő társadalmi helyzetükben illő-e, megengedhető-e a Válékkal való barátkozás, de úgy vélték, hogy semmi okuk sincs a visszautasításra.

A háziasszony és Bonta után néhány nem fontos személyiség következett, majd Manyika és az ura, Böske és Volonszky, végül a fiatalok, azaz Zsuzsi és István zárták be a felvonulást... Zsuzsi kellemes arcú, sovány és magas, kissé túl magas. De így illik Istvánhoz, mert bizony az sem volna rá alkalmas, hogy a Hófehérekében valamelyik törpét játssza, pontosan száznolcvanhat centiméter. Ők kéz a kézben lépkedtek. István még járás közben is Zsuzsit figyeli. Nem csak illenek egymáshoz, hanem gondolkozásban is összekapcsolódtak. Ha valaki nem ismeri őket, annak a számára is kiderül ez egy-két perc alatt. Ha Zsuzsi nevet, István is azonnal mosolyog, még ha nem is tudja, miért kell ezt tennie, miről van szó. Ha Zsuzsinak valami nem tetszik, István arcán is

azonnal megjelenik a fitymáló fintor... Most éppen megkezdett beszélgetést folytatnak. Zsuzsi beszél, kissé feltűnésre vágyón, túlhangosan és úgy kicirkalmazva a mondatait, mintha valamilyen szöveget írógépbe diktálna. Persze, hogy művészettörténeti szakkérdés a téma. István halkán felelget neki, szóval kettőjük közül mintha István lenne a tartózkodóbb.

Böske elemében van, gúnyolja őket, azaz inkább Zsuzsit.

— Nem szállnátok már le a kultúra ormáról ide a péküzem tájára? Mindjárt eszünk és az hirtelenében majd túlpróza lesz.

Zsuzsi nem hagyja magát:

— Nem. Vannak emberek, kétlábú élőlények, akiket csodálatosan nem csak a gyomruk érdekel... Pedig kár érted, mert már így is elég kövér vagy.

— Az igaz. Én elég kövér vagyok, te meg elég sovány vagy. Ezen ugyan semmi különös sincs, mert én azt tapasztaltam, hogy a kékharisnyák mind soványak. De ne sértődj meg, Zsuzsikám, te csak álkékharisnya vagy.

Böske kacag, Zsuzsi jóképet vág a szemtelenséghez s keresi a helyét.

A tányérok mellett virágrajzokkal ékesített kartonkártyák, rajtuk a hely tulajdonosának a nevével. Szóval a helyek kiosztása már egészen kifogástalan, nem úgy, mint a bevonulás, melyhez István szerint, hiányzott a Tannhäuser bevonulási indulója... Bontáné a házigazda és István közt kapott helyet; Zsuzsi egyik szomszédja Bonta, a másik Böske férje, Volonszky Máté. Ez a Volonszky festőművész és egy képzőművészeti iskolában tanár. Az iskolában ismerkedett meg Böskével, ahová az növendéknek iratko-

zott be. Tízéves házastársak, azért jogos róluk így beszélni: Volonszky *még mindig* szereti a feleségét. A rokoni közfelfogás szerint azért, mert az asszony éppen eléggé hóbotos.

A vacsora megkezdődött. Zsuzsi percenként újabb kívánságokkal fordult Volonszkyhoz. Hogy adja közelebb a sótartót. Hogy tolja odább a leveshez felszolgált sajtot, mert ki nem állhatja a szagát. De amikor felszólítja Volonszkyt, hogy az egyik nyitvafelejtett ajtót csukja be, felharsan az asztal másik végéről a Böske hangja:

— Majd a Józsi becsukja!

Zsuzsi lesújtó pillantást vet Böskére, de az kedvesen mosolyog vissza.

— Még sohasem ettem húslevest sajttal, de mondhatom, hogy kitűnő, ezt én is bevezetem, — jelenti ki Bontáné. — Persze parmezán?

— Ó, persze, — feleli Válné, — de csak akkor jó, ha olasz.

Zsuzsi izeg-mozog, István felé tekinget, nincs megelégedve a szomszédaival.

Leves után előételnek, sonkával töltött palacsinta következik. A férfiak jóétvággyal esznek, a nők, Böskét kivéve, alig egy-egy falatot. Időjárásról, politikáról, személyes kapcsolatokról esik szó, csak nő gondolhatja és gondolja is: no, ennél érdekesebb ételt is kitalálhattak volna!... A töltött felsálszeletet párolt gombával, burgonyával, rizzsel és angolosan készült zöldborsóval, zöldbabbal, ráadásul még kelbimbóval és nyersparadicsomszeletekkel, valóságos csendéletnek tálalják. Az egyik öregedő rokonhölgy, miután vett az ételből, a tányérja fölé hajol, nézegeti, valósággal szagolja a húst és lesi az alkalmat, hogy a szomszéd-

jának, aki szintén hölgy, de még csak nem is rokon, ezt mondhatta: minek a rizs a köretek közt, mikor a töltelékben úgyszintén rizs van, no, nem igaz?... A kürtőkalácsot maga a háziasszony készítette, mert csak ő ért hozzá. A vacsora azonban még ezzel nem ért véget. Újabb sült érkezik, csirke kompóttal. Eből már csak a nagyétű férfiak vesznek, közéjük tartozik Bonta. Böske átszól Volonszkyhoz:

— Ha mindennap ilyen vacsorát ennék, akkor úgy meghíznék, hogy járni sem tudnék. Mi lenne akkor, Volonszky Máté? Elválnánk?... De maga többet ne egyen már egy falatot sem, inkább én eszem maga helyett.

Zsuzsi már régóta nem nyúl semmihez, két kezét az ölében összetéve várja, hogy vége legyen az idétlen etetésnek. Milyen szép is egy udvari ebéd, nem ilyen polgári falás, hanem egy igazi elegáns vacsora, ahol mindenki köteles az uralkodóhoz igazodni, amely ételből az nem vesz, abból a többinek illetlenség vennie, s ha valamiből már nem eszik, minden vendégnek le kell tennie a kést, villát. Pompás lenne, ha itt ezek már egy félórája nem ehetnének semmiből. És... Böskének hallgatnia kellene, mint a csukának... No még a parfé, azután felállhatnak. Feketézés a társalgóban.

Zsuzsi és István egymás mellett ülnek egy sarokdíványon. Zsuzsi átfogja István kezét és el nem bocsátja egy pillanatra sem. Válnéval találkozik a tekintete, valahányszor felnéz, de ez Zsuzsit egy cseppet sem zavarja, sőt mintha ilyenkor egy gondolatnyival még közelebb húzódna Istvánhoz. István hallgat, néz a levegőbe, boldog. Mert őt szeretik. Anya szereti őt, Zsuzsi szereti őt és... mindenki, bár a

többiek nem számítanak. Mellékalakok, népség, katonaság.

Válné feláll, körülnéz, mintha háziasszonyi felügyeletet gyakorolna. Elmegy Böske mellett, valamit szól hozzá halkán. Böske alig észrevehetően bólint, hogy igen. A díványhoz libeg, melyen István és Zsuzsi ülnek.

— Adjatok egy kis helyet, — és választ sem várva széttolja a két fiatalt, közéjük telepszik.

Ezúttal István csúfolódik:

— Elférünk hárman? Mert itt csak öt személynek van hely.

Zsuzsi franciául kezd beszélni Istvánhoz:

— Parlons un peu, pour nous-mêmes. Ce que tu veux. Beszéljünk egy kicsit, csak magunknak. Csak úgy akármit.

Böske:

— Beszéljetek csak magyarul. Egész értelmesen lehet a mi anyanyelvünkön is beszélni. Franciával, angollal, ilyesmivel nekem nem imponáltok, kölykök. — Zsuzsihoz fordulva beszél tovább: — Nő nekem általában csak a szépségével imponálhat. Én már ilyen primitív vagyok.

— Tudjuk, — mondja István.

— Remélem, imponálok neked? — és Zsuzsi büszkén felveti a fejét.

Böske gorombán akar válaszolni, de meggondolja és ezt kérdezi:

— Mint festőnek, vagy mint nagynéninek?

— Mondjuk, mint festőnek. Bár ... de strigis, quae non sunt ...

István fejezi be:

— Nulla questio fiat!

— Már megint kezditek?

— Csak folytatjuk.

— Szóval te, Zsuzsi, nekem csak mint nagynéninek imponálhatnál. Modellnek, — és Böske tekintete végigsiklik Zsuzsin, — bizony nem választanálak.

— Úgy? És miért nem?

Még egy tekintet:

— Mondjuk például . . . kissé lejtős a vállad. Érdektelen az arcod. A szemedből nem lobog lélek. Túl-ságosan hosszú a törzsed. A csípőd keskeny.

Zsuzsi meghökken. Ez a Böske mintha komolyan beléje akarna kötni. Talán azért is ült ide közéjük. Talán az István anyja küldte.

— Te, Böske. Gyanús vagy nekem. Te szerelmes vagy Istvánba, ne is tagadd. Megtörtént már, hogy... öregedő nagynénik beleszerettek a csinos unokaöcsükbe.

Böske kacag, vidáman, fölényesen:

— Ez az öregedő nagynéni sohasem fog mást szeretni, mint az urát. Bizony fiam, lányom, unokám, ahogy jobban esik neked, az öregedő nagynéni abból a korból való, amikor az volt a divat, hogy az aszszonyok csak az urukat szeressék. Mi öregedők tartjuk a fogadalmunkat, hogy esküről ne is beszéljek, még akkor is, ha . . . nem szorongatjuk szakadatlanul és idegenek szeme előtt a párunk kezét.

Zsuzsi ingerült, de magába fojtja az indulatát. Most meg tudná ölni Böskét. István együttérez vele és ráncba fut a homloka. Zsuzsi ezt észreveszi s megszorítja István kezét. De nem becsüli le az ellenfelét, kis hízelgéssel akarja leszerelni Böskét:

— A te uradba könnyű szerelmesnek lenni. Magam is tudnám szeretni.

Volonszky minderről semmit sem tud, távolabb egy karosszékekben éppen buta képet vág s maga elé mered. Nem érdekli itt senki. Sokszor csodálkozik rajta, hogy a Böske családja a nővére, az unokahúga, az öccse, itt ezek. Nem haragszik a Vál családra, csak éppen nem érti őket. Arra gondol, hogy ezek itt az ő szórakoztatására mindenféle szerepet játszanak.

— Akkor menj oda Volonszkyhoz és udvarolj neki egy kicsit. Csak... vizet ne hozass be vele a konyháról, mert vizet hozni, ajtót becsukni és cipőt tisztítani nem szeret... Jobban mondva, amilyen udvarias, azt is megtenné, de tudod, én nem engedem meg neki.

Zsuzsi nem tehet egyebet, ismét csavar egyet a témán:

— Szóval, te egyedül akarsz maradni az unokaöcséddel.

— Csakis. Van nekünk, még ősidőktől, egy tolvajnyelvünk. Sokkal nagyobb tudomány, mint franciául beszélni, csak mi ketten ismerjük.

Böske István felé fordul és már kezdi is:

— Isti tapta tácitól bambó?

István elneveti magát, önkéntelenül benne van a játékban:

— Isti nem tapta semmi nem, em lenni tiem.

— Jaj, de édes! — kiált fel Zsuzsi és István arcát a két tenyerébe fogja. — Mondjátok meg rögtön, mit beszéltetek egymással?

— Menj Volonszkyhoz! — szólt rá Böske szigorúan.

Vál és Bonta az egyik ablaknál állnak és beszélgetnek. Vál félszemmel Józsiira figyel, int neki, mire az konyakkal kínálja az urakat. Bonta már jónéhány pohár konyakot megivott, ízlik neki, nem is igen figyel Válra. Vál pedig éppen most tért a tárgyra. Azt

erősítgeti, hogy akár tízezer pengőt is áldozna rá, ha valaki Istvánt valami neki megfelelő álláshoz juttatná. Bonta hallgat. Tizenkettőt is. Bonta bólogat. Hogy hát ez természetes. És csak most eszmél rá, miért is a nagy barátság, miért hívták meg őt a parádés vacsorára. De nem sértődik meg. Bölcs ember, tele diplomatikus készséggel. Istvánnal törődni pedig eszeágában sincs. Ugyan, látott ő már nagyobb bajt is. Ilyeneket mondogat, amíg Vál beszél: Hm, bizony sok fiatalember van így manapság; igen, igen, a jövedelmek nem emelkednek, a drágaság meg egyre fokozódik.

Zsuzsi haragosan visszaül a díványra, Volonszky tanácstalanul kering a szobában, végül oda áll Böske mögé, ujjait beakasztja hátulról annak a nyakkivágásába.

— Menj már, te! Sohasem jön meg az eszed?

Volonszky vékony női hangon ismétli:

— Menj már, te! Sohasem jön meg az eszed?

Zsuzsi megvető grimaszt vág. Micsoda kispolgárok! És ezek most azt hiszik, hogy ők bohémek. István már elnevette magát a Böskéék mókázásán s így nem csatlakozhat Zsuzsihoz, már ami a grimaszt illeti. De néhány szó még és itt tartanak:

— R. Zsigmondnál régi, tizennyolc és tizenkilencbeli folyóiratokat és füzeteket láttam ma, — mondja Zsuzsi. — Hát rendkívül mulatságosak. Micsoda cikkek, versek és képek!

Böske közbeszól:

— Minden korban vannak túlzók, sőt mondhatnám idétlenek, akik a kor eszméit túlzásba viszik. A józanabbakra, a bölcsekre, az igazakra nem hallgat senki, mert azok nem tudnak úgy kiabálni.

— Óriási! Társadalmi forradalom, megelőzve és megjósolva az összes művészetekben. Egy cikket láttam valamelyik ilyen lapban, már nem emlékszem a lap címére. *Erő* vagy *Tett*, vagy micsoda, szóval, hogy is mondjam, egy festmény reprodukciója van benne és a festményről egy tanulmány. A kép, azaz a festmény címe: *Fehér kocka fekete alapon*. És a tanulmány többek közt azt állítja, hogy: *Ez a kocka a lélekből fakadt*.

Zsuzsi kacag, István most nem késik el, ő is csendesen nevet. És zúditja:

— A te lelkedből vajon milyen mértani ábrák fakadnának? Mert az enyémből, úgy érzem, tetraéderek.

— Ó, az túlegyszerű. Az enyémből, úgy érzem, pentakiszoktaéderek. Vagy ikoszaéderek.

Böske kitartóan gonoszcodik:

— Nana, István! Én emlékszem, hogy nem nagyon régen, úgy harmincban, harmincegyben, neked is tetszettek az ilyen kockák fehér, fekete, szóval, vörös alapon.

István lesújtón felel. Ő legalább is azt hiszi, hogy Böske rögtön megsemmisül:

— Jogom van hozzá, hogy a nézeteimet változtassam.

— Elég gyakran élsz ezzel a jogoddal, öcsém. Már most aztán hogyan higgyen neked az ember? Én a Zsuzsi helyében ennyit sem adnék a szavadra! — Böske pattint az ujjával.

Zsuzsi kihúzza magát, gőgösen felel István helyett:

— Ha csak az kötné hozzám Istvánt, hogy nő vagyok, akkor talán kételkednék az érzelmeiben. De a

mi barátságunk valami olyan, amit te talán meg sem értesz: szellemi.

Böske jóízűen felkacag:

— Ezt jól megmondtad. Tudniillik nincs szorosabb kapcsolat annál, mint ami a férfit a nőhöz mint nőhöz fűzi.

— A te fogalmaid szerint.

— Miért? Te talán azt hiszed, hogy egy öreg szakállas professzorral, aki minden bizonnyal szellemi tekintetben ezerszer többet ér, mint te, ugyanígy elüldögélne az én öcskösöm órák hosszát, mint veled?

István nagyképűen:

— Mit szólsz hozzá, igen. Persze, te ezt sem tudod elképzelni. Te, hogy finoman beszéljek rólad, ösztönmű ember vagy. Gicsőr vagy te az életben is. Mi Zsuzsival az embereknek ahhoz a fajtájához tartozunk, bátorkodunk tartozni, akiket nem túlságosan érdekel a köznapi élet.

— Ó, ó, — és Böske gúnyosan fintorog, — de azért papizni szoktatok ti is? Meg más egyéb prózai dolgokat is elkövettek, amit mi köznapi emberek olyan sokra becsülünk: alusztok, sétáltok, nevetgéltek, csak a szerelemről ne essék szó, mert ti, kiválasztottak, csókolózás helyett is művészeti kérdésekről vitatkoztok. Az öcskös ezzel is bebizonyítja, hogy ő, — nem holmi pék, mert ő, mi is ő? Nem is művész, nem is tudós, mindkettő egyszemélyben: Művészettörténész!

Böske könnyedén felállt s faképnél, azaz a díványon hagyta a fiatalokat. Nem mondta senkinek, de ezt gondolta:

— Ha ezek valaha is férj és feleség lesznek, akkor lenyelem mind a kettőt.

A beszélgető kis csoportok zavartalanul szórakoztak tovább.

Válné és Bontáné a háztartás nagy kérdései mellett időznek. Bontáné azt állítja, hogy az ezüst evőeszközöket hámozott krumplicsaléban kell megmosni. Válné rögtön parancsot ad Rózsának, hogy holnap próbálja ki ezt a módszert.

Odakünn Józsi, az alkalmi inas, újabb poharakat kér a szobalánytól:

— Igenis, Józsi úr, kérem szépen, — engedelmeskedik Rózsai és nem mer a Józsi szemébe nézni.

— Maga rendes lánynak látszik, — súgja Józsi a szobalány fülébe. — Vasárnap találkozhatnánk.

— Jaj, nem lehet, Józsi úr. A nagyságos asszony kirúg, ha megtudja.

— Dehogy rúgja ki. Magának ez a hisztérika, ez a Magda dugott taplót a fülébe. Kilenckor már itthon lehet. Nem akarok én mást, csak egy kicsit elbeszélgetni.

VÁL PÉTER REGGEL hatkor kel. Álmos, fáradt, de muszáj fölkelnie, munkára indulnia... Lábujjhegyen lopózik ki a fürdőszobába. Az ajtóból még egy féltő pillantást vet a felesége felé, nem ébresztette-e föl. Bár... ez a féltés félésnek is beillik.

Margit asszony mélyen alszik. Nem csoda, hiszen hajnali félháromkor ért véget a vendégeskedés. Egy órakor még hideg ételeket szolgáltatott fel Válné, — hát minden a legfinomabb volt. A felesége beszélte el Válnak, hogy Bontáné megnézte a villanykonyhát, el volt tőle ragadtatva, de amikor a villanyáram egyhavi összegét meghallotta, elragadtatása kissé alább szállt.

Azután sóhajtott, mert drága az áram, de ha elviselhető lenne is az ára, — minden esetre csak fele lenne, ha a cselédek, azok a komiszak, nem pazarolnának! — a berendezés olyan sokba kerül, hogy álmodnia sem lehet egy köztisztviselő nejének ilyen tündéri villanykonyháról. Az üvegből készült tűzálló edények, óh!... Azt már nem mondta el Válné az urának, hogy ő sejtetni engedte, hogy szívesen megajándékozna valakit még egy ilyen konyhafelszereléssel is, ha némely dologban segítségükre volnának... Bontáné ugyan, úgy látszott, hogy egy mukkot sem értett a célozgatásból, lehet, hogy Bonta nem közölte a nejével az István ügyét. Talán csak nem akarja titkolni a felesége előtt, hogy nagyobb összeget fog keresni?

Vál Péter üres teát iszik reggelire, a kétszersült és a vaj érintetlenül marad az asztalon. Ostobaság az éjszakázás. Az ember napokig nem heveri ki, — ily szemrehányásokkal gyötri magát Vál Péter. Az ő egészségi állapotában még veszélyes is. Szeszessített sem volna szabad innia, az éjjel mégis ivott... Az a Bonta úgy itta a konyakot, mint más a vizet. De hiába itta, azaz hiába öntötte bele, sem józan, sem szeszess állapotában nem lehetett azt a lábáról lekapni. Nem lehetett abból egy reménykeltő szócskát sem kicsikarni. Nem csinál az semmit az István érdekében. Talán nem is tud. Nincs hozzá elég hatalma. Minden esetre adja a korrektet. Kár volt rá vesztegetni az időt... Kár volt a nagy dáridóért... Pedig ez így nem maradhat Istvánnak kell valami foglalkozás. Nem azért a nyavalyás fizetésért, mert az egyelőre se nem szoroz, se nem oszt, de... hogy ne töltse a napjait dologtalanul, hogy szokja meg a munkát, hogy legyen valami célja az életének. Hisz' egy fiatalember

így állás nélkül még az önbizalmát is elveszti. István mindig hajlamos volt valami különös elernyedésre. Meg kellene tanulnia küzdeni, ha nem is a megélhetésért, mert ebben biztosítva van, hanem más célokért... Az a haszontalan leány is úgy dirigálja azt a mamlasz fiút, mintha valami pojáca lenne. Az a zeneterem, micsoda örültség. És neki hallgatnia kell. Azért is fáj mindig a gyomra. A sok lenyelt beszéd feszíti a gyomrát. Ha elfalazzák az ebédlő ajtót, akkor neki végig kell mennie az udvaron, hogy a műhelybe jusson. Ez nem is lesz olyan kellemes télen. Nyáron meg ugyancsak nem célszerű, mert a munkateremből látják, mikor jön s így nem lepheti meg a munkásokat... Télen föl kell vennie a télikabátját. olyan hosszú az udvar. Nem is egy udvar, hanem kettő... És most Vál Péter gondolatban visszaérkezett élete egyik legnagyobb sérelméhez, amely minden alkalommal eszébe jut: Két egymásba épített ház földszintjét foglalja el az üzeme: a szomszéd házat, amikor az üzemet meg lehetett és meg kellett nagyobbítania, muszáj volt megvásárolnia: a rendes árának legalább kétszeresét kérte tőle a szomszéd porta tulajdonosa és Vál megvette a házat, fizetett is érte óriási összeget, fizetett, mert kénytelen volt vele.

Vál Péter föláll. Fáradt, minden tagja fáj. Valami olyan gondolat suhan át az agyán, és nem most először, hogy nyugalomba kellene már vonulnia. Eladni az üzemet, ha már a fiú elszakadt a mesterségtől, és szerényen élni. Elmenní Pestről, nem a villába, az legven a gverekeké, hanem valahová messzebb, a környékre. Kis házban lakni, esténként az asszonnyal kártyázni, — ha veszít, fizetni kell, ha nyer, Margit adós marad, ez eddig is így ment, — vasárnap télen

bejönni Pestre, Manyikánál ebédelni; nyáron horgászni a Dunában, tehát valahová Gödre, vagy Harasztira költözni, szóval úgy éldegélni, mint egy nyugdíjas...

Sajnos, mindez nem lehetséges. Addig semmi esetre sem, míg a fiú ügye nincs elintézve. Tulajdonképpen érte, csakis Istvánért kell dolgoznia. Azután... majd mindent elherdál ez a kölyök. Segít neki Zsuzsi, a rossz szelleme. Az bujtogatja a pazarlásra is. Ma zeneterem, holnap majd valami múzeumot akarnak berendezni s azt szobrokkal, képekkel tele rakni.

Vál Péter ingerült, amikor benyit a műhelybe. Mindjárt megakad valamin a tekintete, amit kifogásolni lehet:

— Hé! Ezeket a kifliket ki égette el?

Józsi áll előtte, — meg sem látszik rajta, hogy alig aludt valamit az éjjel. — Most nem inas formaruha van rajta, hanem fehér nadrág, trikó és fehér vászonsapka, a lábán papucs. Úgy megijed, hogy csaknem leejti a kiflikkel teli kosarat.

— Túlfűtötték a kemencét, — próbál védekezni, pedig nem is ő a hibás és már mondja is: — Kovács úr volt az ügyeletes.

— Kovács! — kiált Vál.

A szomszéd teremből előcammog Kovács:

— Tessék!

— Ez mi? — és Vál egy kiflire mutat.

— Kifli, — Kovácsnak a szeme sem rebben. Nem fél. A pékiparban munkáshiány van.

— Ez kifli? Ez olyan kifli, mint amilyen pék maga... Lopom én a szenet és a fát? Túlfűtik a kemencét. A fűtő persze már otthon van, az éjjeles meg aludt, úgy látszik. A gazda meg csak hadd károsodjon. De azért

én fizessek adót, Otit, munkabért. Most már hogy' etessem én meg ezeket a széndarabokat a vevőkkel?

Elhallgat, kis szünet, — a segéd nyugodtan megszólal:

— Parancsol még valamit, Vál úr?

— Azt, hogy tűnjön el a szemem elől.

Kovács megfordul, de nem megy vissza a másik terembe, hanem siet a zuhanyozóba. A szolgálati ideje letelt. Leveti a ruháit és lemossa magáról a testére tapadt lisztport. Az öltözködésnél igénybe veszi az egyik inas segítségét: nyisd ki a szekrényt, add ide a harisnyámat, meg a cipőmet; siess, ne aludj, te mafla, mert majd én fölébresztelek. Kozönyös az inas-hoz, akinek az ő nyolcórás munkaidejével szemben, reggel félőtől esti kilenc óráig kell dolgoznia, aki mindig fáradt, soha ki nem alhatja magát és szabadság és szabadidő híján kimondhatatlanul szenved. Igen, kimondhatatlanul, mert ő maga, ha kérdeznék, mint ahogy soha senki sem kérdezi, nem tudna számot adni a gyötrelmeiről. Szenvedése oly sanyargató, hogy ha egy félórás jobbléthez jut, már el is felejtí, annyira, hogy szinte nem tud róla. Kovács úr maga sem tud semmit az inas sorsáról. Ő is inas volt, neki még több volt a munkaideje, még nehezebb az élete, őt még meg is verte a gazdája, a segédek is, de mindezt elfelejtette. Résztétlen a mostani inasok iránt, ahol lehet, ő és más segédek is hajszolják az inasokat. Ha rá támadna valaki emiatt és kérdőre vonná, ostoba göggel ilyen feleletet adna, — volt is már erre nem egy eset —: Ha én kibírtam, ő is kibírja. Még szép Kovács úrtól, hogy öltözködéséhez nem a doktor urat szólította, — de hát ezt már mégsem volna képes megtenni. És lehet, hogy a doktor

úr ilyen munkához meg is tagadná az engedelmességet. A doktor úr ugyanis doktor, de ő is pékinas. Pék akar lenni, a mai átképzős világban. Neki mesélte el a múltkor egy pedagógus, hogy a pékinasok rögtön elalussznak az inasiskolában, ahogy kezdődik a tanóra. A doktor úr megmagyarázta a tanárnak, hogy a pékinasok biztosan rettentően fáradtak, mert ő állíthatja, hogy a pékség, az kibírhatatlanul nehéz munka.

Kovács úr elkészült. Megnézi magát a szekrény tükrében, egészen elegáns, mint egy burzsuj. Indul, sietve megy végig a termeken, hogy mielőbb kiérjen az utcára s élvezze másnapig a szabadságot. A többiek mindenfelé az üzemben dolgoznak, egyforma öltözékben, meztelen karokkal, de nem úgy mint a régi világban, amikor a pékek rövid alsónadrágban, mezítláb, meztelen felsőtesttel végezték a munkájukat. Így mentek ki néha az utcára is. Kovács úr emlékszik rá, hogy egyszer, télen, tízfokos hidegben, így, alsónadrágban, de egyébként meztelenül, látott egy péksegédet az utcán; a pék lassan lépdelt, meg-megállt s újságot olvasott. Nyilván mutogatta magát a járőröknek, akiknek meleg kabátjaikban is didergett minden porcikájuk, hencegett, hogy neki sífli az a rongyos tíz fok hideg. Ez iszonyatosan megtetszett Kovács úrnak, azaz a gyerek Kovácsnak és akkor hátaozta el végleg, hogy pék lesz és nem szabó... Mindenütt folyik a munka szaporán, a termék tiszták, csak éppen mindent ellepett a lisztpor; a kenyerek, zsemlek, kiflik, kalácsok, perecek és fonottasok magukat kínálónak gusztusosak, még a pékek is megkívánják azokat, mert ők sohasem unják meg azt az árut, amellyel foglalkoznak. A gépek bűgnak, alkat-

részeik forognak, némelyik olyan, mint egy élőlény, oly furcsa, nem is gépi mozdulatokat végez. Például a dagasztó gép. Hát erre csak rá kellene tenni valami tarka kendőt, hogy kenyeret dagasztó néni legyen belőle. A habverő gép is olyan, hogy nevetni lehet a munkáján. Nagy művész aztán a kiflisodró masina. Bele a tészta, négyet-ötöt ravaszul fordul s kikerül a nyers kifli... A gépek zaján kívül tökéletes a csend. Szótlanul dolgoznak a munkások, ének, füttyszó nincs. Csak a gépkorszak előtt folyt a munka, tehát Vál Péter fiatalkorában, nótaszó mellett... Tegnap az est folyamán szóba került a régi világ. Bonta azt mondta, hogy akkor volt csak igazán jó a kifli. A vajás, a stefánia. Vál csak mosolygott. Határozottan állította, hogy ma jobb minden, mint régen volt. Hogy akkor mégis jobban ízlett, ez a fiatalság miatt történt... A kemencék melegek. Négy kemence van a legnagyobb teremben, kettő-kettő egymás alatt. Van fafűtéses és szénfűtéses kemence. Este a munka elvégeztével a fűtő fűti be a kemencéket, ő a kormos ember; este befűt, reggel kitisztítja a fafűtéses kemencéket, kiszedi belőlük a hamut. munkaidőben a lábát sem szabad betennie a műhelybe. Azért svábbogárnak is nevezik, mert az is olyan élőlény, amelynek szintén tilos a lábát a műhelybe betennie.

A Doktor úr az üzem legújabb különlegessége, harminc éves. Egyetemet végzett, de az intellektuel pályán való boldogulásához semmi kilátása nincs. Belépett tehát Vál Péterhez, aki szegről-végről rokona, — inasnak. Vál kedvtelenül szerződtette, de azért szerződtette; nem tudta elutasítani. Azóta aztán, amióta inas nála, szörnyen haragszik rá. Minden tettét kifogásolja. A segédek is üldözik a Doktor urat. Azt

tartják, hogy nem közülük és nem közéjük való. Ha csak lehet, elhalmozzák munkával. És ahogyan csak tudják, megalázzák. Az is megtörtént már, hogy elküldték a trafikba cigarettáért, vagy a henteshez ebédért. A Doktor úr, teljes nevén dr. Szabó Pál, nyugodtan engedelmeskedik a vele rendelkezőnek. Amikor sorsával leszámolt, és elhatározta, hogy pék lesz, akkor azt is elhatározta, hogy bármily munkát elvégez és minden megaláztatást elvisel. És ezt az elhatározását eddig állja is. Sőt a régi ismerőseinek kedélyesen beszél az életéről. Azt tartja, hogy a segédek apró hatalmaskodásai és bosszantásai az inasokdásnak aránylag legkönnyebben elviselhető „élményei”. Hanem maga a munka, az aztán nehéz. Unalmas és fárasztó, végleg kimerítő. Nem is tudja dr. Szabó elképzelni, hogy az a négy-öt fiatal gyerek, szóval a többi inasok, hogyan képesek sorsukat elviselni. És míg ő a fogát összeszorítva hőiesen tűr, mintha korbácsolnák, addig a gyerekek jókedvűek, tréfálkoznak, birkóznak, el-elbuktatják egymást, ha meg kimennek az utcára, a gyámoltalan, öreg asszonyokat csúfolják és riasztgatják.

Éppen az egyik kemencénél kenyeret adogat dr. Szabó, amikor megáll a háta mögött Vál:

— Hát megy a munka? — kérdezi tőle.

Szabó köszön:

— Jó reggelt, főnök úr.

Vált megint előnti a düh. Hiába, ma különösen ingerlékeny. Amit otthon elhallgat, itt tör ki belőle s alkalmazottai fejére zúdul. Ez a Szabó, ez a Doktor úr, ez a nyavalyás, úgy látszik, figyelmezteti őt, hogy nem köszönt neki. Hát ő nem köszön vissza. Még csak az hiányzik, hogy köszöngessen az inasainak.

Az egyik alsó, forróbb kemencéből most rakják át a kenyereket a felső, enyhébb hőfokú kemencébe. Az inas adogatja a kenyereket, a segéd átveszi azokat, ráteszi a vaslapátra, melynek hosszú, egyenes fanyele van, betolja a kemence mélyébe s ott szépen beilleszti a sorba. Úgy marad ott a kenyér, mintha egy kecses mozdulattal elszállt volna a lapátról. Ez az a művelet, ami ugyancsak tetszik a hozzá nem értőknek, kik néha meglátogatják a műhelyt. Jé, milyen ügyes, — mondogatják a segédre. Mintha bizony ebből állna az egész pékmesterség... A dagasztógépre vet egy pillantást Vál. A gép, azt nem kell ellenőrizni, az jól végzi a dolgát. Villamos áram hajtja, egyenletesen mozog, nem fárad el, nem csinál hibát. És nem felesel. Ezek helyett az emberi munkakerők helyett is gépek kellenének. Itt és máshol mindenütt. No de sajnos, kell az ember, mert ha az ember nem lenne, ki venné akkor a kész süteményeket? Éppen ez a kutyakomédia, hogy emberre szükség van. Ember találta fel ezt a dagasztógépet is. Na, jól van. Vál hirtelen megfordul s megint maga előtt látja a pillantását leső dr. Szabót.

— Mondja, nem volna kedve inkább az irodában dolgozni?

— Nem, kérem szépen. Köszönöm a főnök úr jóindulatát, de én a mesterséget szeretném kitanulni. Tudniillik van rá reményem, hogy majd önállósíthatom magam.

Tudniillik, Vál ettől is felborzolódik. Micsoda buta szó. Egy rendes inas nem mond ilyent.

— Van hozzá pénze? — kérdezi dr. Szabótól.

— A menyasszonyommal így beszéltük meg.

Erre már nem tud felelni Vál. Egy pékinas, akinek

menyasszonya van. Azelőtt ilyesmi nem fordult elő. Amikor még kézzel sodorták a kiflit. Menyasszony! Nincs állása, nincs jövője, de menyasszonya az már van. Még hozzá, úgy látszik, hozománnyal... Vál faképnél hagyja a Doktor urat s megy fel az irodába.

Szabó még szívesen beszélgetne, — azalatt is szünetet tarthatna a munkában. Valamit még közölni szeretne. Hogy ő vegyész es csak muszájból pél. Különben tudós, kutató szeretett volna lenni... Adogatja tovább a kenyereket s bár semmi hibát nem követ el, a segéd rászól:

— Alszik, doktor úr?

Összerezzen. Még buzgóbban iparkodik.

— Nem ízlik a meló, mi? — gúnyolódik a segéd.

Vál betoppan a szűk irodaszobába, a könyvelő mélyebben hajol a főkönyvre, a két kisasszony fürge ujjai alatt sebesen kopognak az írógép billentyűi. Vál Péter köszön, céltalanul nézelődik és úgy érzi, mintha idegen lenne az irodában. Mintha neki ott semmi keresnivalója nem lenne. Még most is, amikor már nehéz munkával, a könyvelés, levelezés és mindenfajta irodai teendő minden csínját-bínját kitanulta, igen barátságtalan környezet neki az iroda. Legjobban szeretné, ha a feleségét küldhetné ide. De hát... az asszony a háztartással bíbelődik egész nap. Új ételeket találtat ki a szakácsnővel, mintha az olyan fontos lenne. Ezüstöt fényesített, padlót keféltet, kilincseket dörzsöltet. Hogy hadd álmélkodjanak a rokonok, ismerősök, már akik még megfordulnak náluk.

Néhány levelet elolvas és aláír Vál. Tíz órakor hirtelen éhséget érez. Ez nem szokott vele megtörténni. De most örül, hogy elhagyhatja az irodát.

Lesiet a közeli Aranyas kávéházba, hogy valamit

falatozzon. Úgy érzi, hogy ő most lumpol, mert ritkán enged meg ilyesmit is magának.

A kávéházban István és Zsuzsi ülnek egy sarokasztalnál. Vél meglátja őket az ajtóból, hirtelen visszafordul és megy másfelé. A viláért sem akarja zavarni a fiatalokat.

A fiatalok pedig egymásba merülve csevegnek, nem is vették észre Vált.

VÁLT PÉTER bizonyára nem sajnálta volna az elpazarolt időt, ha mégiscsak bemegy a kávéházba, észrevétlenül leül Zsuzsi és a fia szomszédságában s végighallgatja azok beszélgetését... A fiatalok már túlestek a szórakoztató eszmecserén. Kezdték egy órával ezelőtt, úgy, ahogy szokták, tudomást sem véve a világról, a mindennapokról, az élet nehéz feladatairól. Zsuzsi kacagva bizonygatta, hogy Rafael közönséges gicsőr volt és érthetetlen, hogy valaha is megtehették nagy festőnek. István bólogatva helyeselt Zsuzsinak. De nemcsak úgy értettek ők egyet, hogy Zsuzsi valamit kimondott s István gondolkodás nélkül csatlakozott a véleményéhez, hanem István a Zsuzsi kezdeményezése nélkül is ugyanazt mondta volna. Ők ketten nemcsak összekapcsolódtak, hanem már eleve, mielőtt ismerték volna egymást, passzoltak egymáshoz. Csak nemrégiben történt meg, hogy István megvette József Attilának egy verseskönyvét — ő úgy mondta, hogy rásózták — s ha már megvette, használnia is kellett, felütötte tehát és olvasott belőle, a *Nincsen apám sem anyám* című vers került éppen a szeme elé.

Mégcsak végig sem olvasta a verset „*Húsz eszten-*

dőm hatalom, húsz esztendőm eladom..." Itt abbahagyta az olvasást és becsukta a könyvet. Nyomban ezután betoppant Zsuzsi. Amint meglátta, ő is fölkapta a könyvet. Ugyanott nyílt ki, ahol az előbb. Zsuzsi végig olvasta a verset, — árnyalati különbség! — de ő nem mormolt semmit, hanem odament a kályhához s bedobta a könyvet. És ránézve Istvánra, nevetve kérdezte: Helyesen tettem? Csakis! — hagyta helyben István, röviden, a maga módján. Így értettek ők egyet, mert nemcsak korunk, hanem napjaink gyermekei voltak, nemcsak beleillettek, hanem igyekeztek beleilleni minél jobban egy bizonyos egészen mai szellemiségbe. Úgy értettek egyet, hogy még vitatkoztak is olykor, túllicitálták egymást. Bármit olvastak, bármit láttak is színházban, moziban, bármely képet néztek meg, véleményük, ugyanazon érdekből fakadólag, mindig egyezett. Istvánban valami önismeret is derengett, mert fele sem volt tréfa a válaszának, melyet egyszer arra a kérdésre adott: Hogyan tetszik neked Paul Claudel? A válasz így szólt: Kérdezd meg Zsuzsit, majd ő megmondja. Igaz is, Claudel! Írókban például Jack London, France, Gorkij rossz írók, idejüket múlták, Claudel, Mauriac kiváló írók. Az ezeregyéjszaka meséi pornográfia, Boccaccio irodalomtörténeti értékelése sajnálatos tévedés, Petőfi még alapos revízióra szorul. Arany és Petőfi, — kettőjük közül kétségtelenül Arany a nagy költő. És hogy miért gicsőr Rafael? Már hogylene az? Ebben a kérdésben nincs is érvekre szükség. Csupán a gyengébbek kedvéért: Ott van például Rafaelnek a Madonna della sedia című képe. Csak rá kell nézni. Hát madonna az a karosszékekben ülő nő? Szó sem lehet róla, az egy profán mamuska. A gyermek

egy falusi pufók. A kép igazi vallásos áhítat nélkül való. A vallásos téma ürügyével ez a mű, ha ugyan annak lehet nevezni, valóságos dugáru. És kész.

Ott ültek tehát István és Zsuzsi az Aranysasban, már egy óra óta, s csak hosszas kultúregymásbaolvasdás után állt be a beszélgetésükben egy kis szünet. Zsuzsi kezdte aztán:

— A Böske nénéd egy szemtelen alak. Szemtelen és rosszindulatú.

István, szokása szerint, ezen is mosolygott, bár kisé fanyarul.

Azután Manyikára került a sor. Vele semmi különös baj nem volt, tehát csak úgy általában került bíráló alá. Hogy még a haja sincs „dauerolva”. Persze, mert sajnálja a pénzt! De meg a ruhaja! Az egész megjelenése. Az annyiszor használt hasonlat megismétlődött: Mintha a *Gartenlaube*ből vágták volna ki.

István ez egyszer ellentmondott:

— Egész kedves kislány a Manyika.

— Kislány?

— Hát asszony. Nekem mindig csak kislány. A húgom.

— Én nem mondtam egy szóval se, hogy ne szeresd.

István valami kedveset akart elmondani a Manyika védelmében:

— Manyikát egyszer pénzbüntetésre ítélték miattam, ő egy csokor ibolyát küldött a születésnapomra, de gratuláló levelet is csempészett a csomagba. A postán felbontották a küldeményt, talán azért volt gyanús, mert az ibolya cigarettásdobozban volt és ez volt a csomagra írva: *tartalma virág*. Mindegy, megtalálták a dobozban a levelet és csalásért feljelentet-

ték Vál Margit úrhölgyet. Képzelheted, hogy meg-
rémültek a szüleim, amikor az idézést megkapták.
Idézés bűnügyben. Vál Margit terhelt. Szóval Ma-
nyikát megbüntették, már nem emlékszem mennyire,
mondjuk pénzben öt pengőre. A büntetést, persze, az
apám fizette ki, az ibolyacsokorral még ma is tarto-
zom Manyikának.

— Most már tudom, hogy mit vegyek a születés-
napodra. Ibolyát.

— Nem azért mondtam el az esetet... Csak éppen
elmondtam valamit Manyikáról. Őt... hagyd béké-
ben. Általában... hagyjuk a családot. Ha úgy tetszik,
ne törődjünk velük.

— Rendben van, de azért ne is eszményesítsük őket.
A mi utunkban a te családod áll. Anyád nyilván azt
akarja, hogy mellette maradj. Légy tovább is az ő
Istvánja. Az is jellemző, hogy Istvánnak szólít és már
kisgyermek korodban így hívott. István és nem Pis-
ta... És te a szeretetük terrorja alatt élsz. Azt sem
merted még eddig határozottan kijelenteni otthon,
hogy hamarosan házasságot kötünk.

— Látják azt ők jól. Szükségtelen külön beszél-
nem róla.

— Miért szükségtelen? Én már túl akarok lenni
a formaságokon.

— Úgyis várnunk kell addig, míg állásom lesz. Lát-
hatod, hogy ez a közkívánság a családban.

— De hisz ennek nincs semmi értelme! Miért ra-
gaszkodnak ehhez a sorrendhez? Előbb az állás. A
te anyagi helyzetekben úgy sem számít semmiféle
kezdő fizetés.

— Pénzügyileg nem számít. De abban talán iga-
zuk van, hogy lélektanilag számít. Nem magamról

mondom ezt, hanem rólunk. Azt hiszik, hogy én örök-ké kereset nélkül maradok s nincs is más szándékom, mint a vagyont költeni.

— Bocsáss meg, de a vagyon arra való, hogy éljenek a jövedelméből.

— Anyámnak az az elve, hogy a férfi tartsa el a feleségét.

— Úgy? Talán az édesanyád azt képzei, hogy a fizetésedből fogunk megélni? Hát ebben alaposan téved. Ez igazán nevetséges. Ezt eddig nem tudtam. Azt hiszem, nem elvekről van itt szó, hanem egyszerűen ellenem van kifogásuk.

— Ne gondold.

— De gondolom, mert látom. Ha azt akarnák, hogy pénzt keress, akkor egyszerűen bevettek volna a kenyérgyárunkba, vagy mibe, társnak.

— Azt hiszem, apám nem is bánná, ha pék lennék.

— Szép tőle. És azt nem magyaráztad meg neki, hogy ez lehetetlenség? Egy intelligens ember számára ez kizárt dolog.

— Elvben nem tartom lehetetlenségnek.

— István! Én meghalnék, ha egyszer ilyen gondolatod támadna. Még, hogy pék legyél. Oda állj a kemence elé, munkásruhában. Borzalmas lenne... Csak nem csalódtam benned, István? Én egészen más életről ábrándoztam. Én úgy képzeltem, hogy mivel pénzünk lesz, tisztán a művészetnek, a művészetért élünk majd. Utazunk, Párizsban járunk, Rómában, Firenzében, bejárjuk a világ valamennyi múzeumát, de... az nem méltó hozzánk, hogy kenyeret süssünk.

— Kenyérre is szükség van.

— Azt süssenek a munkások. És az olyan hülye, mint a ti Doktor uratok. Aki nem szégyellte beállani

pékinasnak. Az ilyent meg kellene fosztani a diplomájától.

— Miért? Végre is a pékség ipar, termelő munka, megvan a szükségyszerűsége, értelme és talán szépsége is. Bocsáss meg.

— Irtózom az ilyen prózától. Mint ahogy nem olvasok a villanyfőzésről és a csavargyártásról szakkönyveket.

István tagadólag rázta a fejét:

— Csak élni és szórakozni, azt aligha tehetnénk meg, — és még hozzáfűzte, — sajnos. A szüleim még nem olyan öregek, s a vagyon az övéké. Apám mindig azt hajtogatja, hogy agyondolgozta magát. Hogy tíz évvel öregebb a koránál. Anyámmal még csak meg tudnám értetni, de az öreg úrnak avult elvei vannak, kitör belőle mindig a **pék: olyanokat mond**, hogy minden embernek dolgoznia kell.

Zsuzsi konokul hallgatott. Elégedetlen volt István-nal. Pedig néha már azt hitte, hogy minden rendben van kettőjük közt. És amit ők elhatároztak, azt el kell fogadnia a Vál-családnak. Ez az István olyan tehetetlen. Persze, amit az ember nem igazán akar, azt nem is éri el. Úgy látszik, valamibe kellene kezdeni nekik, kettőjüknek, legalább taktikából, hogy végleg leszereljék az öregeket. Ő már gondolt is valamire:

— Te, István! Van egy jó ötletem. Iratkozzunk be egy színiiskolába. A színészet szabad pálya. Egy kis szerencse, és ...

— Hogy mi iratkozzunk be? Mi ketten? Én, meg te?

— Igen.

— Te meg mernéd tenni?

— Hogyne. És te?

- Hátha nincs is a színészethez tehetségünk.
- Van. A tehetség intelligencia dolga.
- Nna. Ezt nem hinném.
- Elárulom neked, hogy én már beszéltem is egy magániskola igazgatójával. Azt mondja, hogy nincs semmi akadály.
- Hisz' engem nem is ismer az az igazgató. Sohasem látott.
- Megmutattam neki az arcképedet. És leírtalak. Testi és lelki rajzot adtam rólad.
- És ez elég?
- Igen. Az igazgató mondta, csak rád kell nézni és látni lehet, hogy elsőrangú tehetség vagy.
- István gúnyosan kérdezte:
- Remélem, az igazgató tudja, hogy Vál Péter fiáról van szó.
- Igen. Azaz... nem tudja.
- István:
- Nos, tudja, vagy nem tudja? Aki jól fizet, az óriási tehetség. Nem igaz? De... megpróbálhatjuk... Mit veszünk vele?

DÉLUTÁN VAN. István otthon fekszik. Nem érzi jól magát, beteg. A gyomra fáj, egy kis hőemelkedése is van. A széles heverőn fekszik, pizsamába öltözve, az ő szobájában. Benn ülnek a szobájában Zsuzsi és Böske, aki éppen véletlen látogatóban van Váléknál. Nevetve beszélnek az István betegségéről, mert az nem komoly, többször előfordult már nála, jól ismerik. Ha valami olyan válság elé kerül, melyet sehogyan sem tud elintézni, amikor akar is valamit, de nem is, akkor egész egyszerűen megbetegszik. Nem

ő vonul vissza valamely feladat végrehajtása elől, hanem jön az átkozott betegség és elgáncsolja őt. Mikor aztán jóvátehetetlenül megtörtént a mulasztás, megszűnik a gyomorzavar, nincs hőemelkedés, István egészséges és vidám, hát igazán sajnálom, — mondogatja, — én megtettem volna, de nem rajtam múlt. Megismerte már ezt a tünetét, vagy inkább tulajdonságát az anyja, a húga, Böske, a nénje, szándéktalan fecsegéssel beavatták a titokba Zsuzsit is, — Böskének járt el a szája, — és részvét nélkül mulatnak István rosszullétén. Semmi az egész, — mondja Böske, — a jó birkózik benned a rosszal, s közben nem tudni melyik, szóval a jó-e, a rossz-e, valószínűleg mind a kettő, nem a fejedet fájdítja meg, nem a szívedet szorongatja, hanem a gyomrodon, a beleden tapiskál.

Igen ám, de most nem lehet tudni, mi miatt, vagyis inkább, mely cél érdekében beteg István. Mi az, amit nem akar megtenni, ami alól ki akar bújni? Serdülő legény korában, amikor egy szép kislánnyal megismerkedett, összemelegedett vele és találkát tűztek ki és a találka napjára István megbetegedett, könnyen át lehetett látni az eseten. Akarta is István, nem is akarta a kalandot, végül is győzött az, hogy nem akarta. De mi alól bújt ki most? Ezt senki sem tudja, de ha tudnák, még érthetlenebb lenne az eset. István maga sem tud önmagán eligazodni, de nem baj, okoskodással nem gyötri magát, már nem fáj semmije, felkönyököl a finom párnákon és nevet a vicceken, melyekkel Zsuzsi mulattatja. Amikor Válné benyit és ismételten ajánlja a fiacskájának, hogy egye meg már a keserű csokoládét, István legyint és hencegve adja ki az utasítást:

— Estére töltött káposztát kérek vacsorára.

Igen, öt óra már elmúlt, nincs semmi baj, mert — négy órákor kellett volna elmennie az építészhez, a zeneterem dolgában. Tehát erről van szó, a zeneteremről. Erről tárgyalt István, a szülei jóváhagyásával, tökéletesen a saját kénye szerint. Már mindent megbeszéltek az építésszel, ma történt volna meg a megállapodás, a jövő héten elkezdődhetett volna a munka. Úgy látszik tehát, a zeneteremnek fuccs. Szezsély volt csupán, erőltetett terv, amelyet más szándékok, vagy meggondolások, vagy Isten tudja micsoda erők elleneztek. Nem való, úgy látszik. Bolondság. Kellemetlenség a szüleinek, az egész ház népének. Nincs célja, Zsuzsi ötlete volt, talán — korai lenne. Mindegy, hogyan áll a kérdés jelenleg, mindenestre megoldódott: legalább halasztást szenved a zeneterem megépítése, bizonytalan időre.

Most más hevíti Istvánt, most más célokért lelkesedik. Zsuzsival együtt beiratkoztak a színiiskolába. A Baráth-féle színművészeti magániskola ez. Előkészít énekekre, még pedig operára és operettre, drámára, vígjátéokra, filmjátéokra, kabaréra, szavalásra, magánúton, a legsikeresebben, a legrövidebb idő alatt. A siker szavatolva, még csak az hiányzik, hogy harminc évi jótállást és szükség esetére ingyen javítást nem ígért meg Baráth igazgató úr a két jóképű fiatalnak.

Persze, ezen az új vágányon elindulni, az sem ment valami simán.

Mindjárt az elején, amikor próbálni mentek, megismerkedtek az iskolában egy goromba fiatalemberrel, valami Nagyrévível. Az igazgató el volt ragadtatva mindkettőjük produkciójától, agyon dicsérte őket s István már úgy érezte, hogy ő lesz az új ma-

gyar... nem Hegedüs Gyula, mert az ő alakja, egyénisége, hangja másféle, hanem mondjuk Fenyvesi Emil, Zsuzsi meg az új Varsányi Irén, — hát ez a Nagyrévi beszédbe elegyedett Istvánnal:

— Miért akar maga színész lenni? — kérdezte Nagyrévi.

— Mert nekem tetszik, — felelte István kurtán.

— Nehéz pálya, — mondta tovább Nagyrévi.

— Már akinek. A színészettel is valószínűleg úgy van, mint más pályákkal, az egyiknek nehéz, a másiknak könnyű.

Nagyrévi ekkor gúnyosan nézett az István szemébe:

— Tudja, maga, hány visszautasítást kell zsebre vágni, amíg az ember egy aláírást gyűjt?

István ezt nem értette és tanácstalanul nézett a mellette álló Zsuzsira.

— Miféle aláírásokról beszél?

— Hát a könyvrendelésekről barátom. Mert azt tudnia kell, hogy a pálya, a legtöbb színésznél, a könyvügynökségbe torkoll.

Nagyrévi diadalmasan kacagott. Zsuzsi dühösen szólt Istvánhoz:

— Ez nem érdekel minket, gyere.

Az utcán azután sokáig szidták Nagyrévit. Nemcsak szemtelen, hanem buta is. Azt hiszi, hogy ami rá nézve áll, az másokra is érvényes. Az ostoba nem vette észre Istvánon, hogy nem az ő osztályából való, hogy őt nem fenyegetheti a könyvügynök sorsa. És egy ilyen számár akar színész lenni, mint ez a Nagyrévi, aki nem látja, hogy István a legdrágább angol szövetű ruhát viseli, hogy mindene, inge, nyakkendője, cipője, a legfinomabb, hogy milyen a zsebórája, hogy Sztambulra gyűjtött, hogy azt arany cigaretta-

tárcából vette ki, hogy a modora is egészen más, mint egy — Nagyrevié.

Már hónapok óta járt a színiiskolába Zsuzsi és István. És még csak nem is tehetségtelenek. Mindenesetre feszteleneknek is lehetne őket mondani. Szorgalmasak. Zsuzsi mindig is kitartó, István kezdő sebesége meg most is olyan, mint amikor bármi másba fogott. Esténként is tanulnak. Magánszorgalomból. Ott az István szobájában, a nagy ébenfa asztal tele van a színházról, a színjátszásról írt könyvekkel. Magyar és idegen nyelvűekkel. Drágakötéses, reprodukciókkal teli könyvek. És István is, Zsuzsi is, csakugyan olvassák ezeket. Ezen felül színdarabokat is olvasnak és eljárnak színházba, csaknem minden este. Az iskolából nem maradnak el, nem mulasztanak, a múltkor ugyan István azt mondta Zsuzsinak, hogy ülünk egy taxiba és menjünk fel a Svábhegyre, ma unom Baráth urat és Nagyrevit sem akarom látni. Zsuzsi azonban ellenszegült. Nem, nem csak menjünk az iskolába; a tanító bácsi megdorgál, ha hiányzunk és nem viszünk papitól, vagy mamitól a mulasztást igazoló levelet. Jó, — mondta István és akasztófahumoral tette hozzá — legközelebb majd megbetegszem.

Azt tervezték, hogy kellemes, vagy kínos meglepetésül csak akkor állnak elő István szülei előtt az egész színjátszó tervvel, amikor már rákerül a sor a vizsgaelőadásra. Arra persze már meghívják a szülőket is és az érdekesebb rokonokat, István azonban nem tudta a titkot megőrizni, eljárt a szája. Erről Zsuzsinak sejtelve sem volt mindmáig. István ugyan még fekszik, de már egészen jól van, már megtagadta a keserű csokoládé elfogyasztását is. Könyököl párnáin és cseveg Zsuzsival, meg Böskével; az anya kiment,

Zsuzsi már eddig is valósággal osztogatta a parancsokat, szobalánynak, Manyikának, — aki már meg is szokott a szobából, — sőt még Válnénak is, István csak úgy a levegőbe leheli legújabb óhaját:

— Meginnék egy pohár vizet.

Zsuzsi rögtön megkísérelte az óhaj teljesítését, oda-
szólt Böskének:

— Ne csöngessük be megint azt a Rózsit. Ugyan, hozz már be, kérlek egy pohár vizet; kettő is lehet, mert én is szomjas vagyok.

Böske felkacagott:

— Tudod mit, gyönyörű? Hozd be a vizet te. Gyakorold magad. Ha színésznő leszel, úgyis sokszor kell majd egy-két pohár vizet behoznod a primadonna számára.

És Böske kilibegett a szobából, magukra hagyva a művésznövendékeket. Odakünn nevetve újságolta Válnénak:

— Azt hiszem sikerült ezeket alaposan összeveszítenem.

Csakugyan, alighogy becsukta Böske maga után az ajtót, Zsuzsi haragosan fordult István ellen:

— Te elmondtad itthon, hogy színiiskolába járunk?

István nekibátorodott. Dacosan felelt:

— El. Nincs mit titkolóznom. Úgyis a szüleim fizetik a tandíjat. Meg látják itt ezt a sok könyvet, meg tudják, hogy mindennap színházba megyünk. Hát hogyan képzelted? Azt hitted, hogy mindez rejtve maradhat?

— És ezt elhallgattad előttem.

— Nem volt fontos, hogy beszéljek róla.

— Úgy. Szóval nem az én cinkosom vagy, hanem az övéké. Holott jól látod, hogy az egész család...

Zsuzsi nem fejezhette be a mondatot. Ezt István tette helyette:

— Az egész család téged üldöz. Nem gondolod, hogy kissé sok bajod van a családommal?

— Nem több, mint nekik velem.

— Pedig arra el lehattél készülvé, hogy a család nem fogad majd kitörő örömmel. Felvilágosítottalak előre. Elvégre... az ellenállásuk érthető.

Zsuzsi elsápadt. Ilyent még nem hallott Istvántól. Az érzés, ami előntötte, riadtság volt, mely azonban hirtelen dühvé változott:

— Az egész magatartástok ostobaság. Nekem pékfamília ne adja a bankot. Elvégre... én, s ezt nagyon jól tudod, hozzá mehettem volna Garda báróhoz is.

István:

— Még hozzá mehetsz. Ha azt hiszed, hogy valamit elmulasztottál.

— Ó, hát így vagyunk?...

Zsuzsi hallgatott. Küzdött benne az indulat és az értelem. Még nem tudta, mit feleljen. Egyszerre csak, mintha valami szerepet játszana, elérzékenyült hangon rebegte:

— De én téged szeretlek.

És hirtelen átkarolva István nyakát, megcsókolta az arcát.

István nem csókolta őt vissza, szótlánul ültek egymás mellett, amikor belépett a szobába Manyika. Ingerkedő csodálkozással ezzel kezdte:

— Ti garde nélkül vagytok?

Zsuzsi élesen vágott vissza:

— Rám nem kell vigyázni, én nem vagyok kispolgári liba.

— Jaj, angyalkám, hiszen én nem terád vigyázok,

Istvánra vigyázunk mi mindannyian. Te, Zsuzsikám, nem vagy családtag nálunk, te azt csinálsz, amit akarsz.

Zsuzsi Istvánra nézett. Várakozóan, követelően, hogy védelmezze meg őt a saját húga ellen.

István rágta a szájaszélét, kissé piros volt az arca, talán el is pirult zavarában:

— Azt hiszem, megint lázam van. Adjátok ide a hőmérőt.

ISTVÁN ÉS ZSUZSI nem vesztek össze. A kis sérülés a barátságukon magától intéződött el. Úgy, hogy másnap már találkoztak a színiiskolában, s nem beszéltek a történetekről. Gondolkozni azonban annál inkább gondolkozott az esetről, — Zsuzsi. István gyenge, a család pedig kitartóan ellenséges, — ezt állapította meg Zsuzsi. Nem szabad meghátrálnia, állni kell a harcot és le kell győzni a családot. A cél: minél sürgősebben megkötni a házasságot. István habozik, önkéntelenül is részesévé válik a család ellenállásának. Semmi más nem segít, mint az elszántság, az erős akarat. A maga akaratát át kell öntenie Istvánba, valósággal szuggerálnia kell őt, hogy álljon a sarkára. A házasságkötés időpontja adva van: mihelyt letették a színiiskolai vizsgát; még ha rögtön nem is kapnak szerződést. Elmennek bárhová, akár vidékre is. Hisz' az egész lényegében csak formáság... Nyíltan beszélt Istvánnal, minden részletben meg akart vele állapotodni. Igyekezett rábírní, hogy követeljen a szüleitől ugyanolyan vagyoni juttatást, mint amilyent Manyika kapott férjhezmenésekor... István úgy hallgatta Zsuzsit, mintha mindenben egyetértett

volna vele. Csak a vagyoni juttatásnál volt valami húzódozó észrevétele:

— Előre tudom édesanyám kifogásait: Nem vagy te lány, hogy hozományt vigyél a házasságba.

István félig volt őszinte, valamit elhallgatott. Azt, hogy mindezekről a kérdésekről már beszélt otthon. És hogy a családi tanácskozás alkalmával az apja is bátorzkodott néhány szerény észrevételt tenni:

— Mégiscsak el kellene helyezkednetek és dolgoznotok kellene. Én egész életemben dolgoztam. Néha tizenhat órát is naponta. Húsz évvel ezelőtt még, a napi munka után, háromszor is föl kellett kelnem éjszakánként és megnézni a kemencéket... Te, te meg Zsuzsi, egészen különös életre rendezkedtetek be. A mai világban, amikor semmi sem biztos, tehát a vagyon sem, nem lehet csak úgy, egy vagyon jövedelméből élni. Csak úgy bele a világba, szórakozni, valamivel piszmogni, és azt hinni, hogy ez örökké így tarthat... Még Manyika is dolgozik. Vezeti a háztartást, ő főz, még az urának is segít az irodában. Vagy nézd meg Böskét. Böskéék inkább abból élnek, amit Böske keres, mint amit Volonszky. A Böske képeit adják el. Ő csinálja a giccseket, vagy hogy is csúfolják a képeit. És a giccseket tudják csak eladni. Volonszkynek a festményei a kutyanak sem kellene. A házbér, a koszt a giccsekből kerül ki. És Böske nemcsak festi a giccseket, hanem el is adja azokat. Volonszkynek a giccsek is a nyakán maradnának.

Zsuzsi tehát a részletekről nem értesült, de azért mindent sejtett. Valósággal hétfejű a sárkány, amit le kell győznie. Anya, apa, testvér, nagynéni és még Isten tudja ki, egy egész ellenséges, magát konokul védő világ; de meg maga István is. Talán nem is sze-

reti őt István igazán; mert az igazi szerelem megsemmisíti az ilyen akadályokat. Két fiatal szerelme és a család ellenkezése, — elcsépelte téma regényekben és szívművekben. Hogy mi a teendő, azt szinte a könyvekből lehet megtanulni. De különben is közhely, mindenki tudja. Csak már a vizsgán esnének keresztül! De mi lesz, ha a vizsga nem sikerül? Ez lehetetlenség, ez nem történhetik meg. De akkor, új követelésekkel állnak majd elő és előbb a szerződéseket akarják látni. Vajon sikerül-e mindjárt elszerződniek? Már csak két hónap a vizsgáig. No, ezt még ki lehet bírni. Bár nem könnyen... A legszemtelenebb valamennyi közt Böske. Azzal a hunyorgó, mindig mosolygó tekintetével. Minden szava egy-egy sértés. A múltkor is, hogy kedveskedjen Böskének, hogy leszerelje, arra kérte, fesse le őt. Mit fessek rajtad? — mondta Böske. — Olyan szép nem vagy, hogy gicscet fessek rólad, olyan érdekes sem vagy, hogy művészi céllal foglalkozzam veled. No, mit akarsz hát? Lefesselek, vagy ne?... István abban is kételkedik, hogy nekik, kettőjüknek csakugyan van tehetségük a színészethez. Csak Zsuzsi tartja benne az ambíciót. Egészen különleges vagy, — magyarázza neki. Mélyebb és finomabb a magyar színészeknél. Az a baj, — feleli erre István fanyarul. Zsuzsi nem tágít. Moissira emlékeztetsz engem, bár akkor még kislány voltam, amikor láttam. Csak szebb vagy és elegánsabb. A játékod is kifejezőbb... Istvánban van némi humor is, bizony fanyar humor az. És így szól:

— Nagyrévinek más a véleménye. Ő azt mondja, hogy Csortoshoz hasonlítok. Ha Csortos rászánná magát, hogy egy szerepet rosszul játsszon, körülbelül olyan lenne, mint én... István elmondta Zsuzsinak egy

álmát, melyet szintén elhallgatott heteken keresztül. Ő, István, egy dobogón állt egy óriási üres terem közepén. És teljesen ruhátlan volt. Egyszer csak szét-nyílt az egyik fal s ott állt a résben Nagyrévi. Korona is volt a fején és nagy, fekete szakáll körítette az arcát. Csak állt, nem szólt semmit és nézett Istvánra. Istvánt szörnyű szorongás fogta el, mert hogy ruhátlan. Keresett valami takarót, hogy azt magára terítse, de nem talált. A szorongása oly gyötrelmessé erősödött, hogy nem bírta tovább és felébredt. Zsuzsi nem szólt semmit az álomhoz. Jaj, rémes egy ember ez az István! — ezt gondolta.

EGYÜTT ÜLNEK István szobájában Válné, István és Zsuzsi. Zsuzsi a kandalló mellett álló magastámlájú karosszékekben, a legkényelmesebb alkalmatosságon ül. István a heverőn félig fekvő, a könyökére ereszkedve. Válné széken ül, a heverő előtti kis asztal mellett. Ő jött legkésőbb a szobába, Zsuzsi már akkor ott terpeszkedett a kényelmes karosszékekben, amin hátradőlve mélázott. Átengedhette volna a helyét, — ez már átvillant a Válné eszén. De nem fontos. Az ilyen kis modortalanságokkal már leszámolt Válné. Rosszul nevelték a lányt, ennyi az egész. És most már nem lehet őt megváltoztatni.

Zsuzsi komoly, hallgatag. Válné fürkészően nézi. Most úgy tűnik fel neki, mintha, — mégis csak elég szép lenne ez a lány... Válné maga sem tudja még azt sem, hogy mit is érezzen ezzel a lánnyal szemben. Valami természetes ellenszenv forr benne, csaknem mindig, azt azonban igyekszik leküzdeni. Nem ostoba asszony Válné, sok mindenről hallott már, olvasott

egyetmást, és csodálatos dolgokat sejt. Bár inkább az a csodálatos, hogy még ő is sejtí azokat. Valamit hallott arról is, hogy ... ő talán a kelleténél jobban szereti ezt a szép nagy fiát, Istvánt. Azt is tudja, hogy mindig jobban szerette, mint a leányát, Manyikát. Tépelődései közben arra is gondolt már, hogy hátha nincs igaza, amikor annyira szeretné István és Zsuzsi házasságát megakadályozni. Hátha minden lánnyal szemben, akit István feleségül akarna venni, ugyancsak gyűlöletet, vagyha nem is gyűlöletet, hanem idegenkedést érezne. Hátha kedve ellen való lenne István házassága még akkor is, ha a menyasszonya gyönyörű és dúsgazdag lenne, előkelő úri családból származna ... Ha meg István mégiscsak elveszi ezt a Zsuzsit feleségül, akkor ... már csak az István boldogságáért is, neki szeretnie kell.

Valahányszor így küzdött, alkudozott önmagával, mindannyiszor elernyedtt az ellenséges indulata s igyekezett barátságosnak, kedvesnek lenni Zsuzsihoz ... Most, ahogy ülnek a szobában, a Zsuzsira eső tekintetéből melegség, csaknem szeretet árad. Nyár van, odakünn fülledt a meleg, Zsuzsi úgy ül a kandalló mellett, mintha az hűsítő jégsekreény lenne, olykor-olykor megtapogatja annak hideg cseréptestét. A Dunára nyíló ablaka a szobának nyitva van, kis szellő lengedez be az ablakon, behallatszik a Dunán úszó hajók kürtszava. Jó így, békében, biztonságban üldögeálni, a külvilág nyugtalanságáról megfeledkezni... Zsuzsi tévedhetetlenül megérzi mindig, hogy Válné szereti-e őt, közönyös-e hozzá, vagy a pokolba kívánja. Ha nagyon kedveskedve mosolyog Válné s valami igen szívélyeset mond, olyan szavakkal, hogy édesem, Zsuzsikám, drágám, — akkor baj van. Zsuzsi most

alkalmasnak tartja a percet, hogy kimondja, amivel már régen elő akart állni:

— Megmondta már István, hogy a vizsga után házasságot kötünk?

Hát... hiába minden, Válné elsápad. Azután elpirul, majd megint elsápad. Csak ül dermedten és nem felel.

Zsuzsi számított erre a hatásra. Nem riad meg, úgy érzi, hogy fölényben van. Csak úgy nyíltan, erőlyesen, mint mikor a rabló neki szegzi fegyverét a megtámadottnak s rákiált: pénzt, vagy életet, — így kell cselekedni. A nyílt harcban ezek elbuknak. Csak alattomoskodni tudnak.

Istvánnak kínos a jelenet, kérőn tekint Zsuzsira, mintha mondaná: hagyjuk ezt most, nem kell erről beszélni.

Zsuzsi folytatja:

— Nehéz ugyan, de úgy látom, hogy előbb a házasság pénzügyi részét is meg kell beszélnünk.

Most önti el az indulat Válnét. Mint amikor a vilányt felkattintják s a csillár izzani kezd. Pénzügyi rész! Mégis különös. Hallatlan. És csak így egyszerűen, mint valami üzletkötésnél. Ó, a pénzügyi rész, ezen a területen Válné, még ha minden porcikája reszketne is, még ha a foga vacogna is, szilárd talajon áll. De hallgat, konokul.

Zsuzsi nem esik zavarba:

— Mert mindenekelőtt tisztázni kell, ugyebár, hogy miből élünk majd.

Válné kedvesen mosolyog. Igen, ez az a bizonyos mosoly. Pont olyan, mint a Böskée, csak Válné szeme nem hunyorog.

— Abból édes angyalom, amit majd kerestek.

Istvánnak a zavara gyakran úgy nyilvánul meg, hogy mosolyog. Furcsán mosolyog és valami kínban fogant fölényeskedő viccet mond. Kitérni előle, nem foglalkozni vele tovább, — így tudja csak elintézni a konfliktusait. István most nevet. Elneveti magát, legyint a kezével és csak ennyit tud mondani:

— Ejha!

Sem a Zsuzsi, sem az anyja nem törődnek vele. Most ebben a kérdésben István nem számít. Válné folytatja:

— Mert arra gondolni sem merek, hogy ti, te és István, a mi munkánkból akartok élni. Hogy az én fiam az apja keresetéből akarja eltartani a feleségét. Egészen természetesnek találom, hogy saját munkáttal akarjátok magatokat eltartani.

— Százhusz pengőből, amit én tanítással keresek? — csodálkozik Zsuzsi.

— Ahhoz hozzászámíthatjuk a havi kétszáz pengőt, amit István zsebpénzül kapott eddig és ezután is fog kapni.

— Háromszázhusz pengőből nem lehet megélni. Legalább nekünk nem. Nekünk kultúrigényeink is vannak. Én nem óhajtok kopottan járni, mint Volonszky. Én Istvánnak sem engedhetem meg, hogy úgy öltözködjön, mint Volonszky.

— Akkor várni fogtok. Várni, Zsuzsikám, míg annyit nem kerestek, hogy a ti kultúrszínvonalatokon élhessetek. Én és az uram kevesebből élünk, míg fiatalok voltunk. Fele annyiból.

— Az más, — mondta Zsuzsi, — erre, hogy úgy mondjam, lelkileg nem vagyunk berendezkedve. Ez igazán nem nekünk való. Nem mondom, egy munkáscsalád, vagy akár egy kishivatalnok család is, meg-

élhet akár havi száz pengőből. Talán még jól is. Már az igényeik szerint.

Válné még csak ingerültebb sem lett. Sőt már lecsitult. Nyugodtan hallgatja Zsuzsit s mikor az abba-hagyja, kis csend következik. Válné kezdi azután:

— De hiszen fölösleges minderről beszélni. Most színiiskolába jártok és állítólag hamarosan leteszitek a vizsgát, szép szerződések várnak rátok. Na, ha mindketten megkerestek havi háromszáz-háromszáz pengőt, akkor meg is házasodhattok, akkor már meg is éltek, kultúrnívón, ahogy mondod.

— Igen, mi le fogunk vizsgázni és bizonyos, hogy fényes sikerrel. Szerződést is kapunk majd. De az a kérdés, hogy rögtön-e, és az is kérdés, hogy a kezdő fizetésünk elégséges lesz-e. Ahogy engem tájékoztattak, nem szokás a kezdőknek azonnal háromszáz pengőt fizetni. Tudtommal a színészi pályán is fokozatos fizetések vannak, eleinte csekélyek, amelyek aztán emelkednek.

— Na, látod. Egyszerű tehát a dolog. Meg kell várni, amíg annyit kerestek, hogy a házasülethez a jövedelmeiteket elégségesnek találjátok. Vagy lemondani a túlnagy igényekről, vagy... egy kis türelemmel várni. Mert, mondd, Zsuzsikám, mi történne akkor, ha István véletlenül nem a mi fiúnk, hanem egy szegény fiatalember lenne? Akkor talán nem is szeretnéd? Mi történne, ha például István péksegéd lenne, heti negyven-ötven pengős munkabérrel? Akkor nem mennél hozzá feleségül?

— Különös kérdés. Megvallom, felülmúlja az én képzelőtehetségemet, hogy ilyen helyzetekről fantáziáljak.

— Pedig, amint látom, elég szép képzelőtehetséged van. Sok minden lehetetlenségről fantáziálsz.

Zsuzsi elhallgatott. Tudta, hogy vissza kell vonulnia. Kínos csend következett, már a két fiatalra nézve. Mert Válné megelégedetten, fölényesen mosolygott. István felállt, megnézte az óráját, s hogy véget vessen a jelenetnek, így szólt:

— Zsuzsi, nekünk mennünk kell.

Távozásuk után Válné összehívatott a kisebb családi tanácsot. Csakhamar együtt ültek, Válné, Böske, Manyika. Válné elmondott mindent. Következett aztán a végeláthatatlan megtárgyalása múltnak, jelennek, jövőnek. Sajnálták Istvánt, szapulták Zsuzsit és addig beszéltek, míg ilyen megjegyzések is elhangzottak:

— Szegény István. Most bánkodik. Búsulásra adja azt a nagy lófejét.

Ezt Manyika mondta. Ő tehát már azért sajnálta Istvánt, hogy majd fáj neki a szülei ridegsége.

Böske meg, egészen váratlanul, Zsuzsi iránt árult el valami részvétet:

— Azért ki tudja, hátha éppen Istvánnak való feleség lenne.

Válné ingerülten intette le:

— Ne beszélj már ilyen ostobaságot!

— Miért? Istvánnak ilyen nő való. Akiben van valami céltudatosság, szóval, aki akarni tud. Kettőjük közül legalább az egyiknek ilyennek kell lennie.

— No, de nem ilyen túlerélyesnek, — vetette közbe gúnyos mosollyal Manyika.

Mert ez a Zsuzsi nagyon is céltudatos nő, — ezt újra és újra meghánytorgatták. Ő, a Zsuzsi nem elveszett teremtés. Nem kell őt féltetni. Mik is az ő

viselt dolgai? Hogyan ismerkedett meg például Istvánnal, a főmálészájjal?

— Azt ne mondd, hogy főmálészáj. Ez a név már le van foglalva Volonszky számára, — kacagott Böske.

— Akkor, hát Istvánnal, a mamlasszal.

Hogyan is ismerkedett meg vele? — ezt is meg-hányják-vetik immár vagy ötvenedszer... Először is kinézte magának Istvánt. István csinos, jóalakú fiatalember.

— István nem csinos, hanem nagyon szép fiú — javította ki a jelzőt Válné. — Nincs még egy olyan szép Budapesten.

— Közép-Európában.

— A világon!

De, hát nemcsak ez a fontos, hanem Istvánon első tekintetre meglátszik, hogy nem a kunbajomi pálya-őr fia. Zsuzsi ezt meglátta — ha már egyszer kinézte Istvánt, — és így kezdett mozogni az ő nyugtalan és ravasz esze: ki is hát ez a jóképű és jólöltözött, arany-cigarettatárcától kezdve csupa drága és finom tárggyal körülvett és fölszerelt ifjú? Vál István. Úgy? Ki ez a Vál István, kik azok a Válok? És akár csak a kereskedő az üzletkötés előtt előbb hiteltudósítást szerez be, valahonnan jött a felvilágosítás: Vál István a gazdag Vál Péter fia. Egyetlen fiú a családban. Óriási üzem, húsz fióküzlet, saját ház és még két, nagy négyemeletes bérház, tehermentesek. Hopp, Vál István éppen megy be az egyetemre, a kapuban az előtte haladó magas sovány leány, nyilván valami kolléganő, elejti a pénztárcáját, — mi az ördögöt akart vele, amikor itt nem kell beléptidíjat fizetni és sehol még csak egy újságárus sem látható?

— az aprópénz kihullt belőle és szétgurult, már ahogy szokott, hogy a kétfilléresek ott hevernek a tárca mellett, de a pengősök messze elszaladtak. István udvarias, nem belső hajlamból, hanem az előkelőség kedvéért; nono! — ez az anya megjegyzése szokott lenni és Böskének szól — lehajol és szedi össze a pénzt, a lány áll és vár, azután biztatólag mosolyog Istvánra, köszönöm, rebegi, nem is rebegi, hanem öntudatosan, fölényesen mondja, István bemutatkozik: Vál István. Szenté Zsuzsi vagyok, látásból már ismerem magát; örülök, hogy személyesen is megismerkedhettünk, hová megy, hol van órája? Na, oda én is bekukkantok egy órácskára, engem is nagyon, de nagyon érdekelnek a tizenhatodik századbeli egyházi ruhák.

Hát így történt. És ami történt, nem maradhatott titokban. Anya, testvér, nagynéni, apró jelekből, elszólásokból, keresztkérdésekre adott kitérő feleletekből mindent megszerkesztettek, véletlenül még szemtanú is akadt, aki hiteles vallomást tett. Véletlenül olyan kolléganő, akitől Zsuzsi érdeklődött Istvánról és akinek nevetve mondta, ezzel a fiúval meg fogok ismerkedni, Manyikával járt középiskolába s amit mindezek után tudni nem lehetett, azt ki lehetett találni.

— Azért Volonszky, a főmálészáj, nem ilyen, — jegyzi meg Böske. — Az tud goromba is lenni, csak nehezére esik szegénynek.

A BARATH-FÉLE színiiskola készült a vizsgaelőadásra. Shawnak *Az orvos dilemmája* című színművét tanulják. Ezt tartották előadásra legalkalmasabb-

nak, persze heves civakodások után. Az igazgató Bánk bánt akarta, István és Zsuzsi egyetértőleg a *Hat szerep keres egy szerzőt*, mások az *Ördögöt*, a *Vadkacsát*, végre is Nagyrévi győzött, az ő választása esett *Az orvos dilemmájára*. Még akörül is viták folytak, *Orvosok* címmel nevezik-e meg a darabot, ahogy a hazai előadások alkalmával történt, vagy az eredeti angol cím fordításával, így: *Az orvos dilemmája*. Nagyrévi erőszakoskodott, őrvongott, azt mondta, hogy az *Orvosok* cím hülyeség. Nem határozza meg a színművet s az eredeti jó cím helyébe az *Orvosok* címet tenni nyilvánvalóan enyhe hamisítási szándék. Csak látni kellett Nagyrévit. Egy látszólag nyugodt, makkegészséges ember micsoda indulattal tud harcba szállni ily csekélységért. István és Zsuzsi ezt meg sem értették. Azt hitték, hogy csak képmutatás lehet. Színjátszás. Komédia.

— Miért fontos ez magának? — kérdezte egy ily vita alkalmával Nagyrévitől Zsuzsi.

— Menjen a fenébe! — ez volt a goromba válasz.

No, mindegy, megtörtént a választás, kiosztották a szerepeket, István is, Zsuzsi is megtanulták a magukét és szorgalmasan részt vesznek a próbákon. Nem is olyan rosszak. Pontosan, értelmesen megjátsszák, vagyis lejátsszák azt, ami számukra írva van. Éppen csak az ösztönös erő, az átélő képesség, szóval a tehetség lényege hiányzik a játékukból.

Az igazgató nem győzi őket dicsérni. És sebtiben kioszt rájuk ötven-ötven jegyet, hogy közönség is legyen az előadáson. Zsuzsi a maga ötven jegyét átadja Istvánnak:

— Én nem házalhatok ilyesmivel. Add el te mind a százat.

— Kinek? — kérdezi István csodálkozva. — Ennyi ismerősöm nincs is.

— Fizesd ki a jegyek árát a saját zsebedből, aztán oszd ki azok közt, akikkel éppen találkozol.

— Saját zsebem van ugyan, de abban nem mindig hemzseg négyszáz pengő. Tudod, hogy nem vagyok... pék.

— Úgy látszik, mégiscsak annak kéne lenned.

— Azt hiszed?

— Jó, jó, csak ne okoskodj.

— Mert még meggondolhatod a dolgot.

— Kérj anyádtól pénzt.

— Így ismered te az édesanyámat?

— Úgy ismerem, hogy lépj fel végre erélyesen. Követelőzz. Egyszer meg kell ezt kezdeni, mert különben sohasem bírnunk majd... velük.

Szeptember ötödikén lett volna a vizsga. Előző napon még próbát tartottak, ez volt a főpróba. Az előadás napján István már nem foglalkozott a szerepével. Most először támadt az a gondolata, hogy az előadáson, a nyilvánosság előtt, talán még sem lesz nyugodt. Valami szorongás fogja majd el, esetleg az a bizonyos lámpaláznak nevezett kínos érzés. De hát... úgy látszik, ez vele jár a mesterséggel. A lámpaláz lehetőségének a gondolatára máris egy kis izgalom fogta el. De igyekezett ezt az érzést elnyomni, igyekezett másra gondolni... Aznap nem volt találkája Zsuzsival. Úgy állapotok meg, hogy mindketten egészen átadják magukat a készülődésnek, jobban mondva a lelki felkészülésnek, s csak este látják egymást viszont.

István egész nap heverészett, újságot olvasott, a cseh kérdésről, Runciman lord tárgyalásairól, a fe-

nyezető háborúról; elolvasta a *Borotvaélen táncol a béke* című vezércikket, majd kaszinózott az édesanyjával, vesztett ötven fillért, a pénzzel mosolyogva maradt adós. Válné ezért a könnyedségért homlokon csókolta; ezek után elment sétálni.

Séta közben hirtelen éhséget érzett. Éppen egy fióküzletük mellett haladt el. Bement a boltba, hogy néhány apró cukorpogácsát vegyen, amilyenek a kirakathoz is ki voltak téve. Azt eddig nem is tudta persze, hogy ilyen gyártmányuk is van... Az üzletben egy öregedő, csúnya nő szolgálta ki a vevőket s egy csinos arcú, feketehajú kislány segédkezett neki. Amint belépett, azonnal kérdőleg fordult feléje az öregedő nő:

— Parancsol?

István öt darab cukorpogácsát kért. A kislány sietett a kirakathoz, onnan szedte ki a pogácsákat, betette egy papírzacskóba, majd a pulton levő mérleggel megmérte azokat:

— Huszonegy fillér, — mondta.

István mosolygott:

— Pont huszonegy?

— Igen. Tíz deka harminc fillér és ez hét deka.

— És ha nekem nincs filléresem, huszonkét fillér is elég lesz?

— Nem elég, — felelte hirtelen a kislány.

István jót kacagott ezen. A lány elpirult. Istvánt a lány zavara kissé meghatotta:

— Mióta van az üzletben?

— Még csak hat hónapja.

— No persze. Hat hónap igazán nem elég arra, hogy egy ilyen szép kislány megtanulja, mi a több, huszonegy fillér-e, vagy huszonkettő.

Az öregedő nő feszülten figyelte István minden szavát, ráncolta a homlokát és nem tudta, hogy mit kell tennie, mosolyognia-e Istvánra, vagy haragudnia a lányra.

— Na, nincs semmi baj, — mondta István. — Mi a maga neve?

— Miért? Az nem fontos, — dacoskodott a kislány.

— Mégis.

— Varró Irma.

— Irma. Talán még csak Irmuska.

— Ó, nem, — szólt közbe az öregedő nő. — Ez már nagy lány. Tizenhatéves elmúlt. Csak egy kicsit ügyetlen.

— Nem is vagyok ügyetlen, — védekezett morcosan Varró Irma.

István fizetett, köszönt és távozott. Amint kitette lábát az ajtón, megszólalt az idősebb nő:

— Jaj, tudja maga, ki ez?

— Nem.

— Ez a főnök úr fia.

— Nem tudtam... Akkor miért fizetett a pogácsáért?

— Maga ostoba! — ez volt az Irma kérdésére a válasz.

István hazament. Még három óra az előadásig, — állapította meg. Kellemetlen a várakozás. Kínos. Erre nem is számított. De hiba volt, hogy nem számított rá, mert hiszen... és most eszébe jutott az érettségi vizsgája. Különös egy pálya, mindennapi vizsgával. De... talán ezt is megszokja az ember.

Kis rosszullétet érzett. Émelygett a gyomra. Csak nem a cukorpogácsától? Ah, az lehetetlen. Az ő üzletükben minden elsőrangú és friss. Náluk semmihez

sem használnak romlott anyagot. Ez a rossz érzés csak olyan... Ebben a pillanatban görcsös fájdalom lepte meg.

Eppen most! Ez igazán kellemetlen. Talán majd... elmúlik.

Forróság futott át a testén, különösen az arcán és a mellén. Leheveredett. Várt. Egészen elernyedtt. Fölkelt, kivette a fiókból a lázmérőt. Mi lehet ez már megint?... Rágyújtott egy cigarettára. Mire a cigarettára elégett, elmúlt tíz perc. Megnézte a lázmérőt. Harmincnyolc fok. Borzasztó! Nem mehet el a vizsgára. Jaj, milyen kínos. Ott várják a többiek, Zsuzsi, az igazgató, a közönség, talán egy-két hírlapíró is. De hát hiába, teljes lehetetlenség, hogy elmenjen. Nemcsak hogy nem teheti ki magát valami súlyos megbetegedésnek, hanem egyszerűen olyan rosszul érzi magát, hogy képtelen lenne játszani. Ő akart, szeretett volna, mindent megtett... csak elgáncsolja ez a baj. Mit fognak mondani a többiek? Zsuzsi. Eh, Zsuzsi találta ki az egész ostobaságot.

A következő napon Zsuzsitól levelet kapott István. Hogy ne haragudjon, amiért ő. Zsuzsi, nem ment el a vizsgaelőadásra. Egyrészt meggondolta az egész dolgot s mivel nem akarta, hogy elhatározásáról lebeszéljék, hát otthon maradt, másrészt pár hét múlva elutazik vidékre; R.-ben kapott egy helyettes tanárnői állást. Elutazása előtt még találkoznak majd és megbeszélik, hogy az új helyzetben mi a teendő.

— Ezt aztán nem értem, — mormogta István.

ISTVÁN ELINDULT hazulról. Hosszú tétovázás után félig-meddig azzal az elhatározással, hogy fölkeresi Zsuzsit. Talán mégis furcsa lenne, gondolta, ha csak úgy levélben mondanának egymásnak búcsút. Nem illene. És az illendőségre sokat adott István.

Elindult, ballagott az utcán, de útjának igazi célját nem tudta. Jól van, fölkeresi majd Zsuzsit, de ezt is halogatni szeretne volna. Rögtön támadt is ok, hogy útját elhalassza. Egy filmplakáton akadt meg a tekintete, mely egy filmszínház előtt riktott bele a bágyadt városba. Éppen a kedvelt művésznőjét ábrázolta a plakát. Lisette, a kis szende, — ez volt a darab címe, melyet bemutattak. Nagyon mulatságos, hallotta a darabról István, okvetlenül meg kell nézni. Okvetlenül, — mintegy parancsnak, mintegy kötelességnek engedelmeskedett István. Bement, jegyet váltott, elfoglalta helyét a nézőtéren, máris elsötétedett a terem, és megkezdődött az előadás. A híradó nem igen érdekelte. Bár beszélgetések és viták folyamán mindenkor azt az álláspontot képviselte, hogy a filmhíradók nagyon érdekesek és hasznosak. Helyes, hogy az egyes nemzetek előkelőségeit mutatják be szüntelenül és ezen felül szorgalmas

hadi propagandát végeznek. Most azonban unatkozott István. Elernyedtt, a szemét is behunyta olykor, de azért jól érezte magát. Mert egyedül volt. Mintha maga az egyedüllét, az, hogy családjától távol van, már üdülés lett volna számára. Erről persze nem tudott. Csupán langyosan kellemes érzés maradt számára, hogy övéi közül nincs mellette senki, nem kényeztetik, nem gyötrik a túlságos szeretetükkel. Nem hallja az aggódo kérdést: Miért vagy olyan komoly, talán rossz kedved van? Van valami bajod? Nincs lázad? Nem fáj a gyomrod? Talán sokat ettél megint? Nem kellene egy csésze tea? Vagy egy pohár konyak? Jaj, az meg éppen pihentető, hogy nincs itt Manyika, aki olyan vadul egészséges, hogy még a feje sem fájt soha. És nincs itt Böske, hogy csúfolná: Ej, ugyancsak elszontyolodtál öcskös, talán Zsuzsi hiányzik neked?

Zsuzsi, órá határozottan gondolt. Úgy, hogy ha azt kérdezték volna, ki, vagy mi jár az eszében, ezt felelte volna: Zsuzsi. De ... nem nagyon sajnálkozott miatta. Érzéseinek összevisszaságából mégis csak az a végső eredmény adódott volna ki: hála Istennek, az ügy elromlott. Valahol elromlott, nem is tudni, hol. Talán ... nem is nekem való a házasság, — szötte tovább. A magányosság, az kell nekem. Ülni a moziban, egyedül, félhomályban. Nem is muszáj nézni a filmet, csak hadd peregjen, rohanjon, fő, hogy valami ott történik, fut, mozog, elég, ha az ember csak néha-néha tekint oda. Most például ... ó, most az a kedves nő ágál, éppen a szendét adja, igen komoly, a szemét lesüti, Lucia Vivanti. Valakire hasonlít. Kire is? Ejnye. Áh, Zsuzsira nem hasonlít. Ez a Lucia szebb Zsuzsinál, viszont Zsuzsi arca értelmesebb. De hát kire hasonlít, a mindenét!

A kérdésre nem tudott István felelni. És valósággal gyötrődött miatta. Annyira, hogy nem tudott egy helyben maradni. Felállt, hogy induljon kifelé. A mögötte ülők pisszegni kezdtek. Valaki rá is kiáltott: — Üljön le!

István megkönnyebbült, ahogy kiért az utcára. Cél-talanul sétált. Nagy utat tett nézelődve, meg-megállva. A körútra is elkerült, ott a könyvkereskedések kirakatait nézegette. Elolvasta mindenütt a könyvek címét és íróik nevét. Mennyi könyv, mennyi könyv! Ki veszi ezeket? És néhány jó könyv között mennyi haszontalanság. Vajon, mit kaphat egy író olyan vastag könyvért, amely lehet vagy négyszáz oldal? Mindenesetre jövedelmezőbb mesterség péknek lenni. Persze, ha az embernek vagyona van, akkor nyugodtan írhat ekkora könyveket. Ő is tudna talán egyet-kettőt ilyent írni. Ha hagynák. De őt meg a szülei nem engedik. Az anyjának ambíciói vannak, vele kapcsolatban. Ambíció, nagyravágyás, hát igazán megérdemel-né a tréfát, hogy ő is pék legyen.

Egyszer csak ott állt a körutat keresztező utcában, fiókküzletük előtt. Megállt és a kirakatot nézegette. Egészen csinos üzlet. Ajtó, ablak csupa üveg, a kirak-
atban az ő gusztusos gyártmányaik: fonatos kalács, tejeskenyér, cukrospogácsa. Ó, a cukrospogácsa! Csak most eszmélt rá, hogy ez az az üzlet. Ahol az a kislány... no, megvan végre, az a kislány hasonlít Lucia Vivantihoz. Hála Istennek, most már egészen nyugodt. Bemegy az üzletbe.

Az öregedő árusnő elpirult, amikor őt meglátta. Irma... hát Irma el sem pirult, hanem közönyösen, gépies udvariassággal kérdezte:

— Tetszik parancsolni?

István nevetett:

— Köszönöm, nem kérek semmit.

Irma ettől már megzavarodott. De nem érzésben, hanem csak nem tudta, mit csináljon, mit mondjon. István hunyorgó szemmel nézte, mintha gyönyörködött volna a zavarában. Azután megint ő szólalt meg:

— Csak azt jöttem közölni, hogy még élek. A mérgezési kísérlet nem sikerült.

Irma értetlenül bámult Istvánra, az öregedő nő, azaz Maurerné, izgatottan hegyezte a fülét, hogy micsoda különös dolog ez, komoly-e, vagy csak valami tréfa.

— Úgy bizony, kislány, — folytatta István. — Maga a múltkor majdnem megölt a romlott pogácsáival.

— Lehetetlen! — sápítozott az árusnő.

Irma úgy viselkedett, ahogyan azt ügyesen betanulta:

— Kérem, Vál úr, nálunk minden elsőrangú és friss.

Á-á, a nevét tehát már tudja a szende! A kis Vivanti. Szóval beszéltek róla a múltkor, eltávozása után. No, hisz' az csak természetes.

— Sose mentegetőzzön, ártatlan angyal! Én megbetegedtem tőlük és... nagyon fontos dolgomban helyrehozhatatlan mulasztást követtem el, hála Istennek.

Hála Istennek? No, ebből azután egyik nő sem értett egy mukkot sem.

István megfogta Irma állát, fölemelte a fejét, a szemébe nézett, úgy beszélt, de még mindig mintha csak gúnyolódna vele:

— Nem tesz semmit, nem maga a hibás.

Maurerné zavartan köhécselt; Irma lángvörös arc-
cal lépett hátra:

— Ne tessék engem...

Nem tudta a mondatot befejezni. A szemében könny
csillant meg.

— Sír a baba, sír, sír! — csúfolódott István.

De kellemes érzés ömlött el benne. Talán meg
is sajnálta Irmát, bár inkább örült, élvezte a diada-
lát. Lám, tőle is fél valaki. Bizonyára így van az
rendjén. Ámbár... ha az ember elmélkedik az eseten,
be kell látnia, hogy a félelmet nem ő gerjeszti, nem
István, hanem Vál István úr, a Vál Péter fia.

Hallgattak. Maurerné szólalt meg először. Neki
könnyű volt, öregedő özvegy asszony, túl az élet vi-
rágkorán, ő a fiatalokat már nem is érti, vagy ha érti
is, inkább ellenséges hozzájuk, mint résztvevő. Vala-
mit mondania kellett, mindenestre a főnök úr fiá-
nak a pártján:

— Mit komédiázik? Nem eszi meg a nagyságos
úr. Túlságosan ne affektáljon, mert nem olyan szép
maga.

Irma most már végképp megzavarodott. Szemét
lesütötte és nem mert felnézni. Legjobban szeretett
volna elsüllyedni. Talán még igazat is mondott ez a
gonosz vén hajcsár.

István is kínosan feszengett, mert ő nem akarta
Irmát megbántani. Az árusnő túlbuzgó a maga rab-
szolgaságában. Most is ügyes, szolgálatkész akart
lenni, egyszerre csak minden szó nélkül kitípegett az
üzletből, az udvarra vezető hátsó ajtón.

Irma megkönnyebbült, mihelyt Maurerné után be-
csukódott az ajtó. Rögtön az István védelmét óhaj-
totta:

— Haragszik rám, talán ki is dob majd, — és el-pityeredett.

— Ne féljen, nem dobja ki. Én nem engedem.

— De igen, kidob. Nagyon szigorú ám, mindig azzal fenyeget, hogy kidob. Akármit, akárhogyan csinállok, mindent kifogásol. Már magamtól itt hagytam volna, ha lenne valami más állás a számomra. De nem mehetek el, túrnöm kell őt, mi iszonyúan szegények vagyunk otthon. A testvérem egy fillért sem keres, nem volna a papámtól nyugtom, ha most én is állás nélkül maradnék.

István az egésznek, amit Irma elmondott, nem az értelmét figyelte, hanem csak a lányt nézte, a szája mozgását, a fogait, az arcjátékát, és hallgatta, élvezte a hangját. Legföljebb az a kifejezés ragadta meg a figyelmét, hogy „mi iszonyúan szegények vagyunk”. Ezt kedvesnek találta. Iszonyúan szegények. Nevetett rajta.

— Szereti a cukorpogácsát? — kérdezte váratlanul István.

Különben is Irma már mosolygott. Mosolygás közben két gödröcske keletkezett az arcán:

— Nagyon, — felelte szaporán.

— Hányat szokott megenni naponta?

— Egyet sem. Drága, — és közelebb hajolt Istvánhoz — de elcsenek néha egyet. Ritkán. Egy héten kétszer. — Megrettent: — Jaj, maga elárul majd. — Aggódó pillantást vetett Istvánra, majd az ajtóra, melyen az öregasszony távozott.

— Dehogy árulom el. Olyan rossznak gondol maga engem? Tőlem ne féljen. De azért... lopni nem szabad.

Ezt tettetett szigorral mondta István, hozzá még a homlokát is ráncba vonta.

— Jaj, ez nem lopás.

— Hát mi?

— Csak csenés.

— Mi a különbség a kettő közt?

— Azt nem tudom. De lopni, vagy csenni, az két különböző...

— Büntény.

— Nem is büntény. A lopás igen, a csenés nem. Az csak olyan... csibészség. — És Irma kacagott a saját kifejezésén, a saját kedvességén, mintha ez félig öntudatos lett volna.

— Kérek hát egy kiló cukorpogácsát.

Irma csodálkozva nézett Istvánra.

— Szentisten, egy kilót? Hisz' az három pengő.

— Az harminc pengő.

— Harminc? Nem is tudom... lehetetlen. Tíz deka harminc fillér... ó, csak három pengő. Mindig be akar engem csápní. Kicsúfol. De én azért is tudok számolni.

Irma mozdulatlanul várt. Nem hitt a rendelés komolyságában. Hogyne. Majd ő lemér egy kilót a pogácsából, bepakolja, akkor István úr kipakoltatja az egészet, hogy ő meggondolta a dolgot és csak két darabot kér... Maurerné visszatért a boltba.

— A kisasszony nem akar kiszolgálni, — fordult feléje István. — Kérek egy kiló cukorpogácsát.

— Igenis, — mondta Maurerné szolgálatkészen s rámondott Irmára: — Mozogjon már!

Irma kimért egy kiló pogácsát, bepakolta és átnyújtotta a csomagot Istvánnak:

— Tessék. Vagy... át is kössem?

— Igen, igen. Csak tessék átkötni nehogy szétbomoljon az úton.

Irma visszavette a csomagot, vékony színes spárgával átkötötte s megint István felé nyújtotta.

— Köszönöm, tartsa meg. A magáé. De meg kell ennie az egészet.

Irma elpirult, határozatlanul nézett Maurernéra. De felelt:

— Meg is eszem.

— És ha nem? Hogyan bizonyítja majd be?... Csomagolja csak ki és egye meg mind itt előttem.

Ezen már Maurerné is nevetett. Ez tetszett volna neki: megetetni a fruskával egy kiló pogácsát.

Irma letette a csomagot, végtelen zavarban volt és kezdett már bosszankodni.

— No csak tréfáltam, kislány. A pogácsa a magáé.

István kifizetett három pengőt, köszönt és elment.

Irma tűnődve nézett utána. Jaj, milyen furcsa ember! És hogyan bánt övele.

ISTVÁN A SZOBÁJÁBAN ült és olvasott. Csak az imént ment ki tőle az édesanyja s most újra benyitott hozzá:

— Majdnem elfelejtettem neked megmondani, Zsuzsi telefonált.

István várakozóan nézett az anyjára.

— Azt telefonálta, hogy holnap utazik R...-be, de még beszélni szeretne veled egyről-másról.

— Jó. Majd fölkeresem este.

— Ne keresd föl, mert ide jön. Öt órákor. Csak várd meg.

— Öt órákor? Miért nem mondtad meg neki, hogy

öt órákor én mostanában nem szoktam itthon lenni? Tudod, hogy mindennap délután az egyetemre megyek, valami fontos dolgom van ott az egyik volt tanárommal... Ejnye. Ha Zsuzsi jön, csak mondd meg neki, hogy nem várhattam meg, de fölkeresem még ma este.

— Azért megvárhatnád. Mégis úgy illene.

— Olyan nagyon kívánod, hogy megvárjam?

— Mondom, csak az illendőség miatt.

— Szép, hogy ezt elismered. Mert... majdnem elfelejtettél nekem szólni, s ez nem vall valami túl-nagy buzgalomra.

— És a te buzgalmaddal mi van, ha úgylis elmégy hazulról?

— El kell mennem. Különben is... Különben is... Zsuzsival legalább egyelőre nem kötünk házasságot. Bár... lehet, hogy később sem. Úgy látom, ő is így akarja.

— Szép. Mai fiatalok. Ez nálatok csak így megy. Nem is tudom megérteni. Egyszer megházasodunk, egyszer nem házasodunk meg. István, István! A te megbízhatatlanságod megdöbbsent.

István gúnyolódóra fogja a hangját:

— Amint látom, mosolyogsz. Tehát ezúttal meg vagy elégedve a megbízhatatlanságommal.

— Hát... nem tagadom. Jobban szeretem, hogy ennek az ügynek, úgy látszik, vége van.

— Lehet. Így akartátok mindannyian. Azt hiszem, Zsuzsi is. Anyagi igényei voltak és azokat éppen te nem akartad kielégíteni. Ennekem mindegy lett volna. Úgy képzeltem, hogy Zsuzsival majd itthon lakunk. Neked a fiad mellett lesz még egy lányod. Az igaz, hogy Zsuzsinak ez a tervem nem tetszett.

— Értem. Nagyon régóta tudtam én ezt. Nem ohajtott az előkelő kisasszony a mi közelünkben élni. Egy pékfamíliában. Talán még elég műveltek sem voltunk hozzá. Nem beszélgethetett volna velünk az ő témáiról, az ő olvasmányairól. És a képekről. És a miseruhákról, meg a himzésekről. Mert ő csodálatosan művelt, tanult, olvasott, csak éppen nem tud egy teát sem elkészíteni. Különben is a körmére néztünk volna, s kissé szerényebbnek kellett volna lennie. Másképp aligha maradhatott volna meg a házban. Csak én nem szóltam neked, mert tudtam, milyen makacs vagy. Amit én gondolok, az neked nem számít... Igazán örülök, hogy vége köztetek ennek a komédiának. Csak az bánt, hogy még ez a rongyos szakítás is az ő fölényével végződött. Ha az ember okos lenne, ha a természetes indulatainak engedhetne... szóval egyszer szépen ki kellett volna dobnom. De ahelyett, amint látom, valójában ő hagyott téged faképnél.

— Nem mindegy az?

— Nem. Csupán a végeredmény szempontjából mindegy. De hát... Isten neki, remélem, túl vagyunk rajta. Hanem... István! Milyen fiatalember vagy te? Kezdem már azt hinni, hogy nem ismerlek. Szeretted te azt a lányt? Vagy nálad az csak úgy megy, hogy egyszer szeretsz valakit, egy hét múlva meg már unod? Vagy sohasem szeretted és minden mélyebb érzés nélkül akartad feleségül venni? Már régóta akartam tőled ilyesmiket kérdezni.

István meglepődött, elakadt, nem tudta mit mondjon. Zavarában igen határozottan oldotta meg a kérdést, azt mondta:

— Kezedet csókolom, — és megcsókolta az anyja arcát s elment.

Válné tűnődve nézett utána, azaz a mögötte becsukódó ajtóra. Aztán átment a másik szobába, föl-hívta az urát. Kérte, hogy jöjjön fel a lakásba, mon-dani akar neki valamit.

— Te, Péter! Ezek szakítottak, — így kezdte Válné.

Vál Péter csak a fejét ingatta, hogy hát igen is, nem is, mivel hogy örül is, nem is, igaz lehet, de meg talán nincs is úgy.

— Én úgy látom, hogy szakítottak. István elment az egyetemre, nem is várja meg Zsuzsit, aki ide tele-fonált, hogy ötkor feljön.

Vál még mindig a fejét ingatta. Jó, jó.

— Te nem is örülsz?

— Örülök. Kérlek. Ha muszáj, miért ne örüljek? ... De hát ... miért gondolod, hogy szakítottak? Mert nem várja meg Zsuzsit?

— Azért is.

— Bolondok ezek. Nem lehet ezeket komolyan ven-ni. Azt mondd, hogy az egyetemre ment.

— Igen. Napok óta bejár minden délután. Vala-min dolgozik. Nem mondta meg, hogy min.

— Persze, hogy nem mondta meg. Csak nem evett bolondgombát a fiatalúr, hogy megmondja az anyjá-nak, amikor találkára megy.

— Találkára? Zsuzsival?

— Éppen hogy nem azzal. Hanem egy másik lány-nyal.

— Lehetetlen.

— Ha én mondom.

— Honnan tudod? Nekem mondj el mindent. Ist-vánra már minden gonoszságot ráfogtok.

— Gonoszságról éppen nincsen szó. Csak egy kis udvarlásról. Egy kis kalandról. Valami fruskával.

— Lehetetlen. Mióta? Hiszen még egy héttel ezelőtt el akarta venni Zsuzsit feleségül. Az én fiam nem lehet ilyen... szélhámós. Te talán... titkolózol előttem?

Válné sírni kezdett. Jaj, jaj, hogy az ő fia most egy másik nővel. Milyen gonoszak is... azok a nők!

— Ne sírj, Margit. Ne sírj, tudod, hogy azt nem bírom elviselni. Már bánom, hogy szóltam.

— Miért nem mondd meg rögtön, ha valamit megtudsz? Miféle találkáról van szó? Ki mondta ezt neked? És ki az a nő? Tudnom kell.

— Ül le. Mindjárt megtudod. Eddig vártam, mert... mert magam sem hittem. Hát... úgy kezdődik, hogy... no, igen, Maurerné, a tizenötös számú fiók kezelőnöje, a V. utcában, bejött hozzám és jelentette, hogy István eljár a fiókba és ott feltűnően foglalkozik egy kislánnyal, aki kisegítőlány az üzletben. Azért jött, mondta, hogy megkérdezze mi a teendője, elküldje-e a lányt, nem követ-e el mulasztást, ha erről hallgat.

— Mit mondtál neki? — kérdezte mohón Válné.

— Mit mondtam, — Vál elakadt, nem tudta, jól cselekedett-e, — azt mondtam, hogy ne küldje el. Csak hagyja őket. Hogy...

— No, beszélj hát!

— Hogy... én azt mondtam, bocsáss meg, hogy tőle telhetőleg még segítse is kifejlődni az ügyet.

— Örült vagy?

— Miért?

— Örült vagy. De... lehet, hogy jól tetted.

— No, ugye. Én megvallom, akármit is mondasz, most már éppen a te kedvedért cselekedtem így. Én... megvallom, még pénzt is adtam Maurernénak,

hogy vegyen legalább egy köpenyt annak a csitrinek, mert... tudod elcsatangolnak az üzletből, s ez a lány afféle földhözragadt szegény lány, a kültelekről, vagy honnan, képzelheted egy kisegítő boltilány, nem akarom, hogy Istvánt egy lompos prolilánnyal lássák az utcán.

— Ki az a lány? Hogy a fene...

Válné elfojtotta a kitörni készülő szidalmakat.

— Mit tudom én? Lány. Kisegítő árusnő, már mondtam. Szegény lány. Varró Irmának hívják. Fontos az?

— Borzasztó. Megőrülök. Még a neve is. Varró. Árusítólány, varrólány, munkáslány. Ilyen nőkkel áll szóba.

— No, de Margit! Mi borzasztó van ebben? István felnőtt férfi. Mit akarsz tőle? Mit kívánsz, hogyan éljen?

Válné indulatosan, rosszállólag rázta a fejét. Kapkodott a szavak után, de már nem is tudott mit mondani.

— Ne félj, ezt nem akarja majd István úr mindjárt elvenni feleségül. Hát ezért tettem, amit tettem.

— Borzasztóak a férfiak. Csak a nők borzasztóbbak, mint ők. Egy ilyen csitri lány. Egy ilyen senkiházi. Képzelem, hogyan néz ki. Én még ma... de azt sem lehet. Most már még csak be sem mehetek abba a fiókba, hogy megnézzem magamnak azt a lányt. Kétségbeejtő.

— Nyugodj meg. Egy kis kaland. Éppen jó lesz most Istvánnak.

— Csak ne beszélj. Mit tudod te, hogy mennyi aggodalma van egy anyának.

— Ugyan, — és Vál legyintett, — semmi baj sincs.

— Nem. Nincs baj, mondod. De én jobban tudom, hogy mindenkől baj lehet. Ebből is. Elfelejtetd, hogy István a te fiad.

— No, igen. Amikor elégedetlen vagy vele, akkor mindig az én fiam.

IRMA! — *TŰNŐDÖTT* István. Ez a kis Irma legalább valami lelki kaland abban a válságban, amibe jutott. Erre a célra alkalmas lenne egy ilyen naiv, gyerekes kislány. Műveletlen vadóc, de annál jobb. Zsuzsi után maga a természetesség, a közvetlenség... Elment tehát egyszer-kétszer a fiókba. Bár ott igazán nem lehetett mást tennie, mint hogy mókázott Irmával. Jelen volt a szemfüles vénülő nő, Maurerné; István tudta, hogy az vigyáz, még pedig nem is a lányra, hanem őrá. Megleste tehát Irmát olyan időben, amikor az éppen ment be a boltba, vagy este, zárás után, amikor távozott onnan. A napirendjét könnyű volt megtudnia: reggel hétkor kellett az üzletben lennie, délben kapott egyórai ebédidőt, azalatt a nagynénjénél megebédelt, félhárom óra tájban sietett vissza, azután már csak záráskor távozott. Azt csak úgy mellékesen állapította meg, hogy Irma mindig egyedül érkezik és egyedül megy el. Nem várja senki. Milyen kedves, amint sem jobbra, sem balra nem tekintve, senkire és semmire nem hederítve siet. Formásak a lábai, kecses a járása. Szegény lány, mégis milyen pompásan jár. Mint egy őz. Az őzet nem tanítja senki a kecses járásra, az arra való készség benne van már a testalkatában, az idegzetében. Milyen fontos például színpadon a járás. Hát még a filmnél. Amikor valaki felvételre megjelenik, az első, hogy megnézik

a járását. Először, ahogy önmagától, mit sem sejtve közeledik, azután, amikor már tudja, hogy figyelik. Az Irma járását filmre is föl lehetne venni. Van olyan, mint a Lucia Vivantié.

Egy délben megvárta István Irmát. A körút és V. utca sarkán találkoztak.

— Ne menjen ma már be az üzletbe, — ajánlotta István.

Irma a csodálkozástól megállt. És nagy, kék szemét rámeresztette Istvánra.

— Kirándulunk valahová.

— Jaj, azt nem lehet.

— Mindent lehet, csak akarni kell, — mondta István bölcsen.

— Kidob a néni. Mondtam már, milyen szigorú. Még akkor is be kell mennem, ha beteg vagyok.

Istvánnak ez csak úgy elszállt a füle mellett.

Irma védekezett tovább:

— És ha kidob, akkor ... manapság nem lehet ám másik állást kapni.

— Akkor nem lesz állása. Az olyan nagy baj? Nekem sincs állásom.

— Az más. Magának könnyű.

— Magának is könnyű lesz. Meg kell próbálni.

— Ó, miket beszél!

— Majd én alkalmazom.

Irma megint megállt és még jobban bámult:

— Alkalmaz? Mire? Hisz' magának sincs még állása sem, éppen most mondta.

No, ez aztán igaz. Minek is alkalmazhatná István Irmát, ha úgy arra kerülne a sor? Ha muszáj lenne? Még titkárnőnek sem. Neki nincs titkárnőre szüksége, legalább is egyelőre, sajnos ... Kár egy csinos lányért.

Ott senyved az unalmas boltban, míg férjhez nem megy. Ha ugyan akad kérője. Bár... miért ne akadna? Elveszi majd... egy pék. Pontosan az a nő, akit a Jóisten is feleségnek teremtett. Feleség lesz, egyszerű lesz, dolgos lesz, neveli a gyerekeit. Őzike. Galamb. Vajon képes lenne-e egy ilyen nő, szóval éppen ez az Irma rápaskolni a gyerekére, ha az haszontalankodik? Érdemes lenne látni például egyszer, amikor dühös. Mit csinál akkor? Eh, nem is tud ez a szelídség dühre gyúlni. Szóval, nem lenne érdektelen egyszer látni a lehetetlent.

— Tehát nem megyünk kirándulni? — kérdezte István.

— Nem bizony. Nem szabad.

— Szervusz, István! — csattant föl ebben a pillanatban egy csengő, vidám női hang. Böske állt előttük.

— Hogy' kerülsz ide? — kérdezte István, hirtelen zavarában. De zavarát elfojtva rögtön felöltötte a gúnyolódó ábrázatát: — Hogy kerülsz ide, ahol csak a jómadarak járnak?

— Hát ez nagyszerű! — diadalmaskodott Böske. És mosolyogva hunyorgatott. Élvezte végtelenül az esetet. Már azt, hogy a kettőt, Istvánt és a hölgyet, így telitalálatban érte! Mert különben célzatosan lepte meg őket.

István valójában bosszús volt, tudta, hogy le van leplezve. Még pedig az egész család előtt, ami nem számít... de az anyja előtt is, ha nem ma, hát holnap. Böske az előretolt őrszem. És még hogy mulat rajta! Szóval ezek már tudnak mindent, tudják, hogy ő Irmával találkozzat, hogy Irma csinos, de szegény, hogy az apja fővárosi altiszt, hogy Kispesten laknak, de még ezenfelül is tudnak sok mindent, amit ő maga

sem tud még, tehát, ha információt akar szerezni Varró Irmáról, csak forduljon bizalommal Böskéhez, illetve a Vál család bármely nőtagjához, esetleg magához Vál Péterné önágyaságához. Így állunk. Van ebben valami bosszantó.

És a hunyorgó, az intrikus Böske csak áll, nem mozdul. Hát jó, István bemutatta Irmát Böskének:

— Varró Irma, — és Böske felé: — A nagynéném.

Böske letegezi a lányt:

— Szervusz, — nyújtja a kezét.

— Kezit csókolom, — rebegi Irma és lehajol, hogy csakugyan megcsókolja a Böske kezét.

István szinte megrémül erre. De Böske elrántja és hátradugja a kezét:

— Nononono! Olyan vén asszony még nem vagyok.

Irma fölegyenyesedik, hallgat; István dühös, hogy miért nem tűnik már el Böske, miért zavarta meg őket. És arra gondol, hogy ezt a családot egyszer már mégis meg kellene rendszabályozni. Azt csinálják vele, amit akarnak. Ő a zsákmányuk.

— Merre mentek? — kérdezi Böske újra csak, vagyis még mindig, mosolyogva.

— Ellenkező irányban, — feleli István, de szigor helyett csak gúnnyal.

— No, induljatok. Én is arra megyek, — így Böske.

— Én az üzletbe megyek, nagyságos asszony, kérem, — segít ösztönös készséggel Istvánnak Irma.

Ebbe már belepirul István. A szegény Irma úgy mondta, hogy: nagyságos asszony. Rémes. Nemcsak hogy elárulta magát, a társadalmi helyzetét, ámbár... ó, az ember már azt sem tudja, mit gondoljon, mert elárulni valója már aligha lehet szegénynek, ha-

nem ... micsoda népi, cselédies alázat ez! Hogy csúfolódik vele emiatt is majd ez a gonosz Böske.

— Banda indulj! — vezényel Böske.

Egy kis darabon együtt mennek. Akkor aztán megáll a gonosz Böske:

— No, menjetek gyerekek magatok, én csak tréfáltam veletek. Itt van dolgom ebben a házban, — és rámutat a legközelebbi kapura. — Szervusztok — és már be is libeg a kapun.

Nincs ugyan abban a házban semmi dolga, de ... megsajnálta Istvánt. Nem akarja tovább ingerelni.

— Milyen kedves asszony. Mindig így mosolyog? — lelkesedik Irma.

István nem felel. Kis buta, — gondolja. Még hogy Böske kedves! Böske, az intrikus. Csak azért mosolyog mindig, hogy az emberek bizalommal legyenek iránta. A gonosz Böske! ... Vagy talán csakugyan jó ez a Böske? Volonszkyt biztosan szereti. Anyát is. Manyikát is. Engem is. Ejnye, jó lenne Böskét megszerezni fegyvertársnak. Szövetségesnek. De mihez?

Itt kérdőjel meredt István elé. Hát mit akar ő tulajdonképpen? Nem kell ide haditaktika. Nem akarja Irmát ... feleségül venni. Sem Irmát, sem Zsuzsit. Senkit. Soha.

István megállt:

— Irma. Maga nem megy be ma az üzletbe. Felülünk egy autóbuszra, átmegyünk Budára. Van a Gellérthegy oldalában egy vendéglő. Annak a teraszáról úgy lehet egész Budapestet látni, mint egy panorámát. Odamegyünk, ott vacsorázunk ... Onnan nézi majd, merrefelé fekket az üzlet, a mi tizenötös fiókunk.

— Isten ments! Nem lehet, István úr. A néni ...

de még otthon is mit szólnának? Az én papám nagyon szigorú ám. Ő, az én papám, világért sem merném magamra haragítani. A múltkor a keresztanyámtól kaptam egy pengőt, hogy hozsam rendbe a hajamat. Azt mondta, kócos vagyok. A papám rémesen megharagudott rám. Hogy tisztességes lány nem frizíroztat. Nem is szólt hozzám addig, amíg ki nem mostam a hullámokat a hajamból... Hisz' még az én mamámnak sem szabad nyolc óra után elmaradni, István úr, kérem.

— Mondja csak úgy, hogy István.

— Azt nem merem. Általában... és különben is helyes az, hogy mi üzleten kívül, privátim találkozunk? Nem gondolkozott még ezen? Mert én igen.

— Ezen még nem gondolkoztam. De gondolkodás nélkül is felelek: helyes. Sőt így: csakis ez a helyes. De ajánlok még valamit: lépjen ki az üzletből. Hagyja ott azt a butikot.

— Jaj, hogyan beszél. Hogy' mondhatja azt a szép kis boltot butiknak? A butikban pálinkát árulnak.

— Nem mindig. Láttam a Szövetség utcában egy boltot, amelyben ócska könyveket, ponyvaregényeket árulnak s az van kiírva a cégtáblájára: könyvbutik. A mi fiókunk egy pékbutik. Kenyérbutik.

— Nem butik. Üzlet. Péküzlet. Csupa finom holmikat árulnak benne.

— Butik. Maga nem is való oda.

— Ne-em? Olyan szép üzletbe? Amelynek... maga a gazdája?

István fölényes gúnnyal mosolyog:

— Kikérem magamnak. Az üzlet gazdája az apám. Ő a... pék a családban.

— És maga?

Mit mondjon István, mi ő? Arra gondolt, hogy azt feleli: csillagász. Hadd törje a kislány a fejét, vajon mi is az a csillagász. Mert azt csak nem mondhatja, hogy ő művészettörténész. Ezt nem értené meg a lány, szégyellné a tudatlanságát, és úgy megriadna, hogy ... még elidegenedne tőle. Így felelt tehát:

— Én az apám fia vagyok. Ő meg, ugyebár, pék.

— Istenem, hogyan beszél az apjáról! Hát nem remek, ha valakinek ilyen szép vállalata van? Maga talán lenézi ezt?

— Nem nézek le semmit, mindez nagyon szép, nagyon dicső és hasznos, én csak azt mondtam, hogy maga nem való ebbe a kis putri fiókba.

— Hát ... hová való volnék?

— Maga ... maga ... egy központifútéses, bordó-tapétás, villanyfényes, perzsaszőnyeges jó kis lakásba. Helyesen mondtam?

— Jó kis lakásba. Mint micsoda? — és Irma ravasz kíváncsisággal nézett az István szeme közé.

Enye!

Istvánt a kérdés és a gúnyoros, ravaszka mosoly megdöbbsentette. Talán nem is olyan egyszerű kis butus ez a lány. Hm. Vallomást akar. Feleletet, hogy mint a lakás úrnője, mint kedves, fiatal asszonyka. És akkor következne az újabb kérdés: Kinek az asszonykája? Merész, gyermekien merész!

— Most már igazán miennem kell, — szakította meg a csendet Irma.

István nekidurálta magát:

— Kell, de nem megy. Talán én is számítok valamit. Ezzel az üzlettel, ezzel a Vál-féle fiókkal végünk. Mennyi a maga egyhavi fizetése?

— Negyven pengő.

Erre már derűsen kacagott Irma. Várta, hogy ugyan mi fog ebből kisülni.

— Kilép az üzletből. Én sétálni, kirándulni akarok magával. A fizetését megkapja ezután is. Tőlem.

Irma ezen nagyot akart kacagni, de nem sikerült neki. Sőt elpirult, úgy, hogy még a nyaka is piros lett. És csak dadogta:

— Hogy' volna ez lehetséges? Hogy én... én magától pénzt kapjak? Olyan ostobának néz, hogy ezt én nem értem meg?

— Rosszul érti, — próbált magyarázkodni István.

De Irma megfordult és köszönés nélkül elszaladt.

— Irmus, Irmus! — kiáltott utána István, félszeg mosollyal.

A lány szaladt, nem nézett vissza.

István csak állt és bámult Irma után. Hát... most megsértődött, — gondolta. És a szája lepittyedt. Az ördög tud ezeknek a szeszélyéhez igazodni. Vagyis inkább a csöpp eszűkhöz... No, majd megbékél. És cél nélkül elindult a körúton a Boráros tér irányában.

Megállt egy nőruha-kereskedés előtt. Nézte a kirakatot, a bábukon a ruhákat. Ez szép, ez csúnya, ez szép, ez csúnya, ez megjárja; különösen megtetszett neki egy világoskék, piros pettyekkel himzett, angol szabású selyemruha. Lám, ezt megvenné Irmának. Csak úgy, hogy valami öröme legyen. Persze, Irma nem fogadná el, amilyen vadnak látszik. Nem is fogadhatná el, mert otthon mit szólnának hozzá. Pedig egy filzkalappal a fején és egy vadonatúj cipővel a lábán nagyon csinos lenne a kislány. Ostoba. Száz pengőből tetőtől talpig föl lehetne öltöztetni és akkor... nem vigyoroghatna rajta például Böske. Határozottan kellemes szórakozás lenne, még lélektani kí-

sérletnek is beválna: egy ilyen külvárosi leányt kicsinosítani. Azután: taníttatni, nevelni. Vajon milyen eredményt lehetne vele elérni? Az ember még ilyen kedvtelést sem engedhet meg magának. Belebeszélnek mások. Spekulálnak, gyanakodnak... A kiművelés, hogyan is történne? Mivel kellene kezdeni? Ó, a nők hamar megtanulják az öltözködést, a tűrhető modort, az evés formáit, ez kétségtelen. Ő azonban, hát ő egy Beethoven-szimfóniával kezdené. Egyenest neki a zenének. Szóval in medias res! Olvasni azonban... azt bizony csak módszeresen lehet megtanulni. Könyveket vásárolna Irmának, könnyű lektűröket. Na jól van, előbb zenében is, mondjuk megtanulna zongorázni. Igen, már ha erre sor kerülhetne. De mindjárt az elején szép kis hecc kerekedne az egész vállalkozásból. Először is Böske, azután nyomban Manyika, végül anya! Ez lenne a sorrend, ahogy megtudnák. Azon kezdenék, hogy megkérdeznék, mibe került a zongora. Anya lenne a baj. Manyi nem számít, Böske pedig a nullánál is kevesebb. Bár még ezt sem lehet róla mondani. Mindenütt ott van, ahol zavart keltet. Mindent lát és mindent hall.

István csak nézte a kirakatot, semmi oka sem volt, hogy maradjon és az is nehezére esett, hogy induljon. Egyszer csak két nő állt meg mellette, nyilván barátnők.

— Csupa vacak, — szól az egyik.

István megriadt, mert hirtelenében azt hitte, hogy hozzá szólt valaki. Már indulni készült, most önkéntelenül maradt. Állt, bámult bele a kirakatba. Az egyik nő, nem tudván tőle mozdulni, megkerülte őt és átsétált a másik oldalára. Ezt a barátnője nem vette észre és hirtelenében megint így szólt:

— Nézd azt a kéket a piros pettyekkel, még az az egyetlen tűrhető valamennyi közt.

De ehhez bevezetőül oldalba bökte Istvánt. István a nő felé fordult, az észrevette tévedését, egy pillanatra meghökkent, de aztán úgy robbant ki belőle a kacagás, mint egy tüsszentés.

— Ha-ha-ha-ha, bo-bocsánat.

— Ké-rem! — sietett István az udvariaskodással, megemelte a kalapját és most már, mint aki dolgát jól végezte, a kirakat elől is mehetett tovább.

Céltalanul barangolt. Már nem is gondolt Irmára, legfőljebb csak annyira, hogy este majd meg kell várnia. Megvárja, mert hátha megsértődött s akkor ki kell engesztelnie.

Este, háromnegyed hétkor, zárás előtt, már a Körút és a V. utca sarkán állt s arrafelé lesett, amerről Irmának kellett érkeznie.

— Kezét csókolom, — üdvözölte a lányt, mikor az eléje toppant. — Megvártam, amint az ábra mutatja.

— Látom.

— Ki akarom engesztelni.

— Engesztelni? Nem is haragszom.

— Azt hittem, megsértődött.

— Én nem haragudtam, csak...

— Csak?

— Csak... csodálkoztam. Én meg is mondom, hogy ha nekem még egyszer pénzt ígér, akkor csakugyan kimaradok az üzletből.

— Kimarad? Ezt aztán nem értem.

— Igen, kimaradok. Mert akkor úgyis kidob a néni.

— Azért, mert én pénzt ígérek magának?

— Azért. Mert akkor... biztosan ő is azt akarja, amit maga. A szegények is a gazdagokkal tartanak.

— És ha nem?

— De igen, velük tartanak. Azt hiszi, nem látom? Be is tudom bizonyítani. A néni ma délután... Különben nem is mondom el. Ne beszéljünk most erről.

— De nagyon kérem, mondja el.

— Hát... hát... a néni mindenfélét beszélt nekem. Hogy ne butáskodjak, ne rontsam el a szerencsém.

— Ezt mondta?

— Igen, igen ezt. Azt mondta, hogy legyek magához kedves. És... hát borzasztó dolgokat mondott. Nagyon jól értem én azt, hogy... azért egy cipész, vagy egy szabó elvehet még engem feleségül.

— Ügyes! — mormogott István.

— Hát... csakugyan elérheti István úr, hogy ki-maradjak az üzletből. Ahol ilyesmit mondanak nekem, ahol így biztatnak. És ezt nekem el kell túrnöm, csak azért, mert valaki gazdag. Pedig, sajnos, az a gazdag... még tetszik is nekem.

Irma elakadt. Kicsit elsápadt, valami riadtság pis-logott a szemében. István esztévesztve kapta át a lányt és magához ölelte. Fesztelenül, az utca népes forgatagában. Egy idősebb úr jól megnézte őket, nevetett és nem állhatta meg szó nélkül:

— Nono! Még felírja magukat a rendőr.

István tehát meg volt hatva. Szerelmi vallomás-nak is beválik, amit Irma mondott. És mintha most minden egyenes vágányba terelődött volna, anélkül, hogy külön megbeszélték volna mi a teendő, szépen egymás mellett szótlanul megindultak hazafelé. Már hogy Irma ment, István kísérte őt. Ezúttal nem a vil-lamos megállóig kísérte a lányt, mint más alkalom-mal, hanem gyalog mentek a Körút és Üllői út sar-

káig, ott István is felült a kispesti villamosra s kiutazott Irmával Kispestre. Útközben beszélgettek, mintha csak egyszerű ismerősök lennének, semmit önmagukról, hisz' önmagukkal rendben volnának, hanem a környező világról, amit maguk körül láttak, a villamoskocsi utasairól, hogy milyen tömpe annak az asszonynak az orra; hogy milyen vastag annak a fiatal lánynak a lábaszára, jó mondás, hogy olyan, mint az elefánt lába, milyen szerencsétlenség is, ha egy lánynak ilyen testi hibája van; István népoktatással szórakozik, közli, hogy az ilyent zongoralábnak hívják, Irma mosolyog és bámul, miért éppen zongoraláb, kérdezi; azután a színes-képes hirdetéseket nézegetik, hogy na jó, veszek magának ilyen Harcsa házi-szappant; Globus a jó konzerv, — mondja az egyik képes plakát, az ábrázolaton egy fürge szakácsruhas legény látható, kezében konzervdoboz, melynek fedelét felkattantja az acélsodronyos rugó. István magyaráz, hogy ez jó kép, van benne ötlet, mozdulat, elevenesség, magyarázza tovább, hogy a mai plakátok közül a jók képeknek is jobbak, mint az úgynevezett képek, — ezt Irma áhítattal hallgatja, nem érti, de korántsem annyira nem, mint ahogy azt művelt emberek gondolnák. Arról is szó esik, hogy milyen messze van ez a Kispest, egész utazás, amíg haza érnek, éjfél lesz, mire István majd hazavetődik, szegény. István megint oktatja Irmát: ezt a Kispestet én nyolc kilométerre becsülöm, persze nem egyenes vonalban, hanem a villamos útját, mondjuk a Körút és a V. utca sarkától az Üllői út végéig, egész Kispestig, annak a közepéig és ez félóra legalább, ha nem több, míg, ha az ember a Keleti pályaudvaron felül a sínautóra, az

negyvenöt perc alatt Kunszentmiklóson van vele, a távolság addig ötven kilométer.

— Miért laknak maguk Kispesten? — kérdezi István.

— Azért jöttünk ki, mert itt a saját házukban lakhatunk.

— Amit villamosra elköltenek, azzal együtt drágábban laknak, mintha benn a városban lagnának, bérlakásban.

— Nem tudom, — tűnődik Irma.

— Jó, hogy este van s nem látni Kispestet. Szörnyű egy fészek. Jártam már itt nappal. Csupa vedlett ház, tűzfalak orgiája...

Irma ránézett Istvánra. Nem tudta, mi az az „orgiája”. Sejtette, csak pontosan nem tudta, szeretne volna megkérdezni, de szégyellte.

Mintha István ezt megérezte volna:

— Szóval csupa tűzfal. Vacak cégtáblák, lekopott feliratokkal, nyomorék néhány fa, száralmas.

— Meg lehet szokni, — próbálta Irma védeni Kispestet.

— Maga talán itt született?

— Nem. Dehogy. Csak négy éve lakunk itt. Tudja, hol születtem én?

— Nem. De... szeretném kitalálni.

— Na?

István jól megnézi Irmát:

— Persze, csak úgy hozzávetőleg. A Dunántúlon, Mondjuk... Sárközben.

— Kiskunhalason!

— Az is jó. Mindenesetre jobb, mint Kispest.

Megérkeztek, Irma szólt, hogy le kell szállniok.

— Itt a sarkon elbúcsúzunk. Igazán, miért kísért

el, most unalmas lesz magának visszafelé az a hosszú út.

— Nem lesz unalmas. Majd magára gondolok.

— Jó. És holnap elmondja, miket gondolt. De ne felejtse el.

Egy ideig beszélgettek, majd megindultak egy a Villám utcát keresztező mellékutcán:

— Ne menjünk tovább együtt! A papám megláthat.

— No és?

— Isten ments. Hogy valaki kíséretet engem. Nem is tudja elképzelni, mi lenne abból.

— Ahogy akarja. De most megcsókol, ugye?

— Nem lehet. Azt is meglátják. Mindent meglátanak.

— Akkor egy cseppet sem szeret.

Állnak, csend, nincs szavakkal mondanivalójuk. Irma végre megtöri a hallgatást:

— A sarkig visszakísérem.

ISTVAN MOST MÁR naponként várja Irmát. Mindig a Körút és a V. utca sarkán. Félórával előbb is megjelenik a kelleténél, áll a fal, vagy a hirdetési oszlop mellett, majd hogy háttal neki nem támaszkodik, belebámul az utca forgatagába, nem lát semmit, tűnődik. Valamit... akarnia kellene Irmával, — ezen töpreng. De mit? Hisz' olyan egyszerű az ember természetes ösztöne, csak ne lennének azok az átkozott társadalmi szokások. Irma kis barátnő lehetne, egy-két hétre, hónapra, azután elválnának. Ehhez azonban Irma túlságosan... ó, milyen szépen, eszményítve mondják a közönségesek!... tisztességes. Pedig milyen szép lenne: kivenni a fióküzletből, kiöltöztetni,

berendezni neki egy lakást, a barátnője lenne, úgy, ahogy más úriembernek is van barátnője. De hát Irma gyerek, fél a papájától, a papája pedig ... juj, ne szigorú! Azonban ehhez a mulatsághoz pénz is kellene. Jó néhány száz pengő havonta, amennyi neki nincs. Hát ... nevetséges. Több ennél, szégyen, hallatlan szégyen! Neki, a dúsgazdag Vál Péter fiának nincs legalább havi ezer pengője. Bizonyos, hogy eddig elherdálta az életét. Kaland, kacérkodás, szerelem, viszony a ... művészetekkel. Képek és szobrok, a valóságos élet helyett a ... mama kedvéért. Mintha a mama tudatosan úgy okoskodta volna ki, hogy a fiát megtartja magának. Rajongott a művészetekért, erre az útra terelődött a rajongása, s most ... csak silány zsebpénzen tengődik, mert ő egy állástalan, kereset nélküli egyén. Majdnem ugyanaz a sorsa, mint egy szegény festőé! Ha legalább ... műkereskedő lenne! Vagy másféle vállalkozó, iparos, akár ha pék is és ő vezetné apja üzemét. Úr lenne. A szüleinek semmi befolyásuk nem lehetne a magánügyeibe. Ez a csitri is másképp beszélne ... ha ... azzal kezdte volna, hogy ... hát igen, úgy, ahogy szokták, vett volna neki egy drága bundát, vagy ékszert. Így azonban ... igen, a lány nem veszi őt komolyan. Sőt ostobának tartja. A kis naiva, amikor arról volt szó, hogy ő egy központifútéses puha lakásba való, megkérdezte: mint micsoda? Ahogy a könyvben le van írva az „ártatlanság”, a központifútéses lakást csak úgy tudja elképzelni, hogy ... ő abban a háziasszony, hogy valami jómódú ember elveszi feleségül. Az ember nem is tudja, hogy ez őszinte-e, vagy színjátszás. De valamennyinél ugyanez a nóta. Ez is, más is, mind erről ábrándozik, Zsuzsi is ... igen, Zsuzsi is meg akarta őt

fogni férjnek. Párizsban ... megszeretett egy kislányt, annak is megkérte a kezét, csakhogy az kinevette. Akkor fájt, de most ... szerencse. Nem, soha, de soha nem fog megnősülni. Ez az eset is ezzel az ... Irmával, tiszta ostobaság. Egész másképpen kellett volna mindjárt az elején fellépnie. Fölényesen, leereszkedőleg.

Elégedetlensége olykor valóságos szorongássá fokozódott. Ez a szorongás nyomban elszállt, mihelyt megjelent Irma. István akkor egyszerre nyugodt és vidám lett. Sétálgattak, István szeretett volna valami komolyat mondani, előállni, valamit nyíltan és keményen megbeszélni, ehelyett azonban csak tréfálkozott. Heccelte Irmát és gúnyolta önmagát. Azután ... felültek a villamosra és elkíserte Irmát Kiszepestre. Pedig ... ezt így nem kellene csinálni. Más férfi rendelkezik a nővel, tudja ő jól, van aki egyszerűen magához rendeli. Szerencsétlenség is, hogy éppen ilyen vadócra akadt, akit ... még sajnál is.

Irma még egyszer sem csókolta meg Istvánt. Ő, Irma még ... *kapni* sem tud csókot. Mert, ha István megcsókolja, csak bámul, mint egy makrancos gyerek. Valami rosszallót mond és néhány perc múlva másról beszél, jé, nézze csak azt a kis törpét! A kabátja meg csakugyan nagyon kopott, színehagyott. Szegények, de tisztességesek ... hát ezzel is sajnáltatja magát.

István, amikor Kiszepesten egyedül marad és visszafordul, bánja azt, hogy ő ilyen kezes bárány. Csak pajtása, játszótársa a lánynak. Eh, vagy végét veti ennek a gyerekségnek, vagy ... hát igen, neki pénz kell. Mindenáron. Így valósággal béna, a keze, lába még van kötve. Mit kellene csinálnia? Talán az apjával beszél majd. Vele lehet. Csak rá kell szánnia ma-

gát. Az apja megteheti, az anyja tudta nélkül, bizonyos, hogy van rá mód. De megteszi-e? Mit cselekedjék, hogy az apját kedvre és ... bátorságra hangolja?

EGYÜTT ÜLNEK a társalgóban Válék. Vál Péter, Válné és István. Már régen ebédeltek, de mintha ma nem akartak volna szétoszlani, sokáig beszélgettek, vontatottan, unatkozva, mintha vártak volna valamit, azaz István, mintha készülődött volna valami fontos közölnivalóra. Még az izgalmas politikai eseményeket is csak érintették. Csehország válságát, a szudéta-németek ügyét, hogy háború lesz-e, vagy nem, hamar napirendre tértek mindezek fölött, mintha arra gondoltak volna: vannak még ennél fontosabb kérdések is.

Ilyen hangulatban meglepetésszerűen árulta el István a benne felbukkant új szándékot, hogy pék akar lenni. Ha már olyan szép mesterség a pékség, még Irma szerint is. Nem egyszerre állt ezzel elő, hanem lassanként, eleinte kérdezősködésekkel. Mintha csak kíváncsi lett volna egy s másra s az ismereteit akarná kiegészíteni. Hogy hogyan is van azzal a doktor úrral, azzal a dr. Szabóval. Akárkit fel lehet-e venni egy műhelybe inasnak. Szerződteni kell-e, be kell-e valamely hatóságnál jelenteni, mekkora időtartamú az ilyen inaskodás? Apjához intézte ezeket a kérdéseket, az apa szárazon felelgetett rájuk, de, — Válné nagyon is figyelt, rögtön megsejtette, hogy kedves fia, az ő Istvánja, valami új bolondságot forgat a fejében.

Amikor aztán István apjának arra a kérdésére, miért érdekli őt mindez ilyen részletesen, kirukkolt vele, hogy ő... hát, hogy ő belép az apja üzemébe inasnak, Válné összecsapta a kezét és felkiáltott:

— Szentisten! István!

István fanyar mosollyal szólt:

— Tudtam, hogy így megijedsz majd... Először megijedsz, azután majd beletörődsz.

— Nem törődök bele, de nem is egyezek bele. Remélem, ez épp oly szeszély részedről, mint minden eddigi cselekedeted.

— Minden cselekedetem? Ez túlzás. Talán csak némelyik volt szeszély. Például... egész komoly volt, hogy ma jól megebédeltem.

És István fölényesen mosolygott, hogy lám, milyen elméset mondott. De még megtoldotta a bizonyítékait:

— Az egyetemre is beiratkoztam, mégis elvégeztem. Bár lehet, hogy ezt csakugyan szeszélyből tettem.

— Nem, nem lehetsz pék. Ilyent ne is mondj, fiam.

Vál Péter eddig hallgatott. Vegyesen dúlt benne öröm és ijedtség. Ő maga egyáltalában nem bánta volna, ha fia belép az üzembe. Sőt, azt tartotta volna a legokosabbnak. De félt a felesége rosszkedvétől. És főleg nem mert a vitában ellene fordulni. Meg aztán örülni sem mert igazán a fia elhatározásának. Nem bízott az elhatározás komolyságában, a szándék tartósságában.

— Szóval, inas akarsz lenni. Úgy, mint Szabó doktor? — kérdezte Vál.

— Igen. Szigorú munkafeltételekkel. Minden kedvezés nélkül.

— Nahát... arra nincs is szükség. Bejárhatsz, nem bánom, be is szerződhetek, azután nézheted, hogyan dolgoznak. Nem árt, ha kitanulod a mesterséget. És majd meglátjuk a többit.

Válné leintette az urát:

— Nem látunk meg semmit. Nem engedem, nem

en-ge-dem! Kinevetnének az ismerősök. Mindenki rö-
högne rajtunk. Képtelenség, hogy egy huszonkilen-
cedik évében levő intelligens és, sajnos, elkényezte-
tett úriember odaálljon lapátolni, vagy nem tudom én,
mit csinálni. Nem is bírná.

— Meg lehet szokni, — erősködött István. — Eleinte
kellemetlen lesz, azt elismerem, de majd csak megy,
úgy mint másoknak. Történtek már ilyen csodák.

— Veled nem fog ilyen csoda megtörténni. De nem
is csoda lenne az, hanem örültség. Mit szól majd, hogy
mást ne említsek, drága arád, Zsuzsi? Táviratilag üd-
vözl, hogy megint diadalmaskodhatt felettéd. És
felettünk. A Válék! A Vál István. Született pékek...
Neked meg kell maradnod a te szép pályádon.

— Szépnek szép, de nem pálya. Legalább nekem
nem. A Louvre igazgatójának igen.

— Várnod kell. El fogsz helyezkedni.

— Már vártam és a várakozásnak vége. Kitűztem
egy határidőt, amelyen túl nincs tovább. A határidő
letelt.

— Van időd elég. Senki sem űz.

— Ne-em? Anya is űzött. Ellenezte a Zsuzsival
való házasságomat, mert még nincs állásom.

Válné meghökkent. Erre a vádra nem akart felelni.
De mégiscsak kimondta:

— Nagyon jól tudod, hogy az csak ürügy volt ré-
szemről. Ha nem Zsuzsiról lett volna szó, aki nem
hozzád s nem hozzánk való, talán egy szót sem szól-
tam volna.

— Tehát minden ügyembe beleavatkoztok. Én csak
azt csinálhatom, amit ti akartok.

Vál sértődve szólt közbe:

— Engem hagyj ki a játékból, fiam. Én nem zsarnokoskodom rajtad, nagyon jól tudod... Én...

Azt akarta mondani, hogy én örülök az elhatározásodnak, boldog vagyok, hogy végre fölfedezted mi a te igazi hivatásod, de... a feleségére pillantott és így folytatta:

— Miattam nemcsak pék lehetsz, hanem akár fűtő is, ha kedved tartja.

Hadd lássa az asszony, hogy azért ő sem veszi komolyan, amit a fiatalúr mondott, így folytatta:

— Éntőlem bármit tehetsz, csak önmagaddal intézd el és az anyáddal. Akár meg is nősülhetsz, elveheted a Zsuzsit, a Sárít, a dalai hercegnőt, aki neked tetszik.

— Illetve azt, aki a mamának tetszik, — vetette közbe István.

Válné csaknem sírásra fakadt. Milyen hálátlan ez a fiú! Mindent érte tesznek, érte élnek, és még vádaskodik. Így szólt:

— Én többé nem ellenzem semmi szándékodat. Tégy, amit akarsz. Légy pék. Nősülj meg. Csak rajta. Szaladj ki az utcára és fogj magadnak valakit. Vagy utazz el külföldre, megint abba a gonosz Párizsba, ott sülyedne el, ahol van. Mindent tehetsz, fiam, én csak azt akarom, hogy egészséges és boldog légy. Te vagy az egyetlen fiam, szeretnék mindig megelégedettnek látni.

— Köszönöm. Nem is vádaskodok én. Csak... kell már valamit tennem.

— Kell? Sürgősen? És éppen ezt?

— Pénzt kell keresnem. Nem maradhatok örökké munkanélküli.

— Szégyelld magad. Hogy' mondhatsz ilyen rú-

tat? Te és munkanélküli! Te, fiam, vagyonos úrifiú vagy, te nem vagy és nem lehetsz soha munkanélküli.

— Rendben van, a te kedvedért kijavítom magam és úgy mondom, hogy nem maradhatok örökké állás, hivatal, katedra nélkül.

— A pékinasság szép katedra! Még az sem lenne olyan nagy szerencsétlenség, ha sohasem lenne hivatalod. Mindig meg tudsz élni.

— Lehet.

— Nem lehet, hanem bizonyos. Milyen nézeteid vannak már megint? Lehet! Ez valami új felfogás.

— Jól van, tehát bizonyos. De te, anya, csak most beszélsz így, mert néhány nappal ezelőtt követelted, hogy állásom legyen.

— É-én követeltem?

— Igen, te. Állás kell, különben ... nem vagy hajlandó beleegyezni, hogy például megnősüljek.

— Megnősülj? Már megint megnősülsz? Hisz' az előbb még ...

— Ne ijedj meg, nem éppen Zsuzsira gondolok.

Válné elsápadt és felkiáltott:

— Szent Isten! István! Csak nem ... csak nincs megint valakid?

István mosolygott:

— Nincs, nincs. Nem kell mindjárt úgy megijedni. Vagyis, hogy az eddigi szakmámnál maradjak: nem kell az ördögöt a falra festeni.

— Hát akkor miről beszélsz? Nem értelek.

— Csupán arról, hogy ... magam sem tudom pontosan megmondani. Arról, hogy minden tekintetben biztosítani akarom magamat. Nem akarok játékszer maradni a ti kezetekben.

— Hagyj ki engem, fiam, hagyj ki, nagyon kérlek,
— sietett Vál újra a tiltakozással.

István folytatta:

— Az egész komédiának az lesz a vége, hogy egyszer kijelentem, nem kell semmiféle állás, semmi foglalkozás, nem csinállok semmit s agglegény maradok az életem végéig. Akkor aztán ... boldog lehetsz. Meg lehetsz velem elégedve.

— Még mindig nem értelek. Beszélj őszintén. Talán ... kibékültél Zsuzsival? Hiszen ti mindennap másként vagytok és minden órában mást terveztek. Vagy csak gyötörni akarsz bennünket?

— Nem békültem ki Zsuzsival és nem is volt szándékomban, hogy gyötörjelek.

— Akkor mi az, amit ... kerülgetsz? Valamit mégis csak titkolsz.

István most már fölényesen gúnyos lett:

— Nem szorultam rá, hogy előttetek titkolózzam. Arról van szó, hogy el akarom érni végre, hogy ne olyan túlságosan ti irányítsátok a sorsomat.

Vál elhárító mozdulatot tett:

— Fiam, mondtam, amit mondtam, engem hagyj ki a vitátokból. Én nem hadakozom ellened. Légy pék. Én csak örülök neki.

Válné az urára förmedt:

— Péter!

Vál védekezik:

— Már hogy annak örülök, ha egyáltalában valamire elhatározza magát, no. Miattam meg is nőszülhet. Igen. Csak tessék.

Válné megint megrezzent:

— István, csak arra az egyre felelj, van valakid? Ismeretségekben vagy megint valami nővel?

Válnénak a lélegzete is elállt, szorongva várta a választ.

István hallgatott. Dacosan nézett maga elé. Ez a hallgatás semmiesetre sem feloldó felelet. Válné kétségbeesetten kezdte tördelni a kezét. István kissé zavart lett és kínos elszántsággal szorította össze az ajkait.

Szerencsére Böske érkezett meg. Nagy sebbel-lobbal rontott a szobába.

— Bocsánat! — kezdte, — ha sejtettem volna, hogy ilyen áhítatos hangulatban vagytok... jaj, melyik darabból is van ez? Elektra?

— Ne bolondozz, Böske, ne bolondozz — szólt rá ingerülten Válné.

Böske felkacag:

— Az lehetetlen, hogy én ne bolondozzak. Talán ha megmondjátok, mi gyász ért benneteket, akkor egy kis szünetet tartok. Öt percet, elég lesz? Addig ki is mehetek. A szövegbe így írható: Böske el a bal-fenéken.

— Azért csak maradj, — mondta Válné. — Remélem, te is megbotránkozol majd azon, amit hallasz. Képzeld csak, István pék akar lenni.

— Nem is pék, hanem egyenesen fűtő, — mosolyog István.

Böske:

— Ez az egész? Azt hittem, már sokkal súlyosabb a helyzet: elgurult egy pengőtök és nem találjátok, bármily erősen gusztáljátok is a padlót... Pék akar lenni? Hát legyen pék. Könyvkötő, kertész, műtörténész és pék. Mi van abban?

István megvetően pislant Böskére, az ettől a pislantástól dühre gyúl, nyomban bosszút is áll érte:

— Legyen csak pék. Legalább egy mesterségben lesz... azzal a kis fekete lánnyal.

Válné ráncolja a homlokát, riadtan néz Böskére. István szigorúbbá válik:

— A kis fekete lányról ne humorizálj. Annak különben is van rendes neve, amit te is tudsz, Irma.

— Nem értem, miről beszéltek, — hüledezik Válné. — Miféle Irma? Ki az?... csak... csak nem az a Szabó, vagy... Varró Irma, vagy ki?

— De igen, az! — felelte István dacosan. — Jó az értesülésed, mama. — Böske felé fordul: — Köszönöm a diszkréciót.

Válné álmélkodva:

— Annak a városi... szolgának a lánya?

Istvánt mérhetetlen gőg önti el:

— Igen, igen. Mostanában ő iránta méltóztatom érdeklődni s ez már elég rangnak a kislány számára... Az a városi szolga egyébként altiszt. Azonban... hagyjuk ezt az ügyet. Kárbaveszett fáradság vele foglalkozni. Kár lenne beugrani Böske nénémnek.

Válné mintha megkönnyebbült volna:

— Mi komoly kérdésekről beszéltünk, Böske, miért jössz te a hecciddel?

István, mintha azért mégsem akarná, hogy úgy könnyedén térjenek napirendre az Irmával való esetén, még ezt mondja:

— Úgy látszik, Böske nem tartja heccnek.

Válnénak már ez is sok, felkiált:

— István!

Böske nem hagyja magát:

— Lehet nálad heccről szó? Te... férfinaiva...

István kínjában nevet:

— Férfi és naiva, hogyan fér ez össze?

— Csak rád kellett néznem ott a V. utca sarkán, a bámész tekintetedre s az átszellemült ábrázatodra és már láttam, hogy István öcsém szándékai ezúttal is, mint mindig, komolyak. Talán apróhirdetéssel kezdted: házasság lehetséges!

Válné elpirul, rákiált Böskére:

— Hallgass! Borzasztó ilyent még csak kimondani is. Istenkáromlás.

István:

— Anya, ez már túlzás. De, ugye, egy kis túlzásért te sem mégy a szomszédba... És hogy a pékmesterség, hasznos mesterség, azt szabad kimondani.

Válné elborultan:

— Sejttem én már; hogy miért akarsz te pék lenni.

István maga is meglepődik ezen:

— Én még nem. De azért... sajnállak, anya, de csakugyan akarok.

Válné homlokát a tenyerébe hajtotta és megtörtén, szomorúan hallgatott. Ettől már Böske is meghatódott, eltűnt a gúnyos hunyorgása s komoly, fűrkésző kutatással járt a tekintete hol az egyik, hol a másik jelenlévőn.

— Hát... — s Vál Péter széttárja a karjait. Ez volt a véleménye a helyzetről.

Istvánt gyötörte, hogy látnia kellett anyja mély-séges szenvedését:

— Megyek, — szolt. — Megmondtam nektek, amit akartam.

Távozása után a megdöbbenés, ijedtség, félelem, mind, mind ez érzések haraggá váltak, kitört a vihar. Válné nekitámadt az urának. Szidta, hogy alamuszi, mert titokban bizonyára mindig helyesli a fiának minden ostobaságát. Ha meg nem helyesli, akkor pipo-

gya, gyáva férfi, mert egy apának másképpen kell fellépnie a fiával szemben.

Vál Péter kétségbeesésében okosat mondott:

— Nehéz temelleted bátornak lenni!

Böske újra mosolygott és hunyorgott. Válnét ez most annyira felbőszítette, hogy csaknem kidobta:

— Veled is kár szóbaállni, te nyavalyás. Te örülsz az én bajomnak. Mindig is rossz testvérem voltál. Mert irigykedtél rám. Én vagyok a család gazdagja s ez fáj nektek, drága jó testvéreimnek.

Böske is felborzolódt s megragadta az alkalmat, hogy egy kicsit őszinte legyen:

— Szóval, mindig tudtad, hogy irigyellek. Hát megvallom neked, hogy nem tévedtél. Csakugyan irigyel-
lek. De nem a gazdagságodat irigylem, hanem azt a finom önző természetedet. Hogy a te számodra nincs más a világon, csak te, meg a fiad. Mi akár elveszhetnénk.

Vál most már kisompolygott a szobából.

ISTVÁN SZORGALMASAN kísérgette Irmát Kispestre. Egy nap délben várta meg, amikor Irma ebéd-
ről az üzlet felé sietett:

— Ma csakugyan ne menjen be, — kérlelte Irmát István. — Rossz napom van, rontsuk el ezt a rossz napot, tegyük kellemessé.

— Rossz napja van? Magának is szokott rossz napja lenni?

István magához tért és már nem akart panaszkodni:

— Néha, — és tréfás pátosszal folytatta:

— Mivel az nem lehetséges, hogy élő lénynek minden napja jó legyen.

— Dehát... tudja, hogy nem mehetünk. Azaz, maga mehet, de nélkülem.

— Komolyan kérem, hogy jöjjön velem. Együtt akarok lenni ma délután magával.

Irma ingadozott. Nem felelt. István látta, hogy már nem sok érvre van szüksége:

— Egy mulasztás nem a világ. Majd én beszélek a gazdájával.

— Vál úrral?

— Nem. A maga gazdája Maurerné. Elmegyünk Budára. Vagy a Margitszigetre.

— Margitszigetre? Oda ne menjünk.

— Miért ne? Nagyon szép és kellemes hely.

— Túlságosan előkelő.

— És az baj?

— Nekem igen. Ha azt akarja, hogy én is jól érzem magam, akkor menjünk... egyszerűbb helyre.

— Válasszon.

— Városliget!

— Városliget? Csak nem a vurstliba akar menni? Bár a maga kedvéért arra is hajlandó vagyok. Megnézem én még a bábszínházat is.

— Én szeretem a vurstlit. A bábjátékot is. Baj?

— Nem. Ha már egyszer szereti, akkor csak az lenne a baj, ha ezt letagadná. Azt szeretjük, amit akarunk, ennyit megengedhetünk magunknak. Szóval a vurstli.

— Nem mondtam. A ligetbe megyünk, de a tejcsarnokba. Ott még sohasem voltam, pedig mindig úgy vágytam rá. Arról ábrándoztam mindig, hogy ha egyszer sok pénzem lesz, elmegyek a ligeti tej-

csarnokba és ... megeszek két fagyaltot. Ugye, az sokba kerül, István úr? Talán egy ... pengőbe is belekerül.

— Fogalmam sincs róla. De ... ne mondja nekem, hogy István úr. Általában ... tegezzük egymást.

— Jaj, azt nem lehet.

— Lehet. Lányok és fiúk manapság már első találkozáskor tegeződnek.

— Nem merném tegezni.

— És magázni mersz? Amikor én azt kívánom, hogy tegezz?

— Nem tudom ... Nem megy.

— Muszáj. Hogy könnyebben menjen, el is áru-lom mindjárt, hogy ...

— Hogy?

— Otthon a szüleim már azt hiszik, hogy elvesz-lek feleségül.

— Jaj! — rémült el Irma. — És mit szóltak? Talán ... meg is verték.

Istvánnak muszáj volt nevetnie ezen:

— Ilyen kis csacsi vagy? Hogyan képzeled, hogy engem otthon megverhetnek?

— Engem bizony megverne a papám, ha ...

— Téged sem verhet meg senki. Senki az égvilágon. — István fölényesen mosolygott: — Legföljebb én. És én meg is verlek, ha rossz leszel.

Irma homloka ráncba futott. Ránézett Istvánra, meg is állt ehhez:

— De nem túrném ám el!

— Hogyhogy nem túrnéd? Mit csinálnál? Vissza-vernél?

— Nem. Én nem vagyok verekedős. De nem engedném meg.

— Mit csinálnál hát?
— Mi-it? Kijelenteném, hogy verni nem szabad.
— És ha mérges lennék? Azt hiszed, ennyi elég lenne?

— Remélem, hogy igen. Bár még mérgesnek sem szabad lennie.

— Már elvétetted. *Lenned* és nem lennie. Ha nem tudsz tegezni, akkor nem megyünk a tejcsarnokba. Hanem akkor bemegyünk egy kocsmába és én megiszok egy akó sört.

Irma ettől is komolyan megijedt:

— Maga inni szokott? És én egy részeges emberrel... menjek a ligetbe? Hisz' ez borzasztó.

— Mi lenne borzasztó egy részeg emberben?

— Jaj, ne mondjon már ilyent. Úgysem gondolja őszintén. Egyik szomszédunk iszik. Minden szombaton este részegen érkezik haza. És akkor káromkodik, el sem lehet mondani, hogyan. Fenyvegeti a feleségét. Hát szép az? Nem borzasztó? Azzal is fenyvegette már, hogy megöli.

— Hát ez csakugyan nem szép. Ölje meg, de ne fenyegesse, — hagyta rá Irmára István.

Nevettek. Irma most már vidámabb hangnemben mesélt tovább:

— De azért mulatni is lehet rajta, mert csuda érdekesekeket mond ám.

— És azt sem lehet elmondani?

— De igen... némelyiket. Azt mondja például... nem félsz az Istentől, hogy agyoncsaplak?

Künn a ligetben belekarolt István Irmába. Irma húzódik is tőle, meg nem is. Amikor azonban látja, hogy mások is járnak karonfogva, nyugodtan marad. Azután élvezik a játékot mind a ketten, nem beszélget-

nek, szótlantul lépdelnek. István talán semmire sem gondol, Irmának az jár az eszében, vajon mit mondtak otthon Istvánnak, amikor ő róla beszélt. De nem meri megkérdezni.

Még négy óra sincs, amikor a tejcsarnokhoz érnek. Az óriási terasz csaknem üres. Benn, messze a bejárattól, asszonyok ülnek és kártyáznak, ezt csak István látja.

— Röminénikék, — mondja magyarázón.

Irma megkérdezni, hogy mi az a röminénike. István pontos felvilágosítással szolgál. Szóval: a rómi kártyajáték és azt itt a szabadban nagyban úzik, különösen a nők. Leginkább öregasszonyok. Irma csodálkozik, kicsit meg is botránkozik, de tetszik is neki a dolog. Nem lehet rossz itt ülni egész délután és játszani. Milyen jó dolga van némely nőnek! Így gondolja, hogy „némely nőnek”. Ő általában az emberről nem, csak a nőről gondolkodik. Szóval sajátmagáról. Még a betegségekről is így rémüldözik: Istenem, mennyi veszedelem fenyeget egy nőt.

A legszélső sor egyik asztalához ülnek. István választja ki a helyet; később majd megszaporodnak a vendégek, ellepik az egész teraszt, így a szélen inkább egyedül maradnak kettesben. Erősen süt a nap, egy bozontos fa nyújt nekik árnyékot. Ott terem a pincér, étkártyával a kezében. István rendel, de előbb megkérdezi mégegyszer Irmát:

— Tehát fagylaltot akarsz?

Irma nem felel rögtön, kezébe veszi az étkártyát s nézegeti. Ráncolja a homlokát, ám, látszik az arcán és a tekintetén, Istvánra pillant, valamit mondani akar, majd a pincérre néz s mégis csak hallgat. Kis idő múlva szól:

— Kávét rendelhetek?

— Amit akarsz. Kávét? Hideget? Meleget?

Irma most a pincér felé fordul s István számára meglepetés, ahogy parancsoló hangon közli, mit óhajt:

— Hozzon nekem hideg kávét, sok habbal.

— Nekem egy üveg sört, — toldja meg István a rendelést.

A pincér még kettőt sem lépett. Irma már közel hajol Istvánhoz és szinte súgva mondja:

— Milyen drága itt minden! Borzasztó. Miért jötünk ide?

István mosolyog. Rátekint ő is az árakra.

— Nem is drága semmi. A rendes árak.

A pincér meghozza a kávét és a sört. Irma rögtön megkóstolja a habot. Nyalogatja utána a szájaszélét. István gyönyörködve figyeli s Irma elneveti magát. Aztán teszi bele a cukrot a kávéba, kavargatja és kanalazni kezdi:

— Nem jó, — mondja. — Keserű.

— Majd kérünk még egy adag cukrot.

Irma vár, a második adag cukrot is beleönti a kávéjába, újra megkóstolja. István megkérdezi:

— Most már elég édes?

— Édes, de drága.

És újra az árakkal foglalkozik. Kiszámítja, hogy a sör, kávé, túróssütemény, sörhöz egy sóskifli, azért borralalókkal együtt jóval többet fizetnek majd, mint két pengőt, legalább kettőötvenet, hatvanat és felsőhajt:

— Három pengőért már egy kalapot lehet venni a Kreszternél, a Práter utca és a Körút sarkán. Nem éppen finomat, de csinosat, eltartana egy szezonon keresztül.

Azután erről ábrándozik tovább. Sajnos, ő nem vehet most kalapot, neki haza kell adnia a keresetét. Pedig nagyon, de nagyon szeretne szép kalapokat, finom cipőket, elegáns ruhát, nem azért, hogy mutogassa magát, hanem, hogy mindig tessen Istvánnak. No és, őszintén megvallva, hogy a barátnői pukkadjanak.

NEM ÉRDEMLED meg, hogy eljöttem hozzád,
— így állított be másnap Böskéhez Válné.

Böske gúnyosan:

— Látod, ez jó gondolat. Színigazság. Te sértettél meg engem s ebből következik, hogy neked kell méltatlankodnod.

— Mivel sértettelek meg?

— Azt mondtad, hogy irigy vagyok.

— Te meg azt mondtad, hogy önző vagyok.

— Igazat mondtam. Vállalom.

— Jó. Nagyon kedves vagy. Most is az önzés beszél belőlem, ugye, amikor a kétségbeesés kergetett ide, mert attól rettegek, hogy a fiam egy kolduslányt hoz a házhoz.

— Margit! Hát ilyen hipokonder vagy? A pattanásról azt hiszed, hogy vérmérgezés?

— Te magad mondtad.

— É-én? Egy szót sem szóltam.

— Azt mondtad, hogy csak ránéztél Istvánra és már tudtad...

— Ugyan, Margit. Az ilyen csevegést is komolyan veszed? Heccelni akartam Istvánt.

— Te mindenkit heccelni akarsz. Engem hecceltél fel. Alaposan. Mert most csak kisebbítetted a bajt.

— Miféle bajt?

— Tudod te jól. Ismered Istvánt, legalább úgy, mint én. Istvánra minden nő veszélyes. Magad mondtad, hogy egy naiva.

— De azt elfelejtetted viszont, hogy milyen élehetetlen. Én azt mondtam, hogy István öcsém *szándékai* komolyak. De hol van a szándék a megvalósulástól? Istvánnál!

— A szándék maga is szégyenteljes. Engem egészen kétségbeejt.

— De miért?

— Mert anya vagyok. Előrelátó, gondos anya.

— Mert önző vagy. Úgy, ahogy mondtam.

— E-én? Önző?

— Igen. Önző vagy te, mindig. Bámulatosan önző. Azért bámulatosan, mert... lánykorodban nem voltál ilyen. Minden kereseted haza adtad, a testvéreiden is szívesen segítettél, ha kellett. Azután egészen megváltoztál. Úgy, ahogy mondják: mintha kicseréltek volna.

— Hagyd már ezt a butaságot. Nem azért jöttem, hogy megint ezt a témát nyűjjük. Már máskor is kedveskedtél nekem ezzel... István dolgát akarom veled megbeszélni. Még veled valahogyan lehet beszélni, inkább, mint a többivel. Én magam már azt sem tudom, mit gondoljak. Már úgy érzem, hogy megőrülök.

— Oh, te idegbajos. Miért vagy úgy kétségbeesve?

— Na hallod, neked is magyarázni kell ezt? Nem érted a saját eszedtől? Vagy tetteted magad?

— Nem értem. Nem történt semmi, annyi sem, mint máskor. Kétségbeesésre nincs ok. És aztán? Tegyük fel rád nézve a legrosszabbat, akkor is... én

mondom neked, hogy egész rendes kis nő lehet az a proli lány.

Válné megborzongott. Még ez a szó is! Mintha szándékosan az ő bosszantására mondta volna így Böske, hogy: proli lány. Hisz' éppen ez a szörnyű. Csak el kell képzelni a folytatást: így beszélne az ő... menyéről! Istvánnak a... jaj, feleségéről. Valamennyien így beszélne, mert nagyon jól tudják, hogyan kell valami szégyenre minduntalan emlékeztetni a másikat.

Böske csak folytatta:

— Különb, mint Zsuzsi. Legalább embernek külön, ha egyszerű lányka is. Jóindulatú, szerény, egyeneslelkűnek látszik. Szébb is, mint Zsuzsi.

— Te ennyire ismered? És eddig hallgattál róla?

— Ismerem, ismerem, egyszer láttam. Két szót beszéltem vele, de tudod, hogy nekem elég valakire ránézni.

— És miért nem mondtad ezt eddig? Te is titkolózol?

— Mit mondtam volna? Különben is el akartam mondani. Tudod mit? Te magad is megláthatod. Megismerheted, aztán akkor beszélj.

— É-én? Hogyan képzelsz rólam ilyesmit? Mi közöm neked ahhoz a...

— Kislányhoz. Mondd csak így, ha nehezedre is esik. Meghívom őket valamelyik vasárnap uzsonnára és te... mondjuk, váratlanul, betoppansz hozzám. És kész.

Válné csak lemondóan legyintett. Azután elborult, zsebkendőt vett ki a retiküljéből és törölgette a könnyeit. Böske most, e percekben, úgy szerette a nővérét, mint kislány korukban. Megsajnálta, szerette

volna megölelni, megcsókolni. Mit mondjon neki, hogy megvigasztalja?

— Csak sírj, — mondta szelíden, de restellte ellátását, hát hozzáfűzte: — úgyis az én zsebkendőmet használsz.

— A te zsebkendőd, — Válné megnézte a kezében szorongatott darabot. — Lehet, hogy a tied. Te már annyi zsebkendőt elhordtál tőlem úgyis. — Megint elkomorult: — Szerencsétlen vagyok ezzel a fiúval.

— Szégyelld magad, Margit. Szerencsétlen akkor lennél, ha rút lenne, vagy beteg. Semmi okod a kétségbeesésre. Rémlátó vagy.

— Ezt te nem érted. Én, hisz' ismerhetsz, egyáltalában nem vagyok fennhéjázó, gőgös, de a házasság mégis olyan kapcsolat, amely csak egymáshoz illő férfinak és nőnek való.

— De miféle házasságról beszélsz? Margit, én olykor azt hiszem, hogy elvesztetted az eszedet. Ki gondol házasságra?

— Ti mind!

— É-én?

— Igen, te is. Az előbb magyaráztad, hogy milyen rendes és csinos lány az a... és Péter is! Ti már mind beszéltek erről. Miért ismételné Péter, hogy: miattam meg is nőülhetsz. És miért akar István egyszerre beállni a műhelybe? Miért akarja, hogy önálló keresete legyen? Hát... borzasztó!

— Semmi sem borzasztó.

— Látod, nem is tagadod, amit mondtam. Csak annyit tudsz motyogni, hogy nem borzasztó. Majd én megmagyarázom neked, hogy az. Egy ilyen lány nem mehet feleségül egy grófhhoz, ugye? És ahogy ez

biztos, úgy tény az is, hogy nem mehet egy gazdag úriemberhez. Mit csinál, hogyan viselkedik az új környezetében? Örökösen érzi, hogy nem oda való, nem tud egyenrangúvá válni az új családja tagjaival, meg azok, még ha jóindulatúak is hozzá, akkor is lenéznek, vagy ő azt érzi, hogy lenéznek... Egy ilyen lány számára, aki harminc, vagy negyven pengős állásban szolgál egy péküzlet fiókjában, akinek a szülei műveletlen szegényemberek, csakis az lehetséges, hogy a maga köréből való férfi felesége legyen, legjobb esetben valami kishivatalnoké. Nem azért, mintha én lenézném a szegényembereket, de egy ilyen lány nem közénk való. Még csak beszélgetni sem lehet vele. Nem lehetnek közös témáink. Még a cselédséggel sem tudna bánni. És a cselédség előtt nem lenne tekintélye.

Most Böske legyintett lenézőleg:

— Ugyan! Nem mondom, a férfiak nehezen tudnak kiemelkedni a környezetükből, némelyik még enni sem tanul meg rendesen s a modorukon örökre megérezhető az alacsony származás, de a nő, barátom, minden helyzetbe hamar beletalálja magát. Számtalan példát tudok erre.

— Az ellenkezőjére meg biztosan még több példát tudhatsz.

— Istenem, gondold meg, hogy mi sem születünk hercegi családból.

— Hagyd ezt. Mi tanultunk. Apa intelligens ember volt, olvasott, érdeklődött minden iránt, különben is, ha már meggazdagodtunk...

— É-én meggazdagodtam? Én és Volonszky majdnem olyan szegények vagyunk, mint egy altiszti házaspár.

— Hát jó, legyen a te szájadíze szerint, én gazdagodtam meg, én és az uram. Mi most már olyan életmódhoz szoktunk, olyan emberekkel érintkezünk, hogy a mi családunkban egy ilyen nőt nem tudok elképzelni. Ne is vitatkozz velem, mert azt te is nagyon jól tudod, hogy ez már lehetetlen, te csak szándékosan megcsalsz, csak vitatkozni akarsz velem. De mondjuk, hogy én meg tudnék vele barátkozni, el tudnék vele beszélgetni, hiszen egy egyszerű emberrel, paraszttal, egy cseléddel, ha különben értelmes, sokszor szívesebben beszélek, mint egy zavarosfejű ügyvéddel, vagy költővel, vagy mit mondjak...

— Azt elhiszem, én is! Emlékszel, hogy az a Kis Ferenc, Lellén, milyen okos ember?

— Szóval, értesz engem, nem csak arról beszélek, hogy az ilyen házassági kaland önmagában képtelenség, hanem arról, hogy miként ítélné meg azt a világ. Gondolj valami még nagyobb képtelenségre, például mi lenne, ha István egy nap kijelentené, hogy a szakácsnőnket akarja feleségül venni.

Böske furcsa grimasszal:

— Az is kitellene tőle. Csak a szakácsnőnek rá kellene magát vetnie... És megjátszani az angyalt, vagy a kékharisnyát, vagy a fúriát, szóval valami különlegességet. El kellene valahogyan búvólnie Vál Istvánt, a fiatal urat.

— Na látod, hát ez az, ami engem szintén kétségbeejt. Hogy az én fiam olyan könnyű zsákmány. Nincs benne semmi erély, semmi önállóság. Ha egy nővel összeakad, az történik, amit a bestia akar.

— Istenem, csakugyan el tudnék képzelni előkelőbb házasságot is. De hát... a mai világban kezd bealkonyulni minden előkelőségnek. Ma népiek va-

gyunk, barátom, néptársak valamennyien. Legalább is ezt állítják egyesek... De mondok neked valamit, miért kapálóztál akkor úgy Zsuzsi ellen? Ő a ti körötökbe illő volt. — Ezek az utolsó szavak, mintha gúnyosan hangzottak volna.

— Azt a nőt, azt a Zsuzsit ne is említsd. Akkor már inkább ez a proli lány, mint Zsuzsi. Zsuzsit ki nem állhattam. Csak türtőztettem magam. Valami olyan hihetetlen szemtelenség volt benne, ami már szinte érthetetlen. Hogy miket mert az! Mindjárt az elején úgy beszélt az urammal: Mondja, Vál. Egyszer uzsonnakor azt mondta nekem: fukar vagy, anyukám, fukar angyalom, ne haragudj, de olyan ez a tea, mint a lábvíz. Sajnáltál elég teát tenni a vízbe, gyönyörűm.

Böske kacag:

— Arról senki sem tehet, hogy a Jóisten rossz modorral áldotta meg.

— Ez nem csak modor, kérlek. Ez nagyzási mánia. Nem csak ízléstelennek és bosszantónak találtam a dolgot, hanem szörnyűnek, félelmetesnek. Ha István elvette volna, hát a nyakunkra nőtt volna egykettőre. Parancsolgatott az még nekem is. Képes lett volna rá, hogy... velem is kiszolgáltassa magát.

— Ebben igazad van. A Zsuzsi iránti ellenszenvet én is megértem. De ezt a kislányt még nem is láttad. Hátha ez egy remek ember?... No, de megmondom, mit gyanítok én. Azt hiszem, hogy te, enyhén fejezve ki magamat, túlságosan szereted a te egyetlen fiacskádat, magadnak akarod megtartani, életfogytiglan s ha csak arról a lehetőségről esik szó, hogy István valaha is megnősülhet, már libabőrössé válsz.

Válné haragosan rázta a fejét:

— Ez a te rögeszméd. Engem ne pszichoanalizálj. Foglalkozz te csak saját magaddal. Tudod már: más szemében a szálkát is, de a magadéban a gerendát sem.

— Tehát ingerülten reagálsz arra, amit mondtam. Ez is azt bizonyítja, hogy fején találtam a szöveget.

— Itt hagylak, ha bosszantani akarsz.

— Kérlek. Azért jöttél, hogy beszélgessünk az állítólag fenyegető családi csapásról. Vagy nem?

— Nem csak azért. Azért is jöttem, mert rossz kedvem van s ma dőzsölni akarok.

A két nővér dőzsölésnek nevezte a néhanapi dél-utáni együttes kirándulásokat. Az ilyen kirándulás kezdődött egy kis csavargással, csak úgy az utcákon, nemcsak a főbb utakon, mint Kossuth Lajos utca, Andrásy út, hanem mellékutcákon is. Sétáltak, nézelődtek, megnézték a kirakatokat, kapukra kiragasztott cédulákat s amit láttak, megbeszélték. Hol egyetértettek, hol vitatkoztak, körülbelül felesben. Egyetértettek a kétségbevonhatatlan tények megállapításában, az egyszerű igazságokban, mondjuk, ha elesett valaki, akkor így: Fájhat most szegény fejének! Ebben még egyetértettek valamennyire, abban, amiben a közös eredet s a régi családi körben tanultak egybefogták őket. De ezentúl már nagyon is különböztek egymástól, kétféleképpen gondolkodtak és gyakran oly éles vitába kezdtek, hogy a vége komoly összeveszés lett. Böske a szegények fejével gondolkozott, Margit, azaz Válné, a gazdagokéval, sőt valahogyan úgy, ahogy a gazdagokról feltételezte, igyekeztén azokat túlszárnyalni... Ballagnak például az Andrásy úton, nézegetik a kirakatokat, legelész a szemük

minden tárgyon, petróleumfőzőtől a csemegekirakat grape fruit-jáig s értelmezik a tárgyakat. Nem jó, — mondja Böske a petróleumfőzőre; egy ideig jól működik, de aztán elromlik. Meg lehet azt javíttatni, — mondja Válné fölényesen s éppen olyan jó lesz, mint volt. Ebbe aztán Böske vagy belenyugszik, vagy vitatkozni kezd, hogy igen, neki is volt egy petróleumfőzője, nem ért semmit, egyszer nem gyulladt meg, másszor füstölt, mint egy őrült... és így tovább. Akkor Válné még mindig ellene vethette: nem tudsz vele bánni. Erre: Te tudsz! Tovább: Én sem tudok, de nekem nincs is rá szükségem. Jó, a vita véget ér. De következik más látvány. Egy igen rongyos, sápadt, piszkos szegényember. Nézd, — mondja Böske, milyen emberek vannak a világon! Borzasztó. És még akadnak, akik azt állítják, hogy nincs nyomor. Erre Válné már szinte sértve érzi magát. És oktatólag, sőt szinte feddően szól: bizonyára nem szeret dolgozni. Vagy: valakit elütött az autó. Böske: Sze-e-gény. Jaj, úgy rohannak ezek az autók, mint a vadállatok. Válné: ő a hibás. A kociút az autóké. Nézzen előbb körül, mielőtt lelép a járdáról... Máskor a rendőr visz be valakit, aki az utcán virágot árult; kezében egy kosár, abban néhány kis csokor, az egész árukészlet ha két pengő értékű. Miért viszi ezt a szegény embert? — méltatlankodik Böske. Hát nem képtelenség? Egy felnőtt rendőr erre pazarolja az idejét. Kinek van abból kára, ha egy ilyen szegény ember néhány szál virágot elad? Válné hévvel magyarázza: a virágkereskedők érdekébe ütközik.

Az nem lehetséges, hogy mindenki azt árulja, amit akar, az teljes anarchiára vezetne, a szabályokat meg kell tartani... Böske lakást változtat, új lakást keres,

Válné megy vele, ez is egy kis csavargás, Böske sokallja a házbért mindenütt. Válné szerint a lakások nagyon is olcsók. Egy ház értéke ennyi, meg ennyi, a jövedelemből fizetni kell a rengeteg adót, vízdíjat, meg vagyonváltságot is, mi marad a szegény háztulajdonosnak?

Most tehát elmegy Válné és Böske dőzsölni. Azaz sétálni, nézelődni, csevegni és vitatkozni, — azután betérnek majd valami nagy kávéházba, vagy egy pohár sörre. Böske végcélnak a kis török kávézót ajánlja. Nem, nem, szabadkozik Válné. Budára akarok menni, valami kisvendéglő teraszán megiszunk egy pohár sört, szabad térre van szükségem, nem bírom a zárt helyiséget, úgy érzem, megőrülök... Valósággal beteg vagyok.

— Jó, menjünk Budára, — hagyja rá Böske. — De csak úgy megyek veled, ha te fizetsz. Nekem nincs pénzem.

— Rendben van. Ma az én költségemen dőzsölünk, — Válné ezt úgy mondja, mintha nagylelkű lenne.

Böske gúnyosan mosolyog:

— Margit, te csakugyan beteg vagy.

VARRÓÉK A SAJÁT házukban laknak Kispes-
ten. Egy kis földszintes házban, melyet két év előtt vásárolt Varró hatezer pengőért. Úgy, hogy kétezer pengő megtakarított pénze volt, a vételár többi részét pedig adósságul vállalta magára s havonként törlesztette. Két szoba, konyha s egy üveges veranda volt a házban; a kétszázötven négyszögöles udvart kertté alakították, már akkor, amikor még csak bérelték a

házat. Öregkorra saját ház, — ez volt Varró életeszménye. Senkitől sem függni, úrnak lenni a saját portáján, — természetes álma volt ez az olyan embernek, akinek úgyszólván foglalkozása volt a függés. Ha szatirikus tehetség lett volna, a saját sorsáról így beszélt volna: reggel nyolckor bemegyek a hivatalba, s ott az a dolgom, hogy két óráig, háromig függök: a tanácsnok úrtól, a többi tisztviselő uraktól, az ügyfelektől, a fél várostól. Nem nagy munka, csak egy kicsit nehéz. Meghallgatni a parancsokat, engedelmeskedni, száját befogni, szüntelenül rendelkezésre állni. Parancsolni, — azt azután otthon lehet.

És Varró János, amennyit naponként engedelmeskedett, annyit parancsolt otthon, a családjának. Fáradhatatlanul, szigorúan, föltétlen engedelmességet követelve. Zsarnoki módon uralkodott a feleségén s a gyerekein. Nem tűrt ellentmondást, minden akaratát érvényesítette. A hivatalban, a társai közt eltréfálkozott, ott vicces embernek tartották őt, otthon azonban komoly, sőt komor volt. Ha asszony, vagy gyerek valamit nem úgy csináltak, ahogyan ő kívánta, azt súlyos tekintélysérelemnek érezte. Úgy osztogatta a büntetéseket, mint egy tatár kán. A gyerekeiről, Irmáról és Terézről s a még csak tízéves Laciról el lehetett mondani, hogy szigorú nevelésben részesülnek. Maga Varró is elismerte volna ezt a szigorúságát, csak még hozzáfűzte volna, hogy: szigorúan és erkölcsösen nevelem a gyerekeimet. A családtagoknak mindazokat a szabályokat, amelyeket Varró ismert és követendőknak tartott, meg kellett tartaniuk. Igazat mondott Irma Istvánnak, amikor azt állította, hogy nyolc óra után még az ő mamájának sem szabad elmaradnia... A családi légkör kissé nyo-

masztó volt tehát Varróéknál, a családtagok alig mer-
tek hangosan beszélni. Irma is, mint anyja és testvé-
rei, otthon csak engedelmeskedhetett. Annyira, hogy
mikor távol volt hazulról, akkor is magán érezte az
apja komoly tekintetét, s minden dolgát úgy végezte,
hogy: mit szól majd ehhez apa? Az üzletből egyszer
és kivételesen elmaradt, elment Istvánnal a ligetbe,
— de a szülei, illetve az apja utólagos jóváhagyásá-
nak reményében, abban a tudatban, hogy otthon úgy-
is elmondja a kalandot. Mert már beszélt Istvánról.
Nem tudta István létezését, a vele való megismer-
kedést s azt, hogy István foglalkozik vele, titokként
megőrizni. Legalább az anyjának kellett mindent el-
mondania, a mindenből azután a legfontosabbat ket-
ten közölték Varróval.

Varró, amikor legelőször hallott Istvánról, már
akkor komor képet vágott, szúrósan nézett maga elé
és nem szólt semmit. Irma védte magát:

— A főnök úr fia. Mókázik. Nem kergethetem el.

Később, amikor István megint szóba került, ez volt
a Varró megjegyzése:

— Nem szeretem, ha ilyen fiatalurak az én lá-
nyom körül legyeskednek. Jót az ilyen nem akarhat.

Irma tehát azt is elmondta otthon, nagy aggodal-
mak közt, hogy délután bünt követett el, mert Ist-
ván unszolására elment vele a ligeti tejcsarnokba.
Varró éktelen dühre gyulladt. Nemcsak gömbölyű,
kövérkés arca, hanem az egész feje vörös lett s rá-
ordított Irmára:

— Hogy merted megtenni?

Irma elhallgatott és remegve várta, hogy most
mi lesz.

Hosszú prédikáció következett. Hogy tudja-e, mi-

csoda nők szoktak gazdag fiatalemberekkel uzsonnázgatni. Hogy őt nem erre nevelték. Ha ez még egyszer megtörténik, letöri a derekát. Majd ő különben megmutatja annak a ficsúrnak. Az ő lányára ne vesse ki a hálóját.

— Takarodj el az asztaltól, ma nem kapsz vacsorát, — fejezte be a dorgálást az apa.

És aznap este nem szólt a családjának egy tagjához sem. Nemcsak haragudott, hanem megalázva érezte magát. Mert másra nem tudott gondolni, mint-hogy az a fiatalúr az ő lányát könnyű kalandra szemelte ki. És Irma, az ő lánya, oly ostoba, hogy ezt nem látja és... hajlandó lenne erre a gyalázatra? Hiszen... naponta találkozhatnak ezek. Isten tudja, hogy már mennyire jutottak. Mert, ha Irma nem is rossz lány, azért el lehet szédíteni. Persze, hogy ilyen kikent, kifent, elegáns férfi jobban tetszik neki, mint a magához való egyszerű ember. Az ilyen lány aztán nem áll szóba másfélelvel, csak az ő úriemberével. Hát ő... elcsípi azt a frátert. Látni akarja. Mondja meg neki a szemébe, hogy mi a szándéka.

Másnap éppen aktákat kellett a tanácsnok úr lakására hazavinnie, félhárom tájban, amikor Irma ebédről az üzletbe szokott visszasietni. Nem állhatta meg, hogy nagy kerülővel be ne állítson a nővéréhez. Úgy tett, mintha egy-két percre fölnézett volna látogatóba, hogy, miként vannak. Ő is megy, mondta, amikor Irma elindult. És kísérté a lányát. Irma tudta, hogy mit jelent ez, nem volt zavarban, inkább még örült neki. A Körút sarkán köszöntötte Varrót és Irmát István. Irma biztatólag megállt. Az altiszti sapkáról István sejtette, hogy ez a természetes, kissé elhízott, javakorabeli férfi a kislány apja. Fesztelenül

hozzálépett és bemutatkozott neki. Kicsit hallgattak, Varrónak is, Istvánnak is lett volna mondanivalója, de egyik sem tudott rákezdeni. Irma tért a tárgyra:

— A papa haragudott, hogy tegnap elmentem magával a tejcsarnokba.

István mosolygott:

— Pedig én ma is el akartam hívni. A kedves papája bizonyára azért haragudott, mert engedély nélkül jött el. Nos, most itt az alkalom, hogy megkérjük, egyezzek bele, mert mi ma ismét elmegyünk a tejcsarnokba.

Fölényesnek érezte ezeket a szavakat Varró. Hánytorgott benne az indulat, éppen azért hallgatott, fontolgatta, hogy mit is mondjon most szemtől szembe ennek az úrnak. A fejét rázta tagadólag s csak ennyit tudott mondani:

— Nem úgy van az.

— Nem tetszik megengedni? — kérdezte István hízlgő kedvességgel.

Varró nekidurálta magát:

— Nem. Az én lányom...

Most Irma is, István is erkölcsi megrovást várt. Varró köszörülte a torkát s a megrovásból csak ez lett:

— Az én lányom az üzletben van alkalmazva és nem mulaszthatja el a kötelességét.

István felelt erre is:

— Az üzletet nem vesszük olyan szigorúan. Ott van Maurerné. Viszont én örömmel látom, hogy Varró úr olyan szigorú Irmához. Ha megengedi azonban, én Irmussal... igen, Irmussal én nem tilos szándékkal foglalkozom.

Varró egyáltalán nem enyhült meg erre a kijelentésre. Megint a fejét rázta s szigorúan ismételte:

— Nem úgy van az! Én tisztelem a fiatalúr szándékát, de az nekem semmi.

Ejha! Akaratos egy ember. Istvánt zavar öntötte el és — hallgatott. Közben enyhén gúnyos mosoly rezgett az ajkán.

Varrónak megeredt a szava:

— Én a gyermekemet annak rendje-módja szerint férjhez akarom adni. Én az ilyesmit, hogy nem tilos szándék, ha akarom értem, ha akarom nem. Amíg Irma leány és az én lányom, addig csak otthon uzsonnázhatik, nálunk, a családjánál. Vagy legföljebb a nénjénél. Sem magával, sem senki mással el nem csatangolhat. Én egyáltalában ezeket a randevúzásokat nem nézem jó szemmel. Ki hallott már ilyent? Mink, a szülei, már, hogy én meg a nőm, még csak nem is ismerjük a fiatalurat és maguk itt ketten találkoznak. Én nem erre neveltem a lányaimat. A Teréz nem is teszi ezt meg, bár... Irma ellen sem volt eddig kifogásom. Csak most látom először, hogy engedetlen. Hát... én csak azt mondom, hogy ha a fiatalúrnak komoly a szándéka velünk, akkor tessék másként viselkedni. Tessék hozzánk eljönni. Szívesen látjuk.

Varró elhallgatott. Meg is állt. István, még mindig zavartan dadogott:

— É-én... én úgyis már tiszteletemet akartam...
Irma kisegítette:

— Talán holnap eljöhetne hozzánk.

Varró ezt helybenhagyta:

— Holnap. Ha megfelel az időbeosztásának, tessék eljönni, szívesen látjuk szerény hajlékunkban. Tessék eljönni vacsorára. A nőm kitűnően főz.

ISTVÁN A NŐKNEK virágot küldetett, egy kosár gyümölcsöt s két üveg finom bort vásárolt és úgy állított be este Varróékhoz. Az Irmának szánt óriási csokrot is ő maga vitte.

— Jaj, igazán, nem kellett volna, miért pazarol ennyire? — így örvendeztek a nők, mama és a két lány, Varró azonban nem örült, hanem komoly rosszszallással dohogta:

— Ön is tudja ám dobálni a pénzt.

— És most már, hogy az apai hatalmat a fiatalemberre is kiterjessze, de meg, hogy a családnak imponáljon, még megtoldotta:

— Látszik, hogy munkával még sohasem keresett egy fillért sem.

Istvánt nem lepte meg ez a fölényeskedés, számított rá és előre elhatározta, hogy nyugodtan viseli el. Hadd szórakozzon Varró úr, — vélte. Sőt, lélektanilag így gondolta el: hadd élje ki magát. Szinte gyermeki szelidséggel felelt:

— Most már majd én is keresek. Fizetésem lesz. A jövő héten elszerződök az apám üzemébe pékinasnak.

A nők elámultak, Irma csaknem kínosan lepődött meg, ő nem így képzelte el a pékséget, azonban Varró mosolygott:

— Ez már derék! Legszebb pálya a világon. Kenyeret sütni. Mert hát mire van az embernek legnagyobb szüksége? Kenyérre.

— Na, maga csak olyan tréfa-inas lesz, — vigasztalódott Varróné.

István ült és mosolygott s a beszélőkre való ránézés ürügyével itt-ott szétekintett a lakásban, iparkodva, hogy ezt senki ne vegye észre. Mosolygott,

mert tetszett neki az új környezet. Két szoba, konyha, a jobbra nyíló kis szobában alszik Varró, a felesége, meg a Laci gyerek, — ez egy-két elejtett szóból hamarosan kiderült; a nagyobb szobában Irma és a húga, Teréz. Rend, egyszerű bútorok, nem éppen eszményi tisztaság. István tiszteletére a nagy szobában terítettek, ők maguk máskor a konyhában esznek, — ezt meg Irma fesztelenül mesélte el.

A vacsorára várni kellett, ez nem tetszett Varrónak, ráncolta is a homlokát, hol a konyha felé pislantott, hol a feleségére nézett, de a vendég előtt azért nem szólt. Akadt beszélőnivaló úgyis annyi, hogy ... hallgattak. Laci gyerek a leckéjével piszmogett, és a könyvből kémlelte különös vendégüket, a ruháját, a nyakkendőjét, a cipőjét sorra végig vizsgálta, különös sóvárgással. Irma érezte, hogy a csönd feszélyezettség jele, de ez egyáltalán nem ejtette őt zavarba, inkább örült neki: no, a két híres férfi, nem tudják, hogy mit mondjanak egymásnak! Teréz is hallgatott, elszántan arra, hogy ő csak akkor beszél, ha kérdezik. István így enyhített a helyzeten:

— Kóstoljuk meg a borocskát.

— Lehet, — hagyta rá Varró.

Varróné visszatért a konyháról:

— Kicsit elkéstem.

— Ó, van időnk.

— Messze lakunk, ugye?

István másnak, például otthon bármely családtagjának, így felelt volna: attól függ, honnan; Óbudától messze, de Pestszenterzsébethez közel. Ebben a környezetben azonban, úgy érezte, egyenes válasz kell adnia:

— Kicsit messze.

— Szegény Irmusnak olyan korán kell felkelnie. Az a sok villamosozás. Most még csak hagyján, de télen. Olyan hideg van azokon a villamosokon.

Irma dicsekedett:

— De én nem fázom ám.

— Csak hagyd. Már nem egyszer panaszkodtál. Hogy a lábad majd lefagyott.

— Csak akkor, ha nem alszom ki magam.

— Az is megtörténik? — kérdezte István tréfás csodálkozással.

— Hogyne. Egyszer a fogam fájt. Nem aludtam egész éjjel.

— Sze-egény. — István megsimogatta Irma arcát.

Irma lopva rápillantott az édesanyjára, mintha figyelmeztette volna a tekintetével: láttad?

Varrónak alkalom kínálkozott a szemrehányásra:

— Elmehetsz a fogorvoshoz, megcsináltatni. Már mondtam neked nem egyszer.

— Félek a fogorvostól, — borzadozott Irma.

— Szóval, van rossz foga. Ezt eddig eltitkolta, — így István.

— Csak kettő. Hátul. Két lyukas.

Most a mama megdicsérhette Irmát:

— Különben olyan fogai vannak ennek, mint a tigrisnek.

István szóra akarta már bírni Terézt is. Így kívánja az udvariasság. Hallgatag lány, magától, úgy látzik, nem beszél. Mit kérdezzen tőle, vajon? Mind-egy:

— Magának is van rossz foga?

Teréz tagadólag rázta a fejét:

— Én megcsináltattam. Háromban van tömés.

— Maga tehát nem fél a fogorvostól.

Laci gyerek mindenre figyelt. Most lecsapott Istvánra:

— Maga is fél a fogorvostól.

— Miről gondolod?

— Ha nem fél, akkor mutassa a fogait. Van magának is lyukas. No, mutassa, ha meri!

— Te! Ne légy szemtelen.

Varróné térült-fordult, megint kinézett a konyhába s már jött is vissza, jelentette:

— Rögtön kész a vacsora.

Töltött paprika és palacsinta volt vacsorára. István a paradicsomos ételekről azt hitte, hogy gyomorégést okoznak. Most nem is gondolt erre. Ízlett neki a töltött paprika, jobban, mint otthon bármi. Itt nem vigyáznak rá, inkább majd azt erőltetik, hogy minél többet egyen. Tetszett önmagának, úgy érezte, hogy ő most korszerű férfiú, aki áttöri a társadalmi szokásokat, valósággal hősi tettet követ el. Minden nagyon jól van így, a töltött paprika finom, ő... hát ő még feleségül is elvenné ezt a Varró Irmát, aki nem előkelő úrilány, nem színésznő, nem végzett gimnáziumot, aki egyszerű dolgozó lány és az ő számára semmi más, csak nő. Elég ez. Egészséges, csinos és kedves. Mi kellene még?... Nevetséges, hogy vannak emberek, akik másképp gondolkoznak. Hirtelen anyjára gondolt és elszontyolodott. Ha itt látná őt! Összecsapná a kezét és kétségbe lenne esve. Különös. Lehet, hogy anya ezt sohasem érti majd meg. Nem érti és nem méltányolja, hogy az ember valójában fölébe emelkedik a világnak.

Az egész Varró család igyekezett Istvánnal otthoniasan bánni, de éppen ebből kiérződött, hogy nagyon

is meghatja őket a jelenléte. Csak a tízéves Laci gyerek maradt fesztelen. Minden alkalmat megragadott, hogy Istvánnal bizalmaskodjon és ezzel bosszantsa a többieket:

— Tudtam, hogy erős lesz magának, — kiáltotta diadallal, amikor az egyik darab paprika után István szaporán nyaldosta a szájaszélét.

— Te szereted az erőset?

— Az erős nekem meg se kottyán. De magának biztosan égeti azt a kényes torkát.

— Kicsit.

— Meg kell ám ezt szokni, ha nálunk akar vacsorázni.

Varróné rászólt Lacira:

— Egyél. Eleget beszéltél már.

István szerető mosollyal nézte a gyereket, az nekirátorodott, hogy védőt érzett maga mellett:

— Én sohasem beszélhetek eleget. Nekem mindig hallgass a nevem.

Ezen még Varró is mosolygott és megsimogatta Laci fejét.

— Hanem én azt mondom, hogy ebből még háború lehet, — tért át Varró hirtelen a politikára. — Ha csak az a *Runciman* nem csinál valamit.

— Azt nem lehet tudni, — próbált István okosat mondani.

— Nem-e? — Varró csalódottan nézett rá. Mert egy művelt úriembernek, aki mindenfélét hall és újságokat olvas, tudnia kellene az ilyesmit. Mirevaló a tudomány, ha az ember azt sem tudja, hogy lesz-e háború, vagy sem. — Mert a csehek, kérem, kutya egy náció.

István mással vitába szállt volna. Ez volt a szo-

kása, szeretett minden megállapításnak ellentmondani. Elmaradhatatlan gúnyos mosolyát szögezte volna bárki ellen, hogy: miért lenne a cseh másmilyen nép, mint a többi? Vagy, ha a másik fél azt állította volna, hogy az egyik nép nagyjából olyan, mint a másik, akkor így próbálta volna az illetőt kiigazítani: Ön csakugyan azt hiszi, hogy a négerek oly intelligensek, mint a franciák? Hogy a svédek oly hevesek, mint a spanyolok? ... Most azonban István nem ellenkezett. Bizalmatlan volt Varróhoz, feltételezte róla, hogy olyan gondolatokért, melyek az övével nem egyeznek, megharagszik. Engedelmes tekintettel bámult tehát Varróra és sűrű fejbólintással, igen, no, igen, hát persze, s ilyesmikkel mindent ráhagyott. Varró meg is volt elégedve és hamarosan igen értelmes úriembernek tartotta őt, akivel lehet beszélni.

— Hiszen háború lesz, — mondta István, — az bizonyos, mert amire annyira készül az emberiség, az nem marad el. Csak az időpontot nem lehet tudni.

— Nehéz órák ketyegnek a fejünk felett, — sóhajtott a kasztófahumorról Varró.

Ittak. Mindnyájan koccintottak, Irmuska egészségre, — mondta István, de csak a két férfi üritette ki a poharát.

Laci most azzal akarta szórakoztatni a társaságot, hogy egyszerre bekapott egy egész palacsintát. A lányok nevettek a mutatványon, de az apa rászólt Lacira:

— Ne neveletlenkedj!

— Mi van ebben? — tréfálkozott István és utána csinálta a Laci kunsztját.

Varró éppen el akarta zavarni az asztaltól Lacit, de most már a vendég kedvéért hagyta, meg sem

rótt. Bort ivott. A vacsora folyamán már a negyedik pohárral. A felesége aggódva pislogott rá, hogy majd nagyon is nekihevül és eljár a szája. Mert csak addig olyan kimért és hallgatólag, amíg nem iszik. Pedig ilyen előkelő úriember jelenlétében finoman kell viselkedni. Nincs az szegény népekhez szokva, nem kell valami bolond beszéddel elvadítani.

Vacsora után feketéztek is. Hát... a feketekávé nem volt jó. Bár Irma azt mondta rá, hogy ő csak éppen megkóstolja, mert erős, attól tart, hogy nem alszik miatta. István elővette a cigarettatárcáját és abból kínálta Varrót.

— Köszönöm, én már csak ilyen olcsót szívok. Ezt jobban szeretem, — és rágyújtott a magáéból egy Hercegovinára.

Most került aztán a sor rá, hogy Lacit, mint leggyengébbet, elkergették az asztaltól. Egy slukkot kért Istvántól, s mielőtt apja, vagy anyja megakadályozhatták volna, nagyot szívott az István cigarettájából. Köhögni kezdett a füsttől és erre tört ki a botrány.

— Mars ki a másik szobába. És onnan ki ne tedd többé a lábad.

A gyerek nehezen mozdult, még az ajtóból is fájdalmasan tekintett vissza, védelemért Istvánra. De csalódott a kedves úrban, mert az éppen úgy hallgatott, mint a család többi tagjai, és sorsára hagyta őt. Csak éppen hogy Irma egy-két perccel később szőlőt rakott egy kistányérra és azt Lacinak bevitte a másik szobába.

— Vissza kellene hívni, — próbált most már István a Laci érdekében közbenjárni.

— Nem! — erélyeskedett Varró. — Csak hadd kuksoljon ott bent egyedül.

— Nem követett el semmi rosszat, én kínáltam meg a cigarettával.

— Sokat jár a szája. Azután... ha más a vízbe ugrik, azért nem muszáj neki is a vízbe ugornia. Konfidens kölyök. Az én gyermekemnek meg kell tanulnia engedelmeskedni. Mi lenne a világból, ha a fentebbvalókat nem tisztelné az emberiség? Nekem sohasem volt még elmaradásom a hivatalomból. Nem úgy, mint a kisasszonynak.

És szúrón nézett Irmára Varró.

István hallgatott. Arra gondolt, hogy... ha csak ugyan arra kerül a sor, nehezen viseli majd el az ő családja ezeket a Varróékat. Még ha ők, Válék, igazi urak lennének, akkor valahogyan tapintattal eltalálnák az érintkezés módját, ugyancsak tapintattal azt a lehetséges legkevesebbre szorítanák, a maguk részéről mintegy kalandnak, néprajznak, vagy minek fognák fel s nem lenne különösebb baj. De így! Rettegnek majd, hogy ilyen rokonság őket is visszarántja majd a régen elfelejtett és megtagadott légkörbe. Különösen édesanyja esik majd kétségbe. Bár az is bizonyos, hogy amikor már látja, hogy a rokonságot nem lehet elhárítania, igyekszik majd jóképet vágni ahhoz s néma türelemmel elviselni, őérte.

És mintha valóság lenne a gondolatolvasás, Varró megszólalt:

— Azért már csak megkérdezem, mit szólnak a kedves szülei az... ön állítólagos nem tilos szándékához? Tudnak róla? Mert én, amint már megmondtam, a lányomat csak annak rendje és módja szerint adom férjhez, úgy, ha például az ön kedves és tisztelt szülei megkérik tőlem és az anyjától. Hát... tudniillik éppen azért.

Erre aztán Varró felhajtotta az ötödik pohár bort. Töltött Istvánnak is, hadd igyon, fontos kérdésre kell felelnie.

— Én csak helyeselhetem ezt, — ennyit tudott István kibököni.

— Mert, ha szegények vagyunk is, azért nem vagyunk se koldusok, se holmi jöttment népek, hanem becsületes emberek. Tudjuk, hogy mi a tisztesség. És... az én lányomért tűzbe teszem a kezem. Mert én őt mindig becsületre oktattam.

István helybenhagyólag bólogatott. Így van, bizonyára így van, mindez szentigaz. Irma a húga nyakát ölelte át s megcsókolta őt, mintha valamiért bocsánatot kért volna. Teréz füléig elpirult. Varróné elbóbiskolt az asztalfőn; mindent hallott, de csak akkor élnékült fel, amikor István arra hivatkozva, hogy a családnak korán kell felkelnie, felállt és búcsúzott. Varróné marasztalta, majd arra kérte, hogy legyen szerencséjük máskor is, vacsorára. Legközelebb majd hagymástokányt és tóthaszkát főz, olyant még úgysen evett Vál úr.

— Ugyan, anyuka, ne urazd Pistát, — kérte Irma az anyját.

Pistát! Varró rántott néhányat a kurta bajszán és csak úgy magának dörögte: nem lesz még korán az a pistázás?

Mikor István elment, mintha ezt a gondolatát folytatta volna Varró:

— Biztos vagy te abban, hogy ez a ficsúr el akar venni feleségül?

Irmát, maga sem tudta miért, vérig sértette ez a kérdés.

— Holtbiztos, — felelte kurtán.

István, amint egyedül ballagott a villamos felé, el-
ábrándozott. Jól érezte magát, meg volt elégedve
azzal, amit cselekedett. De ahogy az anyja jutott
eszébe, az lett gondolatainak a vége: hát ebbe jól be-
lemásztam!

MINTHA A VILÁG ebédek és vacsorák szaka-
datlan sorából állna. Azon az estén, amikor István
kinn vacsorázott Varróéknál, Válék is vendégeket
láttak vacsorára. Csak a szűkebb családi kört. A je-
lenn voltak névjegyzéke, ha valamely napilapban köz-
readták volna, így festene: Vál Péter pékmester és
neje, Volonszky Máté festőművész és neje, dr. Giry
Géza ügyvéd és neje. És mintha a világ döntő ese-
ményeit vacsorákon beszélnék meg, ebben a társa-
ságban is — István fenyegető házasságáról volt szó.
Valósággal konferenciát tartottak ennek az ügynek
a megtárgyalására. Érintettek ugyan olyan csekély-
séget is, mint hogy Runciman lord tárgyalásai meg-
rekedtek, hogy a nemzetközi helyzet a szudétánémet
kérdés alatt a végletekig feszült, hogy alighanem ál-
talános európai háború lesz, hogy az aznapi lapok
közlései szerint Chamberlain, angol miniszterelnök
Hitlerhez készül, de mindez csupán a főkérdés szem-
pontjából bírt fontossággal: mi lesz Istvánnal? Mert
Válnét csak ez az egy kérdés foglalkoztatta s már
csak udvariasságból is, no meg hálából a jó vacsorá-
ért, neki kellett szolgálatára lenni a lehetőségek fel-
vázolásában. Háború! Hogy lesz-e, vagy nem, az azért
fontos, mert, ha lesz, még Istvánt is elvihetik kato-
nának. Válné nem is rémüldözött erre a gondolatra.
Ha elvinnék, akkor... még nem bizonyos, hogy el-

vesztené a fiát, még visszatérhetne egészségben, ép-ségben, de így! Ha elvinnék... minden anyai aggo-dalma mellett is úgy érezte Válné, nagy kő esne le a szívéből.

Mi hát a helyzet? Nem a cseh kérdés, illetve a szudétanémetek ügye, nem is az ellanyhult, csaknem szünetelő spanyol polgárháború állása, nem Amerika mindjobban élénkülő aktivitása, Rooseveltt szigorú üzenetei, az orosz úgynevezett szfinksz hallgatása, nem, nem, nem az a fontos, hanem: István már megint egy nővel foglalkozik, helyesebben mondvá, egy nő hálójába került, vajon el akarja-e ezt is ven-ni? Végzetesen komolynak kell-e tekinteni az ő cél-zásait, vagy még minden jóra fordulhat?

Válné, hogy a veszélyt ne kisebbsítsék, s az ő anyai aggodalmát ne tekintsék túlzottnak, mert az sohasem lehet túlzott, egy kicsivel megtoldva a valóságot azt állítja, hogy neki négy szemközt István már sokat mondott, többet a kelleténél, mert, bár, kérdés for-májában, így szólt:

— No, és mi lenne, ha Irmát elvinném feleségül? Miért lenne az olyan szörnyű, vagy akárcsak hely-telen cselekedet? — Oh, ő már ismeri Istvánt, ez a puhatolózás végzetes szándékra vall. Micsoda ember is az ő fia? Hiszen más úri fiatalember az ilyen kis haszontalan nőt a szeretőjévé teszi, pénzzel támogat-já, amikor megunta és komoly házasságot akar kötni, persze magához illő nővel, akkor útjára ereszti, leg-főljebb egy csinos összeggel kielégíti. Ilyen célra Vál-né még tízezer pengőt sem sajnálna. Ezt a nézetét ki is fejtí a társaság előtt. És licitál: Még huszon... tí-zenkettőt sem.

— Ez az úgynevezett koszorúmegváltás, — jegezte meg gúnyosan Böske.

Vál Péter közbeszólásra merészkedett:

— Túlzol, Margit. Értem, hogy meg vagy ijedve, de korainak tartom erről az ügyről beszélni.

A többiek is megtették észrevételeiket. Dr. Giry csak ennyit mondott:

— Abszurdum! Tehát meg sem történhet.

Válné elmerengett, a balsorsba magát egészen beleélve, így látta a legfőbb bajt:

— Aztán a rokoni kapcsolat egy olyan családdal, ez az, ami képtelenség. Ezen én már sokat gondolkoztam és nem tudom elképzelni. A legtermészetesebb lenne, hogy én egyszer sem megyek el hozzájuk s egyáltalában nem érintkezünk velük. Ez azonban sértődésre, ellenkezésre vezet s szegény István issza meg a levét. Én ellenzem ezt a házasságot, de ha már meg kell történnie, akkor semmi olyant nem akarok tenni, ami István kedvét rontja. Az utolsó percig ellenzem s nagyon szeretném, ha valami történne, ami megakadályozná az egész tervet. Még ha fájna is Istvánnak, azt is elviselném. Félév alatt elfelejtené még a nevét is annak a lánynak, erről nincs kétségem. De attól a perctől kezdve, mihelyt elháríthatatlanná vált a dolog, jóképet vágok hozzá és igyekszem belenyugodni. Viszont éppen ettől a perctől kezdve nem tudom elképzelni a folytatást.

— Hát nem kell rajta előre rágódni, — csitította a feleségét Vál.

— Hogyhogy nem kell? Azt hiszem, hogy te semmin sem rágódsz előre. De gondold el, mit fogsz csinálni? Hogyan viselkedsz? Tegezödöl majd azzal az altiszttel? Te tegezed őt és ő téged? Hát föl tu-

dod te ésszel fogni ezt a helyzetet? És ha majd kérdezik az ismerőseink, kit vett el a fiad, akkor mit mondasz?

— Hát azt mondom, hogy egy nőt.

Böske:

— És tedd hozzá: nem pediglen férfit.

Vál nem hagyja magát:

— Megérti az, akinek mondom. Tudja jól, hogy a többihez semmi köze, nem óhajtok a részletekről nyilatkozni.

Böske:

— Nem, mert a családban mezaliánsz történt. A fiatalúr rangon alul nősült.

Dr. Giry, aki Válnét is túllicitálta a sopánkodásban, hévvel kezdte magyarázni:

— Ez valóban mezaliánsz lenne. Nemcsak az uralkodóházak tagjai követhetnek el mezaliánszot és én nagyon is megértem az arisztokratákat, amikor kézzel-lábbal igyekeznek megakadályozni, hogy a család valamely tagja polgári nőt, vagy éppen színésznőt vegyen feleségül. Számtalan olyan esetről hallottunk ugyebár, hogy az ifjú arisztokratát a szülei kitagadták az örökségből, mert nem mondott le az úgynevezett imádottjáról, aki nem illett bele a családba. Ez, kérem, hogy egy nő nem illik bele a családba, nem egyszerű ráfogás, kérem, hanem valóság. Csak el kell sorra gondolni, hogy ... hol is kezdjem, mindjárt a házasság megkötése után a fiatal gróf haza viszi a nejét ...

Böske közbevágott:

— Előbb nászútra mennek.

Giry rá sem nézve Böskére, beszélt tovább:

— ... aki egy ... mondjuk, művésznő ... hát mi-

ről fognak beszélni a grófi család s az előkelő társaság többi női? És miről beszél ő? Hiszen, engedelmet kérek, akkor, ha megérkezik mondjuk Petneházy herceg, az új asszonynak a szomszédnőjétől rögtön azt kell súgva kérdeznie: gazdag ez a herceg? Menynyi a jövedelme? Nahát kérem, ez ugyebár, határozott visszatetszést fog kelteni a másik, az arisztokrata nőben. És azután... ez így van, a társaság többi tagjai sem tudják, mit beszéljenek az új asszonnyal. Az új asszony lát egy színes metszetet az előcsarnokban, mely lovaglő vörösfrakkos urakat ábrázol, s azt hiszi, hogy az lóverseny és a vörösfrakkos urak zsokék. Szóval nem tudja, hogy az falkavadászat. No, már engedelmet kérek... meg mit tudom én, reggelig beszélhetnék és magyarázhatnám az ilyen dolgok tarthatatlanságát.

Válné bólogatva hallgatta a vejét és itt közbeszólt:

— Nagyon okosan mondja Géza, éppen ez az, a tarthatatlan helyzet, amitől előre borsózik a hátam. De István maga is tudja mindezt és attól félek, mégis elveszi azt a lányt, azután egy-kettőre kiábrándul belőle. Mert az ilyen félszeg viszony csak kiábrándulással végződhetik. István nagyon művelt ember, szeret kultúrtémákról beszélgetni, hozzánk intelligens emberek járnak, hogyan fest majd, ha a fiatalasszony önagysága azt a nevet hallja, hogy Freud, és azt hiszi, hogy a Teréz körúti bútorkereskedőről van szó.

A példa nem volt rossz. Manyika összecsapta a kezét:

— Hát ez borzasztó. Én megvallom, én... nem fogok nevetni, sokkal rosszabb fog történni, én sírva fakadok. És kitör a botrány.

Böskét megint előntötte az ellenkezés ingere:

— Borzasztó, borzasztó. Legyetek nyugodtak, nem hiszi majd a kis nő, hogy a bútorkereskedőről van szó. Tudni nem tudja még, hogy ki az a Freud, de nagyon okosan fog hallgatni. Fülelni fog és... hamarosan legalább annyit fog tudni Freudról, mint ti. Mert a nevén kívül, ezt valljuk meg, ti sem tudtok róla semmit. De fogadok, hogy Péter sem tudja, ki az a Freud.

Böske volt a szűkebb és tágabb család egyetlen tagja, akivel Vál gorombáskodni mert, most is dühösen rászólt:

— Csak te ne szemtelenkedj. Te nagy tudós vagy. Én nem szégyellem, ha sohasem hallottam volna ezt a nevet. De véletlenül már hallottam, mert ti mindenről kotyogtok. Tiköztetek, a bolondok közt, ne hallaná az ember Freud nevét?... Az egyik ember ezt nem hallotta, a másik azt nem. Elmondok én neked ötven olyan nevet, mind híres neveket, amiket meg te nem hallottál soha. Tudod te, ki volt Kis Béla? Na látod! Hát a cinkotai nőgyilkos volt, aki bádoghordókban ásta el az áldozatait. Tudod te, ki volt a Kozarek? Tudod te, ki volt a Jáger Mari? Na, látod. Hát az egy hódmezővásárhelyi méregkeverő volt, még nálad is nagyobb méregkeverő.

Nagy sikert aratott Vál Péter, mindnyájan kacagtak, még Böske is. Böske aztán így replikázott:

— A Jáger Marit véletlenül tudom, ki volt. De tagadom, hogy nagyobb méregkeverő lett volna nálam, mert rajtakapták a méregkeverésen. Én azonban úgy keverem és adagolom a mérget, hogy jól hat és mégsem lesz belőle bűnügy. Vígán és szabadlábán keverem tovább az emberi kor legvégső határáig.

Most is keverem egy kicsit, mert mindjárt megállapítom: jellemző magára, hogy a néhány név, amit felsorolt, csupa bűnöző hős. Bűnöző, vagy hóhér. Vál Péter és az ő ismeretei, Léderernétől Haarmanig és vissza.

— Csak te ne szemtelenkedj, — ismételte meg Vál.

— Maradjunk talán a tárgynál, — javasolta Manyika. — Istvánnak meg kell magyarázni, hogy lehetetlenséget akar elkövetni.

— Hát akar? Kifejezetten megmondta?

Válné erre a kérdésre nem is hederített.

— Úgy van, ahogy Manyika mondja, — szólalt meg végre Volonszky is, — csakugyan lehetetlenség.

Böske csodálkozva nézett Volonszkyra. Az még megtoldotta:

— Már persze... hogyan is fejezzem ki magam, szerintem nem lehetetlenség, hanem... helytelen, tehát erkölcsi lehetetlenség, mert az anyjának fájdalmat okoz vele.

Böske szájához emelte a kezét, hogy elfojtsa a nevetését. Szegény Volonszky!

— Meg kell ezt neki magyarázni, — erősítette Manyika. — Ha más nem, hát én vállalkozom rá. Mindazt elmondom neki, amit most beszéltünk. Talán lehet rá érvekké hatni.

— Isten ments! — tiltakozott Válné. — Éppen az a baj Istvánnal, hogy önfejű.

— Veled szemben, — egészítette ki Böske. — Máshoz esetleg nagyon is simulékony. Nem akarom a fiacskádat kisebbiteni, tehát nem úgy mondom, hogy akaratlan báb.

— Szóval nem kell vele beszélni, a világért sem.

Meg sem kell kísérelni, hogy a szándékától eltérítsük, mert akkor már csak daczból is elveszi azt a ... lányt. Meg különben is letagadna mindent. Hallgatni kell előtte a dologról. Én meg igyekszem majd úgy viselkedni, mintha belenyugodtam volna a dologba. Akkor ... talán ...

— Űgy van, — helyeselte ezt az elhatározást Vál.
— Akkor talán majd csupa szórakozottságból elfelejtkezik róla. Mert azt is elhatározta, hogy belép az üzembe inasnak, én ebbe beleegyeztem, erre a fiatalember azóta is hallgat, még a fülebotját sem mozditja.

Kis csönd után Böske következett megint:

— Én meg azt mondom, hogy mondvacsinált problémán rágódtok mindannyian. Még az én drága Volonszkym is egy követ fűj veletek, mint látom ...

Volonszky:

— É-é-én?

— Igen, igen, te. Te kis állhatatos. No, de nem rólad van szó, hanem a tettesekről. A lány egészen csinos, kitűnő asszony válhat belőle és punktum. Miért ne? Hogy nem úrilány és nem művelt, az a legkisebb baj. Majd úriasszony lesz belőle, mihelyt Varró Irma helyett dr. Vál Istvánné lesz.

Válné felhördült:

— Ne beszélj így, hogy *lesz*. Ezt még hallani sem bírom.

— És majd kiművelődik, — folytatta Böske zavartalanul, — hiszen még gyerek. Majd hallgatja a rádiót. Felváltva, az egyik félórában majd Schubert-dalokat hallgat, a másikon meg ismeretterjesztő előadást az istállók célszerű szellőztetéséről. Hát maradhat a mai világban egy középjómódú ember művelet-

len? Azt hiszitek, csakugyan komoly kérdés, hogy a tortát villával kell-e enni, vagy villával és késsel? Azt bizonyosan tudja, hogy a szájával kell enni és ez egyelőre elég.

Válné:

— Már megint diadalmaskodni akarsz. Hiába magyaráztam meg, hogy a nagyobbik baj nem ő, hanem a családja. Érted te ezt jól, csak okvetetlenkedni akarsz.

— Csa-a-ládja! István nem a családot veszi el, hanem a lányt. Ti egész egyszerűen nem érintkeztetek majd a családdal. Egyszer elmentek hozzájuk, egyszer meg ők jönnek el tihozzátok.

Dr. Giry elmés akart lenni:

— És a szegény, de becsületes apa beletörüli az orrát az ablakfüggönybe.

Válné sóhajt:

— Hiszen ha egyszeri látogatással túl lehetne esni rajta...

— Túl is lehet esni — erősködik Böske. — Remélem, István, ha csakugyan megnősül, nem lakik majd itthon.

Válné, mintha megcsípték volna, felszisszent:

— Hogy' képzeled ezt? Azt hiszitek, hogy most már örökre elszakadok a fiamtól? Miért ne lakna itthon? Tudod, hogy milyen kényes. Hát ki tudná szegénynek gondját viselni, ha nem én, az anyja? Rábízhatom én őt egy tapasztalatlan gyerekre? Szó sem lehet másról, István itthon fog lakni.

Böske:

— Meny és anyós együtt. Szegény meny.

Válné nem felelhetett, mert hazaérkezett István. Frissen, jókedvűen lépett a szobába, mindenkit kü-

lön-külön szívélyesen üdvözölt, anyját homlokon csókolta, az megsimogatta a képét s kebléhez ölelte; mindenki mosolygott Istvánra, mintha az est hőse lenne, akit eddig nem győztek dicsérni.

Nem volt a szobában mindnyájuk számára karos-zék, Manyika fölállt és a magáét átengedte István-nak. István ezt egész természetesnek találva, habozás nélkül elnyújtózkodott a kényelmes székben s rágyújtott egy cigarettára. Néhány percre csend volt, aztán István gúnyos mosollyal megszólalt:

— Talán folytassuk most már az én jelenlétemben.

— Már befejeztük, — mondta Volonszky, — és pontosan megállapítottuk, hogy vagy lesz háború, vagy nem lesz. Ha pedig lesz, nem tudjuk, mikor kezdődik. Te is így gondolod?

Válné közbeszólt:

— Nem akarsz valamit enni, István?

— Köszönöm, nem. Már vacsoráztam.

— Egy kis szőlőt talán?

— Köszönöm, azt sem.

Böske:

— Kár. Egy kis szőlőt pedig kérhetnél.

István:

— Hogy te is ehess belőle, mi?

— Eltaláltad.

Szünet állt be. Válné erre az érthető célzásra a füle botját sem mozdította.

A vendégek nemsokára fölkeltek. Későre járt már az idő. Dr. Giry türelmetlenkedett először, hogy ideje volna már indulni, mert holnap hajnali kilenckor van tárgyalása.

Lenn, a kapu előtt búcsúzkodtak egymástól Gi-

ryék és Volonszkyék. Böske, alig hogy kettesben maradt Volonszkyval, rákezdte:

— Mit szölsz a hülye unokaöcsémhez?

Volonszky meglepődve nézett a feleségére:

— Mit szóljak? Téged ez a kérdés foglalkoztat?

— No, nem túlságosan, de mégis. Tudod, hogy ezt kötéllal sem lehet attól a házasságtól visszatartani. Pedig még egy mukkot sem szólt s Margit füllentett. Margit azt akarta, hogy úgy tárgyaljuk le az ügyet, mintha már tények előtt állanánk. S éppen ezáltal idézte elő a maga vesztét. De hát én csak kacagok az egészen. Miért ne szenvedjen egy kis csorbát ez a nagy fene előkelőség? ... A fiú még nem tud semmit, még nem akar semmit, csak nyakig úszik benne a boldogságban. Viszi az ár, oda érkeznek majd, ahová a lány akarja. Én csak ránézek Pistukám képére és már mindent tudok. Mivel a lány családjában szigorú erkölcs dül, a lány nem maradhat ki, tehát hol volt? A családnál!

— A lány családjánál?

— Annál, annál. Nem is az adu ász-király-filkónál. És a mamuskája kérdésére, nem akar-e valamit enni, azt felelte, köszönöm, nem. Kis szőlőt sem? Köszönöm, azt sem. Tehát ott is vacsorázott a családnál. Eszem, eszem, honnan veszem!

Böske saját homlokára csapott, tréfásan mutatva, hogy ő milyen okos.

Volonszky már torkig volt ezzel a témával, már úgy látta, hogy Vál István úrfinak barátsága egy kislánnyal, s hogy abból házasság lesz-e, lehet-e, csakhogyan Közép-Európa legfontosabb kérdésévé dagadt, de azért udvariasságból egy megjegyzésre még hajlandó volt:

— Odafönn, nincs még tíz perce, hogy helyeselted a házasságot. Még engem is leintettél, amikor valamit fülébehegedültem a kedves nénédnek.

— Jaj, barátom, ez magasabbrendű taktika. A nyílt színen holnap is helyeselni fogom. Ha én most a házasság ellen beszélnék, akkor, ha István csakugyan megnősül, én leszek a rossz. Akkor én mondtam azt is, hogy a sógor az ablakfüggönybe töröli majd az orrát, pedig ezt Giry mondta, bár én is mondhattam volna. A kedves nővérem rögtön jóban lesz a menyecskével s engem úgy kezelnek valamennyien, mint közveszélyes intrikust. Különbén is, Volonszky úr, ne hamisíts tényeket. Én fönt nem helyeseltam a házasságot és itt sem helyeslem, azaz lent sem vagyok ellene, hanem egyszerűen nem érdekel. Az ember ahhoz szól hozzá, amiről a társaság beszél. Ha kenyérsütés lett volna a téma...

— Ez az egy, ami meg nem történhetett! Válek-nál mindenről esik szó, még Barcelona bombázásáról is...

— Amikor is kedves nővérem felháborodik, ha valaki a bombázáson felháborodik.

— Igen, igen. Szóval mindenről lehet náluk beszélni, de ők még azt a szót sem mondják ki, hogy kenyér. Nem figyeltem ugyan még meg, de föltételezem, hogy ha étkezéskor kenyér kell neki, akkor úgy mondja: adjátok közelebb azt az izét.

— Azt hiszem, eltaláltad. És ha pszichoanalitikus akarnék pillanatnyilag lenni, azt mondanám, hogy... ez Péternek szól. És a nővérem, minél hidegebb Péterhez, annál éktelenebbül rajong a fiacskájáért. Azért is nem tudta nevelni. Mert mindig rajongott érte. És végül, ha rosszmájú akarnék lenni...

— Annyira talán még se erőltess meg magad!

— De erőltetem. Mert nem vagyok rosszmájú, sőt ellenkezőleg, jószívű vagyok. Veszed észre, hogy a rosszmáj ellentéte a jószív? Szóval jószívű vagyok és ... de ne kotyogj közbe minduntalan, mert nem tudom befejezni. Ha rosszmájú akarnék lenni, azt mondanám, hogy Margiték egy mintacsalád.

— Lehet. Akkor örülök, hogy mi nem vagyunk mintaházaspár.

— Látod? Ezért veszekszem én veled oly ritkán.

ISTVAN VÁRATLANUL betoppant Böskéhez. Amint leült, kis kertelés után rátért a tárgyra:

— Az állítólagos nősülésemről van szó, — mondta gúnnyal.

Böske számított valami ilyesmire, mégis meglepődött:

— Mirő-ől? Hát csakugyan, már megint nősülni akarsz? Hányadszor, fiacskám? Számolja ezt valaki?

— Nono. Azt mondtam, hogy állítólagos. Ti állítjátok ezt rólam.

— Ki az a ti? Engem ne vegyél bele a többes-számba.

— Ti mindannyian. Ezt a témát nyűvitek, tudom, ahányan vagytok.

— Nos, mit akarsz tőlem?

— Semmit. Azaz ... valamit mégis, tőled szeretnék egyetmást megtudni.

— Például, hogy csakugyan megnősülsz-e, vagy nem.

— Lehet, hogy ezt is. Mert ti mindent tudtok, én pedig egész tájékozatlan vagyok. Engem az érde-

kel, hogy mit beszéltek rólam fönt, illetve Irmáról. Mit gondoltok? Helyesebben, mit gondol anya. Mert azt látom...

— Hogy kétségbe van esve.

— Igen. Mivel szolgáltattam erre okot?

Böske vállat vont:

— Tudtommal semmivel. De tudod, hogy jó anyád annak a leghalványabb lehetőségére, hogy valaha is megnősülsz, azonnal... hogyan is mondjam... azonnal összeomlik.

István sötéten nézett maga elé. Nem szólt, csak a fejét csóválta, így fejezte ki a gondolatát, hogy hát mégis csak hallatlan, hogy ez borzasztó.

— Magyarázd meg nekem, — kezdte István, — miért teszi ezt anya? Mi az, ami kétségbeejti? Maga az, hogy megnősülsz, már lesújtja őt? Vagy mi az, amit nem bír el? Zsuzsi sem tetszett neki. Most meg... mégis, mondd el, kérlek, mit szólt Irmához?

— Na hallod! Remélem...

— Jó, jó, csak remélj. Engem mégis érdekel. Lehetetlen állapot ez. Hát arra vagyok kíváncsi, hogyan tárgyaljátok ti ezt az ügyet. Hiszen egész családi tanácsokat tartotok.

— Én azokon nem veszek részt. Én csak véletlenül estem bele...

— Szóval elismered, hogy... tanácskoztatok. Jó. Mondd meg nekem, mit szólt anya... Irmához?

Böske a faggatásra kezdett felborzolódní:

— Örült neki!

— Tehát... ő ellene is kifogása van. Pedig még nem mondtam semmit. De ti már kitaláltatok...

— Igen, igen, mi már kitaláltuk, hogy István úr addig pajtáskodik egy kislánnyal, akárkivel, hogy

egyszer csak előáll vele: Anyuskám, én megint meg akarok nőszülni.

— Ne beszélj számaráságot. És ha így lenne, ha ez megtörténne, mi lenne ebben az égbekiáltó csoda? Mi az elviselhetetlen borzalom?

— Csupa olyat kérdezel, amit magad is tudsz. Na hallod? Az a nagy társadalmi különbség.

— Ezt te mondod?

— Nem rólam van szó, hanem anyádról.

— És ő ezt nem tudná elviselni?

— Ő azt mondja, hogy nem.

— És mit gondolsz te?

— Eleinte kétségbe lenne esve, ami már meg is történt, azután... beletörődne.

— Azt hiszed?

— Mit tehetne más? Istvánért mindent, ez a családi jelszó. István a majoresco, ő az úr.

István elmerengett, azután:

— Csodálatos emberek vagytok. Kedvem lenne... kipróbálni benneteket. Az eszmét igazán ti adtátok. A legfantasztikusabb az egészben, hogy nekem még eszemágában sem volt...

Böske közbevágott:

— Oh, mit tudod te, mi van a te eszed ágában! Miért akarsz akkor egyszerre beállani péknek?

— Szóval ez is elviselhetetlen csapás. Kétségbe ejtő. Illetve az lenne, ha olyan túl sokat adnék rátok. Most már azért is... pék leszek.

— Jaj, már megijedtem, hogy azért is megnősülsz.

— Ezt hagyjuk. Erről nem is beszélek. Főleg nem tanácskozok. Azonban... valamihez cinkosul akarlak megnyerni.

— Engem? Akkor kedvesebb is lehetnél hozzám.

— Majd később. Ha már megérdemelted... Szeretném, ha anya megismerné Irmát. Akkor látná, hogy nem olyan szörnyűség, ha ilyen kislány a világon van.

— Ezt meg hogy képzeled? — csodálkozott el Böske. De nyomban folytatta: — Bár már én is gondoltam erre, megvallom.

Böske most elkezdett kacagni:

— Nem rossz. A fiatalurak a barátnőjüket nem szokták bemutatni a mamuskájuknak. Még az öregurak sem. Sőt a férjek sem a feleségüknek. De hát István a nagy újító. Mindig eredeti ötletei vannak.

— Megteszed, vagy nem teszed? Csak azért, hogy akkor anya is nyugodtabb lesz. Mert így, mit tudom én, valami kültelki apacsnének képzeled Irmát. Pedig mondtam neked, hogy egy... egész rendkívüli leány.

— Úgy? Hát már itt tartunk? Akin fennakad a szemünk és egy kicsit a szívünkre megy, az... rendkí-vü-li le-ány?

— Ne csúfolódj.

— Jó. Tervem kész, egyszerűen meghívlak beneteket uzsonnára és... mivelhogy megintcsak nem lennék titoktartó, anyuskád csak úgy véletlenül beállítana hozzám.

István tűnődött, majd bólintott:

— Így képzeltem én is. Tudod, nem akarok mást, csak hogy lássa anya azt a... rémet, és azután ne rémüldezzön többé tőle. Nevetséges.

És hozzáfűzte:

— És bizonyos vagyok benne, hogy nagyon fog neki tetszeni.

Böske hunyorgott:

— Különösen, ha az a rosszul szabott szoknya és az az olcsó dzsemper lesz rajta, amiben a múlt héten láttam. Miért nem veszel neki valami tisztességes ruhát?

— Én? Hogyan képzeled azt? Otthon csak úgy beállítani egy új ruhában? Mit szólnának ahhoz a szülei? Mit mondana nekik Irma? Egy kis tévedésben leledzel, nem tudod, hogy nagyon szigorú szülei vannak a kicsinek.

— Ez olyan duma, barátom. Elhiszem, hogy szülei vannak a kislánynak, elhiszem, hogy szigorúak, de hogy mindettől ne lehetne egy csinos ruhát fölvennie, azt nem hiszem el. A nők ilyesmiben végtelemül találékonyak. Beállítana a kislány egy csinos ruhában és olyan mesét tálalna föl hozzá, hogy a szülei szigora egyszerre fölolvadna. Bízd ezt csak arra az Irmára.

— Még mindig tévedsz. Irma nem olyan ravasz, mint... mint például te.

— Sértegetsz, vagy dicsérsz?

— Dicsérlek. Rá akarlak bírni, hogy találj ki valami okosat.

— De mit? Istenem, az ötletnek hirtelen kell támadnia, a körülményekből kell kipattannia... Én így csak olyan suta általánosságokkal szolgálhatok. Tudod mit? Mondja majd a lányka, hogy a főnöknőjétől kapta a ruhát ajándékba.

István megvetően legyintett:

— Rossz. Még rosszabb, egy vasat sem ér. Főnöknő! Hisz' az egy szegény ördög. Az nem ajándékozhat senkinek sem ruhát. Ezt hiába mondaná Irma, mert nem hinnék el neki. Esetleg megkérdeznék Maurernétől, hogy igaz-e.

— Hát ez az. Maurerné azt mondhatná, hogy a kislány igazat hazudott. Persze, ezt előre meg kellene vele beszélni.

István a fejét rázta:

— Hagyjuk. Irma maga sem fogadna el tőlem ruhát. Ezzel kellett volna az ellentmondásomat kezdenem.

— És te beveszed ezt a maszlagot? Még ha a maga csöpp eszétől csakugyan megpróbálná a ruhát visszatartatni, azért van neked egy dekányival több eszed, hogy leszereld. Magyarázd meg neki, hogy a ruha milyen fontos. Ne fogadja el, csak öltse magára. Mutatónak kell lennie. Tetszenie kell az anyádnak. A boldogságokról van szó... Majd én elviszem a fodrászhoz a kis prolit...

— Ez is rossz. Az apja kidobja még aznap este.

— Azt meg az apjával intézd el, te mulya. Igenis elviszem, rendbehozatom a csutakját, hogy hajnak lássék, meg a körmeit, hogy ne gyászoljanak. Bár... lehet, hogy mindez a buzgalom kárbavész, mert jó anyád nem jön el az uzsonnára.

— Azt hiszed? Látod, ezt az egyet el tudom intézni. Megígértetem vele. Az eredeti tervtől eltérőleg én megmondom neki is...

— Megígéri és... nem tartja meg az ígéretét. Beteg jelent. Szükség esetén ágyba is fekszik. Ó, ó, nagyszerűen megtanulta már ezt a módszert a csemetéjétől, Istvántól. Már előre kacagok azon is, hogy mi lesz ennek az egész Irma-ügynek a vége.

MAURERNÉ MEGVETTE a köpenyt, melyre Vál Péter adott neki pénzt. Irma nem akarta elfogadni. Addig-addig nézegette, próbálgatta, míg megtalálta a közbeeső megoldást: elfogadta a köpenyt, de ott-hagyta az üzletben, nem merte fölvenni. Maurerné hallgatott egy-két napig, akkor rászólt:

— Mit okoskodik maga? Különb kisasszonyokkal is megtörtént már az ilyesmi.

Irma sejtette, hogy ez a szó, ez az „ilyesmi”, nemcsak arra vonatkozik, hogy ő köpenyt kapott ajándékba. Hallgatott. Maurerné azonban szőtte tovább:

— Ha esze van, megcsinálhatja a szerencsáját, legalább, amíg fiatal, jól él.

Irma fölháborodását legyőzte a kíváncsisága. Ugyan, hogyan is csinálja a maga praktikáit egy ilyen nő, mint ez a Maurerné? Mit mondhat még? Felelt hát:

— Nem értem.

Maurerné kacagott:

— Ne tettesse magát, kis angyal. Ért maga engem. Tudom én, hogy senki sem olyan ostoba, mint amilyennek látszik... Egy-két évig jól él és azután is férjhez mehet. Persze, magához való emberhez. Lesz

majd egy kis hozománya is. Az manapság kell a férfiaknak.

Maurerné most már enyhébb hangon beszélt tovább. Olyan jóakaratot mutatott Irma iránt, oly mézesmázosan szólt hozzá, meg is simogatta, drágának, kismadarának nevezte, hogy Irma, — maga is megdöb-bent ettől, — nem tudott rá haragudni. Végül aztán, István védelmében bízva, a sarkára állt és elszánt fölénnyel intette le Maurernét:

— Köszönöm, most már elég. Csak azt akartam tudni, hogy mire képes. De most már kérem, hogy máskor az én dolgaimba ne avatkozzon. Mert . . . mindent elmondok István úrnak. És abból baj lesz.

Böske szerdai napra tervezte az uzsonnát, s mivel halogató természetű volt, úgy gondolta, hogy ráér hétfőn-kedden elintézni mindazt, amire vállalkozott: kicsinosíttatni Irmát s ruhát vásárolni a számára. A terv kivitelére azonban nem került sor, mert István, mivel úgyis elő kellett volna állnia az uzsonnával, hirtelen ötlettel vasárnap délután így szólt Irmához:

— Tudod mit? Ne menjünk moziba, ne menjünk sehova, fölviszlek hozzánk.

Irma elsápadt. Szabadkozni akart, de nem tudott. Legjobban szeretett volna elszaladni. Fölmenni Válékhoz! Úgysem merné ő azt megtenni. Mint micsoda, milyen jogon? Talán . . . még ki is kergetnék.

— Helyes? — sürgette István, aki nem érezte át a lány zavarát.

— Lehetetlen. Félek.

István nevetett:

— Gyáva nyúl. Az én apám nem fogorvos.

— És az édesanyja?

— Ő még kevésbé.

— De mit fog szólni?

— Majd meghallod.

— Nem merek.

— De én merek, lásd, hős vagyok. Elöl megyek én, te jössz utánam.

— Én... én... elájulok. Mit fog mondani maga az édesanyjának?

— Bemutatom Varró Irmát, a pajtásomat.

— Pajtását?

István értette a kérdést:

— Mindenesetre csak ennyit mondok.

Irmának még eszébe jutott egy kifogás:

— Hiszen maga azt mondta, hogy uzsonnára megyünk majd a nénikéjéhez. Pedig... én oda sem merek elmenni.

— Akkor tehát mindegy, megyünk most hozzánk.

— Inkább majd... az uzsonnára.

— Nem. Most megyünk, — erélyeskedett István.

— Egy olyan uzsonna nagy cécóval jár, esetleg mások is lennének vendégek, meggondoltam a dolgot. Hidd el, sokkal jobb, ha most váratlanul beállítunk anyához. Hárman leszünk, legfőljebb négyen az édesapámmal együtt, kis családi kör, aztán ezen is átesünk... Drukkolsz?

— Nagyon.

— No, kis komám, ne félj te semmitől. Bízd csak rám magadat. Mással ne törődj. Ne félj te anyától, ő szeret engem, majd meglátod, hogy tetszel neki. Hogy' is ne tetszenél neki, ha énnekem tetszel. Meg nincs is még egy ilyen szép lány Pesten, mint te vagy. Nekem elhiheted.

Irma megkönnyebbülten nevetett:

— Ha Pesten nincs is, de... vidéken van?

— Nincs. Az egész világon nincs.
— De... csak így vagyok felöltözve. Nem baj?
— Nem. Még jobb. Csak lásson anya olyannak, amilyen eddig mindig voltál. Amilyennek megismertelek. Még ráérsz elegánsabbnak lenni. Különben is szerintem az elegancia, a kiöltözöttség, a kikészítettség nem fontos. Nagyon rosszul vélekednek erről a nők. Képzeld el egy csúnya, girhes, beteges, puklis, ferde...

— No, még milyen? Sánta?

— ...ferde, lapos, csontosképű, gigás nőt francia selyembe öltözve, ékszerekkel felcicomázva, és képzelj el egy gyönyörű, fiatal, egészséges nőt egy egyszerű, fehér vászonruhában. Nos, melyik a szebb? Melyik az értékesebb?

Irma tréfás kedvre derült:

— Attól függ, hogy milyen célra. Mert, ha sok drága ékszer van rajta, akkor...

— Tudom, akkor a zálogházban többet adnak rá. Nevettek.

— Jaj, nem lehetne mégis a jövő vasárnapra hasztani?

— Nem. Hiszen szerdán lenne az uzsonna.

— Mégis... milyen címen megyek én föl magukhoz? Lehetséges ez?

— Té címen, — nevetett István, így ütve el az indokolást.

— Hát muszáj?

— Nem muszáj, de azért fölmegyünk.

Amikor a ház közelébe érkeztek, István mutatta:

— Ott lakunk.

— Tudom.

— Honnan tudod?

— Egyszer, amikor az üzletből elküldtek valahová, egy kis időt elcsentem, eljöttem erre. Kíváncsi voltam. Nem volt helyes? Futottam ám idáig, meg vizsgálta is.

— Helyes volt. Minden helyes, amit te csinálsz. Általában s ezt most komolyan mondom, mert én sem mindig tréfálok ám, sohse törd a fejedet azon, hogy helyes-e, amit teszel, vagy helytelen. Tégy úgy, ahogy jól esik, aki szeret téged, az úgyszemint meg lesz veled elégedve, aki pedig nem szeret, annak hiába minden. Annak akár imádkozhatsz is, akkor is azt mondja rád: nézd mit csinál az az aljas képmutató! Így van. Ezt azért mondtam, hogy ne drukkolj te nálunk se. Úgyszemint mondhatnám, ne törődj a szüleimmel. Te csak... hogyan is mondjam, te csak legyél. Egyebet úgy sem tehetsz. A többit bízd rám.

Irma mosolygott, élvezte István biztatását, jól esett az neki, és... mégis szorongott, amikor a lakásajtón István csöngetett. De... csak addig, míg ki nem nyílt az ajtó. Attól kezdve, mintha elvágták volna a szorongását. Átadta magát sorsának. Valami gyermeki jótvárás élt benne, mélységesen meg volt róla győződve, hogy vele csak jó történhet, hogy, ha valami kedvezőtlenül kezdődik, vagy folyik, a végén az is üdvösré fordul.

Józsi úr nyitott ajtót, aki most inasi szolgálatot teljesített. Irma megnézte magát a tükörben, simított néhányat a hajján. István ment előre:

— Én már ismerem az utat.

Egy perc múlva Válné előtt álltak, aki éppen újságot olvasott. Letette a pápaszemét, felállt, zavart mosollyal, összeráncolt homlokkal lépett Irma felé:

— Isten hozta, — oldalt Istvánra tekintett.

Irma kezét csókolt. Úgy érezte magát, mint kislány korában a tanítónő előtt. Válné mintha hasonlított volna az első tanítónőjéhez. Az a tanítónő igen komoly néni volt, de igazságos és végeredményben jó. Ez a hasonlatosság most segített Irmának. Félig otthonosan érezte magát miatta. Az új helyzet csupán megismétlődése a réginek, a régi pedig, ó az nagyon is elviselhető volt, több annál, kellemes.

— István már beszélt magáról, — kezdte Válné, — s örülök, hogy egyszer már látom.

Mit mondjon erre Irma? És, ha semmi okos nem jut eszébe, mit tegyen? Mosolygott. Nagyon enyhe zavarral, mintha tudta volna, hogy egyelőre ennyi is elég.

István gyöngye lökessel indította Irmát a kis kerek asztalhoz, mely köré karosszékekbe telepedtek le. Jaj, milyen finom egy ilyen karosszék! Milyen jó benne ülni. Egészen más, mint otthon. Irma gondosan húzta lefelé a térdén a szoknyáját és Istvánra tekintett, mintegy jóváhagyásért. Válné ült le utoljára, az újságot összehajtotta előbb s a kisasztalra tette, közben igen diszkréten, tekintetének egy félreejtésével, megnézte az Irma cipőjét és harisnyáját. No meg, egyúttal... a lábát is. Nem volt semmi baj, sőt... a lába határozottan formás a kislánynak. Az arca, hát arról már Válnénak megvolt a benyomása. Egy-két pillanat alatt sok mindent megállapított: a lányka nem csúnya; nem szépség ugyan, de csinos; a tekintete... hát rokonszenves; olyan ártatlan, gyermeki, szinte semmitmondó, legföljebb, ha egy kis alázatot fejez ki; amikor mosolyog, megvesztegetők a képén a gödröcskék; fő, hogy nem kövér, nem tenyeres-talpas, olyan, mint egy úrilány, mindenestre rá

lehet fogni, hogy az; a ruhája, az is rendes volna, valami olcsóság. Talán... jobb családból származik, már úgy érte, hogy, ha most olyan közönséges foglalkozása van is az apjának, a nagyszülei esetleg jó módúak voltak. Meg aztán... no, majd meglátjuk!

— Az újságot olvastam éppen, — beszélt Válné.
— Ezeket a csúnya háborús híreket.

Valamit már Irmának is kellett mondania. Nem lehet, hogy csak szüntelenül mosolyogjon. Ha az édesapja látná, hát rászólna: ne vigyorogj, mint a fakutya; beragad a szád, pedig máskor ugyancsak kinyílt. De hát nincs semmi baj, itt a téma. Irma hirtelen elkomolyodott s szemét tágra meresztve mohó várakozással kérdezte:

— Mit tetszik gondolni, lesz háború?

Válnénak muszáj volt nevetnie. Istenem, hát kedves, tagadhatatlanul kedves.

— Jaj, fiam, ha én azt tudnám. Azt hiszem erre a kérdésre azok sem tudnának felelni, akik jobban értenek hozzá. De... mit gondol maga?

— Nem lesz!

— Ne-em? És miért nem?

— Lehetetlenség, hogy legyen. Hiszen... olyan békeességben élünk.

— Bizony ne is legyen. Mert akkor... Istvánnak is el kell mennie.

— Nem megy! — tiltakozott Irma.

— Nem kérdezik azt tőlünk, hogy elengedjük-e. Elviszik.

— Nem vihetik el.

— Már hogyan vihetnék? Erős, egészséges fiatalember. — Válné fürkészve nézte Irmát. Valamire gondolt, hogy milyen csúnya lenne, ha most azt mon-

daná ez a lány: De én nem engedem ám! Mintha valami rossz könyvből olvasná. De Irma csak ennyit felelt arra a kérdésre, hogy már hogyan vihetnék:

— Nem tudom. De ez az érzésem. Én... nem tudok semmi rosszat elképzelni.

Most István is közbeszólt, félelmetes komolysággal:

— Engem nem *vinnének*, mert én *magamtól men-nék*.

Megjelent Vál. Már tudta, hogy itt a fiú és a... kislány. Kislány, pajtás, barátnő, menyasszony, mindegy. Láta a kalapjukat az előszobában, de Józsi úr is kétértelmű szemtelenséggel jelentette:

— Vendég van. A tanár úr, meg a kisasszony a fiókból.

Vál dühösen végigmérte Józsi urat és nem felelt semmit.

— Á-á, jónapot kisasszony. Hát maga az a... az a Varró Irma? No, örülök, örülök.

Vál leült, rágyújtott egy cigarettára:

— Tessék, — Irma elé tartotta a tárcáját...

Irma gyerekesen felnevetett:

— Ó, köszönöm, én nem cigarettázok. Az én papám nagyon szigorú.

— Ahá, fél a papájától. Még nem cigarettázik, de majd fog.

Majd fog! — ez sokat jelenthet, ha Vál úr mondja.

— De én nem akarok.

— Az nem baj, mégis fog.

Válné kiment, hogy kávé készítsen. A szakácsnő is, a szobalány is szabadidősök voltak estig, Józsi meg mégsem bízzák az ilyesmit.

Irma fesztelenebbül érezte magát, mialatt Válné odakünn foglalatосkodott. Vált igen jóindulatú, ba-

rátságos embernek érezte. Csak Böske világosíthatta volna őt fel, persze, a maga módján: jó ember, senkinek nem tesz rosszat, ha haszna nincs belőle. Vál tréfálkozott Irmával. Sőt tréfásan udvarolt is neki, bókokat is mondott. Irma arra gondolt, hogy jaj, ő csak úgy betolakodott ide. De azt érezte, hogy jobb itt, mint otthon. Mert a papa, az igazi papa, az egészen más.

Meguzsonnáztak. Ugyanabban a szobában, a kis asztalról, melyet Válné terített meg. Irma feszengve nézte a terítést, nem tudta, hogy mi a kötelessége, vagy mi az illendőség, segítenie kell-e. Istvánra nézett, csak a tekintetével kért tanácsot, de István, a szívtelen, úgy tett, mintha nem értené. Uzsonna közben Válné csaknem felsikoltott: Jézusom, aprít! Ó, ó! A tejeskenyeret darabokra törte Irma s hullajtotta, később gyömöszölte a kávéjába. No, de csak ez az egy cselekedete keltett visszatetszést Válnéban. Ebben az aprításban előre vetette árnyékát a rettegett jövő: lesz még jónéhány baj... ha István észre nem tér és meg nem gondolja, hogy... de, ha István mégis elvenné, hát majd csak megtanul lassanként mindent. Nyilván van hozzá tehetsége, azt érezni. A ruhája... bizony ócska. Úgy látszik, mindenesetre ki kell öltöztetni. Nem járhat így vele István. Ez nem lenne méltó... Istvánhoz. István! Neki mindenből csak a legfinomabb, a legdrágább, a legszebb való. Hogy ez a fiú, ezekkel a szegény lányokkal, na... előbb az a Zsuzsi, most ez az Irma. De inkább ez, mint az. Pedig Istvánnak a legszebb nőkhöz is joga volna... mint egy királynak. Ez a kis szolgálány... hát ez olyan, mint mikor az Ember tragédiájában a fáraó lehajol a végtelen magasságból és magához emeli a

rabszolgánót. A fáraó, hogy is mondja: Van nekem... Van nekem... Jaj, hogyan is, miye van neki elég abban a darabban? Mindene! Pénze, hatalma, ereje, esze. Kár, hogy a fáraónak az a csúf kecskeszakállá van.

Válné fölállt, odalépett István mögé, lehajolt hozzá és megcsókolta az arcát. Azután a képét simogatta, lassan, hosszasan, István nem jött zavarba, sőt fölényesen, diadalittasan mosolygott.

— Olyan a bőre, mint egy lányé, — sóhajtotta Válné, miközben óvakodott Irmára nézni.

— De csak amíg jól viseled magad, — mondta István. — Ha megharagítasz, szakállt növesztek!

Nem sokáig beszélgettek, István úgy látta, hogy első találkozásra elég ennyi. Válné nem marasztalta őket, köszöntek és elmentek.

Este Válné kevésbé volt barátságos a fiához. Gondterhes arccal szólt:

— Fiam, hogyan képzeled te ezt! Csak úgy felhozod a lakásba, a családba a barátnődet? Ezt is Párizsban tanultad? Bár én azt hiszem, hogy ez ott sem szokás.

— Barátnőm! — mélázott el István a szón, nem kis jelentőség nélkül.

Válné enyhén sóhajtott és hallgatott.

ISTVÁN SÜRGETTE az apját, az nem is akart vele ellenkezni, elmentek hát az ipartestületbe s ott megkötötték a tanoncszerződést. Ezzel a szerződéssel István megindult új pályáján. Igen büszke volt elhatározására és annak gyors megvalósítására. Ott-hon mutogatta a szerződést anyjának, Manikának

és a nénjének, Böskének. Egypengős bélyeg volt a szerződésen, pecséttel átütve, alul cikornyás aláírá-sok, — hát komoly dolog, az tagadhatatlan. *Tanonc-szerződés, melyet egyrésztől Vál Péter pékmester — iparos, másrésztől dr. Vál István... alulírott ipar-testület előtt a következőleg kötöttek meg. Vál Péter magához veszi... és őt nevezett mester-iparos az alább megjelölt idő alatt és feltételek mellett a pék-mesterségre tanítja. A tanoncviszony megállapított tartama hat hónap.*

— Hat hónap! — sóhajtott Válné. — Hisz' az egy-kettőre eltelik.

Válné legjobban szerette volna kikapni a papirost a fia kezéből és összetépni.

— Ide nézz, koma! — nevetett István Böske felé. — Látod ezt? A bürokráciát előre nem látott eset érte. Itt vannak a rubrikák, ki kellett azokat tölteni, hát kitöltötték; *A tanonc szállásáról szülei, ruházatá-ról szülei, szennyesruhájának mosatásáról szülei, a segédvizsga költségeiről szülei, a betegsegélyezéséről és balesetbiztosításáról a mestere...*

Böske közbeszólt:

— Szóval, ugyancsak a szülei.

— ...*Iskolai kiadásairól a szülei, szerződtetési költségeiről a mestere gondoskodnak.*

— Tehát neked egy vasadba sem kerül a kaland.

— Kaland? — István szigorúan ráncolta a hom-lokát.

— Jó, jó. Menjünk tovább.

István olvasta hangosan:

— *Jelen szerződés alulírott iparhatóság előtt köt-tetett... a szerződő felek azt felolvasás és megma-gyarázás után írták alá. Figyeled? Meg is magyaráz-*

ták. És én megértettem. Ezért — és az anyjához fordult — most uzsonna jár nekem. Benne van a szerződésben, hogy ételmezéséről a szülei gondoskodnak. Különben újraoltási bizonyítványt is kellett becsatolnom. Anélkül az ember nem lehet pék... *A tanonc mindaddig, míg tanoncideje tart, a tanonciskolát látogatni tartozik...*

— Ugyan, menj a csodába, — haragoskodott Válné. — Csak nem jársz...

— Miért ne látogathatná? — hadakozott Böske. — Hadd látogassa. Majd ott jól eljátszik az iskola-társaival. Gombozni fogtok? — fordult Istvánhoz. — Gombozni, kicsikém, vagy golyózni? Mert én meg-nézlek. Egy kis futballozásba esetleg be is szálllok.

— Akkor gyere velem most, — fölényeskedett István, — mert mindjárt megyek és kérem a felmentésemet a tanonciskola látogatása alól.

— És általában a munka alól. Vagy azt nem ott kell kérni?

Válné lemondóan:

— Ne hidd, Böske. Dolgozni fog az öcséd... Leg-alább két hétig.

— Azután összepakolja a műhelyt és felviteti a padlásra, — gúnyolódott Manyika.

István nem sértődött meg, nevetett.

Böske a fejét ingatta:

— István! Te dolgozni fogsz?

— Természetesen. És te ezen éppen úgy csodál-kozol, mint anya. Tehát nem mondhatok most go-rombábbat, minthogy naiv vagy. A szakmát ki kell tanulnom. Milyen pék lennék máskülönben? Hogyan vezetném majd az üzemet? Különben is, ha jól meg-gondolom, az embernek semmiképpen sem árthat,

ha kitanul egy komoly mesterséget. Tudod, olyan világ járja, hogy csak a két keze munkájában bízhatik az ember.

— István, ezt valahol olvastad. Vezércikkben. Melyik újságot szívtad ma mellre?

— Úgy van, ahogy mondom, vezércikk nélkül. Én, bármily meglepetés is ez a számodra, ilyesmikre is gondolok néha. Például arra, hogy a vagyon mindinkább kezd illúzióvá válni.

— Ne mondd. Akkor, hát... örüljek, hogy nincs vagyonom?

— Azt nem mondom. De túlságosan ne bánkódj emiatt.

Böske tréfás fintorral:

— Csak *ne bánkódj*? Ó, én már azt hittem, hogy messzebb tartunk, hogy örülhetek is. Hogy... talán ti már fel is oszthatnátok a vagyonotokat, és egy bérházacska nekem is jutna. Tudod, nagyon belefáradtam már a munkába. Volonszky is... az enyémbe.

István szigorúan nézett a Böske szemébe:

— Te arról ábrándozol, hogy a jövő társadalmában nem kell dolgozni? Ebben aztán óriásit tévedsz. Legföljebb... a haszontalan munkád helyett majd hasznosabbat kell végezned.

Ezt olyan meggyőződéssel mondta István, hogy Böskében forrni kezdett a düh:

— És a jövő társadalmában te leszel a munka propagátora? Sőt már előre szerzel híveket a munkának? A hasznos munkának?

— Igen, igen. A bérházzról te már lekéstél. A bérházat eddig kellett volna megszerezned.

— Festéssel?

— Akármivel. Akinek bérháza nincs, az sohasem is érdemelte meg, hogy legyen neki.

— Te talán megérdemelted?

— Minden bizonnyal. Mert nekem van.

Böske összeszorította az ajkait. Nem akart semmit sem mondani. De kirobbant belőle:

— Ó, te! Te végtelenül ügyes. Szorgalmas és zseniális. Jó, hogy olyan magasra nőttél, mert, ha könnyebben felérnék, hát bízisten lekennék neked egy jókora pofont, te majom!

ISTVÁN VASÁRNAP este úgy intézte a dolgot, hogy a szülei is hallják, figyelmeztette hát a szobalányt:

— Holnap reggel félhétkor keltsen föl!

Válné rögtön megkérdezte:

— Kirándulni még?

Tessék! Már megint az ellenállás. Mintha csak kirándulásról lehetne szó. István ingerülten felelt:

— Ugyan! Tudod, hogy holnap kezdem a munkát a műhelyben.

Az anya nem tágított:

— Jó, jó. Azért nem muszáj hajnalban fölkelned. Bemehetsz te tíz órakor is... a műhelybe.

István már indult lefeküdni, most megállt, az arca megrándult s belső izgalmától rekedten szólt:

— Kérlek, engem ne akadályozz most már semmiben. Mert én nagyon jól megértelek. Tudom, hogy mit jelent ez a gáncsvetés lépésről lépésre.

— Gáncsveté-é-és?

— Igen, az. Én valamit elhatároztam és azt véghez akarom vinni.

— Komédiázni.
— A szakmát alaposan kitanulni.
— Ilyen sürgősen?
— Sürgősen. Csakugyan sürgősen.
— Nem értem. Ki siettet?
— Ezt persze csak úgy értenéd meg, ha azt hinned, hogy valaki siettet. No, legyen igazad, lehet, hogy valaki siettet.

— Ezt most hallom először.

— Most mondtam először. De különben nem fontos, nekem nincs szükségem arra, hogy valaki sietessen. Lehet, hogy akkor egy lépést sem tennék. A magam szándékáról van szó. Elég volt, pék akarok lenni. Egészen jó pálya, amint az apám példája mutatja. Ő vagyont szerzett vele.

— Neked nincs szükséged arra, hogy vagyont szerezz.

— Tudom. De majd én... gyarapítom a meglevő vagyont.

Válné nevet, s talán először életében, fitymálva, csaknem lenézéssel tekint a fiára:

— Te gyarapítod a Vál-vagyont? Ó, gyenge lélek! Arról megfelelkezel, hogy a te apádnak *én* voltam a felesége. A vagyont *én* szereztem. Ő csak dolgozott. Az igaz, hogy éjjel-nappal, de ez még nem lett volna elég. A vagyonszerzéshez, de még a vagyon megtartásához is, sokminden szükséges. A te apád családja elhordott volna innen mindent. A lénűtők. A sok naplopó rávetette volna magát arra az egyre, aki közülük dolgozott és keresett. De én nem tűrtem őket, én résen álltam. Én nem adtam nekik. És ez kellett ahhoz elsősorban, hogy a kis üzlet vagyonná nőjön. Nem adtam, megvolt hozzá az erőm. Mert én tudom,

hogy akinek nincs, az nem is érdemli meg, hogy legyen neki.

Válné elhallgatott, István nem szólt. Benne volt ugyan a vádló kedvben, de elakadt, mert ... két nap előtt ő ugyanezt mondta Böskének.

Kis szünet után Válné makacsul folytatta:

— Tudom, hogy megint Irmáról van szó. A te Irmádnak ugyanolyan rokonsága lesz, mint az apádé. Lesz majd, mit tudom én, valami részeges sofőr sógorod. Még nem tudjuk, hogy kiket-miket rejt magában a ... reménybeli családod.

— Még nem reménybeli. Különben a te sógoraid sem államtitkárok. Éppen most említetted meg őket.

— Azok az én sógoraim. De nem is sógoraim, mert én nem tartom velük a rokonságot. És ... ne hasonlíts engem össze ... a te Irmáddal. Én bíztam magamban. De ti! Mit csináltok majd ti? Hogyan éltek együtt házasságban? Hisz' te, fiam, erre a lányra is ráunsz majd. Nem lehet másképpen. Hisz' te, fiam, művelt úriember vagy, a lány meg egy ... egy valóságos pesztonka. Ordít róla, hogy sohasem volt úriemberek társaságában. Én, megvallom őszintén, bármennyire megsértődsz miatta, majdnem sírva fakadtam, ahogy elnéztem. Csak ül és hallgat és egy szót sem szól percekig. Nincs miről beszélnie. Nincs gondolata, nincs tudása, semmi műveltsége. Hát nem látod, micsoda nevetséges helyzet ez?

Vál eddig úgy tett, mintha olvasta volna az újságot, melyet a kezében tartott. Kémlelő pillantást vetett a fiára és ... közbeszólt:

— Nem kell ezt olyan szigorúan venni. Még fiatal az a lány. Még sok mindent megtanulhat. Polgári házaknál az ilyenek még iskolába járnak.

Válné dühösen:

— De azok már addig is iskolába jártak. Azok már csak folytatják a tanulást.

— Fő, hogy lesz miből megélniök. Istvánt társul veszem az üzletbe. Az a lány még mindig tanulhat. Lesz neki miből. Miattam megtanulhat akár angolul is.

És Vál ugyancsak összeszedte magát, mert ezt nemcsak maga elé mormolta, hanem értelmesen, hangosan mondta el s a felesége szemébe nézett.

Válné:

— Segítesz neki?

— Nem. Csináljon István, amit akar. De... én megmondom nyíltan, hogy nekem tetszik a fruska. Egészen más, mint az a... Zsuzsi volt.

István csak bámult. Haragudott is, mert anyja megszólta az ő Irmáját, de mégis majdnem elnevette magát, mert látta, hogy amíg ő habozik, szülei már háttározta, úgy tekintik az Irmával való viszonyát, hogy abból házasság lesz. Nem is kell már kérni a beleegyezésüket. Fintort vágva nézett az anyja szemébe és már csak az hiányzott, hogy az anyja ajánlja neki a házasságot s akkor ő rögtön, — meggondolná a dolgot. Hogy az apjának tetszik Irma, nohát az is számít valamit, de nem többet, mintha nem tetszene.

Válné, minthogy Irmát most már még súlyosabb csapásnak tartotta, mint Zsuzsit, most már Zsuzsit is védelmébe vette:

— Zsuzsi akármilyen, de legalább megkeresi a kenyerét. Ha szegény is, legalább van tanárnői oklevele. Zsuzsi nem varrólány, sem boltilány. Nem örültem neki sem, de hát... ennél mindenesetre jobban illet Istvánhoz.

István gúnyos mosollyal tette meg az ellenvetését:

— Zsuzsi nem is akart hozzám jönni feleségül.

Ezt talán csak azért mondta, hogy anyját bosszantsa. Célját elérte, mert Válné összezsapta a kezét és így kiáltott föl, mintegy az égre:

— Zsuzsi nem akart hozzá menni feleségül?

— Nem is, — makacsult meg István. — Még az sem bizonyos, ha tudni akarod, hogy Irmát hozzám adnák-e a szülei.

Válné:

— Hogy Irmát hozzá adnák-e a szülei! Szentisten, te nem vagy normális, fiam. Így gondolkozni,ilyent én még nem is hallottam... A te Irmád szülei, fiam, csak azt sajnálják, hogy nincsen öt lányuk, hogy azokat mind a te nyakadba varrják.

— És Zsuzsi mégsem akart hozzám jönni, — erőltette István.

— Hogy' mondhatsz ilyent?

— Látod. A végeredményből ez derült ki.

— Taktikázik a kisasszony még most is. Te... ostoba! Hisz' most is leveleket firkál. Csak én nem adtam át neked a leveleit.

— Leveleit? — ámult el István.

— A leveleit, igen, a leveleit. Ha akarod, hát elolvashatod valamennyit.

István izgalmában megint felállt. Még ez is, ez az újabb stikli, ez a gyámkodás, hogy... a neki szóló leveleket elrejtették előle. Ez az örökös. Ez a kémkedés. Szeretett volna egyet ordítani, csak az idétlen hangot magát, szöveg nélkül, azután kifutni a szobából és világgá rohanni. Szeretett volna, de... csak állt és nem mozdult.

Válné az íróasztal fiókjából egy köteg levelet vett elő, letette az asztalra:

— Tessék!

István fölemelte a köteget, megforgatta, megnézte. Úgy látta, hogy a levelek fölbontatlanok.

Aztán visszatette a levélcsomót az asztalra.

— Csak tessék, miért nem olvasod el őket? — faggatta Válné.

— Nem érdekelnek, — felelte István, inkább tetetett közönnyel.

— Miért nem? Bizonyára nagyon szórakoztatók.

— Azért nem, mert most már ... csak Irma érdekel. Ezeket a leveleket ... neked adom. Azzal a kikötéssel, hogy meséld el, mi van bennük.

Válné a fiához lépett, görcsösen átölelte a nyakát és fejét a kebléhez szorította:

— Én csak jót akarok neked, fiam. Nem mulatság az nekem, ami veled történik. Én gazdagnak, boldognak szeretnék látni.

— Lehet, — hagyta rá István mogorván.

— Mindent tehetsz, amit akarsz. Csak azt kívánom tőled, hogy legalább hallgass meg engem.

— Tudom, hogy hallgassalak meg, azaz végül engedjek a te szeszélyeidnek. Pedig már megmondtam nektek, hogy én csak Irmával ...

Válné közbevágott:

— Elhiszem, fiam, elhiszem. Csupán arra figyelmeztetlek, hogy nem régen még csak Zsuzsival lehetett volna boldog.

— Lehet, hogy azt hittem. De most már tudom, hogy Zsuzsit sohasem szerettem. El tudtam képzelni, hogy Zsuzsi legyen a feleségem. Amióta azonban Irmát ismerem, más nőre gondolni sem tudok. És ha

már ez így igaz, nem tudom megérteni, miért kellene nekem erről a ... mondjuk szeszélyemről, mondjuk, rögeszmémről, lemondani. Miért? A te kedvedért? Hiszen te még csak nem is akarod, hogy belépjek az üzletbe. Te vékony zsebpénzen akarsz engem tengetni egész életen át.

Válné az álláshoz emelte a kezét, ingatta a fejét és töprengett. Ó, miért ilyen makacs, miért ilyen hálatlan, ilyen szívtelen ez a fiú!

— Magyarázd meg legalább nekem, hogy mit szeretsz azon a nőn?

A jelenet nyilvánvalóan befejeződött. István hallgatott, majd kissé bosszúsan, de mintegy oktatólag kivágta:

— Nem mindegy az neked? Szeretem.

ISTVÁN M Á R ezt a beszélgetést megelőző egész héten készülődött az inaskodásra. Úgy, mintha valami színdarab pékinas-szerepében akarna fellépni. Irmával áruházakba járt és „jelmezt” vásárolt magának, azaz pékruhát ... Hétfőn reggel a szobalány nem keltette ugyan föl, mert Válné megtiltotta neki, de István magától fölébredt. Fölébredt, kidörzsölte szeméből az álmot, felöltözött és, — megjelent a műhelyben. Már tudta a járást, a személyzeti szobában átöltözött s amikor elkészült, odaállt a tükör elé. Megnézte magát, fordult egyet a tükör előtt s azt gondolta: Jó lenne, ha most látna Irma, egészen jól nézek ki.

Amikor a nagyterembe lépett, éppen akkor érkezett meg az apja. Derűs mosollyal üdvözölte az apa a fiát, még kezét is fogott vele. Ez a kézfogás olyan

volt, mintha a megállapodásukat most parolázták volna le.

Ketten-hárman a munkások közül köréjük álltak, Vál kedélyesen szólt hozzájuk:

— Megérkezett az új inas!

István mosolygott, kissé zavartan, nem tudta, hogy be kell-e mutatkoznia új kollégáinak. Igen, mert most már kollégák, de mégsem, mert hiszen ő a főnök fia. Úgy döntött, hogy nem mutatkozik be, eh, fölösleges is lenne, ismerik őt és tudniuk kell, hogy mi járatban van.

— Podor! — kiabált át valakinek Vál a másik terembe.

Keszeg emberke cammogott elő, lógó bajuszú, az arcából kiemelkedtek a pofacsontjai.

— Tessék, főnök úr.

— Podor, maga ismeri a fiamat.

Podor helybenhagyólag nézett végig Istvánon:

— Tartom szerencsémnek, főnök úr.

— Podor, járja be a doktor úrral az egész műhelyt és mutasson meg neki mindent. Eddig csak élt a fiatalúr az üzemből, de nem nagyon érdeklődött iránta. Most azonban majd kitanulja a szakmát. Hat hónap alatt el kell mindennel készülnie. Nahát csak ügyesen, Podor.

— Igenis, főnök úr, — mondta Podor. Aztán István felé fordult: — Tessék jönni, tanár úr.

István elsőnek dr. Szabót látta meg. A doktor úr az egyik kemencénél dolgozott szaporán, éppen kenyereket adogatott a segédnek. A doktor úr is észrevette már Istvánt, s ahogy az a közelébe érkezett, éppen üdvözölni akarta, de István úgy nézett rá, mintha most látná életében először, s nyomban elfordult

másfelé. A doktor úr már a köszönés szövegével is kész volt: szervusz, jóreggelt! — és torkán akadt a hang. Istvánnak csak egy röpke gondolata esett Szabóra: nem bizalmaskodhatom a saját munkáissaimmal.

Amikor már messze jártak Vál Pétertől, Podor megállt és tanácstalanul bámult Istvánra. Meg akarta kérdezni, hogy mit parancsol tulajdonképpen, mert hát az igazi inasokkal másképpen kezdődik a dolog. István azonban megelőzte a kérdést:

— Valami munkát adjon, Podor. És mutassa meg, hogyan kell azt csinálni.

— Munká-á-t! — tanácstalankodott Podor.

— Igen. Sorra mindenféle munkát elvégzek. Muszáj.

— Muszáj? — csodálkozott Podor. — Ki parancsolja?

— Én magam. Gyerünk hát!

— Hát, kérem... bajos dolog ez nagyon, bajos. Hiszen... tudom én, hogy nem inas a tanár úr. Az igazi inas, az elsőbben söpör, takarít, gépet pucol, fát hord, később süteményt adogat a kosárba, kis-kocsin körülviszi a kenyeret a boltokba.

— Mi az, hogy körülviszi?

— Hát körülviszi. Hajtja a kerékpárt.

— Én is megteszek mindent, kivéve azt a kerékpározást. Adjon csak nekem valami munkát.

— Bajos dolog ez, kérem. Öreg ember vagyok én már az ilyen divatos bolondságokhoz.

— Miért bajos? Ugyan, ne komédiázzon már. Ott van a dr. Szabó, hát az hogyan kezdte?

— A doktor úr, az más, — kínlódott Podor. — Az hiába doktor, azért nálunk mégis csak inas.

— Én is inas vagyok. Hallotta. Megmondta az apám.

— Nem tudom én azt elhinni, tanár úr.

István gyámoltalan tehetetlenséggel állt a terem közepén s mintegy segítséget kérve, nézett Podorra.

Podor is belátta, hogy így nem állhatnak ott az örökkévalóságig, vállat vont:

— Hát én nem bánom. Csakhogy...

Vál Péter sietett feléjük. Tudta, hogy a fia elakad, vagyis Podor akad majd el vele.

— Gyere csak, fiam.

Vál odavezette Istvánt az egyik kemencéhez:

— Reggeli tornának ez is jó lesz, — mondta, — odaszólt a kemence szája előtti mélyedésben álló segédhez: — Majd a fiam csinálja az umpakolást.

A feladat az volt, hogy az alsó kemencénél álló segéd hosszúnyelű lapáttal kiszedegeti sorra a kenyereket s a felső kemencénél, tehát a padlónál magasabban álló segéd berakja azokat a felső kemencébe. A forró kemencéből az alacsonyabb hőfokúba. Az inasnak egy kis lapáttal le kell szedegetnie a kenyereket az alsó kemencénél dolgozó lapátjáról, s felnyújtania a felső kemencénél dolgozónak, ehhez persze le kell guggolnia, aztán minden egyes kenyérrel felállnia, sőt ágaskodnia. Háromszáz kenyérrel ez háromszáz mélyguggolás, kiegyenesedés és ágaskodás. Öt-tíz ilyen „Knietiefbeugen” éppen elég a tornázónak, de nem a pékinasnak.

István kissé zavartan, pironkodva látott a munkához. Hamar elfáradt. Izzadni kezdett, csurgott homlokáról a verejték, meleg is volt a kemence közelében nagyon. De összeszorított ajakkal, beszívott képpel dolgozott tovább. Kipirult az arca, egész felső-

teste égett, a lábai rogyadoztak, ő csak folytatta a munkát tovább. El volt rá szánva, hogy inkább összeesik, mégsem áll ki.

A segéd azonban megszólalt:

— Tessék már pihenni. Előszörre elég ennyi, — és mosolygott. — Dezső! — kiáltott egy igazi inasnak, aki távolabb lisztet öntött egy tartályba. — Gyere ide!

Hála Istennek! István szünetet tartott és arra gondolt, hogy mára már elég lenne ennyi is. Bámulta egy darabig Dezső guggolását — ágaskodását, majd... elsétált és nézelődött.

— Elég volt? — kérdezte az apja, hátulról megérintve a vállát.

— Ne-em. Csak ... egyelőre elfáradtam.

Vál nevetett:

— No, nem muszáj az ilyesmit végigcsinálnod. Csak éppen, hogy lásd, miről van szó.

István hálásan nézett az apja szemébe. Azután fölé sétált, s minthogy újabb és újabb elszánás-rohamok lepték meg, még néhány munkába belekóstolt. Lisztet kevert, tésztát dagasztott. Elmagyarázták neki a recepteket, milyen keverék kell a különféle kenyerekhez, a kalácshoz, kiflihez, túrósderglihez, felvilágosították, hogy a súlyos és alantas munkákból egészen kimaradhat, nem kell műhelyt takarítania, gépeket pucolnia, fát hordani, kocsit húzni, liszteszsákokat cipelni. Az egyik segéd, Pirnicer, az oktatásért, melyet István hálás mosollyal honorált, mindjárt vizontszolgálatot óhajtott s bizalmaskodva így szólt hozzá:

— Ugye, meleg van?

— Hát bizony!

— Tetszik látni, ez a mi bajunk. Csak ez az átkozott hőség ne lenne... Nem is bírjuk ám ezt mi.

István gúnyosan mosolygott:

— Amint látom, bírják.

— Igen ám, de hogyan? Tessék elhinni, ezt ital nélkül nem állja élő ember. Tetszett már hallani, hogy a forró égöv alatt is a fehér emberek szeszt isznak. Pálinkát meg rumot... Hát mi is azt tesszük. Pedig tilos, de hát... kijátsszuk a tilalmat.

— Hogyan? — érdeklődött István a szemöldökét felhúzva, félig kíváncsian, félig, mint felsőbbség.

— Én például egy kis tejesüveget hozok be reggelenként. De nem tej van benne, hanem rum. Azaz, hogy már nem is hozom be, mert Vál úr észrevette és megtiltotta. Azért... én majd segítek a tanár úrnak mindenben, mert az nekem semmi, de... — és hunyorított a szemével, — a tanár úr is megtehetné, hogy... olykor-olykor egy kis üveg szilvóriumot tenne a kabátzsebébe.

István habozott, a segéd esdeklően nézett rá... a meleg, úgy érezte István, valóban kibírhatatlan, végre halkán mormogta:

— Jól van.

István olyan boldog volt, amikor a déli szünet érkezett, mint még soha. Nem a hőség és a fáradság miatt, hanem... mert már unatkozott. Végtelen hosszú volt az idő reggeli héttől déli tizenkét óráig. Sietve megmosakodott a zuhany alatt, letörölte magát s az inasruhájában ment fel a lakásba ebédelni, éppen csak a kabátját kapta még magára.

— Szentisten! — csapta össze a kezét Válné, amint István az apja mögött beállított. — Csak nem így jársz majd föl a lakásba? Miért nem öltöztél át?

— Hogy' képzeled? Arra nincs idő. Átöltözzek, azután megint visszaöltözzek?

— Te délután is le akarsz menni?

— Természetesen.

— Nem elég neked félnapot dolgozni?

— Nem. Mondtam már, hogy ki kell tanulnom a mesterséget.

— Ó, ó! — sópáncodott Válné.

Később, amikor már ebédeltek:

— És ne olyan mohón, fiam, elrontod a gyomrod.

— A gyomrom?

— Persze. Vigyázz, rágd meg jól az ételt. Nem űz senki.

Nem űz senki. Ráérsz. Nem muszáj neked oly pontosan betartani a munkaidőt, nem baj, ha késel, elvégre az sem baj, ha nem leszél pék, azt a lányt pedig, hát azt sem kellene elvenned, — így menne tovább a gondolatsor. De István most nem lett ingerült. Jóízűen nevetett, egyszerűen kinevette az édesanyját. Gyorsan evett, feketézett, a feketéhez humoros megjegyzéseket is fűzött:

— Ez nekem a szerződés szerint jár. Benne van a szerződésben, hogy élelmezéséről a szülei gondoskodnak. A szerződést máris nem tartjátok be pontosan. Én a héten a margitszigeti golfklubban beszéltem egy inassal és az mesélte, hogy náluk kétféle gyümölcsöt szolgálnak fel az ebédhez. A mai ebédhez nem volt sárgadinnye.

Azután felállt, hogy megy vissza a műhelybe.

— Ebben a maskarában ne lássalak meg többet!

— próbálkozott még valamivel Válné.

— Ebben nem is látsz... holnap délig. Kezedet csókolom.

VÁL PÉTER KINEZETT az iroda ablakán. Gyakran megtette ezt. De most... ott maradt az ablaknál, nem tudott elmozdulni. Máskor ismeretlen emberekre esett a tekintete, akik lenn siettek, vagy andalogva jártak. Rájuk nézett közönyösen, tehát szeretet, vagy ellenszenv nélkül, azután más látvány, más ember után kutatott. Kövér, sovány, magas, kicsi, öreg, gyerek, férfi, nő, elegáns, rongyos, — úgy bámulta őket, mintha az állatkertben sétált volna, azzal a kis különbséggel, hogy ő mindig egyhelyben állt, s az állatkert sétált el előtte. De most valakire rámeredt, aki a házuk kapujával szemben állt a gyalogjárón. Vál nem tudott elfordulni, nem volt képes rá, hogy ne nézze azt az embert és valahogy mintha az derült volna ki erről a szokásáról, az ablakon keresztül való nézelődéséről, hogy... ő tulajdonképpen mindig ezt az embert várta. Ezt leste, nem jön-e, nem áll-e lent, ettől félt.

És mintha ott lenn az az ember tudta volna, hogy őt nézi Vál Péter gondterhesen, s mintha megsajnálta volna Vált, eltűnt. De nem hogy eltávozott volna, hanem átjött az utcán és így került el a Vál tekintete elől. Vál egyelőre megkönnyebbült. Bár tudta, hogy ez csak rövid szünet, hogy újra megjelenik majd a gyötrő látvány. Az ember, így messziről is, elkínzott, nehézjárású, koravén alaknak látszott. Az ember átjött az utcán és Vál pontosan tudta, hogy mit művel most, illetve mi történik vele. Tudta, végigélte, átkínlódta.

Az ember rövid habozás után belépett Válék házának kapuján. Fölment a lépcsőn az első emeletre és csöngetett a lakásuk ajtaján. A szobalány kinyitotta az ajtót, de csak egy kicsit, gyanakodva nézett a

rosszruhás idegenre, megkérdezte, mit akar. Felelet után becsapta a lakás ajtaját és sietett a nagyságos asszonyhoz. Valaki keresi a nagyságos urat, — jelentette. Lám, ezért nem kell könnyelműen elküldeni a régi, hűséges, kitanult cselédeket. Magda már nem is jelentette volna, hogy valaki keresi az urat, hanem erélyesen azt mondta volna az ajtó előtt állónak: a nagyságos úr nincs itthon, senki sincs itthon!

Válné maga sietett ki, de halk léptekkel. Kinézett a kukucskálón. Ő megnézhetette a künn állót, de az csak egy villogó szemet láthatott:

— Mit akarsz már megint?

Megint! Két évvel ezelőtt volt itt ez az ember utoljára. És akkor sem beszélhetett az öccsével. Az öccse — nem volt otthon. Ők, a szegény testvérek, hiába próbálkoznak, hogy bejussanak a lakásba. Még csak meg sem tudják lelteni Pétert, mindannyiszor a sógornőjükkel, Margittal találják magukat szemben. Az irodából ugyancsak elutasítják őket.

— Péterrel szeretnék beszélni, — mondja rekedtes hangon Vál Tamás.

— Nincs itthon, — és Válné bezárja a kukucskáló reteszét.

Vál Tamás ezt várta. De rekedtes, alázatos, szinte esdeklő volt a hangja, hogy hátha most nem így történik majd... Állt künn az ajtó előtt. Nem tudta, mit tegyen. Előbb fájdalmat érzett, azután forni kezdett benne a harag.

Csöngetett. Csak egyszer, rövid ideig, szerényen. És várt.

Még egyszer csöngetett. Hosszabban.

A kukucskáló megnyílt, megint kinézett rajta Válné:

— Nem hallottad? Mondtam, hogy nincs itthon az uram.

— Megvárnám, Margit...

— Itt nem várhatod meg. Nem is jön haza. Ide úgysem teheted be a lábad. Veletek leszámoltam. Semmi keresnivalótok itt.

— Beszélnem kell vele, kérlek...

— Semmi beszélőnivalód nem lehet vele. Úgyis hiába beszélnél. Az ilyen léhűtőkre nincs szükségünk. Legyen elég az, hogy az anyátokat én tartom el. Ti nem fogtok az én pénzemből élni.

A kukucskáló bezárul, a lecke nincs tovább. Vál Tamás áll kétségbeesetten, tehetetlenül, szégyenben és dühben hánytorogva. Áll, vár, jóidő múlva csönget. De csak egyszer. Hasztalanul. Szeretné betörni az ajtót. Ha valami eszköz lenne nála, balta, vasdorong, leverné a kilincset, bezúzná a deszkát, behatolna erőszakkal a lakásba. Megkeresni odabent, elkapni azt a nyomorult asszonyt, a pokoli fajzatot, megragadni a torkát és megszorítani: no, most mondd meg, itthon van-e Péter! Nem felelne, nem tudna felelni. Hát ne is felelj többé soha semmi kérdésre, dögölj meg, átkozott, Pétert majd most már megkeresem... Vál Tamás nagyot sóhajt, megfordul és roskadozó járással megy lefelé a lépcsőn. Kilép a kapun, áthalad az utcán, a szemközti járdára lép, ott megint megáll. Áll és nézi mereven a házat, az első emeleti ablakokat. Maga sem tudja, hogy ő most várja-e Pétert, vagy csak oda van szögezve, s gyalázatának színhelyétől nem tud megválni.

Vál Péter már megint nézi őt az ablakból. Most már távolabb áll az ablaktól, hogy letről ne lehessen észrevenni. El is húzódik egészen, a könyvelő

mögé áll, háttal az ablaknak, nézi, ahogy a könyvelő dolgozik. De újra ki kell tekintenie az utcára. Hát... ott áll. Nem ment még el. Vál Péter ettől megkönynyebbül. Már érzi, csaknem tudja, hogy ha eltűnik onnan, lentről Tamás, akkor ő utána fut. És eléri, beszél vele, mert... ezt már ő sem bírja.

Fölkapja a kalapját:

— Ha keresnek a lakásból, lementem... lementem a műhelybe, — morogja Vál, csak úgy mindenkinek az irodában.

Leszalad a műhelybe, onnan ki az utcára. A ház felőli oldalon marad, nem megy át a bátyjához, mert... megláthatná a lakásból a felesége. Hogy miért is jön, miért nem telefonál inkább ez az élettelen Tamás?

A falhoz simulva vonul a legközelebbi sarokig. Onnan visszanez, látja-e, követi-e a bátyja.

Tamás eléri Pétert. Péter ráförmed:

— Mit akarsz már megint?

Így. Talán csak azért, mert... fél.

— Péter!... Édesanyánk meghalt.

Vál Péter elsápad és elernyed. Most már... nem fél a feleségétől. Szomorúan néz a testvére szemébe, mondani semmit sem tud, de a kezét ráteszi annak a vállára.

Tamás próbál valami enyhítő szót mondani:

— Öreg volt már, szegény.

Péter bólint.

Tamás folytatja:

— Jobb neki így. Ő... már befejezte.

Péter megérti ezt és nem haragszik miatta. Nem haragszik, hogy őt „zaklatják”.

Elindul, Tamás vele, egymás mellett lépdelnek.

A mama meghalt... kék kötényt viselt ő valamikor. Add már ide azt a másik surcomat, — így mondta Péternek, mert amikor kiment az utcára, mindig kötényt váltott.

— Édesanyánk meghalt? — és Vál Péter megáll, várakozva néz a bátyja arcába.

Tamás bólint a kérdésre.

Kis csend után Tamás így szól:

— Valami fekete ruhát adhatnál a temetésre. Muszáj, tudod, és nekem nincs.

— Mikor lesz a temetés?

— Holnap. Mi testvérek a reggeli személyvonattal utazunk. És te?

És te! Öt már nem is számítják testvérnek. Vál a feleségére gondol és felsóhajt... Előveszi a pénztárcáját:

— Itt van háromszáz pengő. A temetés költségeire, meg neked ruhára. Nincs nálam több, de ami még kell, azt is majd én adom.

Tamás elveszi a pénzt. Nem köszöni meg. Valamin gondolkodik, hogy hát hogyan is mondja meg. Aztán rákezdi:

— Tudom én, hogy nem te vagy a hibás. Tudom, Péter. De hát... hiába. Ne restelld magad. Nálam is úgy van otthon. Velem is pörlekedik Erzsi.

— Margit velem nem pörlekedik, — mormogja Vál.

— Más a módszere. No, de mindegy. Azért... eljössz a temetésre?

— Elmegyek. Föltétlenül elmegyek.

Megint csend. Tamás búcsúzás előtt még egyszer elmondja:

— Jobb neki.

Péter most kezd el könnyezni. Talán... önmagát siratja, ha egyszer... jobb *neki*. Kezetfog a bátyjával, majd átöleli, meg is csókolják egymást.

VÁL PÉTER az iroda bezárásakor még húzta, halasztotta, hogy hazamenjen. Most nehezőre esett ez. Amikor végre mégis beállított a lakásba, a felesége első szava ez volt hozzá:

— Keresett délután a bátyád.

— Tudom. Beszéltem vele.

— Beszéltél? — és a kérdésből már szemrehányás áradt.

Vál meg akarta előzni a gúnyolódó megjegyzéseket:

— Azt jött megmondani, hogy meghalt a mama.

Válné megdöbbsent, de már nem tudta visszatarítani, kirobbant belőle:

— Persze pénzt kért.

Vál hallgatott. A felesége már megbánta, amit mondott s megpróbálta jóvátenni.

— Természetesen adtál neki? Ilyen eset, az más. Szegény mama.

— Adtam.

— Ne gondold, hogy nekem kifogásom van ez ellen. Ilyesmit ne tételezz fel rólam. Szegény mama, az más. Én csak a testvéreidre haragszom. Talán... nem is haragszom rájuk, de ha nem lennék szigorú hozzájuk, szétszednének bennünket. Meg kell értened, Péter, hogy mi nem szórhatjuk a pénzt szerte a világba. Nekem gyermekeim vannak.

Válné zavartan elhallgatott. Elernyed a védekezésben, most senkire sem haragszik, nem ingerült,

nem tart senkitől, hogy az kér, követelőzik, támad, most ő szomorú... Ahogy hallgatnak, felfokozódik a csend, olyanná, mintha éjszaka lenne, s hallhatóvá erősödik a falióra ketyegése. Az óra ketyeg, nem, nem is ketyeg, hanem oly érceseket ver, mint valami kalapács. Válné sír. Könnyek közt szipogva mondja el:

— Nagyon, nagyon sajnálom a mamát. Jó aszszony volt. Dolgos, egyszerű, szerény. A te anyád volt.

— Ne sírj, Margit, — így vigasztalja a feleségét Vál Péter. — Ne sírj, öreg volt már szegény. Ez mindnyájunk sorsa, ha megöregszünk.

Vál elmereng, enyhe mosoly jelenik meg az arcán s kis történetbe kezd:

— Tudod, a mama úgy adott, mindig nekünk, gyerekeknek pénzt, hogy eladta a faszenet s apáknak nem számolt el vele.

VÁL PÉTER ELUTAZOTT a temetésre. Válné este magányosan feküdt le. Nem szép Istvántól, — tűnődött, hogy legalább ezt az estét nem tölti itthon. Megint... ott van! Ó, milyen szerencsétlenség... Lassanként félálomba merült, de amikor az óra ütött, éppen tizenegyet, egyszerre éber lett. Talán még nem is aludtam, — gondolta. Vagy aludtam? Nem is tudom. Hisz' az embernek már az esze is elmegy... Az utcáról beszűrődő enyhe világosságban látszottak a szoba falai, de mintha messze lettek volna, mintha kitágult volna a szoba. Jó egyedül. Bár... ez a sok gond talán még jobban megszállja az embert. Egyedül az egész ellenséges világ közepén. És... ezek mind azt hiszik, hogy én rossz vagyok! Képzeletben

mintha vitába szállt volna mindenkivel, akinek követelése lehetett rajta. Nem, nem, nincs igazuk a gonoszoknak. Persze, hogy néha adhattam volna nekik is — és a két testvérré gondolt. Böskének. Böske nehezen, küszködve él. De miért ment feleségül Volonszkyhoz? Mert szerette? Hát most viselje a sorsát. Kereshetett volna egy jó polgári férjet. De nem — egy festőt! Aki talán nem is igazi művész. Mert... aki nem keres sok pénzt, az nem tehetséges. Mindennek az a mérőeszköze, hogy mit fizetnek érte az emberek. Ez csak természetes... Böske sohasem kért tőle pénzt, tehát nemcsak fősvénynek tartja őt, hanem még gőgös is. Mostanában derült ki, hogy Böske másoknak panaszkodott órá. Például karácsonykor együtt mentek az üzletekbe, ő ajándékokat vásárolt, Istvánnak, Manyikának, Gézának, Bontáéknak, még Zsuzsinak is. Böskét magával vitte, hogy ne legyen olyan unalmas az út. És... Böskének nem vett semmit. Hát ez az, amit Böske a háta mögött fölhánytorgat. De miért vett volna? Nem is jutott eszébe. Voltak éppen elegendő, akik ajándékot vártak tőle... Ő egy életen át takarékoskodott és most... egy ilyen leány készen kap mindent. Nem, nem, jaj ez lehetetlenség. Azt az egyet megteszi, hogy a Péter anyjának sírkövet állíttat. Hadd nyugodjon meg Péter. Neki... még sokáig kell dolgoznia. De beszélnie kell Péterrel, mihelyt hazajön. Irmáról... meg Bontáékról is. István pék lesz, Bontáékra nincs többé szükség. Most már ne hívogassa őket... Péter. Maradjanak csak el. Minél előbb. Hogy ne is lássa Bontáné azt az... Irmát. Még kinevetné őket. Egy ilyen úriasszony találkoznék azzal a lánnyal. Milyen kárörvendő megjegyzéseket tenne. Gúnyosan mosolyogna. Pedig... egy

közös ismerősük mesélte, hogy Bontánét sem ringatták selyem bölcsőben. Hogy ... de lehet az csak afféle szóbeszéd ...: házmester volt az apja. Mindig összehúzza a szemét, amikor valamit megnéz. A tekintetéből látszik, hogy milyen irigy.

Válné nem hallotta az ajtó nyílását és csukását, lépteket sem hallott, mégis egyszerre biztosan tudta, hogy István hazaérkezett. Felkattantotta a villanyt. Hadd lássa, hadd tudja meg az a rossz fiú, hogy ő még mindig nem alszik, hogy miatta virraszt.

István megállt a hálószoa ajtaja előtt, kicsit hallgatózott, várt, majd beszólt:

— Ébren vagy, anya?

— Ébren. Gyere csak be.

István vidám képet vágva lépett a szobába. Nem ment az ágyhoz, hanem leült az ablak mellett elhelyezett heverőre.

— No gyere közelebb.

— Fáradt vagyok.

— Fáradt? Látod, megmondtam, hogy nem neked való ez a bolondság.

— Más is fáradt.

— Tudom, hogy neked hiába beszélek.

— Remélem ... ez nem bevezetés?

— Nem, nem. Én már rád hagyok mindent. Én már ki sem nyithatom a számat. Azért nem is mondtam este, hogy legalább ma maradj itthon. A nagymamád temetésének a napján. Persze megint künn voltál.

— Természetesen. A nagymamának, ha élne, semmi kifogása sem lenne Irmáék ellen. A nagymama ...

Válné hirtelen másra fordította a szót:

— Mások, akik ilyen nehéz munkát végeznek, azok

munka után lefeküsznek. Nem csavarognak el az otthonukból. Nem éjszakáznak.

— Nem, nem... és folytasd csak: nem vesznek el kispesti proletárlányt feleségül. Ugye, ez következik?

— Nem ez következik. Én már nem is akartam említeni. Most is te hoztad szóba, fiam. Én... már viselem a magam keresztjét.

És Válné oly mély fájdalommal nézett az István szemébe, hogy az elfordította a tekintetét. Azután fölállt, hogy válasz nélkül kimenjen a szobából. De állva maradt, mintha nem tudott volna helyéről elmozdulni. A földre nézett, de érezte magán az anyja tekintetét. Tudta, hogy amikor ő így elernyed, akkor az anyja reménykedik. Reméli, hogy valami váratlan segítség érkezik, valami megbánás, kiábrándulás, unalom, már ahogy tőle ezt mindannyian elvárják. Most először fogta kérlelésre a dolgot:

— Anya, kérlek, nyugodj már bele... az én sorsomba. Te szántad nekem Irmát. Talán én magam nem is gondoltam volna arra, hogy feleségül vegyem, de te nagy rémületben kitaláltad, hogy ő lesz a feleségem. És én láttam, hogy... ezt a csapást is egész szépen elviseltem. Én most magamévá tettem a te ötletedet, beleéltem magam a jövőbe, abba, hogy meg-nősülök és éppen Irma lesz a feleségem, most aztán már ne gyötörj.

— Én gyötörlek?

— Igen. Vissza akarod vonni az önkéntelen jóváhagyásodat. Le akarsz beszélni Irmáról, a pékségről. Ellenállsz makacsul, újra és újra kezded a harcot. Mindannyiszor előlről, ugyanazzal a kitartó módszerrel.

— No, ne ess kétségbe, fiacskám. Ha mindenáron akarsz, hát én... én belenyugszom, nemcsak a te sorsodba, ahogyan mondod, hanem az enyémbe is. Rajtad kívül nincs nekem senkim, tudod, hogy én csak teérted élek... Manyika, az nem szorul az én szeretetemre. Ő nagyon is önálló. Hát ahogy akarsz, István.

István visszaült a heverőre. Tenyerébe hajtotta a fejét, szomorúan, Válné lassan, kedveskedve beszélt tovább:

— No ne szomorkodj, István. Azt nem bírom el. Ha jobban leszek, mert most ez nemcsak kifogás volt, hogy ne kelljen a nagymama temetésére mennem, valóban nem érzem magamat egészségesnek...

Még ez is! Hogy nem érzi magát jól, hogy belebetegedett az ügybe.

— Ha jobban leszek, elviszem fodráshoz azt a kislányt... és csináltatok neki egy-két ruhát, ha már így van, hát legyen elegáns.

István hallgat.

— Akarsz?

István:

— Főlősleges. Nem muszáj elegánsnak lennie. Manyika sem divathölgy.

— Manyika, az más. Az a gazdag Vál Péter lánya. Neki valóban nem muszáj elegánsnak lennie. De aki a te barátnőd, vagy... aki a te feleséged lesz, az az én menyem is lesz. Én meg azt akarom, hogy legalább jól nézzen ki.

István megkönnyebbült. És máris gúnyosan mosolygott:

— Anya, ez az indokolás remek! Pontosan megmagyaráztad, hogy miért kell Irmának elegánsnak

lennie és miért nem kell Manyikának. Aki ezután nem érti, az hülye.

Válné is mosolygott. Hogyne, amikor a fia, az ő Istvánja, vidám. Vidám és csúfolódik, más híján őt csúfolja ki. Kedves, drága fiú ez az István.

*V*ÁL PÉTER HAZAJÖTT a temetésről. A felesége alig kérdezett tőle valamit, ő röviden felelgetett. Hogy mennyibe került a temetés, az majd később kerül megbeszélésre. Válné tapintatos volt és várt. Különben is most mintha feszült lett volna köztük a viszony. Mintha Vál neheztelt volna a feleségére. Az édesanyja halála büntudatot keltett benne, érezte, tudta, hogy ő elhanyagolta az anyját. És ezt... a felesége okozta.

Istvánnal meg volt elégedve, mert hallotta, hogy mialatt ő távol járt, azalatt is szorgalmasan megjelent a műhelyben és dolgozott. Hála Istennek! Mintha most kapott volna értelmet mindannyiuk élete.

Megbeszélték, hogy Irmát meghívják vacsorára. Ha csakugyan olyan szigorúak a lányka szülei s nem szabad kimaradnia, hát majd Vál Péter kimegy Kispestre és elkéri Irmát. Válné bólintott a tervhez, legalább ezen az ismerkedésen is túlesnek, meg Péter szétnéz odakünn, hátha még... — gondolta, de ezt a gondolatát önmaga előtt is restellte.

Aznap azonban, amikor a vacsorát megállapították, délben telefonált Bontáné. Rendes szokása szerint csak úgy bohém könnyedséggel közölte: ma este nálatok akarunk tobzódni. Válnénak zavarában semmi kifogás sem jutott eszébe, s mikor a hallgatót letette, akkor eszmélt csak rá, hogy milyen bonyolult

a helyzet. Menteni kell, ami még menthető, s mivel ebédkor István nem egyezett bele, hogy az Irma vendégül látását elhalasszák, sürgőssé vált a kislány kiöltöztetése.

— Akkor kerítsd nekem elő Irmát, de azonnal.

— Fölösleges, — húzódott István. — Van Irmának rendes ruhája, akinek nem tetszik abban, azzal mi nem törődünk.

Végül mégis rászánta magát, csak hogy jókedvében járjon az édesanyjának. Elindult Irmáért. A fiókba. Azután még ki kellett mennie Kispestre, hogy otthon elkérje a lányt. Ezt a feladatot már előre Vál Péter vállalta magára, de valami olyan dolga akadt, amit nem mulaszthatott el. Varró már otthon volt. Csodák csodájára azonban nem meresztette a szemét, végighallgatta Istvánt és semmi ellenvetése nem akadt, sem a vacsora ellen, sem az ellen, hogy a lányát kiöltöztetik elegáns hölgygé. Csak azt kötötte ki, hogy vacsora után Vál Péter szállítsa haza a „kisasszonyt”.

Jóval az Irma megérkezése előtt beállított Böske. Őt is sürgősen hívatta Válné. És közölte vele, hogy a „prolit” kiöltöztetik és elviszik a fodrászhoz is.

— Már megint ez a nagy taktikázás, — zsémbeskedett Böske. — Micsoda ez? Miért nem hagyod őket magukra? Miért avatkozol bele annyira az életükbe? Máris anyóskodsz? Pedig éppen attól leszel anyós, hogy előre anyóskodsz.

— Ó, te született intrikus! Mindig van valami rosszindulatú megjegyzésed.

— Nekem?

— Neked. Miért avatkozol te bele annyira az én életembe? Miért nem vagy képes arra, hogy szó nélkül megtégy egy kis szívességet, ha arra kérlek?

Vál is Böske ellen fordult:

— Mondtam már, hogy rosszabb, mint a Jáger Mari. Méregkeverő.

Böske szájalt. Egészen elöntötte a vitatkozó düh. Már majdnem összevesztek, amikor megérkezett Irma.

Irma mosolygott, odasietett Válnéhez, kezét csókolt neki, Böskének csak halkan elrebecgte, hogy: — kezit csókolom. Vál már nem volt a szobában. Irma mosolygott és várt. Csak akkor mert leülni, amikor harmadszor kínálták helytel. Válné nyájas volt hozzá, de amint mosolyogva elnézte, csak ezt gondolta: kis buta, talán még sem lesz vele nehéz a dolgom, valahogyan majd csak elintézem.

Hamarosan indultak is, mert az idő előrehaladt s estig sok mindent kellett még elintézniök.

A belvárosi üzletben az első kisasszony gondjaira bízta őket a boltos. Az első kisasszony mindenk előtt végigmustrálta Irmát. Úgy megnézte, mint valami állatot, mint ahogy a lókereskedő nézi meg a paripát, már csak az hiányzott, hogy a száját fölfeszítse s a fogait is megvizsgálja. El is sétáltatta maga előtt. Aztán:

— Pompás alakja van a hölgynek! — adta le elismerését. — De... azt ajánlanám, hogy tessenek átfáradni a szomszéd üzletbe, egy jó fűzöt és melltartót tessék ott beszerezni. Mindjárt sokkal előnyösebb lesz kérem, az alak.

A kisasszony a fűzőkészítőtől százalékot kapott az átküldött vevők után.

Rövid csodálkozás, tanácskozás, végül beleegyezés és egy tanuló lány kíséretében már mentek is fűzőért, meg melltartóért.

A fűzőszalonban a tulajdonosnő valósággal rájuk vetette magát, megragadta Irmát s cipelte be a próbafülkébe. Majd visszatért, Válnét és Böskét leültette a szalonban, képeslapokat rakott eléjük. Csak tessék addig szórakozni, — mondta angyali mosollyal.

Böske rögtön megjegyzéseket tett a tulajdonosnőre:

— Kész reklám egy ilyen üzlethez! Tessék rám nézni, pontosan ilyen *nem* lesz kegyed, ha nálam vásárolja fűzőjét és melltartóját. Figyeled? Semmi feje, lompos, kövér, hasas és lóg a melle. Hogy a háta is domború, az már nem is számít.

Feltűnő sokáig maradt benn Irma a próbafülkében. Ugyan mit csinálnak? — tűnődött Válné. Igen, az történt, hogy amilyen szűkszavú volt Irma általában, olyan bőbeszédűvé vált most; a boltosnő oly végtelen jóakaratot játszott meg előtte, hogy hirtelenében elmondta neki egész élettörténetét. A két hölgy oda-künn, Irma szerint: a leendő anyós és a leendő nagynéni. Az anyós gazdag!

A fűzősnő nemcsak fűzőt és melltartót, hanem teljes fehérnemű készletet és egy kínai selyemből készült sötétzöld pizsamát húzott Irmára. Irmának eszé ágában sem volt ellentállni. A nő még a haját is megigazította.

— Kócos? — kérdezte Irma és a tükörbe pillantott.

— Nem. Ó, a világért sem. Csak egy kicsit rendeztem.

Az arcát is megrizsporozta, s nekiállt, hogy az ajkát kipirosítsa.

Irma megpróbált védekezni:

— Jaj, azt nem szabad.

— Miért ne volna szabad?

— Ó, a papám nem engedi.

— Nem engedi? A mai világban? Ki hallott már ilyent?

— Azt mondja, hogy amelyik nő ki van festve, az nem nő, hanem maskara.

A fűzősnő kacagott:

— És mondja, kedves hölgyem, borotvált arca van a papájának?

— Igen, illetve... szakálla nincs, de kis bajusza van.

— Ügy. Kis bajusza. Szállítsa le egyszer a kedves papáját arról a magas lóról. Mondja meg neki, hogy a férfiaknak nincs mit dicsekedniök. Ha ők a természetes emberi, mondhatnám állati valóságukban meghagynák maguknak, akkor hosszú, vállatverő hajuk, kétágú nagy bajuszuk és torzonborz szakálluk lenne. A borotvált férfiak sokkal jobban ki vannak készítve, mint mi, nők. Ezt egy vevőmtől hallottam, aki pedig igen okos asszony, valami egyesületnek a titkárnője.

— Igaz! — hagyta rá Irma és már nyújtotta is a száját. Mosolyogva merengett el azon, amit most tanult. Milyen okos nő lehet az a... titkárnő.

— Így ni! — fejezte be a fűzősnő a műveletet. — A pizsama zöld színéhez kell ez a piros. Mert fő a vonal, meg a színharmónia, kis hölgyem.

Irma maga is elbámult, amikor a szalon földig érő nagy tükrében megnézte magát. Jé, milyen szép nő vagyok! — körülbelül ez volt a gondolata.

Böske szinte megirigyelte őt:

— Nézd csak, nézd, — szólt oda Válnénak nem is gonoszkodva.

Válné sóhajtott. Inkább örült, mint nem, az... István kedvéért.

— A pizsamát csak azért adtam a kis hölgyre, — magyarázta a fűzősnő, — hogy tessék látni, milyen tökéletessé csinálnak egy különben is jó alakot az én fűzőim.

Irma nem tudott elmozdulni a tükör elől. Csak állt, bámulta önmagát, mintha elbűvölték volna. Talán nem is voltak gondolatai, csak egy nagy érzés töltötte el, csodálat, a gazdagság csodálata. Ez hát a gazdagság, amely hatalmat ad, egészséget ad, talán még szépséget is. Istenem, milyen szörnyű dolog lehet... szegénynek lenni.

Elnevette magát, eszébe jutott, hogy még ő is szegény. Rögtön le kell vetnie ezt a remek pizsamát, a testéhez simuló csupa csipke fehéreneműt, még a fűzőt és melltartót is... ha Válné úgy akarja.

Irma állt, bámult, elmerengett, de nem is jutott volna senki szóhoz, mert beszélt egyfolytában a fűzősnő.

— Elsőrangú áruim vannak. Mostanában készítettem egy kelengyét a kis Ormos-lánynak, akit Nyéky gróf vett el feleségül. Tetszett erről a házasságról hallani? Arisztokrata körökben óriási feltűnést keltett, hogy a dúsgazdag és rendkívül előkelő Nyéky gróf a kis Ormos-lányt feleségül vette. Pedig hát, tessék elhinni, azért nem dült össze a világ. Nőnél kettő fontos, a szépség és a fiatalság. Én tehát azt mondom, hogy okos volt az a Nyéki gróf.

És a fűzősnő Irma felé pislantott, a tekintetük egybekapcsolódott, mintha két cinkos lettek volna. Csak észre ne vegyen ez a Böske valamit, — gondolta Irma és hirtelen másfelé nézett.

— De mit is akartam mondani? — öntötte tovább a szót a fűzősnő. — Tudom már, az Ormos Magda kelengyéjében volt egy ehhez hasonló pizsama. Csak a hímzések rajza ebben még szebb. Tessék nézni, igazán művészi.

Válné megértette, nagyon is jól megértette, mit akar az asszony, de nem haragudott érte. Mosolygott, sőt szerette volna elnevetni magát. Micsoda kicsinyes üzleti fogások — s szeretett volna rászólni a fűzősnőre: — de nagy cigány maga, lelkem! Már nem is volt meglepő a kérdés, mellyel Irmához fordult:

— Mit csinálnál, ha megvenném neked ezt a pizsamát?

— Viselném, — bukkant ki Irma száján az egyszerű, rövid felelet.

De az arca vörös lett, a szemében sóvárgás lobbant fel. Úgy nézett Válnéra, mintha az élete üdvössége függne tőle.

Böske nagyot kacagott. Végtelenül örült. Nemcsak a jelenet kedvessége ragadta magával, hanem egy egész elkövetkező világ tárult fel ebben a pillanatban előtte. És ... örült, mert a fukar nővéreire vonatkoztatva ezt gondolta: Mi lesz még itt? Jóságos Isten!

Válné mintha még habozott volna. Irma még egy tekintetet vetett a tükörbe, megfordult, oldalról, hátulról még egyszer megnézte magát s ezt mondta:

— Én azért örülnék ennek a pizsamának, mert biztosan tudom, hogy majd tetszem benne Istvánnak.

Hát ez döntött. Válné megvette a pizsamát. Fehérneműket is vásárolt, bár ... lelkesedése egy kissé alábbszállt, amikor Irmát meglátta ingecskében. Böske már szerét is ejtette, hogy a nővére fülébe súgja:

— A bőre nem szép.

Válné csak a könyökén rántott egyet, hogy ugyan hallgasson már. Csak egy perc múlva felelt, amikor erre alkalom kínálkozott, halkan:

— Majd megszépül, ha naponként fürdik.

És amikor Irma a pakolás körül settenkedett, még visszatért Válné erre a nem-szép bőrre:

— Minek erről beszélni? Nem meztelen táncosnő lesz, hogy a testét mutogassa.

Margit már védi a leendő menyét, — gondolta Böske. — Szegény Margit. Milyen hősi küzdelem: harcolni most már majd körömszakadtáig is azért, akit nem szeretünk.

A RUHAVÁSÁRLÁSBÓL, egy kisestélyit vettek, még a fodrászhoz vitték el Irmát, onnan azután Válné hazaküldte. Boldog volt, hogy végre kettesben maradhatott Böskével. Minden zsörtölődésük mellett is szerették egymást. A zsörtölődés mintha a szeretetet szüntelenül zavaró tényezők miatt folyt volna köztük. Az érzések harca, szóval kifejezhető nyelvre lefordítva, mintha valahogy így történt volna: Válné haragudott Böskére, hogy az miért szegény, miért vár tőle titokban mindig valamit, miért nem szereti őt önzetlenül, mint kisgyerek korukban. Böske haragudott Válnéra, azaz Margitra, hogy az miért oly gazdag, miért kell tőle akaratlanul is függnie s ha csakugyan szereti őt, hogyan tudja elnézni az ő szegénységét, nehéz küzdelmeit.

— Menjünk a ligetbe, — ajánlotta Válné.

— Egy lépést sem megyek tovább, — hadakozott Böske és befordult egy vendéglő kapuján. — Itt megiszom két pohár sört, még pedig a te költségedre.

— A saját költségekre, fiam, — s Válné gúnyosan nevetett.

— Akkor nem megyek. Szervusz. Nekem nincs ilyesmire pénzem.

— Ne bolondulj. Csak gyere.

— Fizetsz?

— Fizetek, de fölírom a folyószámlára.

A folyószámla csakugyan létezett. Válné hajlandó volt apró kölcsönökkel kisegíteni Böskét, de a tartozását mindig megkérte. Még ha a villamoson csak egy kisszakaszt is bedobott a hűgáért, azt is feljegyezte utólag otthon.

Böske már ingerült volt:

— De a saját sörödet aztán ne írd fel az én rovásomra.

A sör közlékenyebbé tette Válnét. Általában nagyon kevés szesz is hatott rá. Az első pohár után ő ajánlotta, hogy igyanak még eggyel. És most már könnyelmű lett:

— Nem írom fel. Ma mindent én fizetek. Hadd legyenek csak én a jó bolond.

Ringlit is hozatott és sajtos rudacskákat. Mosolygott, majd ezt mondta:

— Azt megígértettem Istvánnal, hogy ha arra kerül a sor, akkor... legalább öt-hat évig nem lesz gyerekekük.

— És István?

— Megígérte.

— Te hiszel neki?

— Feltétlenül. Amit ő nekem komolyan megígér... Böske hitetlenkedve legyintett.

— Csak légy nyugodt. Nagyon megkértem rá. Megmondtam neki, hogy ez az egy, amihez feltétlenül

ragaszkodok. Mindenben engedtem, mindenbe beleegyeztem, de ehhez az egyhez kötöm magam. És, hogy ha nem akar örökre boldogtalanná tenni engem, az anyját, akkor...

— Nem szeretek veled vitatkozni, Margit, de hát hiába, bármiről van szó, mindig vita a vége. Mi értelme van ennek a kívánságnak? Mi közöd lesz neked hozzájuk majd akkor, ha már megházasodtak?

— No, hallod? Csak azután is közöm van a fiamhoz?

— Közöd van, de nem így. Ennyire nem avatkozhat az életükbe. Ez már megint csak egy jele annak, hogy az Irmával való házasságába Istvánnak nem tudsz belenyugodni. Még most sem és ezután sem, soha. Azt hiszed, hogy okos vagy, hogy ravasz vagy. Kézze-lábbal kapálózol a felnőtt fiad után, meg akarod magadnak tartani és ha már el is vesztetted, vissza akarod szerezni. Haszontalan erőlködés. A fiad nem kárpótolhat téged az elmulasztott életedért.

Válné szíve elszorult:

— Hagyd ezt. Már megint ostobaságokat beszélsz.

— Nem ostobaság, amit mondok. Azért mondom, hogy végre láss át önmagadon. Ne ámítsd magadat. Nem szeretted Pétert, így van.

— Nem szerettem? Én... nem szerettem Pétert? Megőrültél?

— Jó, szeretted. Mint egy szelíd, derék embert. Mellékesen, nem is olyan derék, de hát te csak tartsd annak. Nem úgy szeretted, ahogy feleség az urát szereti, már ha csakugyan szereti. Nem szeretted, mégis hozzá mentél, nem szeretted, de hűséges voltál hozzá,

azt biztosra veszem, és ... most itt vagy egy elmúlt, örömtelenül elmúlt fiatalság után.

Válné védekezett. Védekezett önmaga ellen is, nehogy ... mindebből a legkevesebbet is belássa. Mert... hátha így igaz? És hogy jobban védekezhessen, nyugalmat erőltetett magára:

— Kár az ilyen okoskodásért. Valamit hallottál harangozni és az megzavarta a fejedet. Azt hiszed, hogy mármost okos vagy, az élet minden rejtélyén átlátsz. Miért kell azon megütközni, ha valaki szereti az egyetlen fiát? Miért kell emögött mindenféle csodát keresni? Az csak természetes, hogy szeretem Istvánt. Ő éppen olyan, mint kedves apánk volt fiatal korában. Észrevetted már?

— Lehet, — hagyta rá Böske, aki elkedvetlenedett, megbánta már, amit mondott. Mert ... kár minden szóért.

— Hála Istennek, hogy ennek a bevásárlásnak vége, — könnyebbült meg Válné.

Kerthelyiségben ültek, kiláttak a nagy ívelt kapun az utcára ... Katonák meneteltek odakünn. Poros volt a ruhájuk, a bakancsuk, kissé fáradtaknak látszottak. Istenem! — villant át Böske agyán. Bár ... ezek csak gyakorlatról jönnek. De ... háború is lehet. Cudarul állunk. Ha a csehek védekeznek, kész a világháború, minden ország részt vesz benne, Istvánt is elviszik ... elvihetik. Különös, hogy Margit nyugodtan ül, maga elé mosolyog, szóval valami kellemes gondolat jár az eszében. Miről is kellene vele beszélni? Hogy ... ne kelljen vitázni:

— Megfigyelted, hogy milyen ügyes üzleti fogásai vannak a fűzősnőnek?

Válné nevetett:

— Ránk tukmálta volna az a fél üzletét. És... én nem is igen védekeztem volna. Hidd el, néha meg-unja az ember a védekezést, elernyed és azt mondja, jó, lakjál jól, vigy el tőlem, amit tudsz.

Erről még elcsevegtek egy ideig, amikor Böske hirtelen kiáltott:

— Fizetek!

Válné ezen is nevetett. De... a mosolya hirtelen elakadt. Böske egy százpengőst vett elő a készletéből.

— Van még több is, — és hunyorgott.

— Ejnye!

— A tiedet is én fizetem. Ma én vagyok a gavalér. Váratlan pénz állt a házhoz.

— Honnan?

— Bízd csak rám. Egyszer a málészáj Volonszky is megemberelte magát.

Két pengő néhány fillért tett ki a számla.

— Az adósságomat is megfizetem. Mennyivel tartozom?

— Nyolc pengő hetvenkét fillér, — felelte Válné üzleti ridegséggel.

— Vagy még kevesebb, — gúnyolódott Böske. — Nemcsak öt pengő?

— Nyolc pengő hetvenkét fillér. Éppen ma reggel néztem meg.

Böske kiolvasta a pénzt s Válné eltette. Oly mohón gyömöszölte be a táskájába, hogy a Böske tekintetére mentegennie kellett magát:

— Nem is képzeled, mennyi kiadásunk van mostanában. Az anyósom temetése, az is rengetegbe került. Most ez a lány!... meglátod, egy inget sem kap hazulról. Ó, ismerem én az ilyen népséget.

BÖSKÉT ÉS VOLONSZKYT nem hívták meg a vacsorára. Böskétől félni kell, az éles nyelvétől, jobb, ha távol van. Manyika meg telefonált, hogy nem jöhetnek. Ők ugyanis nyaranta künn laktak a Vál-vilában, túl a Farkasréten, onnan kell dr. Girynek bejárnia az irodájába, holnap korai dolga van, jobb, ha nem maradnak ki. Válné igyekezett rávenni Manyikát, hogy csak jöjjenek, nem baj, korábban is elmehetnek, de Manyika, a haszontalan, makacs maradt. Sőt még szemtelen megjegyzést is tett a vacsorára, amely még korai — a szegény nagymama halála után. Úgy állott tehát, hogy a társaság egészen kicsiny lesz: Bontáék, Irma és a család.

Még rosszabb, — állapította meg magában Válné. Mert minél több lett volna a vendég, annál jobban elveszett volna köztük, aki nem oda való, az az Irma. No, utolsó eset, hogy ezeket a Bontáékat is traktálom. Ideje már, hogy elmaradjanak. Milyen kár, hogy az ember nem mondhatja meg az ilyeneknek: elég volt, most már vége a barátságnak, nincs rájuk szükség. Szólni nem lehet, de mit lehet csinálni mást? Már arra is gondolt, hogy egyszer, ha ismét vacsorára ajánlkoznak, egészen silány vacsorát ad nekik. Virágnyelv, de talán abból is értenek majd. Ma, hát ma még rendes vacsorát kapnak, bár egyszerű ételeket, hogy az a lány hadd tudja, lábbal, vagy kézzel kell-e hozzájuk nyúlni. A frizurája, éppen eléggé feltűnő. De... jól áll a sutának. A ruhája egyszerű, de finom. Hogy oda lesz majd Bontáné, aki többször célzást tett már valami unokahúgára. Szétveti majd az irigység. Ha kérdezi, hogy ki ez a lány, valamiféle rokon, — azt mondom majd... Vajon Böske miért fizette ki a tartozását? Miért sietett úgy, amikor más-

kor mindig figyelmeztetni kell, unszolni a fizetésre? Csak nem akar ... valami nagyobb összeget kölcsönkérni?

Vacsorához az úriszobában terített Válné. Vál éppen benn járt a lakásban, neki magyarázta:

— Úgyis kevesen leszünk, így barátságosabb, mint-ha abban a nagy hodályban tengünk-lengünk.

És magyarázta, hogy ha az a dolog mégis megtörténik, akkor az ebédlőt két részre osztják majd egy válaszfallal, hadd legyen a fiataloknak a nappali szobájuk mellett két hálósobájuk.

— Bolondság, — legyintett Vál.

— Mi a bolondság?

— A két hálósoba.

— Persze. Egy péknek.

— István is pék lesz. És akkor az új pékházaspárnak is egy hálósoba dukál.

István beállított. Már félórája otthagyta a műhelyt, most fel volt szabályosan öltözve. Anyja szerint emberi formájúra.

Miről van szó? No, persze, hogy órála. Még pedig? Hát arról, hogy egy vagy két hálósobájuk legyen-e.

— Apának van igaza. Egy hálósoba kell.

Válné hallgatott. Most visszavonult. De majd később. Van még idő. Valahonnan emlékezett a mondasra: Ez a háború az idegek háborúja.

— Zsuzsi írt nekem.

— Neked. Hová?

— Ide. A műhelybe érkezett a levél.

— Úgy. A műhelybe. Tehát már ez is lehetséges. Az az átkozott műhely!

— Feljön egy napra. Majd levelezőlapon értesít. Találkát kér tőlem.

Válnéban megint remény csillant fel:

— El kell menned. Úgy illik.

István csak ránézett az anyjára, de nem tudta, mit mondjon. Az apja sietett segítségére.

— Nem fontos. Majd én elintézem az ügyet.

Válné végignézte az urát:

— Ó, te! Mit tudsz te elintézni? Hacsak... pár ezressel nem.

BONTÁÉK ÉRKEZTEK meg először. Miután Válék már többször megbeszélték és elhatározták, hogy nem hívják meg őket, hogy az esetleges ajánlkozások elől kitérnek, ha kell, udvariatlanul viselkednek velük szemben, hát — boldog mosollyal fogadták őket. Vál örült Bontának. Válné Bontánénak, még az is csakhamar elhangzott: kár, hogy ilyen ritkán látunk benneteket.

Bonta rágyújtott vacsora előtt egy szivarra. A pazar dohányállományra megjegyezte:

— Amíg kenyeret esznek az emberek, addig szivaroznunk is van miből.

Hogy István pék lesz, már inaskodik, ezt csak most tudták meg Bontáék. Bonta helyeselt a vállalkozáshoz:

— Brávó! Már régen ezt kellett volna csinálnia. Ha nem volnék ilyen öreg, magam is beállnék hozzátok inasnak.

— Legyen szerencsém, — nevetett Vál.

— Nono! Az új inashoz, mi? De jut-e rám majd valami az üzletből? Bevennél... harmadik társnak?

— Ha csakugyan beállsz inasnak és kitanulod a mesterséget, lehet róla beszélni.

Bontánénak más volt a véleménye István új pályájáról:

— Jézusom! Hogyan engedhetted meg? — s a kezeit összecsapva nézett Válnéra.

— Én nem akartam, de hát hiába. Tudod, hogy az én fiam milyen makacs.

Azután politizálni kezdtek:

— Az én apám a múlt háborúban nagy háborúspárti volt. Három fiát vitték el, de azért rettentően haragudott, amikor vége lett a háborúnak. Én sem bántam volna, ha eltart még egy-két évig, mert hát jól ment az üzlet, hála Istennek.

— Akkor, Péter, te most is lehetsz háborúspárti, — tréfálkozott Bonta. — Mert megint jól menne az üzlet.

— E-e-eh — és Vál tiltakozva rázta a kezét, — azóta változott a helyzet. Nagyon fejlett már nekem a haditechnika. Most már, ha háború lesz, tudod, mindnyájan benne leszünk. Mindenütt front lesz. És sohasem lehet tudni, hol esik le az a bomba, amit a repülőgépből csak úgy kiejtenek. Olvashattad azt a... izét, hogy is hívják...

— Barcelonát, — segít Válné.

Sokáig kellett a fenyegető háborúról és egyebekről csevegni, mert elmúlt félnyolc, elmúlt nyolc és még nem érkeztek meg a fiatalok.

— Ejnye, hol késnek azok a haszontalanok? — türelmetlenkedett Válné. — Ne haragudjatok, csak még egy kis türelmet, hisz itt kellene már lenniök... Ha csak Istvánról lenne szó, őt nem várnánk meg...

— De csak várjuk, miért ne? — udvariaskodott Bonta.

— Egy kislány is eljön hozzánk, egy rokonunk,

azért gondolom, hogy talán várjunk még egy kicsit. Hány óra van? ... Borzasztó. Mégiscsak illetlenség, hogy így késnek. Váratnak bennünket. Igazán kedvesek. Bosszús vagyok.

Vál koccintott Bontával. Ürmöst ittak. Odaszólt a feleségének:

— Te csak ne légy bosszús, mert annak én iszom meg a levét.

Bontáné tréfásan megintette Vált:

— Csak te ne panaszkodj a feleségedre. Nem szeretem, ha a férjek panaszkodnak. Ha egyszer megtudom, hogy Gábor is panaszkodik rám, akkor ...

— Akkor végem lesz, — fejezi be a mondatot Bonta kedélyesen. — Ne félj, én nem panaszkodom rád, mert ... nem merek.

A két asszony kacag. Ez aztán a békés családi egyetértés.

Bontáné bölcszet mond:

— Még mindig jobb, ha a férj panaszkodik, mint ha az asszony. Sajnos, vannak olyan esetek is, amikor az asszonynak van oka, szegénynek, panaszkodni. Attól mentsen meg az Isten.

— Kit? — kérdi Bonta, még mindig tréfásan, de már komolyabb hangon.

— Minden asszonyt.

— Azért. Mert te már elkéstél róla, hogy téged mentsen meg. A mi családunkban már csak ... én panaszkodhatnék. Persze mondom, ha mernék.

— Te, Gábor! Tehát mégiscsak panaszkodsz?

— Eszem ágában sincs. Inkább hencegek. Hogy ... milyen jó a kedélyem.

Negyedkilenc elmúlt, amikor megérkezett István és Irma.

— Ugye, késtünk? Oly messze van az a Kispest...

Ez volt minden, amivel Irma mentegette magát. Gyermekien, vidáman és fesztelenül. Semmi zavart sem érzett a késése miatt. Hogy négy komor felnőtt várta őket éhesen, türelmetlenül, majdnem egy óra hosszat, arra nem is gondolt. Talán... István bátorította fel.

Bontáné szeméhez illesztette a lornyonját, úgy nézegette a „kis rokont”. Ejnye, milyen fiatal és csinos. És „minő” elegáns! Ki lehet ez? És húzódott Válné felé, hogy halkan, bővebb felvilágosítást kérjen a kislányról.

Vacsorához ültek. Az előételt, sajtos szuflét, kis kagylókban tálaltatta Válné. Irma a sorrendben elsőre, Bontára lesett, hogyan is kell enni ezt a miccsdát. Istvánra is rápislantott. István is órá, — elneveték magukat. Bontáné beszélt, beszélt, közben a keze a kanálkát elkerülve a pecsenyéhez készített villához nyúlt, azzal látott neki a szuflénak. Irma is fogta a pecsenyész villát. Válné figyelt. Mindent látott és összeszorította az ajkait. Talán el is sápadt. Ó, ó, ez az István, ez a léha, ez nem törődik semmivel, mégcsak nem is mosolyog. Neki ez semmi. Hát... ebből az egy kis esetből is nyilvánvaló, hogy milyen ostobaság az ilyen házasság. Abszurdum. Lehetetlen.

Bontáné szólt Irmához, tegezze. Irma felelt, beszélgetés közben lehetőleg csak igent és nemet mondott, gondosan kerülte a megszólítást, de csakhamar érezhetővé vált, hogy nem meri Bontánét visszatengeni. És István? Ő nem is figyelt erre.

És mintha csak az ördög keverte volna a kártyát, Irma feldöntötte a borospoharát. Ekkor illesztette

Bontáné megint a szeme elé a lornyonját, hogy jobban megnézze őt magának:

— Milyen fiatal! — ez volt Bontáné bírálata. De még gonoszkodva odasúgta Válnénak: — Te, Margit! Nem félted Istvánt ettől a kis... rokontól?

Ó, Bontáné, ez a boszorkány még a rokon szót is olyan hangsúllyal, valahogyan halkán énekelve, elnyújtva ejtette ki, mintha kételkedett volna a valóságában. Képes rá, hogy valamit sejtсен, mert a nők mindent megéreznek, semmiből is kitalálják, amit nem kellene tudniok.

A vacsora befejeztével, kis csevegés után, melyben Irma csak a fülével és a szemével vett részt, kártyázni kezdtek. Irma persze, hogy nem tudott bridzselni, de még römizni sem, így csupán hármas játék alakult meg. Vál, Bonta és Bontáné játszottak, Vál kedvéért régimódi játékot, talonmáriást.

Irma Válné mellé húzódott. Most félt ugyan tőle, de úgy érezte, hogy ki kell engesztelnie.

— Ugye ügyetlen voltam nagyon? — kérdezte súgva, mihelyt alkalom nyílt rá.

De ezt valami olyan kedvességgel kérdezte, tágra nyílt szemei szinte fényesek lettek hozzá, hogy Válné ránézett, majd magához vonta és megölelte.

— Nem tesz semmit. Mindnyájunkkal megesis az ilyesmi.

Bár... az is lehet, hogy István kedvét kereste Válné, mert István meghallotta a kérdést és figyelt, vajon mit mond most az ő édesanyja.

István aztán fölényesen legyintett. Nagy dolog! Ostobaság ilyesmiből kérdést csinálni:

— Egyszer, amikor még ötödik gimnáziumba jártam megbuktam görögből...

— Dehogy buktál meg, ne beszélj csacsiságot! —
intette le Válné.

— De bizony megbuktam.

— De ha mondom, nem buktál meg, rosszul emlékszel.

István kegyes volt:

— Jó. Nem buktam meg, csupán a nyári vakációban is tanulni akartam görögül, tehát felfogadott a papa egy házitanítót. Bejött az iskolába, beszélt az osztályfőnökömmel s az egy jeles tanuló osztálytársamat ajánlotta. Jó, jöjjön el ebédután, kettő és három közt, majd megállapodunk, már mint apa és a leendő házitanítóm. Hát megjelent az alak, Csabonyinak hívták, egy olyan tipikus jótanuló, szegény fiú, a papa éppen befejezte az ebédet, anya valahol nyaralt Manyikával, én nem is tudom, hol ebédeltem aznap. Tehát papa a Csabonyit behívatta az ebédlőbe. Leültette, éppen a gyümölcsnél tartott, üvegtálban őszibarack volt az asztalon. Papa hozatott egy kistányért és evőeszközöket s megkínálta a Csabonyit. Én éppen akkor érkeztem haza. Pontosan emlékszem, hogy a papa azt mondta: Tartson velem. Csabonyi barátom kivett egy őszibarackot, nézelődött, látta, hogy a papa meghámozza a magáét, ő is fogta hát a kis gyümölcssevő kést és kezdte faragni a barackot. A barack kemény volt, a héja erősen tapadt a húshoz, nehezen ment a farigcsálás. A felével azért elkészült Csabonyi mester, akkor fordított egyet a barackon, ujjai közé fogta a meghámozott csúszós felét s úgy akarta tovább hámozni. Szorította erősen a barackot, egyszer csak az kiugrott az ujjai közül, föl, majdnem a mennyezetig, azután kanyarodott egyet a levegőben s lezuhant a földre. Csabonyi vérvörös

lett. De még lehajolt, fölvette a barackot s tovább akart vele piszmogni. Emlékszem, a papa, amikor a barack elrepült és földre esett, felkiáltott: hopplá! Azután elkezdett nevetni.

— Sze-e-gény! — mondta Irma, de ő is nevetett a más kárán. És nekividámódott. Soha sincs veszve a világ. Lám, Csabonyi is vett egy másik barackot s azt... megette úgy, ahogy szokta és tudta, héjastól.

Irma:

— Szóval, nem kell kétségbeesnem.

István:

— Ha akarsz, csak tessék! Én csak annyit mondok, hogy nem érdemes. Tudod... apa is kirakja a csontokat a tányér szélére, amikor nincs nálunk vendég.

— István! — tiltakozott Válné, — hogy mondhatsz ilyent? Mikor láttad te ezt?

— Tegnap is. Ha vendég van, akkor is csak azért nem teszi, mert te, bocsáss meg, a te kijelentésed ez, elájulnál.

Válné csóválta a fejét és kínjában ő is nevetett. Nem tehetett mást. Irma boldog volt, szeretett volna tapsolni Istvánnak, aki megint megsegítette őt.

Később kibiceltek a kártyához, Irma nem értette a játékot.

— Majd megtanítlak a főbb játékokra, — mondta.

— Nehéz? De mi lesz, ha nem tudom megtanulni?

— Tudod.

István elővett egy játszma bridzskártyát és kezdte magyarázni először is a figurákat. Azután felelnie kellett. Valamit elvétett. István:

— Juj, de buta vagy.

— Nagyon. Ugye, mondtam.

— Te nem mondtad. Csak én mondhatom. Fogadjunk, hogy egy hónap alatt megtanulod a játékot.

— Biztos?

— Mondom, hogy fogadjunk. Tíz pengőbe.

— Tíz, az sok. Húsz fillérbe.

— Az kevés. Tehát egy pengőbe. De, ha te vesztesz, meg kell adnod a pengőt.

— De nekem nincs egy pengőm. Akkor inkább megtanulok bridzselni. Biztosan megtanulok.

MAR MÁSODIK HETE járt István a műhelybe. Anyja aggódva látta a kitartását. Mire vezet ez, jó-ságos Isten? Mit kellene tenni ezzel a gyerekekkel?

Minden reggel fölkelte István korán, ahogy kellett. De mivel sohasem feküdt le idejében, ahogy egy inashoz illik, egész nap álmos volt. De még bírta. A munkaidőt ugyan nem tartotta meg, mert más dolga is akadt. Irmával kellett találkoznia, aki Válné határozott kívánságára kilépett a fióküzletből. De amíg a műhelyben tartózkodott, addig dolgozott. Csak éppen, hogy kisebb-nagyobb szüneteket tartott, ami bizony a közönséges inasnak nem dukál. Nehéznek találta a mesterséget, de arra egyszer sem gondolt, hogy milyen nehéz lehet a sokkal több munka egy inasgyereknek. Ha valaki más erre figyelmeztette volna, rögtön kész lett volna a felelettel: ja, az más ember, az az ilyesmihez már otthon hozzászokott.

Némely munka borzasztóan kellemetlen volt. Mikor a süteményes tepsiket, melyeket a segéd lapáttal kihúzott a kemencéből, neki kellett a lapátról leszednie, bármiképen használta is a zsákrongyokat, melyekkel megfogta a tepsit, gyakran megégette a

kezét. Az égési sebekre olajat öntöttek azonnal, ez szükséges kellék a pékműhelyben. De az is velejárt ezzel a tepsielszedéssel, hogy amikor átforrósodott a keze, meglazult a fogása, a tepsi megcsúszott, hozzáért a meztelen felsőtestéhez, különösen a felsőkarjához, és ott okozott égési sebeket. Egy délelőtt, amikor a tepsikkel foglalatoskodott, olyan lett a melle és a két karja, mint a zebra bőre, csak éppen nem feketék voltak rajta a sávok, hanem vörösek. Kinjában, mert fájtak a sebek, nevetett. És arra gondolt: jaj, ha szégyen anyja ezt látná! De nemcsak azért jaj, mert kétségbe lenne esve, hanem ... mert kitörne a botrány. Isten tudja, mit el nem követne megint, hogy szerencsétlen csemetéje be ne tegye többé lábát abba a ... pokolba.

No, de nincs semmi baj, a mama ezt nem látja, a kabáton keresztül észre sem veheti.

Istvánnak ugyanezen a napon iszonyatos melege volt. Keveset aludt éjjel. Minden ment volna, a sebek, a fájdalom, csak a meleg volt elviselhetetlen.

— Borzasztó ma ez a hőség, — mondta panaszosan az egyik segédnek.

— Bizony, — hagyta rá a segéd, — s körülnézett, kisompolygott az öltözőbe, a kabátja zsebéből butykoszt vett elő és nagyot ivott belőle. Egy hajtásra megivott féldeci rumot. Azután visszajött. — Most már minden rendben van, — mondta és ránevetett Istvánra, — egy kis rum segít.

— Áh, nem hiszem én azt.

— Mi az, hogy nem segít? — fölényeskedett a segéd. — Úgy érzem magam, mintha az Északi Jeges-tengeren lennék, egy jégtablán. Miért nem iszik a tanár úr is? Tessék bemenni az öltözőbe. Balról a

harmadik szekrény az enyém. A kabátzsebemben van az üveg.

István a világért sem ivott volna abból az üvegből, amelyikből már a segéd ivott. De ... aznap nem adta oda Pirnicernek, akivel már ő cinkosságban állott, a pálinkát. Barackpálinkát hozott s az ott maradt az ő kabátjában.

Ha használ, akkor muszáj megpróbálni. Ő is besietett az öltözőbe és ivott.

— Azért csak meleg van, — mondta a segédnek.

— Ja, biztosan egy kortyot tetszett inni, mint valami kisasszonykának.

István délig megitta a három deci Barackpálinkát. Tovább is melege volt, de féligmeddig becsípett. Abbahagyta a munkát, leült egy liszteszsákra s nevetett. Muszáj volt nevetnie.

Bódult, kissé ingadozó járással, időnként fel-felkacagva indult el délben ebédelni. Megmosdott ugyan, de ... a kabátját nem vette föl. Legyen, aminek lenni kell, hadd lássa őt így anya! Sebesülten, mintha a csatából jönne, s bódultan a melegtől, a fáradtságtól és a hivatás teljesítésétől, amihez a szeszivás is elengedhetetlenül hozzátartozik. Igen, azt mondta Pirnicer mindjárt az első napon, mint a fehérek, kérem, a forró égőv alatt! A péknek musz-sz-száj inni. De nem ám szódavizet, sem málnaszörpöt, de még hosszúlépést sem, hanem pá-álinkát, vagy rrrumot!!

István úgy, ahogy a műhelyben szokott lenni, mezeten felsőtesttel ült le az asztalhoz. Válné még nem látta, künn járt a konyhában s csak azután lépett az ebédlőbe. Rögtön rászólt Istvánra:

— Ugyan, fiam, hát micsoda dolog ez, hát most már ... De elakadt a szava, mert István feléje fordí-

totta az arcát s ő valami érthetetlen, valami riasztót látott az arcon és a szemekben.

— Szentisten, István! Mi van veled? Mi történt?

István csodálkozva nézett. A szemrehányást értette, mintha suttyomba számított is volna rá, de ez a rémület!...

Válné meglátta az égési sebeket. Kitörni nem tudott, csak zokogni kezdett, a szemét lehúnyta s az asztalra borulva sírt.

István megijedt. Mámora egyszerre elszállt, a szíve elszorult és kimondhatatlan megsajnálta az anyját. Szörnyű bűnnek érezte, amit elkövetett. Dermedten ült, nem mert, nem tudott semmit mondani.

Vál Péter jött a városból. Ő a délelőtt folyamán nem volt benn az üzemben, tehát nem is látta Istvánt.

— Mi az, mi van veled, Margit?

— Sír — felelte az anyja helyett István.

Válné abbahagyta a sírást, még egy-két mélyet lélegzett, azután fölállt és csak az urára nézett:

— Ebédeljetek kettesben. Nekem nem kell semmi.

— Miért jöttél így fel? — kérdezte Vál Péter inkább sajnálkozva.

István hallgatott. Fel akart ugyan ugrani, az anyja után futni. De... csak maradt. Nem gondolt rá tudatosan, de érezte, hogy most jobb, ha... nem megy az anyja közelébe.

A szobalány behozta a levest. Vál kedvtelenül kezdett hozzá az evéshez.

— Miért nem vetted föl legalább a kabátod? Aztán látom, ittál is. Megbolondultál, fiam? Azok a barmok rábeszéltek?

— Hagyjuk ezt, — mondta István kedvetlenül. — Butaságot csináltam, belátom.

— Akkor rendben van. De... hogy' teszed majd jóvá? Szegény anyádtól lesz majd mit hallgatnom. Három hónap alatt nem évül el ez az ügy, fiam.

István alig evett valamit, hamar felállt, hogy minél előbb eltűnjön, menjen vissza a műhelybe. Úgy tervezte, hogy ott felöltözik s rögtön távozik. Elmegy sétálni, vagy valamely kávéházba. Ha már megtörtént, nem lehet segíteni a bajon. Szegény anya.

Az ajtóban összeakadt az anyjával. Válné most nem sikoltott fel újra, csak ránézett Istvánra s halk hangon mondta:

— Ittál is. Pálinkát. Érzem.

— Csak egy kortyot, anya. Máskor nem teszem. Kibírhatatlan volt a hőség.

— Bár kibírhatatlan lett volna, — beszélt Válné, aki ismerte a pékmunkások szokásait és rögtön megértette a fiát. — Bár annyira lett volna kibírhatatlan, hogy ne mennél többé le és abbahagynád ezt az örültséget. Nem neked való az. Nem felnőtt úriembernek való. Így... szégyent hozol önmagadra és ránk is. Én csak nem szóltam, mert vártam, azt lestem, hogy egyszer csak megjön az eszed és bejelentet, hogy elég volt. Naponként hajnalban kelni, egész nap azt a piszkos munkát végezni s aztán este még elcsavarogni. Mi lesz veled? Csak figyelem és látom, hogy sápadt vagy, hogy fogytál is. István, én ezt nem bírom, én ebbe belepusztulok.

Úgy! Hát itt tartunk. István már várta a folytatást: és mindezt azért, hogy azt a lányt elvehesd.

— Ne haragudj, anya, majd valamit változtatunk a dolgon. Esetleg csak félnapokra járok le a műhelybe.

— Egyáltalán ne járj le. Hagyd abba az egészet.

— Úgy. Hogy aztán... és ne nősülj meg! Mert csak

nem akarsz semmire megházasodni? Hát én lejárrok a műhelybe. És dolgozok. Hat hónap múlva segéd leszek.

— És megnősülsz.

— Miért ne nősülnék? Lehet, hogy még a hat hónap lejárta előtt. Tudod, csak azért, hogy aztán nyugodtan járhassek a műhelybe. Hogy aztán ne tedd meg mindennap újra az indítványt: hagyd abba, fiam.

— Mint inas akarsz megnősülni?

Ezt már ülve lehetett csak folytatni, mert eddig anya is, fiú is, álltak. Vál sietett az István segítségére:

— Megnősülhet. Az nem változtat a helyzetén, hogy inas, vagy segéd. Nem az állásra nősül.

— De én nem akarom, — kiáltott fel Válné. — Nem akarom, nem bírom. Ne kínozzatok!

— Majd elbírod, — mondta István szörnyű nyugalommal. — Hogy ne kelljen soká gyötrődnöd, hát mihamarább megnősülsz. Mihelyt megérkezik az utolsó okirat, az Irma nagyapjának a házasságlevele.

— Már itt tartotok?

— Természetesen. Már itt lenne az is, csak azért késik, mert Irma nagyapja Kolozsváron született s most onnan nehéz az iratokat megkapni. De már írt a nagynénje.

— Nagynénje! Az is valami villamoskalauz felesége?

István most füllentett:

— Nem. De a villamoskalauzt majdnem eltaláltad, mert állomásfőnök volt a férje.

István közlékeny lett. Elmondta, hogy mik a tervei: nászútra nem mennek, hanem két-három hétre a villába. Az anyja ellenvetésére, hogy Manyiékat nem lehet onnan kidobni s azok még nem akarnak

beköltözni a városba, István követelte, hogy igenis azok adják át nekik arra az időre a villát. És ha Manyika ellenkezik? Vál ajánlkozott:

— Majd én elintézem, a lányommal még lehet beszélni.

— Azt is pénzzel intézed el, mi? — és Válné megsemmisítően nézett az urára.

EZ UTÁN a jelenet után Válné taxiba ült és kiment Manyikához. Panaszkodnia kellett. Segítségül kellett kérnie a lányát. Mindenkit, akit lehet. Valamit ki kell még az utolsó órában eszelni. Meg kell akadályozni a szörnyűséget.

— Sápadt vagy, anyuska, — Manyika fürkészően nézett az anyjára.

— Manyikám, kislányom! — Válné zokogva borult a lányára. — É-én olyan sze-he-rencsétlen vagyok.

Manyika maga mellé húzta a dívánra:

— Mondj el mindent, anyus. Mesélj el mindent anyuskám.

— Megesküsznek. Ide akar jönni a villába. Még, hogy én zavarjalak ki benneteket az utcára. Ugye, ez borzasztó?

Manyika csodálkozott:

— Csak ez a baj? Mi a jövő héten úgylis beköltözünk a városba. Már takarítottam is a lakást. Tudod, sajnálom Gézát, hogy naponként egy órával korábban kell fölkelnie. Mindennap négyszer ezt az utat megtennie, az két órai utazás és rengetegbe is kerül. Ezenkívül még húsz percet gyalogol, fel a hegynek.

— Fel a hegynek?

— Hogyne. Ez hegy, anyuskám... De te nem is ebédeltél ma.

— Nem. Miről tudod?

Manyika fanyarul mosolygott:

— Érzem. Ne tagadd, anyuskám. Hozatok valamit.

— Nekem nem kell semmi. Jobban szeretnék én már meghalni.

— No, no. Egy pohár barackot étvágycsinálónak.

— Nem kell.

Manyika nem hallgatott Válnéra. Pálinkát töltött neki kis pohárba.

— Idd ki. Meglátod, szíverősítőnek is jó lesz...

Úgy. Most mindjárt nem búsulsz. Ez nagyon finom pálinka ám, falusi. Kisüstön főtt. Ez ést is ad... Igyál még egy pohárával és hamar jelentkezik a hatása. Mindjárt belátod, hogy nem olyan végzetes csapás az a házasság. A kis barbár majd kiművelődik, és... új vér kerül a mi dekadens családukba.

Válné legyintett. Hogy hagyja abba Manyika. Kár ezt feszegetni. Manyika nem engedelmeskedett:

— Lásd, nekem nincs gyermekem. Fontold meg, mi lenne, ha István nem nősülne meg és kimúlna a felséges család.

— Jobb lenne. Már bánom, hogy nem papnak neveltem.

— Papnak nem lehet valakit nevelni, ahhoz hajlam is kell.

— Azok az átkozott képek és szobrok. Az a művészet. Amiatt nem akartam rábeszélni, hogy pap legyen. Egyszer említettem csak neki, még diák korában, hogy mit szólna hozzá.

— Anyus! — tréfálkozott Manyika — gondold

meg, hogy Tamás bácsi gyerekei örökölnék a vagyont!

— Tőlem ugyan nem.

— Hát mit csinálnál?

— Azon nem töröm a fejem, de tőlem egy gombostűt sem örökölnék így sem, nem örökölnének úgy sem. Én ki nem állhatom a léhűtő, dologtalan embereket...

— Talán a szegényeket nem állhatod ki.

— Azokat, akik maguk az okai a szegénységüknek.

— Éhes vagy már?

Manyika csöngetett a szobalánynak. Hogy hozzon hideg sültet és gyümölcsöt.

— Anyus. Hát miért vagy most olyan elégedetlen? Hiszen, ha Irma nem lenne, maradt volna Zsuzsi.

— Inkább az, mint ez. Az mégsem elárusítolány.

— Nem. De... ne haragudj, most már megmondhatom a véleményemet, az a Zsuzsi egy-két báró-sarjat becsempészett volna a családukba.

— Ugyan, ne beszélj már ilyen butaságokat.

— Ha én mondom.

— Talán tudsz róla valamit?

— Nem többet, mint te, de azt hiszem, az is elég.

A szobalány behozta a hideg sültet, teát melléje, Válné evett. Manyikát is kínálta. Ő csak teát ivott, azt is cukor nélkül.

— Már te is divatos alakot akarsz?

Manyika nevetett:

— Csak amióta Irmát többször láttam. Tudod, irigylem azt a fiatalos, nyurga természetét.

— Azért véded te.

— Tűz! Tetszik nekem.

— Hozzád is hiába jöttem. Látom már, hogy magamra maradtam.

— Nem maradtál. Mi mindnyájan szeretünk.

— Szerettek, de ellenem fordultatok.

— Nem fordultunk. Mi békét és nyugalmat akarunk. És végre is... mégis csak az István dolga, hogy kit vesz el feleségül. Nem szabad egy anyának ennyire makacskodni.

— De egy haszontalan fiúnak szabad?

*E*STEFELÉ MENT EL Válné Manyikától. Dr. Gíry még nem volt otthon. Manyika panaszkodott az urára, hogy sokszor jár haza későn, mindenféle ürüggyel. Sírva is fakadt. Hogy ő boldogtalan, csak eddig hallgatott. Látod, milyen jó egy olyan kis igénytelen szolgáló feleség, mint ez az Irma. Ez majd megbecsüli az urát, aki őt úrnővé teszi, kiemeli a szegénységből. Válné megdöbbenve hallgatta a lányát. Hát ő is szenved? Az ember nem is hinné. És hogy eddig nem szólt. És hogy az az Irma... vajon milyen asszony lesz majd? Az élet olyan bonyolult, semmit sem lehet kiszámítani. Ki hitte volna ezt Gézáról? Az ő művelt, okos, szép lánya mellett!... Odakünn esett az eső. Közeledik az október, vége a nyárnak. Hát... ez az ősz, ez már igazi ősz, szomorú. Mert a világ is olyan gonosz. A népek makacskodnak és még háború lehet. Bár... Péter azt mondja, hogy a háború használ az üzletnek.

Este Vál valami pékmesteri csoport ülésére ment el, fontos tárgyalásra. Politizálnak. Kérdés, hogy muszáj volt-e elmennie. Mert ő is olyan buzgón marad el néhány órára, ha alkalma van rá... Válné korán

feküdt. Izgalommal telt el az egész napja, még újságot sem vett a kezébe. Az ágyban föltette a pápaszemét és olvasni kezdett. A politikát is megnézte, hiszen... az ember bőrére megy, ami a világban történik. A helyzet végletekig feszült, — írta az újság mindjárt az első oldalon.

Kevés olvasás után elábrándozott. Rajzoltak a fejében az államférfiak nevei Hitler, Mussolini, Chamberlain, Daladier, Bonnet, Benes... Behunyta a szemét. Tárgyalnak a diplomaták, egymással üzengetnek, ide-oda repülnek, meg akarják akadályozni a szörnyű veszedelmet. Repülnek... lázas munkát fejtenek ki... hogy megakadályozzák... a szörnyű veszedelmet... hogy Istvánt még idejében megmentse, hogy lebeszéljék a végzetes lépésről, hogy... Az újság kihullott a kezéből.

Jóideje aludt már, mélyen, és álmodott, a dadogó Miskáról, juj, milyen csúnya és hogyan néz rá, mintha rá akarna rohanni. A dadogó Miska álmában az Irma édesapja volt. Azután kavargtak, kergetőztek más képek. Pétert látta nagyon fiatalnak. Eltűnt a kép és már ott toporzékolt a saját édesanyja. Milyen kistermetű és milyen mérges, most is veszekedett. Őt meg is akarta ütni... eltűnt a kép... száguldott vele a vonat, mély szakadékok felett... ez olyan kellemes volt... később azt álmodta, hogy sok-sok vonat száguld, viszik a katonákat, háborúba viszik őket... egy ablakon István néz ki, katonaruha rajta és gúnyosan mosolyog... ütközetbe rohannak a katonák, István is rohan, olyan az arca és a tekintete, mint délben, amikor részeg volt. A testén sebek, egyszer csak megtántorodik és már dől is el, omlik össze... jaj, segítség, Válné szörnyű érzéssel ébredt fel.

A szívéhez kapott, mélyet lélegzett. Ó, borzasztó is volt. Istenem, milyen butaság az ilyen álom. Még, hogy ... hirtelen Böskére gondolt, látta őt a szörnyű hunyorgásával. Nagyon dühös lett Böskére. Még képes volna, ha most itt lenne és elmondaná neki az álmát, valami ostobaságot belemagyarázni.

Az új ingerültség nem akart csitulni. És Válné nem tudott újra elaludni. Sokáig hánykolódott az ágyban, álmos volt, fáradt volt és hiába. Úgy számította, hogy már órák teltek el, talán már mindjárt reggel lesz, egyszerre csak megjött Vál Péter.

— Hol maradtál ilyen sokáig?

— Félitzenkettő, — felelte Vál.

— Csak félitzenkettő?

De Válné ezután sem tudott elaludni.

Másnap arra gondolt, hogy ha még egyszer ilyen rossz éjszakája lesz, elmegy egy idegorvoshoz, valami altatószert írat fel magának. Igen, feltétlenül elmegy. Úgyis olyan nyugtalan mostanában. Talán, ha jól kipiheni magát, jobb lesz. Egyszer már bevett altatószert. Délig aludt. Ó, Istvánnak is ... csakugyan bele kellene csempésznie az István feketéjébe egy adag altatót! Elaludna, nem menne le a műhelybe, szégyellné az esetet, talán végleg kimaradna s ... még minden jóra fordulhatna. Ezt meg kell próbálni. De hogyan? István este nincs itthon, el kell tetetnie a vacsoráját, a szobalány, hát, ilyesmit sajnos, nem lehet ... Hanem, majd ő fennmarad, készít neki egy forró feketét és beleteszi a port...

Ez a terv olyan izgalomba ejtette Válnét, hogy ... másnap nem ment el az orvoshoz. Várt. Nagy dolog, ilyenformán talán nem is szabad még egy anyának sem beleavatkoznia a felnőtt fia életébe. Istenkísér-

tés, talán bűn is megtenni. Majd holnap — halogatta a cselekvést. Harmadnap azután István, csak úgy a maga ernyedtségéből, tizenegy órakor kelt fel. Válné örült:

— Eddig tartott a nagy szorgalom? — kérdezte gúnyos mosollyal.

— Eddig, — felelte István nyugodtan. — Elég napi néhány óra, többre nincs szükség.

Később ugyanolyan nyugalommal folytatta:

— A házassággal azonban nem várunk hat hónapig. Fölösleges, nem lenne semmi értelme.

Válné hallgatott. Már sóhajtani sem mert.

Ebédkor István így szólt, egyenesen Válhoz:

— Tehát holnapután kimennénk mind a hárman Varróékhoz. Megvacsorázunk, ez lesz az eljegyzés. Rendben van?

Vál a feleségére nézett. Nagyon meglepődött, hogy Válné csendesen csak ezt felelte:

— Elmehetünk.

— Látod, mégis csak jó komám vagy, anya. Ezért jutalmul kiviszlek a szigetre.

— Persze, Irma is ott lesz.

— Ott. Szoktatni akarlak benneteket egymáshoz.

Vál:

— Akkor én itthon maradhatok. Rám nincs szükség.

István:

— Szó sincs róla, hogy itthon maradj. Rád mindig szükségünk van. Tudod te, milyen drága a sziget? Három, illetve négy személyre? Neked kell fizetni a számlát. Mi fiatalok vagyunk, nekünk takarékoskodnunk kell.

Vál harsogóan nevet. Őt már nem sértette, hogy a

számlát mindig neki kell fizetnie, hogy csak azért van rá szükség. Így van ez rendjén. A nők s a fiatalok szórakoznak, az öreg pék, — fizet.

VARRÓÉKHOZ NAPONTA kijárt István, Irma kilépett az üzletből, Válné kívánságára. Amikor elköszönt Maurernétől, az majdnem azt mondta neki, hogy „kezét csókolom”. És a szeméhez szorította a zsebkendőjét, mintha a könnyeit törölné, Irma még vigasztalta is:

— Sohse búsuljon Maurerné, hisz látjuk még egymást.

Így, hogy Maurerné. Maurernénak minden gondolata és érzése csak annyi volt: Nahát!

Eleinte István látogatásai Varróéknál csak igen rövid időre szóltak, csak jött, köszönt, egy-két szót beszélt és elvitte Irmát. Sétálni, képtárba, vagy valami előadásra. Majdnem mindennap hozott könyvet is. Irma belenézett a könyvekbe, de néhány oldal után mindannyiszor elhalasztotta az olvasást. Megtörtént azonban, hogy együtt olvastak. Irmának kellett hangosan olvasnia, István hallgatta. Még verseket is olvastak, egy Rilke kötetből. Amikor azonban három-négy verset elolvastak, Irma föllázadt:

— Miért ezt olvassuk?

— Hát nem szépek? Neked nem tetszenek?

— Szépek, nagyon tetszenek, de én Petőfit akarok olvasni. Holnapra hozd el nekem Petőfi összes költeményeit. A Petőfi-verseket, amiket az iskolában tanultam, még most is könyv nélkül tudom.

— Nem hozom, — mondta István s a fejét rázta.

Irma kérdő csodálkozással nézett rá.

— Nem nekünk való, — jelentette ki István. — Petőfi, az egy népköltő volt. Mondhatnám Erdélyi-
előfutár.

— Ezt én nem értem, — mondta Irma egyszerűen.

— Tudom. Majd egy év múlva ezt is megérted.

Irma kis habozás után:

— Ez a te véleményed. Az én véleményem más. Nekem Petőfi tetszik, te meg azt olvasol, amit akarsz. Nem így igazságos?

István szája lepittyedt:

— Hát... nem tudom.

— Szóval lárifári, hozd el nekem Petőfi költeményeit.

— Ha akarod...

— Nagyon is. Azért beszélek.

Varróné benn tett-vett a szobában, közbeszólt:

— Petőfi költeményei, az megvan nekünk. Ott van valahol a szekrény tetején. Keresd meg.

Irma kedves daccal:

— Az nekem nem kell. Ócska, rongyos könyv. Ha én könyvet olvasok, az legyen vadonatúj. István hozzon nekem egy szép drága Petőfit.

Egyszer István elvitte Irmát egy koradélutáni hangversenyre. Egy ideig suttogva magyarázta a hangszereket, meg, hogy mi a hegedűszóló, miért kell a kíséret, mi a vonósnégyes, de azután, éppen egy állítólag nagyon szép vonósnégyes alatt, elszundított. A szeme lezárult, a feje lehanyatlott, még szerencse, hogy horkolni nem kezdett. Irma hősiesen unatkozott egyedül, de a hangverseny után ezt mondta Istvánnak:

— Nem gondolod, hogy máskor elég lesz, ha egyedül megyek hangversenyre?

István nevetett. Irma folytatta:

— És te meg szépen otthon maradsz. Játzol... a Laci építőköveivel.

ISTVÁN a saját családjával már rendben lett volna. Varróék, hát azok csak örülhetnek a lányuk szerencsájének. Szegény lányt gazdag férfi vesz feleségül, nem valami öregedő, foghíjas bácsi, hanem egy fiatal úriember, aki amúgy is jó pajtáságban van a lánnyal. Azonban a házasságkötésnek formái vannak, hiszen eddig is okiratokat kellett beszerezniök, meg aztán legvégül az anyakönyvvezető, majd a pap elé kell állniuk, s ott valósággal szerződést kötni, esküt tenni. De még előbb meg kell tartani az eljegyzést, egy kis családi lakoma keretében, meg kell ismerkedniük a szülőknek, azután... jaj, mi is hiányzik még? A szülőtől meg kell kérni a lány kezét, szóval szükség van a kifejezett beleegyezésükre. Mindez semmiség, néhány szokásos szó, de... az a Varró furcsa ember! Olyan különös, nyakatekert a beszéde, tehát a gondolkodása is, hogy előre sohasem lehet kiszámítani, miről mi lesz majd a véleménye. Varró bizonyára jó szolga a hivatalban, úgy tiszteli a „felsőbbiséget”, ahogyan azt iskolakönyvekből tanulta, de... hivatalán kívül ő a hetyke proletár. Idegennek érezte őt István, vagyis inkább azt érezte tévedhetetlenül, hogy ő az idegen Varrónak. Eddig sehogy sem tudtak egymással megbarátkozni. Azt gondolta tehát, hogy előbb majd Varrónéval beszél.

Bevonultak a másik szobába, hogy kettesben legyenek. Az asszony előretessékelte Istvánt, komoly képet vágott, mert úgy vélte, hogy ez illik, hiszen

tudta, miről lesz szó. Hát persze, hogy a házasság, illetve a legközelebbi teendő, az eljegyzés, — erre tért rá István. Varróné, egyszerű lélek, nem kertelt, nyíltan, szabadon örült, ó, hát ők nagyon boldogok, hogyan is képzelet István, a házasságnak nincs semmi akadálya, ha már egyszer az ő kedves szülei megadták a beleegyezésüket. Kinek volna szíve útjába állni „két fiatal” boldogságának, részükről annak nem is lenne semmi oka, ugyan. Majd megmondjuk az uramnak, — így Varróné, — de csak tessék azért vele is külön beszélni néhány szót, nehogy megsértődjön, hisz’ tetszik tudni, milyen sokat ad arra, hogy ő a család feje, hogy itthon ő az úr és mindennek az ő engedelme szerint kell történni, ne tessék ezt tőlünk rossz néven venni.

István késő estig várt, amíg hazaérkezett Varró. Azután fészkelődött, krákogott, Irma majdnem elnevette magát, amikor ránézett. Végre megszólalt:

— Hát kérem... kedves Varró bácsi... néhány szót szeretnék magával váltani.

— Tessék, — és Varró meg sem mozdult, pedig István már fölállt és nyúlt a másik szoba kilincse felé.

— Talán... kettesben, — próbálkozott István.

— Kettesben! Mi a csodának? Titok? Mert nekem nincs titkom a családom előtt.

István állva maradt, megzavarodott, hallgatott. Majd gondolt egyet, kissé dacosan visszaült a helyére. Varró élvezte a helyzetet, szúrós szemmel nézte:

— Csak tessék, miről van szó?

— Irmáról és... rólam. Rólunk.

— Én várok türelmesen. Majd megmondja ön, amit akar.

— Megkérem Irma kezét.

Varró nem lepődött meg, hisz' lényegében ez a kérdés már megtörtént, csak éppen, hogy a szót most mondták ki. Semmi jelét sem adta sem örömnnek, sem ellenkezésnek, maga elé meredt, mintha erősen gondolkodna. Bizony, mit is kell most mondania? Mert hát... nem olyan eszményien szép ez az eset. Lassan, nehézkesen kezdte meg:

— Hát...

És csak hosszabb töprengés után folytatta:

— És a kedves szülei hasonló szándékkal vannak?

— No igen. Természetesen.

— Nem olyan egyszerű dolog ez. Hisz' én... még a színüket sem láttam.

— Az eljegyzésre eljönnek, majd megismeri őket.

— Mert... gazdag, előkelő szülők sohasem nézik az ilyesmit jó szemmel. Tudom én.

— Semmi kifogásuk sincs ellene.

— Lehet, hogy ők így mondják. De hogy van, az bizonyos. Tudom én. Nem egyezhettek azok bele simán, hiszen... még én sem egyeztem bele.

István meglepődött, el is sápadt, és kérdőn nézett Varróra.

— Ne vegye rossznéven, de... én jobban szerettem volna a lányomnak... más férjet. Már... ne vegye rossznéven... nem a személye ellen van kifogásom, hanem hát... mégis. Olyanhoz adnám én szívesen a lányomat, aki... jobban passzol hozzá. Akinek... mi is jobban megfelelénk. Tudom én.

A család megdöbbenve hallgatott. Irma arca dacos lett, Teréz az asztalra nézett mereven és önkénytelenül is, mintha úgy mozdult volna a feje, mintha bólintott volna. Varró folytatta:

— Az ilyen házasságban, kérem, ritkán van köszönet. Majdnem mindig baj származik belőle. Ez olyan... szeszély, kérem. Mondhatnám... mindkét fél részéről. Varjú a varjúval, őz az őzzel, tetszik tudni, így gondolnám én.

— Mindketten emberek vagyunk, én is, Irma is. Legalább én magamat is embernek számítom, — s István gúnyosan mosolygott.

— Á-á, kérem. Tudom én. A gazdagok mindig lenézik a szegényeket. Én nem akarom, hogy az én lányomat elcsábítsák tőlünk.

Varróné közbeszólt:

— Azért nem csábítják el. Miért csábítanák?

— Csak te hallgass. Várd meg a végét, ha... egyáltalában lesz eleje is. Hónapszámra nem látod majd a kedves lányodat. Az István úr kedves szülei nem is jöttek még el hozzánk.

Varróné:

— Már hogyan jöttek volna eddig?

István:

— Majd eljönnek.

— Egyszer. Mert muszáj nekik. Mert azt mégsem tehetik meg, hogy egyszer se jöjjenek el. Hát Isten neki, gondolják. Aztán majd... még azt is megérhetem, hogy a lányom szégyenli majd a szüleit, meg a testvéreit. Akkor pedig... én rá se nézek többé az életben. Nekem meghalt.

Irma könnyet törölt ki a szeméből.

— Tudom én. Láttam én már ilyent, vagyis halottam. Meg aztán el tudom gondolni. Nem vagyok én olyan ostoba. A lányom puccos hölgy lesz, talán még autózni is fog. És ha engem meglát az utcán, pláne a formaruhámban, elfordítja a fejét. Va-

lami nagyon érdekes lesz majd éppen akkor a másik oldalon. Úgy tesz, mint a többi.

— Apa, hogy mondhatasz ilyent? — tiltakozott Irma. — Mivel szolgáltam én erre rá?

— Csak te hallgass. Én azért beszélek még idejekorán.

— Eddig nem jutott eszébe mindez. Pedig látta, hogy mire készülünk. Nem tudom mire vélni, hogy most az utolsó percben...

— Csak te hallgass. Láttam, hogy mi van készülöben és nem voltam elragadtatva. Egy csöppet sem.

— Ez... engem lesújt, — dadogta István.

— Én nem akarom, hogy ön lesújtva érezze magát. Én csak a véleményemet mondom meg. Én a szabályos dolgokat szeretem. Csak semmi különlegesség!

Irma nekibátorodott:

— Ez nem különlegesség. Megtörtént ez már ezer-szer is. Hogy a papa minek néz engem, hogy miket tételez fel rólam, azt nem hittem volna. És ha azt gondolja, hogy én... hogy én rossz leszek magukhoz, a mamához, akkor én... inkább itthon maradok örökké és... és sohasem megyek férjhez.

Irma zokogni kezdett. Mindkét kezével eltakarta az arcát, az asztalra borult és rázkódott a teste.

Várakozóan, szorongva néztek mindnyájan Varróra. Az nem érzékenyült el a sírás láttán. Hallgatott, várt, csak hadd sírjon a leány. Jobb, ha most sír, mintha később furdalja a lelkiismeret. Mert jó lány, szereti a szüleit, csak... rákényszerülne a rosszra.

— Később az anyád sírna miattad, meg a húgod. Mert én úgysem sírnék.

Majd hirtelen Istvánhoz fordult Varró:

— De hát, csak tessék! Csinálják a maguk dolgát.

Én nem mondtam semmit. Én csak a magam szerény nézetét mondtam meg, hiszen... abban is igazam van, hogy a kedves szüleit nem láttam még, nem tudom az ő gondolatukat.

— Éppen arról van szó... hogy, ha az eljegyzést megtartanánk...

— Eljegyzé-é-ést! — mormogta Varró. Aztán hangosan, mintegy követelően:

— Legyen szerencsém egyszer. Ha már ennyire jutottunk.

Legvégül is Varró a kezét fölemelve csak ennyire volt hajlandó:

— Majd meglátjuk.

István késő este leverve távozott el Varróéktól, a váratlan új nehézségen eltöprengett s úgy látta, hogy a saját szüleivel könnyebb volt a dolga. A saját anyjával szemben tud érvelni, tudja őt hajlítani, de ennek a kerekfejű konok embernek hiába minden okos szó. Ez bizony nem törődik az ő érzelmeivel. Az ismerkedő lakomát azért megtartják.

ISTVÁN VARRÓNÉVAL megbeszélte a lakomát. Pénzt is akart rá adni, mert sok lesz a kiadás, de Varróné nem fogadta el. Isten ments, hogyan gondol ilyent! Olyan szegények még nem vagyunk. Letörné az uram a derekamat, ha megtudná!

A vacsorára Varróné nagy előkészületeket tett. Még ezüst evőeszközöket is kért kölcsön a szomszédoktól. Nem is gondolná az ember, kinek miye van, mit rejteget a szekrényeiben, azok fiókjaiban. Süteményeket a cukrásztól rendelt. A lakást rendbehozta, álljon minden a helyén, legyen minden ragyogóan

tiszta, nehogy megszólják őket azok a kényes úri népek.

Varrótól minden pengőt külön kellett kikunyorálnia, mert az ugyancsak nem helyeselte a nagy cécot. Minek ez a nagy felhajtás, nem lakodalom ez! — zsémbeskedett Varró. — Egyenek pörköltet. Tudják, hogy nem kastélyba jönnek. Mi az a ti Pistátok? Nem királyfi. Hamarabb Tündér Ilona az én lányom.

A vacsora sokba került. Varróné sóhajtozott, hogy milyen drága minden, azt nem lehet kibírni. A sertéskaraj kilója kettőötven. Ó, hogy nem restelli az a hentes kiejteni a száján. Jaj, halat is kell venni. Előételnek hal kell. Ezt Kenezsiné is bizonyítja, a szomszédasszony. Ő meg tudja, mert bankigazgatónál volt szakácsnő.

Milyen hal is legyen? Hát... süllő rost. De nincs rost. Azzal Kenezsiné nem szolgálhat. Még szép tőle, hogy megsüti a halat. Rostot azonban venni kell. Varróné már nem mer pénzt kérni az urától, töpreng, mit tegyen. Laci adja az ötletet. Hogy tegyék zálogba az ő amulettjét, a kis aranylánccal, majd kiváltja Irma, ha milliomos lesz. Varróné habozik. Az amulett egynapos korától lóg a Laci nyakán. Talán az óvta meg minden bajtól, betegségtől, a keresztanyjától kapta. De a habozás vége, hogy az amulett zálogházba került. Mert a rostra, meg a tartármártáshoz szükséges drága mindenféleképpen még sok pénz kellett.

Kenezsiné a konyhában segít, annak ablakán át lesi a Válék érkezését. Sokáig tekinget kifelé hasztalanul, míg egyszer csak jönnek. Először azt hallja, hogy autó állt meg a ház előtt. Válék ugyanis egy elegáns autót béreltek ki erre az estére. No, itt vannak. De ettől kezdve még egy egész végtelenség, amíg

végre láthatók is. Egy asszony jön elől, nem is lát-szik rajta, hogy már ilyen nagy fia van, utána öregedő férfi, majd a fiatalúr, azt már sokszor látta. No, nem kiabál le róluk az a nagy gazdagság, már, hogy a szülőkről. Az asszony olyan szelíd, jóságos nő-nek látszik, mosolyog. Hát... sehogysem lehet el-hinni, hogy csakugyan milliomosok. Hisz' az ember meg olyan, mint egy... iparos. Ó, ez a Varróné egészen oda van tőlük, lélekszakadva szalad eléjük.

Kölcsönös üdvözlés, bemennek a házba. Azt már csak sejti Kenezsiné, hogy letelepedtek az asztal köré... A két férfi egymással beszélget. Az asszonyok is kérdeznek, felelnek. Irma az édesanyja mellé ül. Átkarolja a nyakát. István áll, elegáns, fess, cigaret-tára gyújt. Terézzel évődik, mindennel meg van elé-gedve. Irma gyerekes bizalommal nyugtatja Istvánon a tekintetét... Hamarosan vacsorához ülnek. Varró-né siet ki a konyhába, hogy bevigye az előételt, a halat. Kenezsiné meg nem állhatja, hogy ne közölje vele az észrevételét:

— Csakugyan milliomosok ezek? Mert nem lát-szik ám rajtuk.

Varróné nem felel az ostobának, de olyan élénken gondolja, hogy a szája hangtalanul mozog hozzá: Lát-szik, hogy szakácsnő volt. Ilyen buta. Nem vehetik hátukra a házaikat. Még a vak is látja, hogy mil-liomosok.

Rövid az út a konyhától a szobáig, ennél több meg-botránkozás nem jut Kenezsinére. Érkezés, fogadta-tás, gyorsan, csaknem kedélyesen bonyolódik le, há-la Vál Péternek, aki ért az ilyesmihez. Az asztal kör-ül csend van, mintegy lelkiileg előkészülnek a lako-mára. Vontatott beszélgetés, de Vál Péter elmés vic-

ceket mond, a két lány kacag. Kezdődik a vacsora. A hal szép. Válné csodálkozik. Különben sem nagyevő, de mintha várná, hogy min lehet megütköznie. Persze, csak úgy csendben, befelé, magának. Hát... pazarló népek. Azután apró bonyodalmak keletkeznek. Lacinak nem kell a tartármártás, kézzel-lábbal kapálózik, nehogy az ő ételét bemaszatolják azzal a vacakkal. Varró megharagszik, ráordít, Vál azonban védelmébe veszi a gyereket. Tetszik neki a fesztelensége, hogy úgy megmondta az „asszonyoknak”. Ő a mártást még szeretné, de halat nem eszik. Bocsanat, ő sohasem eszik halat, egyszer egy ismerőse megfulladt a szálkától. Hogy ennek nincs is szálkája? Azt ő nem hiszi. Válné legyint, hogy rá kell hagyni és mondja is: otthon sem kell neki a hal.

— Legföljebb a szardínia, — egészíti ki Vál a felesége magyarázatát.

István szellemes:

— És a szardellapaszta. Mert abban nincs szálka.

Varróné cserél tányért és ő hozza be az egybesült disznókarajt. Ez már okosabb étel, — véli Varró, csak önmaga számára, — legalább lehet mellette beszélgetni. István eszik, sokat, jóízűen. István... hát erre az alkalomra nem betegedett meg. Nagy szó.

Jó, hogy enni is lehet, mert a beszélgetés vontatót, el-elakad. Varró úgy segít ezen, hogy minduntalan iszik. Itatja a vendégeit is, sőt a családot is „a kivételes alkalomkor”. Majd ha már eleget isznak, megered valamennyinek a nyelve. Válné is iszik, keveset, de sokszor, mintha ő is alig várná az ital jótékony hatását. Varró arra gondol: majd csak előrukkolnak már azzal, amiről beszélni kell, a fiatalok dolgával. És... majd meglátjuk.

Vál Péter megemeli a teli poharát, Varró felé fordul és határozottan mondja:

— Szervusz.

Jézusmária! Válné csaknem elájul. Tudta előre, hogy ennek el kell következnie, mégis úgy hatott rá a jelenet, mintha... valami kimondhatatlan megalázás érte volna, mintha valami szörnyen csúnyát mondtak volna a szemébe.

Varró koccint Vállal, meg van hatva, mintha a szeme is könnyes lenne, bár ki tudja, hogy ezért-e. Válné hirtelen elhatározza, hogy erős lesz, ő semmi áron sem tegeződik össze az asszonnyal. Elég, ha a férfiak. Különben is... ivás közben történt, nem érvényes, ő majd ráparancsol Péterre, hogy feledkezzon meg róla.

Varróné kezd már mind fesztelenebbé vidámodni, oda koccintja ő is a poharát a Válnéhez:

— Szervusz!

— Szervusz, — rebegi Válné nem is hallhatóan, talán csak a szája mozdul.

A nyakán, arcán megjelennek azok a vörös foltok, melyeket az izgalom, különösen a zavar, gyakran vált ki nála. Ó, ha most meghalnék! — ömlik el benne a vágy. Enni többé egy falatot sem képes, Vál mentegeti, hogy nagyon kisevő, madárétű, ott-hon is alig nyúl az ételekhez.

— Kár, — mondja Varró, — mert enni aztán van elég.

— Nem mindig, — jegyzi meg Laci.

— Ó, te haszontalan! — inti meg Lacit Varróné.

István és Irma kacagnak. Egészen jól megértik egymást. Látszik, hogy István is elmondott már egyet-mást a Vál-családról. Mert a jelszó: nem kell tőlük

félni! No de Varró, az más. Irma kevésbé, István annál jobban fél Varrótól.

Egyszer csak Varró feláll, a torkát köszörüli, kezében boros pohár. Jaj, most szónoklat következik, István ráncolja a homlokát, mi lesz ebből, most... most határozza el az ő anyja, hogy hát nem, semmi esetre sem, mert hát lehetetlenség ilyen emberekkel családi kapcsolatba kerülni, ő, ő, ő inkább öngyilkos lesz. Varró már kezdi... nem vagyok ékesszóló, mondja, ez igaz, ez értelmes beszéd eddig, és ki tudja, hátha tovább is egészen értelmes lesz, hiszen olykor még józanul is, ha megembereli magát, csuda jó dolgok kerülnek ki belőle.

— Azért csak annyit mondok, hogy a... fiatalok egészségére!

Hála Istennek, megtörtént. Egészségükre, egészségükre, ismétlődik folyamatosan, csengenek az összeütött poharak, Vál Péter még örül is, neki nagy kő esett le a szívéről. Csak úgy megvillan a kételkedők, István, Varróné, elméjében, hogy Varró nem jegyespárt mondott, hanem csak így: a fiatalok. István csodálkozott, Válné viszont nagyon meg volt elégedve, szinte hálásan tekintett Varróra, az ő szövetségesére. Válné... még mindig remélt. De Vál biztatja a fiatalokat:

- Csókoljátok meg egymást.
- Szabad? — Irma az apjára néz, majd Válnéra. Válné nem felel. Varró a vállán ránt egyet, nevet:
- Eddig sosem kértél engedelmet, te zöldbéka.
- Még sosem csókolóztunk, — füllenti Irma.
- Keress más bolondot, aki ezt elhiszi neked, — mondja Varró, így a maga módján, és büszkén néz körül: hogy hát őt nem lehet lóvá tenni.

Válné túri, hogy összevissza csókolják őt is, Irma, István, az ura, Varróné, Teréz, csak akkor húzza el a képét, amikor Varró hajol feléje.

— De kényes a nászasszony! Fél a bajusztól, mi? — próbál Varró csúfolódni.

Nászasszony! Irma szeme felragyog. Most már nem fél az apjától. Ha kell, szembeszáll vele. Ezt már nem vonhatja vissza.

— Pedig nem is férfi, ha bajsza nincs, — segít az urának Varróné, mintha csakugyan a bajusszal lenne baj.

— Akkor én is bajuszt növesztek, — évődik István.

— Azt már nem, — tiltakozik Irma.

— Miért ne növesztenék? Én is férfi akarok lenni.

— Mert én nem engedem. Csak maradj te úgy, ahogy vagy.

— Még csekély száz évig?

— Addig, — erősíti meg Irma. Majd még valamit mond a bajusztól: — Úriember nem visel bajuszt.

Varró széles jókedvvel csap le az asztalra:

— Nézd csak! Úgy látszik, én nem vagyok úriember a saját lányomnak.

— A papa... a papa, az más.

István mosolyog: — Kivágtad magad. A papa, a papa, az más. Remek.

Válné nem bírja tovább, kirobban belőle a sírás.

Mind feléje fordulnak, Varróné hozzálép, vállára teszi a kezét és csittítja, Vál motyog, ugyan mi bajod, Margit? Mi jutott eszedbe? István szótalan. Kicsit el-sápad, összeszorítja a száját és haragszik. Ilyenkor elmélyül az orrától kétoldalt lefelé húzódó ránc, szinte megcsúnyul.

Válné sír. Istvánra néz és hamar csitul a sírása. Már bizonykodva mondja:

— Higgyétek el, boldogságomban sírok.

A sírás után egykettőre rendbejön minden. A tortákat megették, gyümölcs is volt. Sokat ittak és nagyokat nevettek. Válné is jobb kedvre derült, néha még kacagott is. Mintha a sírás elmosta volna minden bánatát. Ő is ivott, egyetlen koccintásból nem maradt ki. Varróval is kezdett megbarátkozni. Figyelmesen hallgatta, amint Varró a kertjéről beszélt, arról, hogy a gyümölcsfáit a környező házak falai miatt nem éri elég napfény meg levegő, úgy, hogy satnyák. Igazában csak a szőlő terem valamicskét, a szilva férges, a ribizlibokrok elszáradtak, a barack is gyatra, Válné tanácsokat adott Varrónak, miként kell a fákat hernyó ellen védeni, hogy más földet kellene hordatni a kertbe, jobbat, pihentebbet, a szőlőt meg kell újítani. István közbeszólt:

— Hát meg kell adni, hogy a kert vacak.

— Vacak? — kérdezte Varró sértett önérzettel.

— Az, az! Vacak. Azon kezdem, hogy Kispesten nem is lehet rendes kert. A föld rossz itt.

— A föld is rossz? — kérdezte Varró csodálkozva.

— Rossz, rossz bizony.

Varró ráncolta a szemöldökét, gondolkozott, hogyan védelmezze a kertjét, a földjét, a vagyonkáját, amit életében sikerült összekaparnia, aztán kivágta:

— Erre iszunk egyet!

Nagy kacagás következett, Laci tapsolt és az asztalt rúgta örömeiben.

De arra már nem volt hajlandó Válné, amit Varró indítványozott, hogy menjen ki vele és nézze meg azt a helyes kis kertet.

- Sötét van. Ügyse látnám.
- Világít a hold.
- Félek a macskáktól.

VÁLÉK HAZAFELE az autóban nem beszélgettek. Válné még mindig remélt, de most már kész volt a megadásra, a sorsra akarta bízni, hogy mi történjék. Talán Varró lesz a józan, a mentőangyal, akivel ő, amennyire csak lehetett, rosszul bánt. Majd hogy ez volt az érzése: Szegény, derék jóember! Ez volt az eljegyzés, az igaz, de házasságkötésig is eltelik többkevesebb idő, meg azután is... a házasság nem örökévaló. Egyszer talán... megint övé lesz az ő egyetlen fia.

Vál előbb szundikált, majd egészen elaludt. Így a legjobb. István pedig, miután szerinte mégis sokminden elintéződött, fölöslegesnek tartotta bármiről is beszélni, tetette, hogy alszik. Így érkeztek haza.

Varróék, a Vál család távozása után még ülve maradtak az asztal körül, anya és menyasszony boldog merengésben, Teréz zavart szégyenkezéssel, az apa pedig... gyanús gondok között. Még Laci is fenn volt, nem küldték aludni.

Varróné boldogsága nem volt teljes, szerette volna, ha már egyetlen rosszálló szava sem lenne az urának. Ezért megkérdezte Irmától, hadd hallja az ura a kérdést:

— És mikor lenne az esküvő?

Irma nem felelt. Különben is elhatározták Istvánnal, hogy titokban esküsznek meg, egyszerű utcai ruhában. Irma a kitűzött nap reggelén majd elmegy hazulról, Volonszkyéknál átöltözik és úgy indulnak

az anyakönyvvezetőhöz. És csak az utolsó percben üzenik meg a szertartás óráját Varróéknak. Varró és Teréz nem lesznek otthon, csak az anya jelenhet meg az esküvőn. A templomba is elmennek, de nem lesz lakodalom, nem lesz ismerkedés, bámész nép, mindez fölösleges.

István ötlete volt a csendes esküvő. Irma belenyugodott, bár sóvárgott a fátyolra, koszorúra, irigy tekintetekre. Nem ilyen esküvőről álmodozott, de megértette Istvánt.

— Hát... a vacsora jó volt, — adta meg a dicséretet kegyesen Varró.

— Teremtőm, a sofőrnek nem adtam vacsorát! — csapta össze a kezét Varróné. — Ó, ó, az a szegény ember!

Varró legyintett:

— Ne féltsd te azt a szegény embert. Ott ült a sarki kocsmában egész este. Annak is megvan a magához való esze.

— És ha nem ült, — vélte Irma, — akkor majd vacsorázik szolgálat után. Ilyen a foglalkozása.

Teréz:

— Te már úgy beszélsz róla, mintha a te sofőröd lenne. Jellemző.

Irma felforrt erre a „jellemző” szóra:

— Váléknak nincs sofőrjük, nem tartanak autót. De én tarthatok, ha akarok.

— Csak tarts. Én nem fogom tőled irigyelni.

— Ó, te! Te nem irigyelnéd? Elsorvadnál az irigységtől.

— Irma! — kiáltott fel rémülten az anya.

Varró haragosan:

— Elég legyen! már villongtok? Tudtam, hogy

ez lesz a vége. De látom, hogy már a kezdete is ez.

Irma dacosan:

— Mit jártatja a száját? Ő kezdte. Ő mondta így, hogy jellemző.

És megint a húga felé fordult:

— Terád meg az jellemző, hogy rögtön oda vagy a sofőrért. Te nem tudsz magasabbra tekinteni, mint egy sofőrre, vagy egy munkásra. Most is kísérget még az a senkiházi, láttam.

Teréz kivörösödött a dühtől:

— Ne merd azt mondani, hogy senkiházi, az egy rendes ember. Munkavezető a Béta gyárban.

— Munkavezető! — s Irma megvetően mosolygott.

— Nem lehet mindenkinek olyan buta szerencséje, mint neked.

Varrót elönti a harag:

— Hallgassatok, ha mondom. Ha még egy szót szól valamelyik, kivágom a házból.

— Igazán nem szép, — sápítozik Varróné.

Varró tovább ordít:

— Értem én ezt! Tudom én. Az egyik már irigykedik a másikra. A másik meg már szemtelenkedik vele. Ez az, amit én már megmondtam. Hát még mi lenne ezután! Elidegenítik, elbolondítják, azt hiszi majd, hogy ő született grófnő és csak becsempészték ide a családba... Már most kimutatod a fogad fehérjét. Igen hamar. Még te is egy senkiházi vagy. És még én nem mondtam semmit. Még nem vagy nagyságos asszony... Azért, mert itt vacsorázott az előkelő család? Az nekem semmi, az nem kötelez engem. És most már nem habozok, nekem csak ez hiányzott... ebből a házasságból nem lesz semmi.

Énrám te nem hozol szégyent. Már így bánik a húgával. Neki egy egyszerű, dolgos ember senkiházi. Aztán majd én következek. Meg az anyja.

Irma összeszorította az ajkát és hallgatott. Varró föl alá járt, izgatottan, s a kezével hadonászott. Varróné titkos bátorítással megsimogatta Irma fejét. Teréz zavarban volt, mert... szerette a nővérét és már megbánta, hogy okot adott erre a kitörésre. Varró kiabált tovább:

— Ők néznek le bennünket? Én nem állok velük szóba! Hiszen... hogyan viselkedtek most is. A nagyságos asszony nem evett. Utált enni nálunk. Kisétű! Persze, ilyenkor mindig megvan a magyarázat. Ha nem eszik, akkor kisétű, ha nem jönnek el hónapszámra, akkor borzasztóan el voltunk foglalva. Ha mi akarunk hozzájuk menni, ahogy' én nem akarok, akkor meg jaj, éppen elutazunk. Majd talán máskor, jaj, most ez beteg, jaj, most az fekszik, nekem meg a fejem fáj, tudom én. Elfordítja a képét! Mert a бүдös szolgának bajusza van. De a herceg Nepomuk Jánosnak szakálla is lehetne, az sem lenne baj. Tudom én... Hát én ezeket alaposan kiismertem. Engem a saját lányom nem tesz csúffá. Én neveltelek, az anyád szenvedett érted, hát... nekem apai jogom, hogy... hogy a sorsodat irányítsam. Hát én... azt megvan. — Varró elakadt, annál haragosabban nézett körül. Mivel senki nem mondott neki ellent, el is hallgatott. Megmondta, amit akart.

Irma, mintha csak a csendet akarta volna megtörni, vagy ez lett volna a válasza, zokogó sírásba kezdett. Sírt, sírt, anyja és húga megdöbbenve nézték, Laci kisompolygott a szobából. Varró nem látta el:

— Csak itasd az egereket. Mondtam már, nekem ügyis hiába sírsz. Tudom én.

Később szótlanul vonultak lefeküdni. Varró hamarosan elaludt. Anya és a lányok nem. Később Varrónét is, Terézt is, elnyomta a fáradtság és az álom. Irma sokáig szepegett még. Ha elhagyta, megint újra kezdte a szepegést. Vége mindennek, ő Istvánnak holnap megmondja... megírja, hogy... Azután vége lesz az egész életnek.

Reggel Varró, mialatt mosdott és felöltözködött, komoran hallgatott, kerülte a családtagok tekintetét. Teréz forgolódott körülötte, igyekezett neki kedveskedni. Amikor elindult, megszólalt:

— Azért... csináljatok, amit akartok. Ne mondjátok, hogy én zsarnok vagyok. Én csak a nézetemet mondtam meg.

KÉRLEK, az én házamhoz ne hozzon Irma egy inget se, — figyelmeztette Istvánt az anyja. — Fölösleges. Nem akarom, hogy a cselédség lássa azokat a szegényes holmikat.

Már majdnem úgy mondta, hogy rongyokat. De mégis fordított a szón és hozzáfűzte:

— Majd én csináltatok neki rendes kelengyét.

— Akkor gyorsan rendeld meg, mert kedden lesz az esküvőnk.

— Kedden? Má-á-ár?

— Igen, kedden, holnaphoz egy hétre. Tehát már nem sok idő van... Akkor kimegyünk a villába három hétre. Ebédet a vendéglőből hozatunk. Józsi is kijön velünk. Ő szolgál majd ki bennünket.

— Akkor... három hétig nem is látlak.

István ingatta a fejét. Hogy ... azért egyszer-kétszer majd benéz.

Válné a kisasztal mellett ült, egy körtét hámozott. Az arca valamivel halványabb volt, de azért különösebb izgalom nem látszott rajta.

István egy kicsit elérzékenyült:

— Nem haragszol rám, anya?

— Miért haragudnék? Tudtam, hogy ez lesz a vége. Hogy elveszed. Ezt, vagy egy másikat. Nem mindegy az? — sóhajtott. — A fiaink egyszer elhagynak egy fiatalabb nő kedvéért.

— Manyika is férjhezment.

— Igen. De az valami más. Manyika azért az én lányom maradt. De te ...

— Én is a te fiad maradok.

— Az maradsz. De azért ... ezt nem tudom megmagyarázni. Talán nem is értenél meg. Hiába, ez a természet rendje ... És mégis fáj az embernek.

István az anyjához lépett, átölelte, homlokon csókolta:

— Szegény anyus!

Irma délután felszaladt Vélékhoz. Csakhamar félrevonultak Istvánnal egy sarokba. Nevetgéltek, susogtak. István még mielőtt Irma megérkezett, éppen újságot olvasott. Most is kezében tartotta még a lapot. Irma szórakozottan rápillantott az első oldalra, melyen nagy betűkkel állt: nemzetközi szerződésekkel intézik el a legfontosabb kérdéseket. És következett a tárgyaló diplomaták neveinek hosszú sora, mint hetek, hónapok óta oly sokszor.

Kicsit hallgattak. Irma szeme felragyogott:

— Kedden!

István mosolygott:

— Mi is elintéztük diplomáciai úton a legfontosabb kérdéseket.

Irma bólogatott. István az anyjára gondolt:

— Még egy részletkérdés van hátra.

És közelebb vonva magához Irmát, kissé zavartan, dadogva közölte vele Válné kívánságát. És hogy ő a kívánság teljesítését megígérte. Mégpedig, hogy néhány évig nem lesz gyermekük. Mentegette is István az édesanyját:

— Anya nagyon fiatalnak tart téged. Tudod, a gyermek óriási gond. Hiszen megértesz.

Irma nem esett zavarba. Ó, hát mi van abban, hogy erről beszélnek. Csak természetes, hogy ha férjhez megy, hát gyermeke lesz. Csak ezt felelte, kacagva:

— Pista, te igazi diplomata vagy.

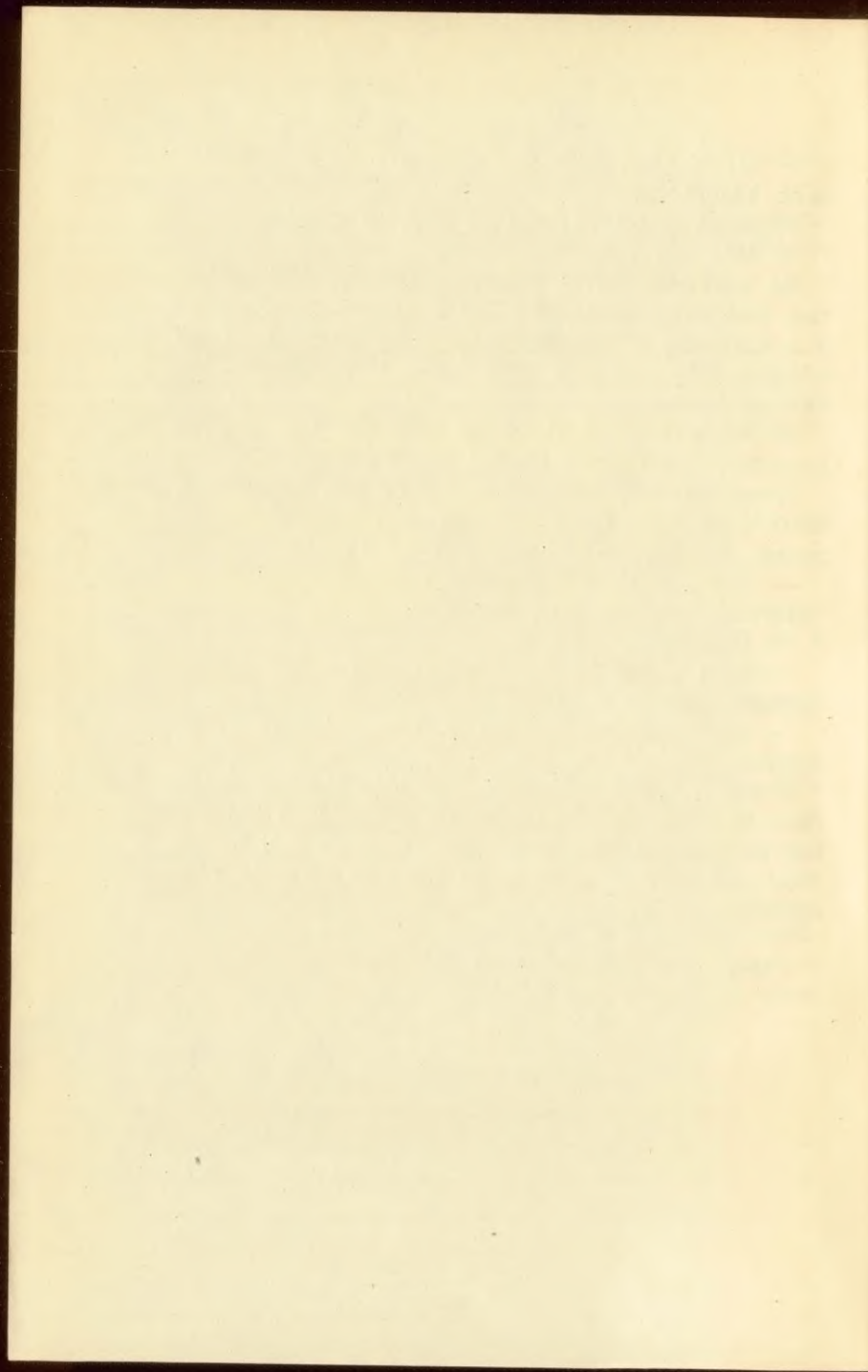
István fanyarul ismételte meg:

— Diplomata.

— Igen. Olyan könnyen ígérsz meg olyasmit, amit úgysem tartunk meg.

— Szellemes, — ismerte el István könnyed mosollyal.

Pedig nemcsak szellemes volt a kijelentés, hanem okos is. Irma, mintha tapasztalt öregasszony lett volna, pontosan tudta, hogy gyermekének kell lennie. Már csak azért is, mert ... az anyósa azt akarja, hogy egyelőre ne legyen.

TARTALOM

Egy lány a századfordulón	5
A fiatalúr megnősül.. .. .	269

Megjelent 1955-ben

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Vajda Miklós — Műszaki
szerkesztő: Farkas Imre — Címlap és költőterv:
Pap Klára — Megjelent 7000 példányban —
Terjedelem: 263 (A/3) l. — Ez a könyv az
MNOSZ 3601-34 és 3602-30A szabványok
szerint készült — Budapesti Szikra Nyomda,
V., Honvéd u. 10. — 7531 — Felelős szerkesztő:

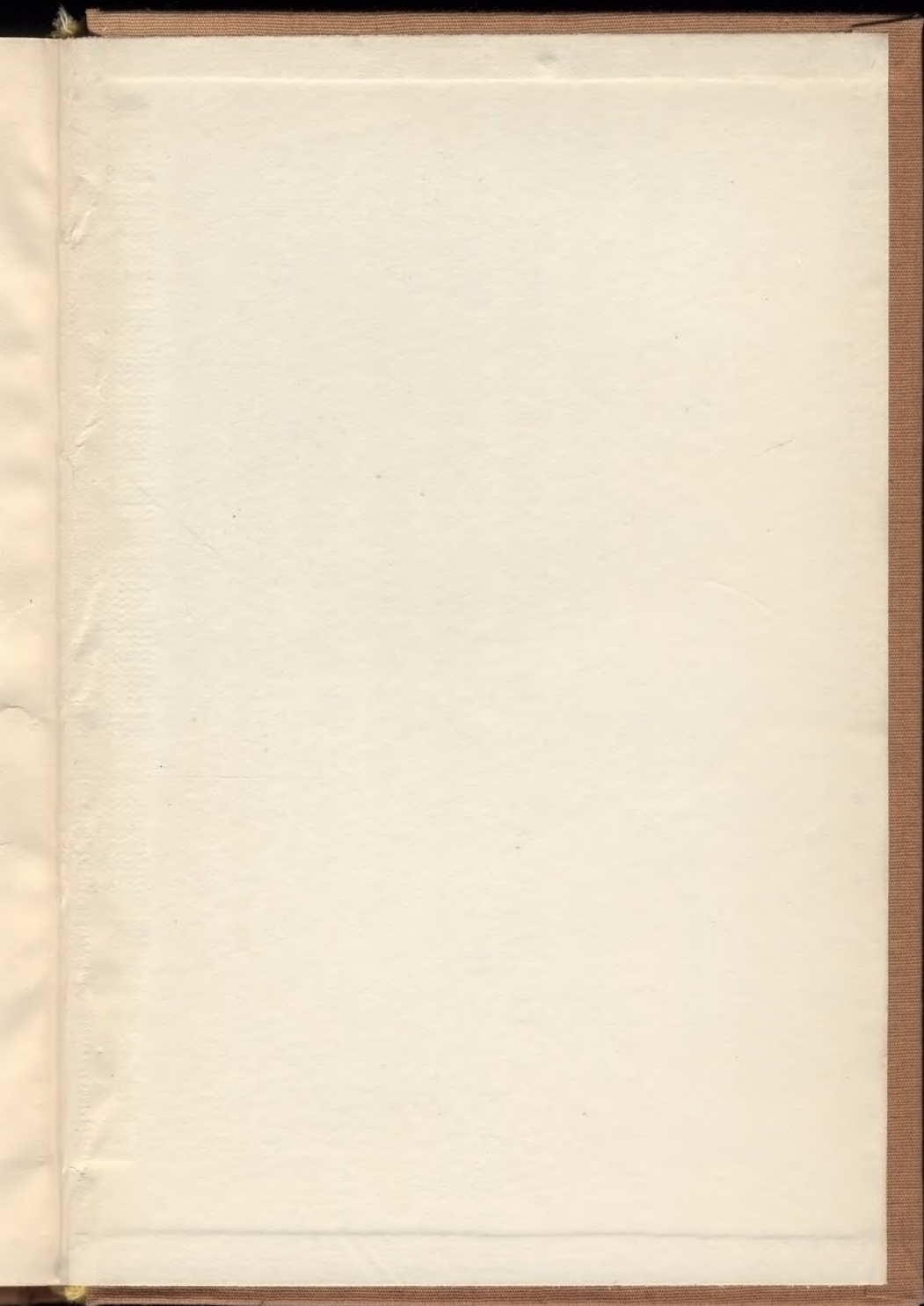
Lengyel Lajos igazgató

36.53.75

2

a. n.
A. n.

MB

OSZK

25.101

LAJOS
MŰVEI

Égei társaság
a szász királyságon
A fudatár megrész